

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ

Т.Д. Косова, О.Р. Циганов

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2008

ББК 65.262.1я73
К 71
УДК 336.71(075.8)

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-2346 від 25.12.2007 р.)*

Рецензенти:

Поважний О.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри “Фінанси” Донецького державного університету управління;

Аптекер С.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інвестиційного менеджменту Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського.

Автори:

Косова Т.Д. – доктор економічних наук, доцент (вступ, 1-ий та 2-ий модулі, глосарій);

Циганов О.Р. – кандидат економічних наук, доцент (3-ій модуль, додатки).

Косова Т.Д., Циганов О.Р.

К 71 Банківські операції: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 372 с.

ISBN 978-966-364-686-2

У даному виданні висвічується сутність і класифікація банківських операцій. Розкрито організацію пасивних операцій комерційного банку. Охарактеризовано послуги комерційних банків щодо організації готівкового грошового обігу. Систематизовано форми безготівкових розрахунків. Розкрито економічний зміст активних операцій комерційного банку, наведено їх класифікацію. Висвітлено технологію і організацію банківського кредитування. Охарактеризовано операції комерційного банку по видачі і погашенню окремих видів кредиту. Розкрито зміст обслуговування банками зовнішньоекономічної діяльності. Охарактеризовано послуги комерційних банків.

Навчальний посібник враховує специфіку кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Призначений для студентів економічних спеціальностей, викладачів вищих навчальних закладів, банківських працівників.

ISBN 978-966-364-686-2

© Т.Д. Косова, О.Р. Циганов, 2008

© Центр учбової літератури, 2008

Вступ

Останніми роками в Україні динамічно розвивається банківський ринок, поширюються обсяги і асортимент банківських операцій, з'являються нові форми і методи кредитування, угоди із валютою і дорогоцінними металами. Вимоги часу потребують адекватних змін у правовому регулюванні банківських операцій, страхування банківських ризиків. У цих умовах навчальний матеріал із банківської справи, що видається, швидко втрачає актуальність.

Навчальний посібник, який ви тримаєте у руках, відповідає вимогам часу та висвітлює останні події на банківському ринку. Його написання є результатом критичної переробки та узагальнення положень змісту існуючих навчальних посібників з прямої банківської справи, великого масиву джерел банківського права та періодичної літератури.

Навчальний посібник враховує специфіку кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Студентам пропонується до вивчення наступні модулі:

Модуль 1. «Загальна характеристика банківського продукту, пасивні операції та організація грошового обігу».

Модуль 2. «Активні банківські операції»

Модуль 3. «Обслуговування зовнішньоекономічної діяльності та інші послуги комерційних банків».

Структура і зміст навчального посібника відповідає програмі курсу. В ньому системно викладено характеристику і класифікацію банківських операцій. Розкрито зміст пасивних операцій, послуг комерційних банків щодо організації готівкового грошового обігу та безготівкових розрахунків. Викладений матеріал враховує останні зміни у нормативних документах НБУ, які регламентують вказані операції.

Матеріал 1-ої теми забезпечує зв'язок із попередніми (забезпечуючими) дисциплінами «Гроші і кредит», «Основи банківської справи»), його викладено системно з метою комплексної ха-

рактистику змісту наступних тем. Новим є матеріал, присвячений стану і перспективам страхування банківських операцій.

У чіткій взаємній ув'язці знаходяться тема 2 «Пасивні операції, їхній склад і структура» та наступні теми «Послуги комерційних банків щодо організації готівкового грошового обігу», «Форми безготівкових розрахунків».

В навчальному посібнику розглянуто зміст активних операцій, охарактеризовано їх види. Особливу увагу приділено інвестиційним операціям банків та операціям на фондовому ринку. Докладно розглянуто операції комерційного банку по видачі і погашенню окремих видів кредиту, новим є матеріал щодо споживчого кредитування і проектного фінансування.

Актуальним є зміст навчального посібника в частині класифікації кредитного портфеля за ступенем ризику, критеріїв прийняття забезпечення за кредитними операціями та розрахунку резервів в умовах розширення форм кредитної діяльності.

Сучасним вимогам відповідає матеріал щодо обслуговування банками зовнішньоекономічної діяльності в частині здійснення міжнародних розрахунків і фінансування експортно-імпорتنих операцій. В навчальному посібнику знайшло відображення стрімкий розвиток послуг, а саме видачі банківських гарантій і поручительств, трастових, факторингових і форфейтингових послуг, фінансового інжинирингу, операцій з дорогоцінними металами.

Для кращого сприйняття термінологічного матеріалу студентам запропоновано глосарій. Формуванню практичних навичок здійснення банківських операцій сприятиме ознайомлення студентів із типовими формами первинних банківських документів із функціонування банківських рахунків, безготівкових розрахунків і касових операцій. У додатку наведено також найбільш важливі фрагменти нормативних документів, що регламентують банківські операції.

Для кращого засвоєння матеріалу після кожної теми наведено тестові завдання, які роблять процес вивчення дисципліни активним. Студентам пропонується запитання, на яке є лише одна вірна відповідь.

Рекомендованій студентам список літератури містить значний перелік останніх нормативно-правових актів та статей із науково-практичних видань. Ця інформація дозволить студентам поглиблено вивчити найбільш цікаві для них питання.

Бажаємо успіху у вивченні дисципліни!

Модуль 1

«ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО ПРОДУКТУ, ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ»

Тема 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ І ПОСЛУГ

1.1. Поняття банківського продукту та ознаки його класифікації

Банки — установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності й громадян за рахунок притягнення коштів підприємств, установ, організацій та інших кредитних ресурсів; касове і розрахункове обслуговування народного господарства; виконання валютних й інших, передбачених законом банківських операцій. Результатом діяльності банку є створення банківського продукту.

Банківський продукт може виступати в 2-х формах: створення платіжних коштів, надання послуг. Класифікацію банківських послуг наведено в табл. 1.1.

Специфічні послуги включають:

- а) депозитні — поміщення грошей клієнтів до внесків — найбільш давній тип послуг;
- б) кредитні — основний тип послуг;
- в) розрахункові — банк виступає посередником між продавцем і покупцем.

До числа специфічних (традиційних) відносяться також і касові операції, проміжне положення мають додаткові операції: валютні; з цінними паперами; з золотом і дорогоцінними металами.

До складу **нетрадиційних** входять: посередницькі послуги; надання гарантій і поручництв; довірчі; консультаційні; послуги по наданню сейфів.

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Ознака класифікації	Найменування послуг
1. Відповідно до специфіки банківської діяльності.	1.1 — специфічні 1.2 — неспецифічні.
2. Суб'єкти одержання послуг.	2.1 — юридичні особи 2.2 — фізичні особи.
3. Засіб формування і розміщення ресурсів банку.	3.1 — активні 3.2 — пасивні.
4. Плата за надання послуг.	4.1 — платні 4.2 — безкоштовні.
5. Зв'язок із рухом матеріального продукту.	5.1 — пов'язані 5.2 — чисті.

За допомогою активних операцій банки розміщують залучені й власні ресурси на потреби різних господарських операцій, населення.

За допомогою пасивних операцій банки формують свої ресурси.

Рішення про стягнення плати за послуги визначається самим банком.

Стосовно плати існують інші ознаки класифікації банківських послуг: прибуткові і неприбуткові; дорогі та дешеві.

Послуги, пов'язані з рухом матеріального продукту, сприяють просуванню товару (транспорт, торгівля, зв'язок).

Чисті послуги надаються організаціям, зайнятим безпосередньо матеріальним виробництвом, а також окремим громадянам для задоволення їхніх потреб.

Банківські послуги мають такі особливості:

1. Їх не можна складувати, робити запаси, тобто у банківського продукту немає конкретної товарної форми.

2. Охоплюють активні і пасивні операції.

3. Не є монополією тільки банку.

4. Продуктивний характер: банк перетворює грошові ресурси, що не працюють, в активи надання кредитів, які працюють, що сприяє розвитку виробництва.

5. Об'єктом банківських послуг є капітали в грошовій формі.

1.2. ВЗАЄМЗВ'ЯЗОК ОПЕРАЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначальними щодо суті банківського продукту є базові функції комерційних банків. Специфіка функціонування банківських установ полягає в тому, що їхнім продуктом є, з одного боку, надання різноманітних послуг шляхом проведення активних, пасивних і комісійно-посередницьких операцій, а з другого — створення безготівкових платіжних коштів, що значною мірою є результатом тих самих операцій (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Склад банківського продукту

Безготівкові платіжні кошти створюються комерційними банками у процесі депозитної емісії на основі надання позик клієнтам і проведення розрахунків, що приводить до загального збільшення грошової маси. При зростанні попиту на банківські кредити сучасний емісійний механізм дає змогу збільшувати грошову масу, а при зниженні попиту зменшувати її. Тому здатність комерційних банків створювати гроші має важливе значення для економіки.

Другу складову банківського продукту становлять *різноманітні послуги*, що надаються комерційними банками: депозитні, кредитні, розрахункові, касові, валютні, консультаційні тощо. При цьому для з'ясування суті й специфіки банківського продукту важливо мати чіткі термінологічні формулювання. Результатом банківської діяльності є надання послуг клієнтам. Для цього банки здійснюють операції різних видів. Інакше кажучи, *послуги* — це кінцевий результат, готовий продукт банку, тоді як *операції* — це його виробничий процес (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Класифікація результатів діяльності комерційного банку

Класифікацію цього процесу доцільно проводити враховуючи особливості формування й розміщення ресурсів комерційного банку, що зводиться до здійснення трьох основних груп операцій: пасивних, активних і комісійно-посередницьких.

Пасивні операції полягають у залученні тимчасово вільних коштів для формування своїх ресурсів. При проведенні **активних операцій** банки розміщують сформовані ними ресурси з метою отримання прибутку. **Комісійно-посередницькі операції** проводяться банком за дорученням і на користь клієнта за певну плату. Щодо останніх, то йдеться не про формування і розміщення ресурсів, а про переміщення вже наявних у банку коштів (за його розпорядженням) або про проведення інших операцій, безпосередньо не пов'язаних із рухом грошей (так звані позабалансові послуги).

Отже, у результаті здійснення трьох вищезазначених груп операцій комерційні банки надають клієнтам різноманітні послуги, які у сукупності становлять банківський продукт.

Крім базових комерційний банк може виконувати ряд інших функцій, конкретне коло яких визначається особливостями різних секторів ринку і потребами тих груп клієнтів, на які він орієнтує свою діяльність. Цим відрізняються комерційні банки від спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які надають обмежене коло послуг.

Важливою особливістю комерційних банків є те, що крім своїх традиційних функцій вони виконують функції усіх інших інститутів кредитної системи (крім центрального банку), а тому є по суті фінансово-кредитними установами універсального типу. Різ-

ниця спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів від *спеціалізованих комерційних банків* полягає в тому, що останні, зосереджуючись на наданні кількох окремих видів послуг, зберігають універсальний характер своєї діяльності, не виключаючи із практики навіть потенціальну можливість комплексного банківського обслуговування, тоді як спеціалізовані кредитні установи надають виключно ті види послуг, відповідно до яких визначено сферу їхньої спеціалізації.

Загалом комерційні банки в умовах ринкової економіки слід розглядати як самостійні суб'єкти господарювання, що виробляють і продають власний продукт із метою отримання прибутку. Тому для всебічного розкриття суті комерційного банку важливим також є правильне розуміння банківського продукту і його специфіки.

1.3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Конкуренція між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також всередині самої банківської системи сприяє подальшій універсалізації банківської справи, розвитку та розширенню кола операцій та послуг, що їх може виконувати сучасний універсальний банк. Крім традиційних, базових для комерційних банків України операцій, вони виконують нові, не традиційні для них операції та послуги. До перших належать операції і послуги, пов'язані з формуванням банківських ресурсів, їх розміщенням в активи та здійсненням розрахунків між клієнтами.

Виникнення та подальший *розвиток нетрадиційних банківських операцій* та послуг зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це:

- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг;
- загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між самими комерційними банками. Конкуренція вплинула на залучення банків до певних видів діяльності, які можуть здійснювати також небанківські фінансово-кредитні установи;
- необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів. Це виявляється, зокрема, в тому, що відбувається закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, котрий надає йому весь комплекс послуг та здійснює необхідні операції;

- диверсифікація банківських доходів, зокрема шляхом збільшення в них частки непроцентних доходів, включаючи комісійні доходи;

- необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;

- необхідність зменшення ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій і наданням традиційних послуг;

- залучення нових клієнтів з метою розширення та вдосконалення структури ресурсної бази комерційного банку.

До нетрадиційних для банків України операцій та послуг можна, зокрема, віднести: лізинг; факторинг; довірчі (трастові) послуги; операції з дорогоцінними металами; гарантійні, посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги; фінансовий інжиніринг.

У своїй діяльності комерційні банки все більше уваги приділяють наданню клієнтам послуг. Зауважимо, що в економічній літературі розрізняють поняття «банківські операції» та «банківські послуги». Не вдаючись до аналізу всіх поглядів щодо змісту цих понять, зазначимо, що між ними існують суттєві відмінності, хоча на практиці банківські операції та банківські послуги зовнішньо розрізнити дуже важко. Передусім це пов'язано з тим, що окремі банківські операції та послуги взаємозв'язані, надаються клієнтам одночасно, в одному «пакеті». Наголосимо, що **банківським послугам притаманні такі ознаки:**

- для надання банківських послуг банкам не потрібні додаткові ресурси;

- доходи від надання послуг банки одержують у вигляді комісії. Комісійні доходи обчислюються банками пропорційно сумі активу чи зобов'язання незалежно від часу або є завчасно фіксованими;

- при наданні послуг діяльність банків спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують або зовсім не повинні завершуватися матеріальними наслідками у традиційному розумінні.

Банки надають клієнтам різноманітні послуги. Для з'ясування їх суті слід розглянути критерії, за якими можна класифікувати нетрадиційні банківські послуги:

А) залежно від суб'єктів — одержувачів банківських послуг розрізняють послуги, які надаються юридичним та фізичним особам.

Б) з погляду зв'язку банківських послуг з рухом матеріального продукту розрізняють послуги, пов'язані з рухом матеріального

продукту, та «чисті» послуги, тобто послуги, безпосередньо не пов'язані з рухом матеріального продукту.

В) залежно від обліку послуг у балансі банку їх поділяють на:

- послуги, що обліковуються на балансових рахунках. Ці послуги, у свою чергу, можуть бути активними та пасивними;
- послуги, що обліковуються на позабалансових рахунках.

Г) за критерієм стягнення банками плати за надання послуг розрізняють платні та безоплатні послуги. Наявність останніх пов'язана з тим, що в окремих випадках комерційні банки самі зацікавлені в наданні клієнтам безоплатних послуг. Це дає їм змогу, зокрема, залучати нових клієнтів, збільшувати банківські ресурси, розширювати асортимент суміжних послуг та операцій, підвищувати рівень обслуговування клієнтів.

Здійснюючи нетрадиційні банківські операції та надаючи послуги, слід особливу увагу звертати на їх правове оформлення. Найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань є договір. За ознаками, які характеризують юридичні наслідки укладення окремих договорів, можна виокремити *такі групи цивільно-правових договорів, якими оформляються нетрадиційні банківські операції та послуги:*

- договори про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (договори купівлі-продажу іноземної валюти, акцій; біржові та позабіржові угоди тощо);
- договори про передання майна у тимчасове користування (договір оренди, договір лізингу тощо);
- договори про надання послуг (договір доручення, договір комісії, кредитний договір, договір схову, договір про посередницькі послуги тощо).

З погляду змісту та суб'єктного складу зобов'язання про надання банком послуг поділяють на:

- послуги юридичного характеру, що оформляються, зокрема, договором доручення і договором комісії;
- послуги фактичного характеру, що оформляються, зокрема, договором схову;
- послуги, в яких поєднуються юридичні та фактичні дії (договір на інкасацію готівки тощо).

В Україні значна частка нетрадиційних операцій та послуг не набула широкого застосування в практичній діяльності комерційних банків. Передусім це пов'язано з повною відсутністю чи недосконалістю існуючої законодавчої бази, яка регулює здійснення таких операцій або надання послуг, а також із сучасним станом економіки країни.

1.4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Згідно з Законом України «Про банки та банківську діяльність» на підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:

1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банківко-респондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перерахованих вище, має право здійснювати такі операції та угоди:

1) операції з валютними цінностями;

2) емісію власних цінних паперів;

3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);

5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;

6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);

7) лізинг;

8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;

9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;

10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;

11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати такі операції:

1) інвестиції до статутного фонду, придбання акцій інших юридичних осіб;

2) випуск, обіг, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;

3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;

4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

6) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Національний банк України встановлює порядок надання банкам дозволу на здійснення операцій. Дозвіл надається, якщо:

1) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку України, що підтверджується незалежним аудитором;

2) банк не є об'єктом застосування заходів впливу;

3) банком подано план, за яким він буде здійснювати таку діяльність, і цей план схвалений Національним банком України;

4) у Національному банку України дійшли висновку, що банк має достатні фінансові можливості і відповідних спеціалістів для здійснення такої діяльності.

Банк має право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

Комерційні банки самостійно встановлюють процентні ставки та комісійну винагороду по своїх операціях.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку.

Банк може володіти нерухомим майном загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на:

1) приміщення, яке забезпечує технологічне здійснення банківських функцій;

2) майно, яке перейшло у власність банку на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави;

3) майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужене банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього.

1.5. СТРАХУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Банківський бізнес у нашій країні, як і вся її економіка, перебуває сьогодні у стадії становлення і пошуку. Хоча, звичайно, банківський сектор уже суттєво відрізняється від того, що був на початках формування незалежної Української держави. Однією з головних засад, на яких базується сьогодні ідеологія банківського бізнесу, є його власна безпека.

Перелічимо основні аргументи на користь страхування як засобу гарантування безпеки бізнесу.

Перший. У діяльності банків, особливо сьогодні, коли активно поширюються нові фінансові та інформаційні технології, виникають ризики, від яких не можна захиститися традиційними засобами безпеки, хоча нехтувати ними просто неможливо. Це стосується передусім професійної відповідальності банків та окремих службовців, помилки яких можуть швидко призвести банківську установу до банкрутства.

Другий. Моду і стандарти фінансових операцій сьогодні у світі диктують ринки США та Західної Європи. Вони визначають також стандарти фінансової звітності тощо через міжнародні структури (наприклад, Basel Commitee on Banking Supervision, International Assotition of Insuranse Supervision, FATF). Україна вельми зацікавлена у співробітництві із цими організаціями. Дотримання встановлених стандартів передбачає також наявність обов'язкового страхування професійних учасників фінансових ринків (зокрема фінансових посередників). Слід зазначити, що саме банківські установи США та країн Західної Європи є основними споживачами банківських страхових продуктів. Спеціалісти наголошують, що розширення обсягу фінансових послуг відбувається за умов посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків.

Третій. Страховий захист сьогодні є оптимальним аргументом у співвідношенні вартість — якість.

Четвертий. Імплементация й інтеграція страхової та інших галузей фінансового ринку. Активними учасниками ринку фінансових послуг є також будівельні ощадні каси, лізингові товариства, а крім того — небанківські установи: торгові будинки, супермаркети, посилкова торгівля.

Для безпеки банкам зазвичай пропонується *комплексне страхування*, що включає більше десяти окремих, але взаємо-

пов'язаних полісів. При ухваленні рішення про конкретну програму страхування банку використовують здебільшого два фундаментальні підходи.

Перший, пропонуваній Bankers Blanket Bond, є сьогодні максимально широким покриттям, як правило — комплексним. Цей підхід має дві суттєві переваги: полісом покриваються всі ризики банку; банк із таким покриттям не має проблем, виходячи на рівень міжнародного співробітництва. Водночас даний підхід має кілька мінусів, особливо відчутних на ринках, які тільки розвиваються: високі франшизи; висока вартість; велика кількість умовляючих обумовлень. Крім того, стандартизація, властива будь-яким комплексним системам, має значний вплив на гнучкість покриття та його максимальну адаптацію до конкретних умов. Одне слово, цьому підходу притаманні свої плюси й мінуси.

Другий підхід характеризується вибірковістю підходу за видами покриття, і головна його ознака — відносна дешевизна порівняно з першим. При цьому більше уваги приділяється різним нюансам, властивим конкретним умовам. Це робить його дещо привабливішим. Недоліком цього підходу є неповне покриття банківських ризиків. Відтак банк ризикує більше, а отже, ризикують і його клієнти.

Зважимо, що будь-який із зазначених підходів не є однозначно хорошим або поганим. Вони просто різні. Перший характерний для розвинутих фінансових ринків, другий — для тих, що розвиваються. Проте жорстка конкуренція і необхідність виходу на нові ринки спонукає прихильників як першого, так і другого варіантів усе більше диверсифікувати їх, унаслідок чого по закінченні переговорів щодо ухвалення конкретного страхового поліса іноді важко визначити, який же підхід було застосовано. Проте це лише на перший погляд, оскільки підсумкові цифри часто нічого не говорять про шляхи, що привели до їх появи. А ці шляхи залежать від таких характеристик конкретного банку, як наявність і рівень розвитку філіальної мережі, ступінь її самостійності, особливості менеджменту в цьому банку, ступінь його стабільності, характер ухвалення рішень і контролю за їх виконанням, система безпеки та захисту інформації тощо.

Співробітництво вітчизняних банків зі страховиками нині розвивається за такими основними напрямками: страхування кредитів, що видаються банком; страхування різних фінансових ризиків; страхування майна, що передається банку в заставу; страхування майна банку.

Страховання майна банку та майна, переданого йому в заставу, здійснюється, як правило, *кептивними компаніями* — такими, які так чи інакше контролюються самим банком, тобто відбувається, власне, самострахування. Ймовірність настання збитку за такими ризиками мінімальна — у межах 1 %. Кептивні страховики забезпечують банку страхові послуги, по-перше, за мінімальними цінами, а по-друге, — гроші не виходять із фінансової групи, до якої належить банк.

Головна проблема в тому, що в разі настання страхового випадку фінансові збитки у повному обсязі несе сама фінансова група або банк, якому належить кептивний страховик. З виникненням проблем у самої фінансової групи кептивний страховик їй уже не зможе допомогти. Тобто така форма страхування є, швидше, формальною. Характерно, що власні автомобілі банк, як правило, страхує не у своїй кептивній компанії, а незалежного страховика.

Загалом страхування у кептивних компаніях виходить за рамки банківського страхування. Зовсім іншу картину спостерігаємо, коли досліджуємо ризики, ймовірність настання яких набагато більша. Такі операції, як страхування кредитів, наданих широкому загалу клієнтів, та кредитів на купівлю автотранспортних засобів банк із задоволенням віддає страховикам, які не входять до його фінансової групи. При цьому їх кількість може сягати десятки. Варто зауважити, що саме страхування кредитних ризиків є першою і найбільшою ланкою співробітництва банків та страхових компаній.

Цікава ситуація склалася сьогодні зі *страхуванням банківських депозитів*. Необхідність широко впроваджувати систему страхування банківських депозитів зумовлюється такими чинниками: загальним спадом довіри до банків; потребою надавати допомогу тим банкам, які потрапили у скрутну фінансову ситуацію; необхідністю стабілізації фінансових ресурсів банків та усунення причин передчасної ліквідації депозитів вкладниками; необхідність захисту споживача — клієнта. З огляду на актуальність цього питання для всіх банківських систем, 30 травня 1994 року Європейський Союз ухвалив спеціальну директиву 94/19/ЄС щодо впровадження програм страхування депозитів країнами — членами Євросоюзу, а також країнами, які мають намір приєднатися у майбутньому до ЄС. Незважаючи на те, що необхідність та корисність гарантій за вкладками очевидна, банк не зацікавлений у страхуванні своєї відповідальності — він посилається на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, членами якого є всі банки, котрі залучають кошти населення.

У будь-якому разі, якщо йдеться про банківське страхування, мають на увазі такі **види страхових покриттів**: від комп'ютерних злочинів; зобов'язань перед фінансовими інститутами; сховищ банку; готівки, зокрема при перевезенні; кредитних карт; захоплення заручників з вимогою викупу тощо.

Цивілізований світ давно активно використовує страхування у фінансовій сфері взагалі і в банківській зокрема. Сьогодні ця співпраця розвивається вже не лише за алгоритмом простого взаємообслуговування установ, а набуває багатошарового, структурованого, міжринкового характеру. Цей плідний міжнародний досвід може принести чимало користь і нашій державі.

Тести до матеріалу теми 1

1. Назвіть операції, які визначають сутність комерційного банку:

- А) валютні, розрахункові, кредитні;
- Б) депозитні, кредитні, розрахункові;
- В) депозитні, валютні, розрахункові;
- Г) депозитні, кредитні, трастові.

2. Банківський продукт може виступати у таких формах

- А) емісія грошей, надання кредитів;
- Б) обмін валют, прийом депозитів;
- В) створення платіжних коштів, надання послуг;
- Г) проведення розрахунків, обмін депозитів на кредити.

3. До специфічних банківських послуг не відносять:

- А) депозитні операції;
- Б) кредитні операції;
- В) розрахункові послуги;
- Г) трастові послуги.

4. До нетрадиційних банківських послуг не відносять:

- А) обмін валют;
- Б) посередницькі послуги;
- В) надання гарантій і поручництв;
- Г) послуги по наданню сейфів.

5. За допомогою активних операцій банки

- А) формують залучені й власні ресурси;
- Б) розміщують залучені й власні ресурси;
- Г) формують власні кошти;
- Д) розміщують субординований капітал.

6. За допомогою пасивних операцій банки

- А) формують ресурси;
- Б) розміщують ресурси;
- Г) формують власні кошти;
- Д) розміщують субординований капітал.

7. Тарифи на банківські послуги:

- А) визначає сам банк;
- Б) рекомендує НБУ;
- В) визначає Асоціація українських банків;
- Г) банк узгоджує з Міністерством фінансів.

8. До послуг, пов'язаних з рухом матеріального продукту, не відносять

- А) кредити транспортним підприємствам;
- Б) кредити торговим підприємствам;
- В) кредити підприємству зв'язку;
- Г) кредити під заставу нерухомого майна.

9. До чистих послуг банків не відносять послуги:

- А) підприємствам, зайнятим промисловим виробництвом;
- Б) аграрним підприємствам;
- В) фізичним особам;
- Г) банківській холдинговій групі.

10. Безготівкові платіжні кошти створюються комерційними банками у процесі:

- А) обміну валюти;
- Б) кредитної ремісії;
- В) депозитної емісії;
- Г) депозитної трансмісії.

11. Що не є вірною ознакою комісійно-посередницьких операцій:

- А) проводяться банком за дорученням і на користь клієнта;
- Б) за їх здійснення стягується певна плата;
- В) за їх допомогою формуються і розміщуються ресурси;
- Г) вони спричиняють переміщення вже наявних у банку коштів.

12. Особливістю комерційних банків є виконання:

- А) лише своїх традиційних функцій;
- Б) функцій усіх інших інститутів кредитної системи;
- В) окремих функцій центрального банку;
- Г) своїх традиційних та функцій усіх інших інститутів кредитної системи.

13. Спеціалізований комерційний банк на відміну від спеціалізованого кредитно-фінансового інституту:

- А) зосереджуються на наданні кількох окремих видів послуг;
- Б) зберігають універсальний характер своєї діяльності;
- В) виключають із практики потенціальну можливість комплексного банківського обслуговування;
- Г) виконують лише грошові розрахунки.

14. До причин розвитку нетрадиційних банківських операцій не можна віднести:

- А) підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;
- Б) залучення нових клієнтів комерційного банку;
- В) зниження конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами;
- Г) диверсифікацію банківських доходів.

15. До ознак банківських послуг не відносять:

- А) необхідність додаткових ресурсів;
- Б) отримання доходів у вигляді комісії;
- В) завчасна фіксованість комісійних доходів;
- Г) спрямованість на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують або зовсім не повинні завершуватися матеріальними наслідками у традиційному розумінні.

16. До цивільно-правових договорів, якими оформляються нетрадиційні банківські операції та послуги, не відносять:

- А) договори купівлі-продажу іноземної валюти, акцій;
- Б) біржові та позабіржові угоди;
- В) договір лізингу;
- Г) депозитний договір.

17. Банкам забороняється діяльність у такій сфері:

- А) матеріальне виробництво;
- Б) реалізація пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет;
- В) виконання функцій страхового посередника;
- Г) емісія кредитних грошей.

18. До спеціалізованих банків в Україні не відносять:

- А) іпотечні;
- Б) інвестиційні;
- В) торгові;
- Г) розрахунково-клірингові

19. До обмежень діяльності спеціалізованих банків в Україні (окрім ощадного) відносять:

- А) заборону вкладення коштів у нерухоме майно;
- Б) заборону залучення коштів фізичних осіб;
- В) обмеження на обсяг залучення коштів фізичних осіб;
- Г) обмеження на участь іноземного капіталу.

20. Які існують обмеження щодо придбання комерційним банком у власність нерухомого майна:

- А) його вартість не може перевищувати 25 % капіталу банку;
- Б) його вартість не може перевищувати 10 % капіталу банку;
- В) нерухомість забезпечує технологічне здійснення банківських функцій;
- Г) нерухомість забезпечує реалізацію прав заставодержателя відповідно до умов договору застави.

21. Банк має статус спеціалізованого за умови, якщо:

- А) 50 % його активів є активами одного типу (для ощадного 50 % його пасивів — внески фізичних осіб);
- Б) 50 % його активів є активами одного типу (для ощадного 75 % його пасивів — внески фізичних осіб);
- А) 33,3 % його активів є активами одного типу (для ощадного 50 % його пасивів — внески фізичних осіб);
- А) 33,3 % його активів є активами одного типу (для ощадного 33,3 % його пасивів — внески фізичних осіб).

22. Чи може комерційний банк надавати кредити під відсоток, ставка якого нижче за процентну ставку за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, яка виплачується їм по депозитах?

- А) так;
- Б) так, тільки за дозволом НБУ;
- В) ні;
- Г) залежно від оцінки кредитного ризику.

23. Чи має право банк видавати кредити без забезпечення:

- А) так, за будь яких умов;
- Б) ні;
- В) так, за дозволом НБУ;
- Г) так, за умов додержання економічних нормативів.

24. Чи має право банк надавати безпроцентні кредити:

- А) ні, ніколи;
- Б) ні, за винятком передбачених законом випадків;
- В) так, на власний розсуд;
- Г) так, за дозволом НБУ.

25. За яких умов банк не має права здійснювати інвестиції

- А) юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;
- Б) статут підприємства, установи передбачає повну відповідальність його власників;
- В) банк має намір придбати акції, емітентом яких є інший банк, з метою створення фінансової холдингової групи;
- Г) банк має намір придбати акції та інші цінні папери за рахунок та від імені своїх клієнтів.

26. На яку інформацію щодо діяльності банку клієнт не має доступу:

- А) фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;
- Б) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку;
- В) ціну банківських послуг;
- Г) системи охорони банку та клієнтів.

27. Оберіть невірну відповідь щодо обов'язку банку ідентифікувати своїх клієнтів:

- А) банки мають право вступати в договірні відносини з анонімними особами;
- Б) банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, які здійснюють безготівкові розрахунки за угодами на суми, що перевищують еквівалент 50 000 євро за офіційним курсом гривні;
- В) банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, які здійснюють сумнівні операції;
- Г) банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, які здійснюють угоди з готівкою на суму, що перевищують еквівалент 10 000 євро за офіційним курсом гривні.

28. Сумнівною є операція, яка має такі ознаки:

- А) операція здійснюється при незвичних або невиправдано заплутаних умовах;
- Б) операція здійснюється на користь пов'язаної особи;
- В) операція здійснюється працівниками, які регулярно здійснюють операції від імені клієнта і раніше були ідентифіковані;
- Г) здійснюється угода між банками.

29. Гарантоване розміщення цінних паперів визначається як:

- А) хеджування;
- Б) андеррайтинг;
- В) секьюритизація;
- Г) кліринг.

30. Банк з іноземним капіталом — банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту:

- А) становить 100 %;
- Б) перевищує 33,3 %;
- В) перевищує 10 %;
- Г) перевищує 50 %.

31. До передбачених законодавством України не відносять такі організаційно-правові форми банків:

- А) акціонерне товариство;
- Б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- В) товариство з повною відповідальністю;
- Г) кооперативний банк.

32. Банки не мають право створювати банківські об'єднання таких типів:

- А) банківська корпорація;
- Б) банківська холдингова група;
- В) фінансова холдингова група;
- Г) банківська кооперація.

33. Філія банку має право здійснювати такі послуги:

- А) всі банківські операції, на які має дозвіл головний банк;
- Б) банківські операції за дорученням головного банку за умови дозволу регіонального управління НБУ;
- В) депозитні і розрахункові операції;
- Г) представницькі послуги.

34. Які фактори не є аргументом на користь страхування як засобу гарантування безпеки банку:.

- А) поширення нових фінансових та інформаційних технологій;
- Б) наявність обов'язкового страхування професійних учасників фінансових ринків (зокрема фінансових посередників);
- В) оптимізація співвідношенні вартість — якість банківських послуг;
- Г) дезінтеграція страхової та інших галузей фінансового ринку.

35. До переваг комплексного страхування банківських операцій відносять:

- А) максимально широке покриття;
- Б) високі франшизи;
- В) високу вартість;
- Г) значну стандартизацію.

35. До переваг вибіркового підходу до страхування банківських операцій відносять:

- А) максимально широке покриття;
- Б) високі франшизи;
- В) високу вартість;
- Г) індивідуалізацію умов.

36. Страхування банківських депозитів є:

- А) обов'язковою вимогою відповідно із директивою ЄС;
- Б) обов'язковою вимогою FATF;
- В) вимогою виключно українського законодавства;
- Г) добровільною справою банку.

37. Банківські консорціуми можуть створюватися для:

- А) кредитування великих угод;
- Б) проведення операцій на валютних ринках;
- В) проведення операцій на фондових ринках;
- Г) проведення усіх банківських операцій.

38. Баланс банку складається:

- А) щомісяця;
- Б) щоденно;
- В) щоквартально;
- Г) за потребою, але не рідше 1 разу на місяць.

39. Залучення вкладів фізичних осіб спеціалізованими банками (крім спеціалізованих ощадних банків) не може становити більше:

- А) 5 % регулятивного капіталу банку;
- Б) 20 % статутного капіталу;
- В) 10 % регулятивного капіталу;
- Г) 10 % статутного капіталу.

40. Проценти за кредитами і депозитами нараховуються:

- А) щоденно;
- Б) щомісячно;
- В) щоквартально;
- Г) не рідше 1 разу на місяць.

41. Що не є ознакою банківського продукту:

- А) не мають товарної форми;
- Б) носять продуктивний характер;
- В) охоплюють активні і пасивні операції;
- Г) є монополією банку.

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ, ЇХНІЙ СКЛАД І СТРУКТУРА

2.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ФОРМИ ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

Пасивні операції — це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) та позичених (не депозитних) ресурсів.

Операції з формування власних ресурсів охоплюють:

- операції з формування статутного капіталу банку;
- операції з формування резервного фонду банку;
- операції з формування страхових фондів банку;
- операції з формування інших фондів банку спеціального призначення, які створюються за рахунок прибутку банку і використовуються відповідно до рішення, прийнятого вищою управлінською ланкою комерційного банку;
- операції, пов'язані з формуванням і розподілом банківського прибутку.

Операції з формування залучених ресурсів називають *пасивними депозитними операціями*. Вони відображають процес залучення й обліку в банківському балансі тимчасово вільних коштів юридичних, фізичних осіб, банків, які зберігаються на різноманітних рахунках (строкових і до запитання). Вкладниками можуть бути як юридичні та фізичні особи, що постійно обслуговуються в даному банку (клієнти банку), так і юридичні і фізичні особи, що не належать до постійних клієнтів цього банку, а обслуговуються в іншому банку.

У банківській практиці України передбачена можливість вибору банку для постійного обслуговування і для проведення окремих депозитних операцій на вигідних умовах в інших банках. З цією метою банки відкривають рахунки до запитання (поточні, бюджетні) та на строк (депозитні). Наявність залишку грошових коштів на цих рахунках дає можливість банку, що обслуговує власників рахунків, використовувати ці залишки як ресурси для здійснення активних операцій з метою отримання доходу. Пасивні депозитні операції створюють можливість користування тимчасово вільними грошовими коштами інших

банків, які зберігаються на кореспондентських рахунках (кошти до запитання) та строкових депозитах (кошти на строк).

Отже, **пасивні депозитні операції можна класифікувати:**

а) за категорією вкладника:

- операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних осіб — на поточні, бюджетні, депозитні рахунки;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів фізичних осіб — на поточні, депозитні рахунки;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів банків-кореспондентів — на кореспондентські та депозитні рахунки;

б) за строком:

- операції із залучення тимчасово вільних коштів — на рахунки до запитання (поточні, бюджетні, кореспондентські) з метою подальшого використання для поточних розрахунків;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів — на строкові депозитні рахунки для зберігання протягом обумовленого договором періоду.

Крім мобілізації власних та залучених ресурсів, комерційні банки можуть використовувати можливості міжбанківського ринку капіталів, а також залучати кошти інвесторів через емісію та розміщення власних незабезпечених боргових зобов'язань. Мобілізовані у такий спосіб ресурси являють собою позичені ресурси банку або ресурси не депозитного характеру. Ця частина банківських ресурсів є найоперативнішою щодо залучення. Позичені ресурси комерційного банку мобілізуються через здійснення пасивних кредитних та пасивних інвестиційних операцій.

Пасивні кредитні операції — це операції комерційного банку, пов'язані з отриманням кредитів на міжбанківському ринку (в інших комерційних банків та в НБУ). Комерційні банки в Україні можуть отримувати кредит в інших банків на визначених умовах умов строком від одного дня (кредити овернайт) до кількох місяців. Крім власне міжбанківських кредитів, комерційні банки можуть звертатись за кредитом до кредитора останньої інстанції — Національного банку України, який сьогодні надає кредити під заставу державних цінних паперів і комерційних векселів. Згідно з чинним законодавством НБУ може здійснювати продаж комерційним банкам кредитів через кредитні тендери, проводити операції з переобліку комерційних векселів, що раніше були обліковані комерційним банком, та видавати кредити овернайт через постійно діючу лінію рефінансування.

Пасивні інвестиційні операції — це операції комерційного банку, пов'язані з випуском і розміщенням власних незабезпечених

боргових зобов'язань. Банки можуть емітувати облігації, які поповнюють банківські ресурси коштами інвесторів на строк обігу цих цінних паперів.

Мобілізовані через здійснення пасивних операцій грошові кошти засновників банку, акціонерів, учасників, вкладників, кредиторів та інвесторів акумулюються на кореспондентському рахунку банку (якщо вони надійшли в безготівковій формі) або в касі (якщо вони надійшли готівкою). Розміщують банки мобілізовані ресурси за різними напрямками через проведення активних операцій.

2.2. СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Власні кошти банку — сукупність різноманітних за призначенням фондів, що забезпечують економічну самостійність і стабільність функціонування банку.

Капітал банку включає:

- 1) основний капітал;
- 2) додатковий капітал.

Основний капітал банку включає сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають і інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати таким критеріям:

1) відрахування до фондів мають здійснюватися з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись у опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

За умови затвердження Національним банком України **додатковий капітал** може включати:

1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким критеріям:

- вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;
- вони дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) субординований борг (звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20 відсотків від його первинної вартості протягом 5 останніх років угоди.

Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Додатковий капітал не може бути більшим 100 відсотків основного капіталу.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше:

- 1) для місцевих кооперативних банків — 1 мільйона євро;
- 2) для комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, — 3 мільйонів євро;
- 3) для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, — 5 мільйонів євро.

Перерахування розміру статутного капіталу у гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день укладення установчого договору.

За підсумками року на основі фінансової звітності банки зобов'язані коригувати розмір статутного капіталу на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок та в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, встановленої Національним банком України.

Національний банк України має право встановити для окремих банків залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче розмірів, передбачених цією статтею.

Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено. Банк не має права без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Капітал банку не може бути меншим статутного капіталу, необхідного для заснування банку. Забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Наявність збитків у банку не є перешкодою для оголошення підписки на акції або паї банку та збільшення статутного капіталу банку.

Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням Національного банку України про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом 5 робочих днів з дати укладення угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10 і більше відсотків загальної емісії банк письмово повідомляє Національному банку України за 15 календарних днів до укладення угод. Національний банк України має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Банк-емітент продає свої акції на первинному ринку безпосередньо або через андеррайтерів. Банку дозволяється виступати посередником для купівлі-продажу власних акцій або паїв.

Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 відсотків статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати письмовий дозвіл Національного банку України.

Для отримання такого дозволу заявник повинен надати інформацію, передбачену нормативно-правовими актами Національного банку України, щодо фінансового стану та ділової репутації майбутнього власника істотної участі банку.

Національний банк України приймає рішення про задоволення чи відмову в задоволенні прохання про надання дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку в місячний строк з дня отримання всієї необхідної інформації. Відмова у дозволі на придбання чи збільшення істотної участі у банку надається в письмовій формі із зазначенням відповідних підстав.

Національний банк України не дає дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку відповідно до частини першої цієї статті у разі, якщо:

1) особа, яка придбаває істотну участь, не має бездоганної ділової репутації. У разі, якщо такою особою є юридична особа, цей критерій поширюється на членів виконавчого органу і наглядової ради юридичної особи, а також на власників істотної участі, що є фізичними особами;

2) відсутні власні кошти у розмірі, достатньому для здійснення заявленого внеску;

3) придбання чи збільшення істотної участі загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів банку або розвитку конкурентного середовища у банківській системі.

Якщо особа володіє істотною участю у банку чи збільшує свою участь до рівня, визначеного частиною першою цієї статті, без одержання письмового дозволу Національного банку України, останній має право заборонити такій особі прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (паїв) та брати участь будь-яким чином в управлінні справами банку.

У разі встановлення заборони користуватися правом голосу відповідно до придбаних акцій (паїв) право брати участь у голосуванні передається довіреній особі, яка призначається Національним банком України за поданням банку. Довірена особа зобов'язана при голосуванні діяти в інтересах кваліфікованого та зваженого управління банком.

Рішення загальних зборів учасників, прийняті з використанням права голосу придбаних акцій (паїв), щодо якого встановлена тимчасова заборона його використання, не мають юридичної сили.

Банки, а також власники істотної участі зобов'язані підтримувати *норматив співвідношення між розміром регулятивного капіталу і сумою зважених до ризику активів — адекватності капіталу*. Від банків вимагається підтримувати їх регулятивний капітал на рівні, що становить не менше 8 відсотків зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. Для банку, що розпочинає операційну діяльність, цей норматив протягом перших 12 місяців має становити не менше 15 відсотків, протягом наступних 12 місяців — не менше 12 відсотків. Національний банк України має також право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

У разі коли рівень регулятивного капіталу банку досягне рівня нижче від встановленого Національним банком України, банк зобов'язаний протягом одного місяця, починаючи з дня встановлення факту зменшення рівня капіталу, подати на розгляд Національного банку України план заходів щодо порядку і строків відновлення рівня регулятивного капіталу банку.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності капіталу. У разі, якщо за попередній рік діяльність банку була неприбутковою, банку дозволяється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі у сумі, що не перевищує 50 відсотків від різниці між капіталом банку і рівнем регулятивного капіталу.

Банки зобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку.

У разі коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них.

Банки зобов'язані формувати інші фонди та резерви на покриття збитків від активів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України.

Капітал банку розраховується за формулою:

$$K = A - Z,$$

де капітал (K) — залишковий інтерес банку в активах за мінусом зобов'язань;

активи (A) — ресурси, що контролюються установою як результат минулих подій, що у майбутньому дадуть економічну вигоду, що призведе до притоку коштів;

зобов'язання (Z) — теперішні зобов'язання, що виникнули з минулих подій, що у майбутньому призведуть до відтоку ресурсів.

Власний капітал виконує три функції:

1. *Захисна*: захист вкладників і кредиторів, забезпечення можливості виплати і компенсації у випадку виникнення збитків або банкрутства; зберігання платоспроможності за рахунок створених резервів; продовження діяльності банку незалежно від погрози появи збитків

2. *Оперативна* — забезпечення фінансової основи діяльності банку (другорядна).

3. *Регулююча* — визначає обсяг активних операцій за рахунок дотримання обов'язкових економічних нормативів.

Капітал банку (K) складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за мінусом суми недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), субординованого капіталу (капітал 3-го рівня) та за мінусом відвернень з врахуванням розміру основних коштів.

При розрахунку загальної суми капіталу, невідкоригованого на основні кошти (K_1), загальна сума додаткового капіталу та субординованого капіталу не повинна перевищувати розмір основного капіталу.

Основний капітал (OK) складається із фактично сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, дивідендів, які направлені на збільшення статутного капіталу, емісійних різниць, резервних фондів, прибутків минулих років, збитків поточного року та зменшується на суму нематеріальних активів і недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків.

Основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями комерційних банків, розраховується за формулою

$$OK_1 = OK - (PP - \Phi P),$$

де OK_1 — основний капітал, зменшений на суму недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

РР — розрахункова сума резерву, що має бути сформована протягом поточного кварталу згідно з формою N 604 Розрахунок резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

ФР — фактично сформований резерв на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків;

(РР – ФР) — розмір недосформованого резерву, який вираховується з основного капіталу. У випадку перевищення фактично сформованого резерву над його розрахунковою сумою — до розрахунку приймається нуль.

Додатковий капітал (ДК) складається із резервів під стандартну заборгованість інших банків, резервів під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам, загальних резервів, результату переоцінки основних коштів, поточних доходів.

До субординованого капіталу (СК) включаються кошти, залучені від юридичних і фізичних осіб як резидентів, так і нерезидентів, як в національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу на підставі угоди на термін не менше 5 років, зі щорічним зменшенням розміру цих коштів на 20 % від їх первинного розміру протягом 5 останніх років діє угоди.

Субординований капітал має відповідати таким критеріям:

1. До субординованого капіталу враховуються лише повністю сплачені кошти, залучені на умовах субординованого боргу.

2. Залучені кошти повинні мати первинний термін погашення не менше п'яти років. Якщо термін погашення боргу не фіксований, то вони сплачуються лише після повідомлення через п'ять років, якщо такі кошти більше не враховуються як субординований капітал.

Національний банк України може надати дозвіл на дострокове погашення субординованого боргу за умови, що запит на дострокове погашення зроблено за ініціативою позичальника і що це не буде впливати на платоспроможність банку.

3. Угода про залучення коштів на умовах субординованого боргу не повинна включати ніяких положень, які передбачають, що у випадку особливих обставин, окрім згортання діяльності банку, борг буде сплачений до погодженої дати його погашення.

4. Процентна ставка за субординованим боргом не може перевищувати розмір облікової ставки Національного банку України, яка була встановлена на дату укладення угоди.

Капіталізація процентів за таким боргом не допускається. Сплата процентів за субординованим боргом може бути призупинена (якщо це зазначено в угоді) у разі:

- погіршення фінансового стану банку-боржника (зниження платоспроможності, ліквідності, достатності капіталу, структури активів, прибутковості та рентабельності, відсутності позитивного фінансового результату позичальника за відповідний період);
- прийняття банком програми фінансового оздоровлення;
- ініціативи банку-боржника.

Залучені кошти на умовах субординованого боргу включаються до розрахунку капіталу з першого числа наступного місяця після дати прийняття Комісією Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків рішення про надання дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку.

Розмір субординованого капіталу не повинен перевищувати 50 % розміру основного капіталу.

До відвернень (B) включаються цінні папери в портфелі банку на інвестиції та вкладення в асоційовані та дочірні установи.

Сума капіталу, невідкоригованого на основні кошти, розраховується за формулою:

$$K_1 = OK_1 + ДК + СК - В.$$

Капітал банку становить

$$K = K_1 - (OЗ - K_1),$$

де $(OЗ - K_1)$ — розмір перевищення $OЗ$ над K_1 (якщо $OЗ > K_1$, до розрахунку приймається різниця $OЗ - K_1$, в інших випадках до розрахунку приймається нуль).

2.3. ОПЕРАЦІЇ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ

Банки залучають вільні кошти юридичних і фізичних осіб шляхом учинення депозитних операцій, у процесі яких використовують різноманітні види банківських рахунків.

Депозитом (внеском) вважаються кошти в наявній і безготівковій формі у валюті України або іноземної валюти, що фізична або юридична особа розмістила на рахунках у комерційному банку на договірних умовах на певний термін (або без його визначення) під відсоток і які повинні бути виплачені вкладнику відповідно до чинного законодавства й умов договору. До таких

внесків також відносяться кошти, притягнення яких було здійснено банком у формі випуску (емісії) іменних ощадних (депозитних) сертифікатів. Практично всі клієнтські рахунки називаються депозитними.

Суб'єктами депозитних операцій є комерційні банки, що виступають у ролі позичальника, і кредитори — власники коштів. Об'єктом депозитних операцій є кошти, передані комерційному банку на умовах, визначених двосторонньою угодою. Існують різноманітні ознаки класифікації внесків. У залежності від вкладника депозити заведено розділяти на депозити фізичних і юридичних осіб. За своїм економічним змістом депозити заведено поділяти на чотири групи (рис. 2.1): до запитання; на певний строк (термінові); іменні ощадні; депозити на подавця.

Рис. 2.1. Класифікація депозитів за економічним змістом

У свою чергу кожна з цих груп класифікується за різними ознаками. Вклади до запитання розміщуються у банку на розрахунковому або поточному рахунку клієнта. Вони використовуються для вчинення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. За вимогою клієнта гроші з поточного рахунку в будь-який момент можуть бути цілком або частково вилучені шляхом видачі готівки, виконання платіжного доручення, оплати чеків або векселів. До вкладів до запитання дорівнюють вкладання з попереднім повідомленням банку про зняття грошей із рахунку (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця).

При регулярному використанні коштів, що зберігаються, на поточних рахунках у клієнтів усе одно залишаються визначені невикористані залишки коштів. Наявність залишків на рахунках клієнтів пов'язано з осіданням коштів на пасивних рахунках у комерційних банках протягом відрізка часу, установити які у момент їхнього надходження на рахунок практично неможливо. Такими є розрахункові і поточні, бюджетні рахунки юридичних і фізичних осіб, спеціальні рахунки, на яких зберігаються цільові кошти, кореспондентські рахунки з розрахунків з іншими банками, а також кошти у розрахунках. Банк, відкриваючи рахунок клієнтам, використовує кредитові залишки по рахунках для проведення активних кредитних операцій.

Вклади до запитання у своїй основі не є стабільними, що обмежує сферу їх використання комерційними банками для кредитних й інвестиційних операцій. З цієї причини власникам рахунків виплачується низький відсоток або взагалі не виплачується. В умовах відсутності (як правило) плати за депозити до запитання банки намагаються залучити клієнтів і стимулювати приріст вкладів до запитання шляхом надання додаткових послуг власникам рахунків і підвищення якості їх обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунка, використання зручних для клієнта форм розрахунку: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультаційне обслуговування тощо.

Таким чином, депозити до запитання є найбільше ліквідними внесками. Їх власники можуть у будь-який момент використовувати гроші.

Основними вадами депозитів до запитання є:

- для їх власників — відсутність сплати відсотків за рахунком (або дуже маленький відсоток);
- для банку — необхідність мати більш високий оперативний резерв для підтримки ліквідності (через потенційну можливість вилучення грошей із рахунків до запитання).

Для покриття операційних витрат, пов'язаних із веденням поточних рахунків банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Комісія може стягатися з грошового відсотка. Деякі банки не беруть комісії з безпроцентних рахунків за умови збереження на них стабільного залишку не нижче встановленого рівня. До депозитів до запитання можна віднести і кредитові залишки на контокоррентних рахунках (це рахунки, на яких враховуються власні кошти клієнта (кредитові сальдо) і кредити банку (дебетове сальдо)). На цьому рахунку відображаються всі операції банку з клієнтами, видача кредитів і проведення платежів із доручення клієнта, над-

ходження виторгу від реалізації продукції й інших грошових переказів на користь клієнта і на погашення кредитів. Інакше кажучи, контокоррентний рахунок — це активно-пасивний рахунок, що поєднує особливості поточного і кредитного. Кредитове сальдо за контокоррентним рахунком означає, що клієнт має у своєму розпорядженні власні кошти, дебетове — що в клієнта виникнула заборгованість перед банком по кредитах.

Формою притягнення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з овердрафтом. За режимом функціонування цей рахунок схожий на контокоррентний. Проте, якщо останній відкривається надійним клієнтам, які активно кредитуються, то при овердрафті таке кредитування припускається час від часу, тобто має нерегулярний характер. Для цього рахунку характерний кредитовий залишок. Особистий рахунок з овердрафтом може відкриватися юридичним і неюридичним особам, а також громадянам, у той час, як контокоррентний рахунок відкривається тільки у відносинах банку з юридичними особами. Таким чином, особистий рахунок з овердрафтом має більш широку сферу застосування.

Одним із видів депозитів до запитання є залишки коштів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку іншими банками.

Строкові вклади — це кошти, що зараховуються на депозитні рахунки на суворо обговорений термін і можуть бути зняті після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку в зазначений термін (не менше 1 місяця). Повернення строкових вкладів клієнту відбувається у вигляді переказу грошей на поточний рахунок або готівки з каси банку. Строкові вклади є для банку кращим видом депозитів, тому що вони стабільні й зручні в банківському плануванні (можливість підтримки ліквідності з меншим оперативним резервом). За ними виплачується високий депозитний відсоток, рівень якого диференціюється в залежності від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку й інших умов.

Строкові вклади є джерелом одержання прибутків їхніми власниками. Вони оформляються договором між вкладником і банком. Деякі банки встановлюють мінімальний розмір строкового вкладу, розмір якого залежить від орієнтації банку на певного вкладника (дрібного, середнього, великого).

Строкові вклади не використовуються для вчинення поточних платежів. При достроковому вилученні коштів із термінового де-

позиту власник, як правило, позбавляється передбачених договором відсотків.

Банк зацікавлений у притягненні строкових вкладів, тому що вони стабільні й дозволяють банку мати у своєму розпорядженні кошти вкладників протягом тривалого часу.

Хиба термінових депозитів для клієнтів складається у неможливості використовувати кошти на рахунках термінових депозитів для розрахунків і поточних платежів, а також для одержання готівки. Для банку хиба складається в необхідності виплат підвищеного відсотку за вкладами і зниженні в такий спосіб маржі (різниці між відсотками за активними і пасивними кредитними операціями).

Однієї з форм строкових вкладів є сертифікати. Сертифікати бувають депозитні й ощадні. Депозитні сертифікати видаються юридичним, а ощадні — фізичним особам. Сертифікати можна класифікувати за такими особливостями: засіб випуску; засіб оформлення; термін оборотності; умови сплати відсотків.

Відповідно до першої особливості сертифікати випускаються в разовому порядку і серіями; у залежності від засобу оформлення — іменні та на подавця; у залежності від терміну оборотності — із регулярною оплатою відсотків по завершенню визначеного поточного періоду і з виплатою відсотка на день погашення сертифіката (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Класифікація сертифікатів

Депозитний сертифікат — це цінний папір, що може використовуватися її власником як засіб платежу і мати оборот на фондовому ринку. Сертифікати мають істотну приналежність над строковими вкладами, що оформлені депозитними договорами.

На вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з одержанням прибутку за час збереження і без зміни при цьому обсягу ресурсів банку. У той час як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Комерційні банки можуть залучати вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою банківського векселя. **Банківський вексель** має депозитну природу і цим він схожий на сертифікат. Проте, на відміну від сертифіката, банківський вексель може бути використаний його власником як засіб платежу за товари і послуги, причому новий власник векселя може передавати його третій особі шляхом індосаменту.

Щоб набути банківського векселя, покупець повинен перерахувати гроші на рахунок банку-продавця, після чого останній виписує бланк банківського векселя на ім'я покупця і відзначає дату зарахування грошей. Погашення банківських векселів відбувається шляхом їхнього викупу після закінчення терміна оборотності або ж дострокового викупу векселів. У банківських векселях указується розмір прибутку у виді відсотка до номіналу, що одержує власник векселя. Це означає, що продаються векселя за номіналом, а викупувються банком за ціною продажу.

Ощадні вклади служать власникам для накопичення грошових заощаджень. Власнику ощадного вкладу видається іменне посвідчення про внесок у формі ощадної книжки, у якій відображаються всі операції за рахунком. Зняття грошей з ощадного рахунку відбувається за попереднім повідомленням власника внеску. Період попередження може бути закріплений законодавчо (як засіб державного регулювання) або встановлюватися за договором між банком і власником рахунку. Таким чином, ощадні вклади передбачають великий термін існування на рахунках стабільних залишків коштів, що використовуються в активних банківських операціях. За ощадними вкладками банки нараховують відсотки.

Вадою ощадних вкладів є чутливість цих внесків до дії різноманітних чинників (політичних, економічних, психологічних), що підвищує погрозу швидкого відтоку коштів із цих внесків і втрати ліквідності банку.

Депозити є важливим джерелом ресурсів комерційних банків. Цьому джерелу формування ресурсів властиві деякі вади. Мова йде про значні матеріальні й грошові витрати банку при притягненні коштів за внесками, обмеженості вільних коштів у рамках окремого регіону. Крім того, мобілізація коштів до внесків (депо-

зитів) залежить значною мірою від клієнтів (вкладників), а не від самого банку. Проте, конкурентна боротьба між банками на ринку кредитних ресурсів примушує їх уживати заходів щодо розвитку нових послуг, що сприяють притягненню депозитів.

2.4. Види та порядок відкриття банківських рахунків

Інструкція «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» розроблена відповідно до Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Інструкція регулює правовідносини, що виникають під час відкриття банками, їх відокремленими структурними підрозділами, які здійснюють банківську діяльність від імені банку, поточних і вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарювання, фізичним особам, іноземним представництвам, нерезидентам-інвесторам, виборчим блокам політичних партій.

Суб'єкти господарювання, нерезиденти-інвестори, іноземні представництва і фізичні особи мають право відкривати рахунки для забезпечення своєї господарської діяльності і власних потреб у будь-яких банках України відповідно до власного вибору, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти на банківське обслуговування або якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами.

Юридичні особи-резиденти можуть відкривати поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки в банках через свої відокремлені підрозділи (далі — поточний рахунок відокремленого підрозділу, вкладний (депозитний) рахунок відокремленого підрозділу).

Банки відкривають своїм клієнтам за договором банківського рахунку поточні рахунки, за договором банківського вкладу — вкладні (депозитні) рахунки.

Поточний рахунок — рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інстру-

ментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

До поточних рахунків також належать:

- рахунки за спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України;

- поточні рахунки типу «Н», що відкриваються в національній валюті офіційним представництвам і представництвам юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю на території України;

- поточні рахунки типу «П», що відкриваються в національній валюті постійним представництвам;

- карткові рахунки, що відкриваються для обліку операцій за платіжними картками;

- поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів.

Вкладний (депозитний) рахунок — рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору. До вкладних (депозитних) рахунків також належать пенсійні депозитні рахунки, що відкриваються фізичним особам відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» для накопичення заощаджень на виплату пенсії.

Договір банківського рахунку та договір банківського вкладу укладаються в письмовій формі. Письмова форма договору банківського вкладу вважається дотриманою, якщо внесення грошової суми на вкладний (депозитний) рахунок вкладника підтверджено договором банківського вкладу з видачею осядочної книжки або іншого документа, що відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) і звичаями ділового обороту.

У договорі банківського вкладу, зокрема, зазначаються: вид банківського вкладу; сума, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок; строк дії договору; розмір і порядок сплати процентів або доходу в іншій формі, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін; умови дострокового розірвання договору; інші умови за погодженням сторін.

Клієнти можуть відкривати лише один поточний рахунок для формування статутного фонду (статутного або складеного капі-

талу, пайового або неподільного фонду) суб'єкта господарювання — юридичної особи (у національній та/або іноземній валюті) та один поточний рахунок (у національній та/або іноземній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи.

Юридичні особи-нерезиденти можуть відкривати в банках України інвестиційні рахунки для здійснення інвестицій у національній та іноземних валютах.

Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їх імені, у порядку, установленому законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку. Рахунок клієнту відкривається лише після його ідентифікації банком.

Якщо суб'єкт господарювання не має в цьому банку рахунків, то відкриття йому поточного рахунку здійснюється в такому порядку.

Особи (особа), які (яка) від імені суб'єкта господарювання відкривають поточний рахунок, мають: пред'явити паспорт або документ, що його замінює.

Представники юридичних осіб мають також пред'явити документи, що підтверджують їх повноваження. Фізичні особи-резиденти додатково пред'являють документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків; подати документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку), визначені нижче. На підставі зазначених вище документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію клієнта та осіб, уповноважених розпоряджатися поточним рахунком. Між банком і клієнтом укладається в письмовій формі договір банківського рахунку.

Якщо юридична особа не має рахунку в цьому банку, то для відкриття їй поточного рахунку потрібно подати такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунку. Заяву підписує керівник юридичної особи або інша уповноважена на це особа;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію. У разі відкриття поточних рахунків юридичним особам, які утримуються за рахунок бюджетів, цей документ не вимагається;

- копію належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/ засновницького договору/ установчого акта/ положення), засвідчену органом, який здійснив реєстрацію, або нотаріально. Положення юридичних осіб публічного права, які затверджуються розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, засвідчення не потребують. Юридичні особи публічного права, які діють на підставі законів, установчий документ не подають;

- копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчену органом, що видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- копію документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі державної податкової служби, засвідчену органом, що видав документ, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- картку із зразками підписів і відбитка печатки, засвідчену нотаріально або організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований, в установленому порядку. До картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до законодавства України або установчих документів юридичної особи надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів.

Юридичні особи, які використовують найману працю і відповідно до законодавства України є платниками страхових внесків, додатково до вищезазначеного переліку документів мають подати такі документи:

- копію документа, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у відповідному органі Пенсійного фонду України, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- копію страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України як платника страхових внесків, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку.

Якщо суб'єкт господарювання вже має в цьому банку поточний рахунок, цей клієнт ідентифікований банком і сформована справа з юридичного оформлення рахунку, то відкриття нового поточного рахунку (зокрема, поточного рахунку за спеціальним режимом використання, поточного рахунку в іноземній валюті) здійснюється за умови подання цим клієнтом заяви про відкриття

поточного рахунку та засвідченої в установленому порядку картки із зразками підписів і відбитка печатки (картки із зразками підписів). Додатково до цих документів подається клопотання юридичної особи, якщо відкривається новий поточний рахунок відокремленого підрозділу.

Якщо фізична особа не має в цьому банку рахунків, то відкриття поточного рахунку здійснюється в такому порядку:

- фізична особа пред'являє уповноваженому працівнику банку паспорт або документ, що його замінює. Фізичні особи-резиденти додатково мають пред'явити документ, виданий органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;
- уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу, яка відкриває рахунок, та підтверджує здійснення ідентифікації копіюванням вищезазначених документів у порядку;
- фізична особа заповнює заяву про відкриття поточного рахунку та картку із зразками підписів. Зразки підписів засвідчуються підписом уповноваженого працівника банку;
- між фізичною особою і банком укладається договір банківського рахунку.

2.5. ФОРМУВАННЯ НЕДЕПОЗИТНИХ ДЖЕРЕЛ

До позиченого капіталу комерційного банку належать кошти, отримані від емісії та продажу облігацій, та кредити, отримані в інших банків, у тому числі в НБУ.

На відміну від звичайних акцій *облігації* не дають права їх власникам на участь у керуванні комерційним банком. Якщо акції випускаються без установлення терміну погашення, то для облігацій установлюється певний термін. Тому кошти, отримані комерційним банком за допомогою випуску облігацій, не можуть вважатися власним капіталом. Вони свідчать про надання власниками облігацій зазначених коштів у розпорядження емітента у формі довгострокової позики. Власник облігації набуває права на одержання фіксованого прибутку за нею протягом терміну дії позики. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного паперу.

Якщо комерційний банк і надалі хоче утримувати у своєму обороті кошти, залучені за допомогою випуску облігацій, він вдається до *рефінансування попередніх випусків*. Це здійснюється через викуп раніше випущених облігацій за кошти, отрима-

ні від випуску нових незабезпечених боргових зобов'язань. Облігації, якщо це передбачено умовами емісії, можуть бути конвертовані в прості акції. Тоді залучені з їх допомогою кошти переходять у власний капітал комерційного банку. Конвертованість облігацій дає змогу підвищити їх привабливість у колі покупців, оскільки останні можуть придбати акції банку в найвигідніший момент. Власники облігацій ризикують менше, ніж власники акцій, бо у разі банкрутства комерційного банку кредиторам кошти повертаються раніше, ніж звичайним акціонерам.

Необхідно відрізнити кошти, мобілізовані комерційним банком за допомогою облігацій, від вкладів і депозитів. Якщо перші називаються в банківській практиці позичковими, або позиченими, то другі — залученими. При випуску облігацій банк відіграє активну роль, ініціатива випуску належить йому, тоді як при залученні вкладів роль банку пасивна.

Комерційний банк може випускати облігації для залучення позичкових коштів *лише за умови* повної сплати усіх випущених ним акцій. Реалізація облігацій може відбуватися або на основі їх продажу за договорами з покупцями, або через обмін на раніше випущені облігації та цінні папери. Погашаються облігаційні позики комерційними банками після закінчення терміну обігу облігацій за їх номінальною вартістю. Банківські облігації в Україні не набули розвитку. Причинами такого становища є їх незабезпеченість, нездатність нових банків довести статутні капітали до розмірів мінімальних вимог НБУ, фінансові труднощі, що виникли в більшості банків останнім часом, а також відсутність вторинного ринку цінних паперів.

Одним із джерел поповнення ресурсів комерційного банку є *міжбанківський кредит*. Кредитними ресурсами торгують фінансове стійкі комерційні банки, в яких завжди є надлишок ресурсів. Ці банки для одержання прибутку прагнуть розмістити вільні ресурси в інших банках. Крім фінансової вигоди, банки-кредитори одержують можливість установалення ділових партнерських стосунків.

Банкам вигідно розміщувати кредитні ресурси в інших банках порівняно з кредитуванням суб'єктів господарської діяльності, оскільки перші вирізняються, як правило, вищою надійністю. Терміни міжбанківських кредитів можуть бути різними — від одного дня до трьох-шести місяців. Процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижча, ніж за кредитами, наданими господарникам, і пов'язана з обліковою ставкою НБУ.

Банки-позичальники залучають міжбанківський кредит для розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами, а також у зв'язку з необхідністю регулювання банківської ліквідності. В Україні у зв'язку з упровадженням електронних розрахунків міжбанківське кредитування здійснюється через прямі контакти між банком-кредитором і банком-позичальником, на договірних умовах, на чітко визначений термін. Досить активно використовуються міжбанківські кредити терміном на один день, мета яких полягає у підтриманні поточної ліквідності банку.

У договорі про міжбанківське кредитування, крім терміну, обумовлюється сума кредиту, рівень процентної ставки, порядок погашення. Звичайно при порушенні терміну погашення міжбанківського кредиту банк-кредитор передбачає своє право на безспірне списання боргу. Якщо банк, що позичив кредитні ресурси, не може їх повернути в установлений термін, то він купує гроші в іншому банку. При укладенні договору на міжбанківський кредит банк-позичальник повинен повідомити банку-кредитору значення своїх економічних нормативів (платоспроможності, ліквідності).

Купувати і продавати кредитні ресурси можуть не тільки комерційні банки, а й їхні відділення та філії. Проте це право реалізується лише в системі одного банку, що має філійну мережу.

Для ефективного регулювання грошово-кредитним ринком, управління ліквідністю банківської системи, виконання функції кредитора останньої інстанції НБУ застосовує такі механізми рефінансування комерційних банків:

- проведення операцій на відкритому ринку;
- надання стабілізаційного кредиту;
- здійснення біржових і позабіржових операцій з купівлі і продажу державних цінних паперів на відкритому ринку.

Тести до матеріалу теми 2

1. До пасивних депозитних операцій не відносять операції із залучення:

А) коштів юридичних осіб — на поточні, бюджетні, депозитні рахунки;

Б) коштів фізичних осіб — на поточні, депозитні рахунки;

В) коштів банків-кореспондентів — на кореспондентські і депозитні рахунки;

Г) коштів банків на кореспондентській рахунок в НБУ.

2. Рахунок НОСТРО:

- А) активний, наш рахунок у вашому банку;
- Б) пасивний, наш рахунок у вашому банку;
- В) активний, ваш рахунок у нашому банку;
- Г) пасивний, ваш рахунок у нашому банку.

3. Рефінансування комерційного банку — це:

- А) отримання кредиту від НБУ та іншого комерційного банку;
- Б) надання кредиту іншому комерційному банку;
- В) надання кредиту у вигляді врахування векселів;
- Г) фінансування експортно-імпортних операцій клієнта.

4. Пасивні інвестиційні операції — це операції комерційного банку, пов'язані:

- А) з випуском і розміщенням акцій;
- Б) з випуском і розміщенням облігацій;
- В) з придбанням акцій;
- Г) обліком векселів.

5. До основного капіталу банку не включають:

- А) сплачений і зареєстрований статутний капітал;
- Б) надбавки до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал
- В) резерви переоцінки основних засобів;
- Г) розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку.

6. Звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку раніше 5 років, мають назву:

- А) гібридних капітальних інструментів;
- Б) субординованого капіталу;
- В) нерозкритих резервів;
- Г) розкритих резервів.

7. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, не може бути менше:

- А) 1 мільйона євро;
- Б) 3 мільйонів євро;
- В) 5 мільйонів євро;
- Г) 10 мільйонів євро.

8. Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися:

- А) виключно у грошовій формі — у гривні;
- Б) виключно у грошовій формі: у гривні — для резидентів України, у іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях — для нерезидентів України;
- В) за рахунок грошових внесків і нерухомого майна (у пропорції 90:10);
- Г) виключно у грошовій формі — у євро.

9. Банкам забороняється:

- А) емітувати акції на пред'явника;
- Б) емітувати привілейовані акції;
- В) оголошувати підписку на акції у разі наявності збитків;
- Г) придбавати власні акції, якщо це не призводить до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

10. Норматив адекватності капіталу розраховується як співвідношення:

- А) балансового капіталу і зважених за ступенем ризику активів і зобов'язань;
- Б) регулятивного капіталу і зважених за ступенем ризику активів і позабалансових зобов'язань;
- В) балансового капіталу і загальних активів;
- Г) регулятивного капіталу і загальних активів.

11. Для діючого комерційного банку норматив адекватності капіталу повинен складати не менше:

- А) 4 %;
- Б) 8 %;
- В) 10 %;
- Г) 12 %.

12. Яка функція не притаманна власному капіталу банку:

- А) захисна;
- Б) оперативна;
- В) стимулююча;
- Г) регулююча.

13. Резервний капітал банку формується:

- А) за рахунок відрахувань від прибутку у процентах до регулятивного капіталу;
- Б) за рахунок собівартості у залежності від ризику операцій;
- В) за рахунок коштів на кореспондентському рахунку у залежності від обсягу залучених коштів;
- Г) за рахунок прибутку у залежності від ризику операцій.

14. Розмір недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями комерційних банків впливає безпосередньо на вартість:

- А) субординованого капіталу;
- Б) основного капіталу;
- В) додаткового капіталу;
- Г) нематеріальних активів.

15. До відвернень банку при розрахунку регулятивного капіталу не відносять:

- А) вкладення в цінні папери в портфелі банку на інвестиції;
- Б) вкладення в цінні папери в портфелі банку продаж;
- В) вкладення в асоційовані установи;
- Г) вкладення в дочірні установи.

16. До депозитів не відносять:

- А) депозитні сертифікати;
- Б) залишки на рахунках ЛОРО;
- В) залишки на поточному рахунку з овердрафтом;
- Г) дебетові залишки на контокорентних рахунках.

17. До переваг депозитних сертифікатів у порівнянні із депозитними вкладами не відносять можливість:

- А) дострокового продажу на вторинному ринку;
- Б) отримання прибутку за час зберігання;
- В) збереження обсягу ресурсів банку;
- Г) використаний його власником як засіб платежу за товари і послуги.

18. Що не є вірною ознакою контокорентного рахунку відносно поточного рахунку з овердрафтом:

- А) це єдиний активно-пасивний рахунок;
- Б) відкривається лише надійним клієнтам;
- В) використовується у відносинах лише з юридичними особами;
- Г) характерний кредитовий залишок.

19. Рахунки типу «Н» і «П» відносять:

- А) карткових рахунків;
- Б) рахунків виборчих органів;
- В) поточних рахунків;
- Г) рахунків зі спеціальним режимом використання.

20. Юридичні особи-резиденти не мають права відкривати (у національній та/або іноземній валюті):

- А) поточний рахунок для формування статутного капіталу;
- Б) один поточний рахунок за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи;
- В) депозитні рахунки;
- Г) інвестиційні рахунки.

21. Вкуп раніше випущених облігацій за кошти, отримані від випуску нових незабезпечених боргових зобов'язань, має назву:

- А) рефінансування випуску;
- Б) облік облігації;
- В) реструктуризація заборгованості;
- Г) капіталізація облігації.

22. Визначте невірну ознаку обігу облігації банку:

- А) випускається лише за умови повної сплати усіх випущених ним акцій;
- Б) реалізується на основі продажу за договорами з покупцями, або через обмін на раніше випущені облігації;
- В) допускається конвертація облігацій у прості акції;
- Г) погашається після закінчення терміну обігу за поточною ринковою вартістю.

23. Основною метою отримання міжбанківського кредиту є:

- А) розширення кредитної діяльності;
- Б) регулювання банківської ліквідності;
- В) стабілізація фінансового стану;
- Г) проведення операцій на відкритому ринку.

24. Який документ не обов'язково надавати банку підприємству для відкриття йому поточного рахунку:

- А) заяву про відкриття поточного рахунку;
- Б) копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади,
- В) фінансову звітність підприємства за останній квартал;
- Г) копію належним чином зареєстрованого установчого документа.

25. Що не є обов'язковою умовою відкриття поточного рахунку фізичній особі:

А) надання фізичній особі уповноваженому працівнику банку паспорта або документа, що його замінює;

Б) ідентифікація уповноваженим працівником банку фізичної особи, яка відкриває рахунок;

В) нотаріальне засвідчення зразка підпису фізичної особи, яка відкриває рахунок;

Г) укладання між фізичною особою і банком договору банківського рахунку.

26. Норматив адекватності основного капіталу розраховується як співвідношення:

А) основного капіталу і зважених за ступенем ризику активів і зобов'язань;

Б) основного капіталу і зобов'язань;

В) основного капіталу і загальних активів;

Г) основного капіталу і зобов'язань

27. Для діючого комерційного банку норматив адекватності основного капіталу повинен складати не менше:

А) 4 %;

Б) 8 %;

В) 10 %;

Г) 12 %.

28. Принцип розміщення статей пасиву в балансі банку

А) збільшення ліквідності;

Б) зниження ліквідності;

В) збільшення терміновості коштів;

Г) скорочення терміновості коштів.

ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТІВКОВОГО ГРОШОВОГО ОБІГУ

3.1. Роль банків в організації готівкового обігу

Господарські зв'язки між різними ланками економіки у процесі взаємного постачання матеріальних цінностей, надання послуг та виконання робіт супроводжуються грошовими розрахунками. Залежно від форми грошей, у якій відбувається платіжний обіг, вони можуть бути готівково-грошовими та безготівковими. Грошові розрахунки виникають також при виконанні суб'єктами господарювання фінансових зобов'язань за платежами в бюджет, позабюджетні та інші фонди. Обслуговування платіжного обігу — одна з традиційних сфер банківських послуг. За дорученням своїх клієнтів комерційні банки виконують готівкові платежі як за рахунок клієнтів, так і на кредитній основі.

Готівкові розрахунки — це розрахунки шляхом оплати товару, або послуг готівкою. Розрахунки, що здійснюються за допомогою готівки, використовуються в процесі взаємовідносин підприємств, установ та організацій з населенням, обслуговують рух його грошових доходів та видатків.

Організація обігу готівкових коштів підприємств і організацій базується на єдиних умовах та правилах. Вони визначені в нормативних документах Національного банку Інструкції «Про касові операції в банках України» та Положенні «Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні».

Підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, пріоритетно в безготівковій формі, а також у готівковій формі (з дотриманням чинних обмежень) у порядку, установленому законодавством України.

Підприємства (підприємці) здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Зазначені розрахунки проводяться також шляхом переказу готівки для сплати відповід-

них платежів. Підприємства (підприємці) здійснюють облік операцій з готівкою у відповідних книгах обліку.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Платежі понад зазначену граничну суму проводяться виключно в безготівковій формі. Кількість підприємств (підприємців), з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

Зазначені обмеження стосуються також розрахунків готівкою між підприємствами в оплату за товари, що придбані на виробничі (господарські) потреби за рахунок коштів, одержаних за корпоративними картками.

Зазначені обмеження не поширюються на:

а) розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;

б) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;

в) розрахунки підприємств (підприємців) за спожиту ними електроенергію;

г) використання коштів, виданих на відрядження;

г) розрахунки підприємств (підприємців) між собою під час закупівлі сільськогосподарської продукції. Перелік товарів, що належать до цієї продукції (далі — сільськогосподарська продукція), визначений Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України».

У разі здійснення підприємствами готівкових розрахунків з іншими підприємствами (підприємцями) понад установлену граничну суму кошти в розмірі перевищення встановленої суми розрахунково додаються до фактичних залишків готівки в касі на кінець дня платника готівки одноразово в день здійснення цієї операції, з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси.

Якщо підприємство (підприємець) відповідно до законодавства України приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг і оснащене платіжним терміналом (у тому числі з'єднаним чи поєднаним з РРО), то таке підприємство (підприємець) може за рахунок готівкової виручки або коштів, отриманих із банку, надавати держателю платіжної картки Національної системи масових електронних платежів та інших платіжних систем (якщо така послуга передбачена їх правилами) послуги з видачі готівки з друкуванням квитанції

платіжного терміналу (або розрахункового документа) та відображенням таких операцій у відповідній книзі обліку.

Національний банк України має право встановлювати обмеження з видачі готівки за платіжними картками.

Обмеження з видачі готівки за платіжними картками можуть встановлюватися платіжною організацією відповідної платіжної системи та банками — членами цієї системи.

Якщо підприємства (підприємці) та фізичні особи здійснюють готівкові розрахунки без відкриття поточного рахунку шляхом унесення до банків готівки для подальшого її перерахування на рахунки інших підприємств (підприємців) або фізичних осіб, то такі розрахунки для платників коштів є готівковими, а для отримувачів коштів безготівковими. Уся готівка, що надходить до кас, має своєчасно (у день одержання готівкових коштів) та в повній сумі оприбутковуватися.

У разі проведення готівкових розрахунків із застосуванням РРО або використанням РК оприбуткуванням готівки є здійснення обліку зазначених готівкових коштів у повній сумі їх фактичних надходжень у книзі обліку розрахункових операцій на підставі фіскальних звітних чеків РРО (даних РК).

Підприємствам, яким Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» надано право проводити розрахунки готівкою із споживачами без використання РРО та РК і специфіка функціонування яких унеможлиблює оформлення ними кожної операції касовим ордером (продаж проїзних і перевізних документів; білетів державних лотерей; квитків на відвідування культурно-спортивних і видовищних закладів тощо), дозволяється оприбутковувати готівку наприкінці робочого дня за сукупністю операцій у цілому за робочий день з оформленням касовими документами і відображенням у відповідній книзі обліку.

Суми готівки, що оприбутковуються, мають відповідати суммам, визначеним у відповідних касових (розрахункових) документах.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, встановлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки). Банкам і підприємцям ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки) не встановлюються.

Підприємства можуть тримати в позаробочий час у своїх касах готівкову виручку (готівку) в межах, що не перевищують

установлений ліміт каси. Готівкова виручка (готівка), що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для її зарахування на банківські рахунки. Відокремлені підрозділи підприємств — юридичних осіб можуть здавати готівкову виручку (готівку) безпосередньо до кас таких юридичних осіб або до будь-якого банку для її переказу і зарахування на банківські рахунки зазначених юридичних осіб. За відсутності банків готівкова виручка (готівка) може здаватися до операторів поштового зв'язку для її переказу на банківські рахунки підприємства.

Здавання готівкової виручки (готівки) здійснюється самостійно або через відповідні служби, яким згідно із законодавством України надано право на перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів.

Здавання готівкової виручки (готівки) може здійснюватися для зарахування на будь-який банківський рахунок підприємства (підприємця) на його вибір.

Готівкова виручка (готівка) підприємств (підприємців), у тому числі готівка, одержана з банку, використовуються ними для забезпечення потреб, що виникають у процесі їх функціонування, а також для проведення розрахунків з бюджетами та державними цільовими фондами за податками і зборами (обов'язковими платежами).

Підприємства не повинні накопичувати готівкову виручку (готівку) у своїх касах понад установлений ліміт каси для здійснення потрібних витрат до настання строків цих виплат.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених відокремлених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, уключаючи день одержання готівки в банку. Готівка, що одержана в банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми готівки, що одержані в банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків, повертаються підприємством до банку не пізніше наступного робочого дня банку або можуть залишатися в його касі (у межах установленого ліміту).

Підприємство має право зберігати в касі готівку для виплат, які належать до фонду оплати праці та здійснюються за рахунок виручки, понад установлений йому ліміт каси протягом трьох ро-

бочих днів з дня настання строків цих виплат у сумі, що зазначена в переданих до каси платіжних (розрахунково-платіжних) відомостях (далі — видаткові відомості).

Видача готівкових коштів під звіт або на відрядження (далі — під звіт) здійснюється відповідно до законодавства України.

Видача готівкових коштів під звіт на закупівлю сільськогосподарської продукції та заготівлю вторинної сировини, крім металобрухту, дозволяється на строк не більше 10 робочих днів від дня видачі готівкових коштів під звіт, а на всі інші виробничі (господарські) потреби на строк не більше двох робочих днів, уключаючи день отримання готівкових коштів під звіт.

Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань (у тому числі для закупівлі сільськогосподарської продукції у населення та заготівлі вторинної сировини), то строк, на який видана готівка під звіт на ці завдання, може бути продовжено до завершення терміну відрядження. Видача відповідній особі готівкових коштів під звіт проводиться за умови звітування нею у встановленому порядку за раніше отримані під звіт суми.

Звітування за одержані під звіт готівкові кошти здійснюється відповідно до законодавства України.

Фізичні особи — довірені особи підприємств (юридичних осіб), які відповідно до законодавства України одержали готівку з карткового рахунку із застосуванням корпоративної платіжної картки або особистої платіжної картки, використовують її за призначенням без оприбуткування в касі. Зазначені довірені особи подають до бухгалтерії підприємства звіт про використання коштів разом із підтвердними документами в установлені строки і порядку, що визначені для підзвітних осіб законодавством України, а також документи про одержання готівки з карткового рахунку (чек банкомата, копія видаткового ордера, довідки за встановленими формами, сліп, квитанція торговельного термінала тощо) разом з невитраченим залишком готівки.

Підприємства (підприємці) під час здійснення розрахунків із споживачами за готівку зобов'язані приймати у сплату за продукцію (товари, роботи, послуги) без обмежень банкноти і монети (у тому числі обігові, пам'ятні, ювілейні монети, зношені банкноти та монети) усіх номіналів, які випускає Національний банк України в обіг, що є дійсним платіжним засобом і не викликають сумніву в їх справжності та платіжності. Крім того, підприємства та підприємці мають забезпечувати наявність у касі банкнот і монет для видачі здачі.

3.2. СУТНІСТЬ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Касові операції — операції, які здійснює банк, а саме: видача готівки, приймання її та обмін не придатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами;

До касових операцій належать:

- приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток з їх рахунків чи відповідного рахунку банку через його касу або банкомат;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні.

Банки здійснюють касове обслуговування клієнтів на договірних засадах.

Касове обслуговування банком клієнтів та оброблення готівки має здійснюватися в операційній касі.

Структуру операційної каси та чисельність касових працівників, а також потребу встановлення банкоматів банк визначає самостійно.

Банки мають забезпечувати контроль за платіжністю і справжністю банкнот (монет) під час приймання та оброблення готівки з використанням відповідного обладнання (приладів). Крім того, робоче місце з приймання готівки має бути обладнане так, щоб клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

Роботу операційної каси з обслуговування клієнтів банк організовує протягом операційного часу та відповідно до внутрішніх правил банку в післяопераційний час.

Протягом цього часу банки зобов'язані без будь-яких обмежень безкоштовно обмінювати фізичним та юридичним особам

платіжні банкноти та монети національної валюти, непридатні до обігу, на придатні. Такий обмін, якщо справжність та платіжність банкнот (монет) не викликає сумніву працівника банку, здійснюється безпосередньо під час приймання без відображення в бухгалтерському обліку.

Під час здійснення касових операцій банки мають забезпечувати:

- визначення справжності та платіжності банкнот (монет);
- обов'язкове приймання готівки на вимогу клієнта;
- своєчасне повне оприбуткування готівки національної та іноземної валюти, що надійшла до кас банку, та зарахування її на зазначені клієнтами рахунки згідно з вимогами нормативно-правових актів;
- своєчасну видачу клієнтам придатних до обігу банкнот (монет);
- національної та іноземної валюти;
- обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот (монет);
- національної валюти на придатні до обігу банкноти (монети) та вилучення сумнівних банкнот (монет) на дослідження, а також обмін монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу;
- документальне оформлення руху готівки національної та іноземної валюти в операційній касі;
- своєчасне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку;
- належний внутрішній контроль за касовими операціями;
- здавання готівки національної валюти до територіальних управлінь згідно із встановленими відповідним договором умовами;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її зберігання;
- задоволення потреб клієнтів у готівці;
- систематичний аналіз стану надходжень і видачі готівки в національній валюті;
- ідентифікацію клієнтів, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

Банки мають розробити і затвердити внутрішні положення (інструкції) про організацію роботи щодо здійснення касових операцій, у яких слід визначити порядок:

- роботи операційної каси в операційний та в післяопераційний час;

- переміщення та передавання готівки і цінностей під відповідальність працівників банку, здійснення працівниками банку касових операцій з приймання та видачі готівки, у тому числі із застосуванням платіжних карток через касу банку або банкомат;
- роботи з банкоматами, контролю за касовими операціями;
- підкріплення готівкою філій (відділень) та приймання від них готівки;
- зведення операційної каси;
- надання в оренду та зберігання цінностей клієнтів банку в індивідуальних сейфах, приймання від клієнтів цінностей на зберігання; організації роботи відповідальних осіб у сховищі цінностей, їх кількість та посади;
- приймання, видачі та зберігання готівки операційної каси та інших цінностей;
- відкривання і закривання сховищ цінностей;
- роботи депозитної системи, здавання під охорону та прийняття з-під охорони сховищ цінностей і депозитних систем, а також зберігання ключів (дублікатів ключів) до них та ревізії цінностей тощо.

3.3. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КАСОВИХ ДОКУМЕНТІВ

До касових документів, які оформляються згідно з касовими операціями, визначеними цією Інструкцією, належать: заява на переказ готівки, прибутково-видатковий касовий ордер, заява на видачу готівки, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, грошовий чек, а також рахунки на сплату платежів та документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі.

Валютно-обмінні операції, а також операції з банківськими металами здійснюються на підставі касових документів, визначених іншими нормативно-правовими актами.

Для проведення операцій з цінностями, які обліковуються на позабалансових рахунках, використовуються видатковий позабалансовий ордер і прибутковий позабалансовий ордер.

Форми документів, які застосовуються під час приймання переказу готівки та виплати її суми отримувачу в готівковій формі, визначаються відповідною платіжною системою і мають містити обов'язкові реквізити: дата здійснення операції, зазначення плат-

ника та отримувача, дані паспорта особи-отримувача або документа, що його замінює, сума касової операції, підписи платника або отримувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію.

Заповнює касові документи клієнт від руки ручкою чи за допомогою технічних засобів або працівник банку за згодою клієнта із застосуванням технічних засобів або системи автоматизації банку (далі — САБ).

Прибуткові, видаткові та прибутково-видаткові касові ордери, заяви на видачу готівки оформляються банком за допомогою технічних засобів із зазначенням номера примірника в правому верхньому кутку або виписуються з використанням копіювального або самокопіювального паперу.

У разі використання САБ для оформлення касових документів та відповідно до порядку внутрішнього контролю банк визначає кількість підписів працівників банку, які оформляють, контролюють та виконують касову операцію.

Банк визначає відповідальних працівників, яким надається право підписувати касові документи за касовими операціями, та визначає систему контролю за їх здійсненням.

У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, *з метою ідентифікації осіб у касових документах мають зазначатися такі реквізити:*

- для фізичних осіб-резидентів: прізвище, ім'я, по батькові особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;

- для фізичних осіб-нерезидентів: прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, громадянство, місце проживання або тимчасового перебування;

- для юридичних осіб-резидентів: найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові особи — представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або

документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав;

- для юридичних осіб-нерезидентів: найменування, місцезнаходження, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав.

Реквізити для ідентифікації осіб обов'язково мають бути зазначені в касових документах за допомогою технічних засобів або від руки на підставі пред'явлених клієнтом відповідних документів. Під час приймання від клієнтів банку касових документів за операціями з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, банк перевіряє належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, клієнту та відповідність даних документа тим даним, що зазначені в касовому документі.

У разі ненадання клієнтом документів або відомостей, потрібних для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану, або умисного надання неправдивих відомостей банк відмовляє клієнту в проведенні операції з готівкою та повертає йому касовий документ без виконання.

У грошових чеках, заявах на видачу готівки, на підставі яких видається клієнтам готівка незалежно від суми, за винятком реалізації ювілейних, пам'ятних та інвестиційних монет, мають зазначатися дані паспорта особи-отримувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видачі, найменування установи, що його видала.

Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки. Дата на чеку зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек має містити відбиток печатки та підписи (підпис) уповноважених осіб (особи) клієнта згідно з карткою зразків підписів. Використання факсиміле не допускається.

Прибутково-видаткові касові ордери застосовуються для оформлення касових операцій з приймання та видачі готівки територіальним управлінням, банкам, їх філіям (відділенням) за описом цінностей у національній валюті, що перевозяться, завантаження і розвантаження банкоматів, видачі та приймання го-

тівки під звіт касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку, переміщення готівки з рахунку «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування» на рахунок «Банкноти та монети в касі банку», а також для оформлення загальної суми проведених операцій (приймання платежів за рахунками, операції, виконані із застосуванням платіжних карток через касу банку та банкомат, тощо).

У прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь зазначаються прізвище, ім'я, по батькові отримувача, назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі та приймання готівки між касовими працівниками).

У заявах на переказ готівки для нарахування податків, зборів та інших платежів до бюджету і цільових фондів у додаткових реквізитах зазначається код бюджетної класифікації, ідентифікаційний номер (крім тих випадків, за яких фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера і в паспорті якої зроблено відповідну відмітку).

Банк може приймати платежі готівкою за рахунками на сплату платежів (квартплата та комунальні послуги, телефонний зв'язок, кабельне телебачення, електроенергія, газ тощо), роздрукованими юридичною особою — отримувачем платежів. Такий документ має містити всі обов'язкові реквізити, які передбачені для виконання цих операцій.

Усі операції з приймання платежів готівкою за відповідними рахунками мають фіксуватися в протоколі САБ або реєстрі у формі, яка не допускає зміни його змісту і є документом, що підтверджує виконання зазначених касових операцій.

У разі здійснення касових операцій протягом операційного часу відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату здійснення касової операції, а в післяопераційний час — поточну дату і час приймання документів або написати штамп «вечірня» або «післяопераційний час». Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час — не пізніше наступного операційного дня. виправлення в касових документах реквізитів, а саме: номера рахунків, найменування клієнта, суми, прізвища, імені, по батькові отримувача (платника) не допускаються.

3.4. ПРИЙМАННЯ БАНКОМ ГОТІВКИ

Приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;

- за рахунками на сплату платежів — від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

- за прибутковим касовим ордером — від працівників та клієнтів банку за внутрішньобанківськими операціями;

- за документами, установленими відповідною платіжною системою: від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Приймання готівки іноземної валюти від клієнтів здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки: від юридичних осіб-резидентів та представництв-нерезидентів — для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента — суб'єкта підприємницької діяльності — для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту — суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;

- за прибутковим касовим ордером — від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;

- за документами, установленими відповідною платіжною системою: від фізичних осіб — на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

У прибуткових касових документах працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів;
- наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку із зразками підписів (у разі прийняття заяви на переказ готівки через операційних працівників).

Приймання платежів від клієнтів може здійснюватися із застосуванням САБ.

За згодою сторін (банку отримувача та банку ініціатора) отримувачу переказу може бути надіслане повідомлення про надходження на його ім'я переказу в порядку, установленому банком отримувача. Від клієнтів готівка приймається в касу так: банкноти — шляхом суцільного поаркушного перерахування, монети — за кружками.

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час — час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом САБ.

У разі оформлення операції з приймання готівки для її переказу заявою на переказ готівки плату за банківські послуги банк приймає від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком (прибутковий касовий ордер чи заява на переказ готівки).

Після закінчення обслуговування клієнтів підраховуються суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряються з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки.

3.5. ПОРЯДОК ВИДАЧІ ГОТІВКИ З КАСИ БАНКУ

З каси банку готівка національної валюти видається за такими видатковими документами:

- за грошовими чеками — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;
- за заявою на видачу готівки — фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу) за операціями з клієнтами (видача кредиту тощо);
- за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою, — фізичним і юридичним особам (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);
- за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Для одержання грошової чекової книжки клієнт заповнює заяву про видачу чекової книжки в одному примірнику, на якій після відповідної перевірки проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку.

Працівник банку до видачі клієнту грошової чекової книжки заповнює на кожному чеку належні реквізити (найменування та код банку, номер його поточного рахунку, найменування юридичної особи) і реєструє їх номери в порядку, визначеному банком.

Видача готівки іноземної валюти здійснюється за такими видатковими документами:

- за заявою на видачу готівки — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами; фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказу без відкриття рахунку, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

- за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

- за документами на отримання переказу в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою, — фізичним особам.

У видаткових касових документах (заява на видачу готівки, видатковий касовий ордер, грошовий чек) працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів на документі;
- наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;
- належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, отримувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;
- у разі отримання готівки за довіреністю — правильність оформлення довіреності на отримання готівки;
- наявність підпису отримувача.

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу. Виплата частини переказу не допускається.

Видача банкнот із каси банку може проводитися повними паками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за зазна-

ченими на накладках і бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами. Банкноти з розкритих або неповних корінців, а також пачки та корінці банкнот з пошкодженою упаковкою попередньо перед видачею перераховуються.

Монети в непошкодженій упаковці, що розфасовані в мішечки (блоки), пакети та ролики, можуть видаватися за написами на ярликах, пакетах і роликах, а також окремими кружками. Операції з виплати готівки іноземної валюти з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі.

Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

Видану з каси банку готівку клієнт має, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети — за мішечками (блоками), пакетами і роликами, а окремі банкноти (монети) перерахувати поаркушно (за кружками). Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати в приміщенні банку банкноти в повних пачках поаркушно, а монети в повних мішечках за кружками, то в такому разі перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку.

У разі здійснення візуального контролю за перерахуванням готівки потрібно стежити за тим, щоб верхня і нижня накладки (етикетка), обв'язка з пломбою (кодом) (гарантійні шви з кодами працівників банку), бандеролі з корінців банкнот, а також ярлики і обв'язка з пломбою від мішечка з монетами зберігалися до закінчення перерахування.

У разі виявлення клієнтом під час перерахування готівки недостач або надлишків банкнот (монет) у пачках, окремих корінцях або мішечках з монетами в непошкодженій упаковці банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіжностей складається відповідний акт про розбіжності у двох примірниках, що засвідчується підписами осіб, які були присутні під час перерахування.

Виявлена клієнтом під час перерахування готівки сума недостачі відшкодовується отримувачу готівки (юридичній або фізичній особі) з операційної каси банку, а її надлишок зараховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні

банку під контролем працівника банку, то претензії щодо недостачі від клієнта не приймаються.

Після закінчення обслуговування клієнтів працівник банку підраховує суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряє їх з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки в касі.

3.6. Здійснення касових операцій із застосуванням платіжних карток

Операції з унесення на рахунки та отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних та інших карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також відповідними нормативно-правовими актами через каси банку або банкомати. Банкомати можуть встановлюватись як на території банку, так і за його межами.

Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта чи витратного ліміту або його частки на відповідному картковому рахунку. За договором між клієнтом та банком про надання кредиту видача коштів може виконуватися в межах залишку коштів на рахунку та/або визначеного договором ліміту кредитування.

Після завершення операцій з видачі готівки або внесення її на рахунок клієнту видається відповідно оформлений документ на паперовому носії, який складається за місцем проведення операції та має містити реквізити, визначені відповідними нормативно-правовими актами. Чек банкомата може друкуватися і надаватися держателю платіжної картки за його вимогою.

У разі застосування банкоматів у внутрішньобанківських системах автоматизації касових операцій чек може не видаватися. У цьому разі обов'язково з періодичністю, визначеною в договорі між клієнтом і банком, клієнту надається виписка за операціями, здійсненими через банкомат.

Облік прибуткових та видаткових операцій, здійснених із застосуванням платіжних карток через касу банку, формування облікових документів та передавання інформації для відображення операцій на відповідних рахунках здійснюється засобами САБ.

У разі виконання касових операцій можуть застосовуватися САБ, що функціонують автономно. Інформація про здійснені в цих системах операції передається каналами зв'язку або через проміжні носії інформації.

Усі операції, що виконуються через касу банку, мають фіксуватися в протоколі (звіті) роботи САБ у формі, що не допускає зміни його змісту.

У разі виявлення сумнівних щодо справжності банкнот (монет) під час приймання, видачі, оброблення грошових знаків національної та банкнот іноземної валюти банк має вилучити їх з оформленням довідки про вилучення (прийняття) банкнот (монет) для дослідження у трьох примірниках.

Банкам категорично забороняється повертати або тимчасово передавати клієнтам виявлені в них сумнівні щодо справжності банкноти (монети) національної та іноземної валюти. У разі виявлення в одного клієнта двох або більше таких банкнот (монет) банк має терміново по телефону та не пізніше наступного робочого дня письмово повідомити про це правоохоронний орган за місцезнаходженням банку.

Тести до матеріалу теми 3

1. Що не є вірною ознакою готівкових розрахунків підприємств:

А) розрахунки здійснюються через касу за рахунок готівкової виручки;

Б) розрахунки здійснюються за рахунок коштів, одержаних із банків;

В) гранична сума готівкового розрахунку не лімітується;

Г) гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України.

2. Обмеження на граничну суму готівкових розрахунків поширюються на:

А) розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними особами;

Б) розрахунки підприємств (підприємців) з бюджетами та державними цільовими фондами;

В) розрахунки підприємств (підприємців) за спожитий газ;

Г) добровільні пожертвування та благодійну допомогу.

3. Оберіть вірну відповідь — ліміт каси...:

- А) не встановлюється;
- Б) встановлюється підприємствам;
- В) встановлюється банкам;
- Г) встановлюється підприємцям.

4. Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом:

- А) трьох робочих днів, не включаючи день одержання готівки в банку;
- Б) двох робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку;
- В) трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку;
- Г) двох робочих днів, не включаючи день одержання готівки в банку.

5. Під час здійснення касових операцій банки повинні проводити ідентифікацію клієнтів, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує:

- А) 15 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- Б) 5000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- В) 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- Г) 10 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

6. До касових документів, які оформляються згідно з касовими операціями, не належать:

- А) заява на переказ готівки;
- Б) інкасове розпорядження;
- В) грошовий чек;
- Г) прибутково-видатковий касовий ордер.

7. Грошові чеки дійсні протягом:

- А) 15 календарних днів з дня їх виписки, враховуючи день виписки;
- Б) 10 календарних днів з дня їх виписки, враховуючи день виписки;
- В) 10 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки;
- Г) 15 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки.

8. Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку:

- А) в цей самий день;
- Б) не пізніше наступного операційного дня;
- В) в кінці тижня;
- Г) наприкінці місяця.

9. Виконані протягом позаопераційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку:

- А) в цей самий день;
- Б) не пізніше наступного операційного дня;
- В) в кінці тижня;
- Г) наприкінці місяця.

10. За прибутковим касовим ордером здійснюється приймання готівки через каси банків:

- А) від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки;
- Б) від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки;
- В) від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб;
- Г) від працівників та клієнтів банку за внутрішньобанківськими операціями.

11. Приймання готівки іноземної валюти від клієнтів за заявою на переказ готівки не можна здійснити:

- А) від юридичних осіб-резидентів та представництв-нерезидентів — для зарахування на власні поточні рахунки;
- Б) від уповноваженого представника нерезидента — суб'єкта підприємницької діяльності — для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту — суб'єкту підприємницької діяльності;
- В) від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями.
- Г) від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;

12. За заявою на видачу готівки з каси банку готівка національна валюта видається:

- А) юридичним особам, їх відокремленим підрозділам;
- Б) підприємцям;
- В) фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків;
- Г) працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

13. Видачу готівки іноземної валюти за заявою на видачу готівки не можна здійснити:

- А) юридичним особам, їх відокремленим підрозділам на цілі, передбачені нормативно-правовими актами;
- Б) підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами;
- В) фізичним особам з їх вкладних (депозитних) рахунків;
- Г) працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

14. 100 (сто) банкнот одного номіналу, які упаковані відповідною бандероллю, мають назву:

- А) пачка банкнот;
- Б) корінець банкнот;
- В) блок банкнот;
- Г) мішечок банкнот.

15. До розмінних монет не відносять монети номіналом:

- А) номіналом 1 копійка;
- Б) номіналом 10 копійок;
- В) номіналом 1 грн;
- Г) номіналом 50 копійок.

16. Обіговими монетами називаються монети:

- А) номіналом 1,2,5 копійок;
- Б) номіналом 10, 25, 50 копійок;
- В) номіналом 1 грн;
- Г) номіналом 2 грн.

17. Приміщення банку (філії, відділення), у яких здійснюються касові операції, називається:

- А) касовим вузлом;
- Б) активною касою;
- В) операційною касою;
- Г) грошовим сховищем.

18. 1000 банкнот одного номіналу, що складаються із 10 корінців банкнот по 100 банкнот, називються:

- А) пачка банкнот;
- Б) блок корінців банкнот;
- В) блок банкнот;
- Г) мішечок банкнот.

ФОРМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

4.1. СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

Самостійність підприємства в умовах ринкової економіки припускає зміцнення, розвиток і різноманіття господарських зв'язків між підприємствами однієї або різних форм власності, а також з окремими громадянами. Такі зв'язки здійснюються через грошові розрахунки, що є умовою, яка забезпечує зміну форм вартості в процесі кругообігу фондів. Схема кругообігу фондів підприємства може бути подана як $D - T... P... T' - D'$. Перша стадія кругообігу ($D - T$) — перетворення певної суми грошей у визначену масу коштів виробництва і життєвих коштів, а третя стадія $T' - D'$ — перетворення перенесеної вартості, вартості необхідного доданого продукту в грошову форму фонду відшкодування, чистий прибуток і заробітну плату. Рух фондів на цих стадіях можливі тільки завдяки грошовим розрахункам.

Грошові витрати не беруть участь у русі вартості при переході її від першої стадії кругообігу фондів окремого підприємства до другої і третьої стадій. Вони опосередковують рух вартості в процесі обороту усіх фондів, хоча в індивідуальному кругообігу беруть участь лише на початковій і завершальних стадіях. Отже, рух грошей, тобто грошові розрахунки, є формою, що відбиває рух вартості як у процесі індивідуального кругообігу, так і регульованого розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту і національного доходу.

У залежності від форми використовуваних коштів усі розрахунки розподіляються на дві сфери: розрахунків готівкою — що обслуговується законними грошовими знаками держави; безготівкових розрахунків — що обслуговується платіжними засобами в депозитній формі й у формі комерційних боргових зобов'язань (вексель, чек, банківський сертифікат тощо). Сфера безготівкових розрахунків підрозділяється організаційно на міжбанківські розрахунки, що обслуговують відношення між банками, і на міжгосподарські розрахунки між клієнтами банків.

Правові основи організації безготівкових розрахунків у господарстві України зазначені в інструкції НБУ «Про безготівкові розрахунки в національній валюті України». Ця Інструкція роз-

роблена відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Безготівкові розрахунки — система грошових розрахунків, що проводяться перерахуванням банком визначеної суми з рахунку платника на рахунок одержувача або заліком взаємної заборгованості підприємств і організацій. Система безготівкових розрахунків складається з: принципів, вимог до організації, форм і засобів розрахунків, черговості платежів, розрахункових документів.

Система безготівкових розрахунків, яка існувала в нашій країні з 1930 р. до 1993 р. була пристосована до витратного механізму господарювання і відповідала адміністративно-командним методам управління економікою. Система безготівкових розрахунків, яка існувала, була орієнтована на обслуговування, в першу чергу, інтересів постачальника, що зводяться до виконання своїх планових завдань по виробництву і постачанню продукції. При цьому діяли досить жорсткі принципи організації безготівкових розрахунків, дотримання яких до певної міри компенсувало відсутність повної економічної зацікавленості й відповідальності підприємств за виконання своїх договірних зобов'язань. Ці принципи були суворо регламентовані:

- місце платежу — банк (він виступав організатором і контролером безготівкових розрахунків);
- час платежу — після відвантаження продукції або надання послуг (що означало заборону авансів і комерційного кредиту);
- згода платника (акцепт) — як підстава платежу;
- джерело платежу — власні засоби покупця або банківський кредит при наявності права на його одержання;
- форма безготівкових розрахунків, сфера використання кожної із якої була заздалегідь визначена.

Всі безготівкові розрахунки здійснювалися на основі платіжних документів, що мають ходіння тільки у внутрибанківському обороті.

Зазначені принципи розрахунків не враховували вимоги платоспроможності й кредитоспроможності покупця, негативний вплив порушення хронологічної черговості платежів на ліквідність балансів учасників розрахунків, можливість використання на практиці різних більш гнучких форм розрахунків і засобів платежу. Розвиток ринкових відносин в економіці поставив ви-

могу зміни основ системи безготівкових розрахунків, у тому числі принципів їхньої організації.

Перший принцип безготівкових розрахунків складається із здійсненні їх за банківськими рахунками, що відкриваються клієнтам для збереження і переказу коштів. Зазначений принцип відрізняється від першого принципу безготівкових розрахунків планової економіки, суть якого полягала у проведенні всіх розрахунків підприємств і організацій через установи банку. Останнє впливало з вимоги обов'язковості збереження грошей на рахунках у банку всіма підприємствами, що відповідало адміністративно-командним методам управління економікою.

У ринкових умовах господарювання проведення розрахунків через банк повинно обумовлюватися економічною доцільністю, поєднатися з економічною самостійністю суб'єктів ринку та їхньою матеріальною відповідальністю за свої дії. Важливо підкреслити, що перший принцип безготівкових розрахунків в умовах ринку має відношення як до юридичних, так і до фізичних осіб, у той час як раніш стосувався винятково юридичних осіб, оскільки існувало чітко законодавче розмежування сфери готівкового і безготівкового обороту.

Другий принцип безготівкових розрахунків полягає в тому, що платежі з рахунків повинні здійснюватися банками за розпорядженням їхніх власників у порядку встановленої ними черговості платежів і в межах залишку коштів на рахунку. Цей принцип закріплює право суб'єктів ринку самостійно визначати черговість платежів, їхнє джерело, що є значним кроком на шляху до затвердження справжньої економічної самостійності господарників.

Третій принцип — принцип свободи вибору суб'єктами ринку форм безготівкових розрахунків і закріплення їх у господарських договорах при неутручанні банків у договірні відношення. Банку надається роль посередника в платежах, платник перетворюється у головний суб'єкт платіжної операції тому, що в усіх формах безготівкових розрахунків ініціатива платежу належить йому. Дана обставина відповідає ринковим відносинам в економіці країни.

Принцип терміновості платежу означає здійснення розрахунків виходячи з термінів, передбачених у господарських, кредитних, страхових договорах, трудових угодах, договорах підряду. Введення принципу терміновості платежу має важливе практичне значення тому, що підприємства й інші суб'єкти ринкових відносин, обізнані зі ступеню терміновості платежів, можуть більш раціонально побудувати свій грошовий обіг.

Принцип забезпеченості платежу тісно пов'язаний із попереднім принципом терміновості тому, що забезпеченість платежу припускає для дотримання терміновості платежу наявності в платника або його гаранта ліквідних коштів, які можуть бути використані для погашення зобов'язань перед одержувачем коштів. У залежності від характеру ліквідних коштів розрізняють оперативну і перспективну забезпеченість платежу.

Оперативна забезпеченість платежів обумовлює наявність у платника або його гаранта достатньої для платежу суми ліквідних коштів I класу, перспективна — припускає оцінку платоспроможності й кредитоспроможності на стадії встановлення господарських зв'язків. Принцип забезпеченості платежів створює гарантію платежу, зміцнює платіжну дисципліну. Всі принципи розрахунків тісно пов'язані і взаємообумовлені. Порушення одного з них призводить до порушення інших.

Організація безготівкових розрахунків повинна відповідати таким вимогам: забезпечувати своєчасність платежу за реалізовані товари і послуги; створювати умови для взаємного контролю платників і одержувачів коштів за дотриманням розрахункової та договірної дисципліни, а також для банківського контролю за учасниками розрахунків; не припускати позапланового перерозподілу коштів у процесі розрахунків; сприяти зближенню моментів одержання й оплати товарно-матеріальних цінностей.

Існують такі різновиди безготівкових розрахунків:

- перерахування коштів із поточного рахунку платника на рахунок одержувача в банку;
- залік взаємних вимог.

У залежності від сфери застосування безготівкові розрахунки діляться на дві групи:

- розрахунки за товарними операціями — за товарно-матеріальні цінності, надання послуг, виконані роботи;
- розрахунки за нетоварними операціями — перерахування податків й інших платежів до бюджету, одержання і повернення кредитів та інші.

У залежності від дотримання принципу терміновості платежу вони бувають:

- термінові — до початку торгової операції у вигляді авансового платежу; негайно після завершення торгової операції, наприклад, платіжним дорученням; через визначений термін після завершення торгової операції — на умовах комерційного кредиту без оформлення боргового зобов'язання або з письмово оформленим векселем;

- достроковий платіж — це виконання грошового зобов'язання до закінчення обговореного терміну;
- відстрочений платіж — характеризує неможливість погасити грошове зобов'язання у намічений термін і припускає встановлення нового терміну за даним платежем;
- прострочені платежі виникають при відсутності коштів у платника і неможливості одержання банківського або комерційного кредиту при настанні наміченого терміну.

У залежності від виду розрахункових документів розрізняють такі форми безготівкових розрахунків: платіжними дорученнями, платіжними вимогами; платіжними вимогами-дорученнями; чеками; акредитивами і векселями; пластиковими картками й інкасовими дорученнями.

4.2. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ДОКУМЕНТООБІГУ

Бланки розрахункових документів (крім розрахункових чеків, що належать до документів суворого обліку та/або виготовляються і розповсюджуються централізовано) виготовляються на папері формату А4 або А5 будь-яким способом (друкарським, з використанням комп'ютерної техніки тощо) за умови обов'язкового забезпечення наявності та схематичного розташування всіх елементів (рамки, лінії, текстові елементи тощо). Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа, у тому числі номерів рахунків і кодів банків, суми податку на додану вартість і кодів бюджетної класифікації, несе особа, яка оформила цей документ і подала його до обслуговуючого банку.

Банки перевіряють відповідність заповнення **реквізитів розрахункових документів**:

банк платника перевіряє заповнення таких реквізитів: «Платник», «Код платника», «Рахунок платника», «Банк платника», «Код банку платника», а також «М.П.» та «Підписи платника» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

банк отримувача — заповнення таких реквізитів: «Отримувач», «Код отримувача», «Рахунок отримувача», «Банк отримувача», «Код банку отримувача», а також «М.П. отримувача» та «Підписи отримувача» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

банк стягувача — заповнення таких реквізитів: «Стягувач», «Код стягувача», «Рахунок стягувача», «Банк стягувача», «Код банку стягувача», а також «М.П. стягувача» та «Підписи стягувача» (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення).

Якщо розрахункові документи, у яких перевірені реквізити, заповнено з порушенням вимог, то банк, що здійснив перевірку, повертає їх без виконання.

Також банки повертають без виконання розрахункові документи, якщо:

у розрахунковому документі не заповнено хоча б один із реквізитів, заповнення якого передбачено його формою, крім реквізиту «Дата валютування»;

немає супровідних документів, надання яких разом з розрахунковим документом передбачено Інструкцією, або закінчився строк дії цих супровідних документів;

розрахунковий документ подано до банку з порушенням законодавства України, або документ не може бути виконано відповідно до законодавства України.

Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків (але не менше ніж два), з використанням електронно-обчислювальних та друкарських машин (далі — технічні засоби), за один раз з використанням копіювального або самокопіювального паперу. Якщо використання копіювального (самокопіювального) паперу неможливе, то на всіх тожних примірниках розрахункового документа в правому верхньому куті проставляються їх порядкові номери (наприклад, 1, 2, 3 тощо). Дозволяється заповнення розрахункового документа від руки (кульковою ручкою, чорнилом темного кольору). Перший примірник розрахункового документа (незалежно від способу його виготовлення) має містити відбиток печатки (якщо наявність печатки передбачена) та підписи/підпис відповідальних осіб/особи.

Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі між банком та клієнтом про розрахунково-касове обслуговування.

Банк, що обслуговує платника із застосуванням систем дистанційного обслуговування, зобов'язаний перевірити відповідність

номера рахунку платника і його коду (номера), що зазначені в електронному розрахунковому документі, і приймати цей документ до виконання, лише якщо вони належать цьому платнику.

Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.

Банки приймають до виконання лише розрахункові документи: своїх клієнтів, які подають їх у банк у порядку, передбаченому договорами про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів; клієнтів інших банків або органів державного казначейства, якщо документи надсилають безпосередньо інші банки або органи державного казначейства;

платіжні вимоги стягувача на примусове списання коштів, на яких є підпис відповідального виконавця та відбиток штампа банку, що обслуговує цього стягувача, якщо він доставляє їх у банк платника самостійно (посильним, рекомендованим або цінним листом тощо).

Розрахункові документи, оформлені своїми клієнтами, банк приймає протягом часу, визначеного в договорах про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів. Розрахункові документи, оформлені клієнтами інших банків або органів державного казначейства, банк приймає протягом операційного дня.

Банк платника на всіх примірниках прийнятих розрахункових документів і на реєстрах обов'язково заповнює реквізити «Дата надходження» і «Дата виконання», а банк стягувача — «Дата надходження в банк стягувача» (якщо ці реквізити передбачені формою документа), засвідчуючи їх підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку. На документах, прийнятих банком після закінчення операційного часу, крім того, ставиться штамп «Вечірня».

Якщо дата складання розрахункового документа (реєстру) збігається з датою його виконання (списання банком коштів за цим документом), то реквізит «Дата надходження» може не заповнюватися. Відміткою про дату реєстрації банком платіжного доручення платника про сплату платежів до бюджету є заповнення в ньому реквізиту «Дата надходження», який банк заповнює незалежно від дати складання платником цього платіжного доручення. Ініціювання переказу вважається завершеним з часу прийняття банком платника розрахункового документа на виконання.

Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, він виконує в день їх надходження. Розрахун-

кові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня. Розрахункові документи на списання коштів з рахунків платника, що надійшли до банку після операційного часу, банк може виконувати в день їх надходження, якщо це визначено договором про розрахунково-касове обслуговування. За порушення цих строків банк, що обслуговує платника, несе відповідальність згідно із законодавством України.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій черговості:

у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;

у другу — списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;

у третю — списуються кошти на підставі інших рішень суду;

у четверту — списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;

у п'яту — списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Списання коштів (і в повній, і в частковій сумі) з рахунку платника здійснюється на підставі першого примірника розрахункового документа, який залишається на зберіганні в банку платника.

На вимогу клієнта банк надає довідку про виконання (часткове виконання) платіжної вимоги, що засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку та відбитком печатки банку, або примірник засвідченої ними платіжної вимоги, на підставі якої здійснено оплату.

Інші примірники розрахункового документа, але не менше ніж один (за винятком розрахункових чеків), банк передає платнику.

Умови (строки, періодичність тощо) передавання розрахункових документів, у тому числі електронних розрахункових документів, що підтверджують списання/зарахування коштів з/на рахунків/и клієнтів банку або підтверджують прийняття документів

на інкасо, визначаються в договорах про розрахунково-касове обслуговування клієнтів з урахуванням вимог цієї Інструкції.

Платежі з рахунків клієнтів банк здійснює в межах залишків коштів на цих рахунках на початок операційного дня. Банк може виконувати платіжні доручення клієнтів з урахуванням сум, що надходять на рахунки клієнтів протягом операційного дня (поточні надходження), якщо це визначено в договорі про розрахунково-касове обслуговування.

4.3. РОЗРАХУНКИ ПЛАТІЖНИМ ДОРУЧЕННЯМ

Розрахунки платіжними дорученнями — одна з найбільше поширених форм розрахунків у сучасній практиці. За допомогою платіжних доручень клієнти банку можуть розраховуватися за товари, послуги, виконані роботи, по зобов'язання перед фізичними особами (аліменти, пенсії, заробітна плата, гонорари тощо), зобов'язання перед фінансовими і страховими органами, банками й іншими юридичними особами.

Платіжне доручення — документ, що являє собою письмово оформлене доручення клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування певної суми коштів із свого рахунку. Схема розрахунків платіжними дорученнями подана на рис. 4.1.

Рис. 4.1. Схема розрахунків платіжними дорученнями

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на рахунку платника. Якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами:

за фактично відвантаженою/проданою продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо);

у порядку попередньої оплати — якщо такий порядок розрахунків встановлено законодавством України та/або обумовлено в договорі;

для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, які складені не пізніше строку, встановленого законодавством України;

для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їх рахунки, що відкриті в банках;

для сплати податків і зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів) до бюджетів та/або державних цільових фондів;

в інших випадках відповідно до укладених договорів та/або законодавства України.

Фізичні особи використовують платіжні доручення в разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних/депозитних рахунків згідно з режимом використання цих рахунків, що встановлений нормативно-правовими актами Національного банку з питань порядку відкриття та використання рахунків, без будь-яких підтвердних документів.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник також може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

на ім'я окремих фізичних осіб — коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна плата, витрати на відрядження, авторський гонорар тощо);

підприємствам — коштів на виплату заробітної плати, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції тощо в тих населених пунктах, у яких немає банків.

Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до обслуговуючого банку платіжне доручення, у якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунку якого сплачуватимуться перекази їх отримувачам, та номери списків отримувачів коштів.

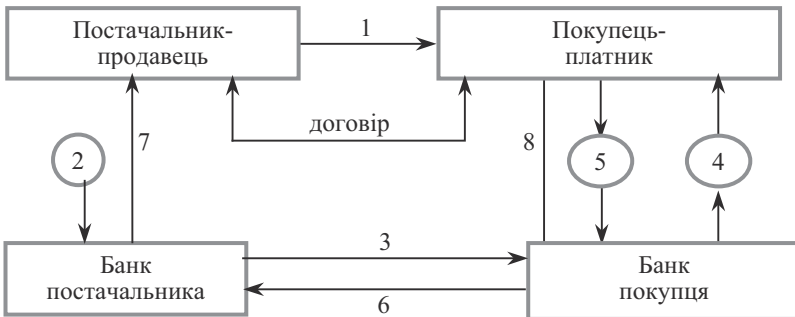
Взаємовідносини між підприємствами зв'язку, платниками та отримувачами, що стосуються здійснення підприємствами зв'язку переказу коштів, регулюються відповідними нормативно-правовими актами Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

4.4. РОЗРАХУНКИ ПЛАТІЖНИМИ ВИМОГАМИ-ДУРУЧЕННЯМИ

Платіжна вимога-доручення — це комбінований розрахунковий документ, що складається з двох частин:

— верхня — вимога постачальника (одержувача коштів) безпосередньо до покупця (платника) сплатити вартість поставленої йому за договором продукції (виконаних робіт, наданих послуг);

— нижня — доручення платника своєму банку перерахувати з його рахунку суму, що проставлена в рядку сума до оплати буквами. Схема розрахунків платіжними вимогами-дорученнями подана на рис. 4.2.

- 1 — постачання цінностей, надання робіт, послуг;
- 2 — виписування платіжної вимоги-доручення;
- 3, 4 — передавання платіжного доручення;
- 5 — заповнена на акцептну суму платіжна вимога — доручення;
- 6 — доручення на перерахування грошей;
- 7 — виписка з поточного рахунку про зарахування суми;
- 8 — виписка з поточного рахунку про списання суми.

Рис. 4.2. Схема розрахунків платіжними вимогами-дорученнями

Верхня частина вимоги-доручення оформляється отримувачем коштів згідно з вимогами до заповнення реквізитів розрахункових документів і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину і подає до банку, що його обслуговує.

Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем. Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

4.5. ПРИМУСОВЕ СПИСАННЯ КОШТІВ НА ПІДСТАВІ ВИКОНАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ВИДАНІ СУДАМИ

Відповідно до статті 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його доручення на підставі рішення суду. Примусове списання коштів банки виконують з рахунків, які відкриті клієнтами в банках відповідно до нормативно-правових актів Національного банку, що регулюють порядок відкриття та використання рахунків.

Примусове списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів або бюджетних установ, здійснюється органами Державного казначейства України в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами. За необґрунтованість примусового списання коштів, недостовірність даних, зазначених у платіжній вимозі, стягувач несе відповідальність згідно із законодавством України.

Для примусового списання коштів стягувач оформляє не менше ніж у трьох примірниках платіжну вимогу. У реквізиті «Призначення платежу» стягувач зазначає назву, дату видачі та номер (якщо він присвоєний) виконавчого документа. Виконав-

чий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника — протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Якщо платник і стягувач обслуговуються в різних банках, то банк, що обслуговує стягувача, надсилає банку платника не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання коштів (один з яких — перший). Крім того, стягувачу повертається не менше ніж один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку, що обслуговує стягувача.

Якщо стягувач сам надсилає до банку платника платіжну вимогу на примусове списання коштів, то банк, що обслуговує стягувача, повертає стягувачу всі примірники платіжної вимоги та не менше ніж один примірник реєстру. Перший примірник реєстру платіжних вимог із написом про одержання примірників платіжної вимоги, засвідчений підписом стягувача, залишається в банку, що обслуговує стягувача.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника.

У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах залишку коштів.

Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату платіжної вимоги, яку частково сплачено, суму, що залишилася до сплати, та повторює текст, що наведений у реквізиті «Призначення платежу» цієї платіжної вимоги. Для підтвердження часткової оплати відповідальний виконавець на першому примірнику платіжної вимоги окреслює реквізит «Сума» та зазначає на зворотному боці дату, суму часткового платежу, засвідчуючи це своїм підписом.

Перший примірник платіжної вимоги, на підставі якого здійснено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника.

Банк не пізніше ніж наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з його рахунку, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором про розрахунково-касове обслуговування цього платника (у порядку, передбаченому договором). Стягувач

може відкликати платіжну вимогу в будь-який час до списання коштів з рахунку платника шляхом подання листа про відкликання до банку, що обслуговує стягувача. Платіжна вимога відкликається лише в повній сумі.

У листі про відкликання платіжної вимоги стягувач зазначає таке: назву платника та номер його рахунку, назву та код банку платника, номер, дату і суму, зазначену в документі, що відкликається. Цей лист засвідчується підписами відповідальних осіб стягувача та відбитком печатки, які мають відповідати зразкам підписів та відбитка печатки, заявленим у картці із зразками підписів та відбитка печатки, що зберігається в банку, який обслуговує стягувача.

Банк стягувача не пізніше наступного робочого дня надсилає до банку платника лист про відкликання платіжної вимоги. Якщо стягувач самостійно доставив у банк платника лист про відкликання платіжної вимоги, на якому є підпис відповідального виконавця та відбиток штампа банку, що обслуговує стягувача, то банк платника приймає цей лист до виконання.

Банк платника, отримавши лист про відкликання платіжної вимоги, не списує кошти з рахунку платника і через банк, що обслуговує стягувача, або безпосередньо стягувачу повертає платіжну вимогу.

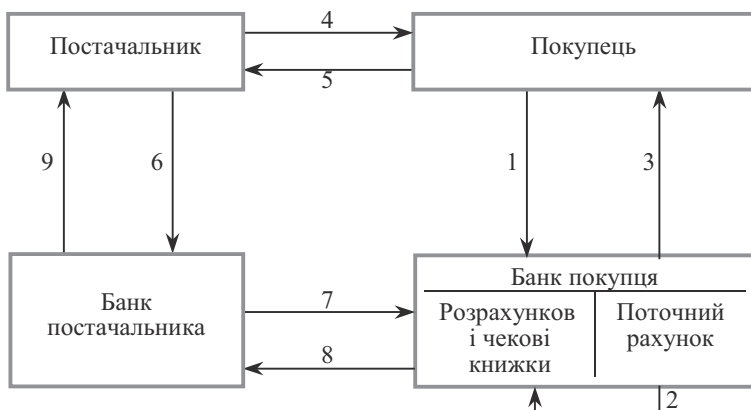
Банк платника не має права на списання коштів з рахунку платника коштів за платіжною вимогою після отримання листа про її відкликання. Якщо всупереч отриманому листу про відкликання платіжної вимоги її суму списано з рахунку платника та перераховано стягувачу, то повернення цієї суми платник здійснює в судовому порядку. Банк, що не виконав лист про відкликання або прострочив строк його передавання банку платника, несе відповідальність згідно із законодавством України.

4.6. РОЗРАХУНКИ ЧЕКАМИ

Чеки приймаються для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також фізичними і юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою.

Розрахунковий чек — це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку, що видала чекову книжку (розрахунковий чек), сплатити чекодавцю зазначену в чеку суму коштів.

Схема розрахунків чеками подана на рис 4.3.

- 1 — заява на одержання книжки;
- 2 — депонування коштів;
- 3 — чекова книжка;
- 4 — відвантаження цінностей, виконання робіт, послуг;
- 5 — чек;
- 6 — реєстр чеків для оплати;
- 7 — вимога на оплату (чека);
- 8 — перерахування коштів;
- 9 — виписка з поточного рахунку про зарахування суми.

Рис. 4.3. Схема розрахунків чеками

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів.

Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чекових книжок. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» відповідних балансових рахунків (далі в цій главі — аналітичний рахунок «Розрахунки чеками») у банку-емітенті.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки чеками» (фі-

зична особа може подавати заяву про перерахування коштів або вносити суму готівкою).

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця. Один або кілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки — один рік, чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, — три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, уважаються недійсними і до оплати не приймаються.

Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг). Забороняється передавання чека/чекової книжки його/її власником будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписання незаповнених бланків чека і проставлення на них відбитка печатки юридичними особами. За бажанням фізичної особи чек може виписуватися на ім'я іншої особи, яка стає його власником. Видача чеків на пред'явника не проводиться.

Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека. Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека). Власник чека повертає до банку-емітента невикористаний чек для зарахування суми на свій рахунок або обміну його на готівку. Повертаючи чекову книжку з невикористаними чеками, її власник одночасно подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками», на свій поточний рахунок.

Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги). Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту.

Чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).

Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

- відповідність його встановленому зразку;
- правильність заповнення;
- відсутність виправлень;
- відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку;
- строк дії;
- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;
- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (прізвища, ім'я, по батькові — фізичної особи, даних документа, що засвідчує цю особу).

Після цього чекодержатель установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує. Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штамп і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

4.7. РОЗРАХУНКИ ЗА ДОПОМОГОЮ АКРЕДИТИВІВ

Розрахунки за допомогою акредитивів — поширена форма розрахунків у країнах із ринковою економікою. Застосовується вона переважно в інгородніх розрахунках за товари і послуги, коли постачальник хоче забезпечити собі гарантію оплати, а також у міжнародних розрахунках. Зараз розрахунки акредитивами одержали поширення й в Україні.

Акредитив — це форма розрахунків, коли банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) зобов'язаний:

- виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи, зроблені послуги;
- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснювати цей платіж.

Класифікація акредитивів приведена в табл. 4.1

Таблиця 4.1

КЛАСИФІКАЦІЯ АКРЕДИТИВІВ

Види акредитивів	Відмінні риси
1.1. Покритий	Бронюються кошти платника у повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або виконуючому банку
1.2. Непокритий	У випадку тимчасової відсутності грошей на рахунку платника оплата гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту
2.1. Відкличний	Може бути замінений або анульований банком-емітентом без попередньої згоди з бенефіціаром
2.2. Безвідкличний	Може бути змінений або анульований тільки за згодою з бенефіціаром, на користь якого відкритий

Кожний акредитив призначається для розрахунків тільки з одним бенефіціаром і його не можна переадресувати.

Для відкриття акредитива підприємство подає банку-емітенту заяву, де повинно зазначено:

- назву заявника і бенефіціара їхні ідентифікаційні коди за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України;
- назву банку-емітенту і банку, що виконує акредитив;
- вид акредитива;
- термін дії акредитива (число і місяць закриття акредитива у виконуючому банку);
- суму акредитива;
- дату і номер договору (угоди), яким передбачається відкриття акредитива;
- умови акредитива (види оплачуваних товарів, розрахункові документи, порядок оплати цих документів — з акцептом уповноваженого платника або без акцепту тощо).

Зазначені реквізити є обов'язковими й у випадку відсутності одного з них акредитив не відкривається. При позитивному рішенні про відкриття акредитива банк-емітент бронює засоби або надає гарантію платежу, відкрив для цього рахунок Акредитиви у себе або в банку постачальника.

Повідомлення банку-емітента про відкриття акредитива і зміни до нього можуть бути спрямовані у виконуючий банк у вигляді телетрансмісійного повідомлення: електронною поштою, телексом, телетайпом, телеграфом або іншими лініями зв'язку, а також у вигляді заяви про відкриття акредитива, присланого

спецв'язком. Схема розрахунків акредитивами подана на рис. 4.4.

Рис. 4.4. Схема акредитивної форми розрахунків

Банки повинні здійснювати контроль за терміном дії акредитивів.

Виконуючий (авізуючий) банк про відкриття та умови акредитива повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) протягом 10 робочих днів з дня отримання повідомлення від банку-емітента (авізуючого банку).

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива. Банки мають здійснювати контроль за строком дії акредитива, який зазначений у заяві.

У день закінчення строку дії акредитива, кошти за яким зарезервовані у виконуючому банку, останній в кінці операційного дня списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» та перераховує в банк-емітент на рахунок, з якого вони надійшли.

Банк-емітент зараховує одержані кошти на рахунок заявника акредитива та списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Про закриття непокритого акредитива у зв'язку із закінченням строку його дії виконуючий банк надсилає повідомлення банку-емітенту електронною поштою або іншими засобами зв'язку, що передбачені договором між банками, та списує суму акредитива з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Після отримання повідомлення про закриття акредитива банк-емітент списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Акредитив, кошти за яким заброньовані в банку-емітенті, закривається ним після закінчення строку, зазначеного в акредитиві, з урахуванням нормативного строку проходження документів спецзв'язком від виконуючого банку до банку-емітента або після отримання від виконуючого банку підтвердження про невиконання акредитива.

У кінці операційного дня банк-емітент перераховує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» на рахунок заявника акредитива і надсилає повідомлення виконуючому банку для їх списання з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Анульований банком-емітентом відкличний акредитив закривається в день надходження повідомлення про його анулювання.

4.8. РОЗРАХУНКИ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною в договорі між банком та клієнтом, клієнт може здійснювати за допомогою систем дистанційного обслуговування.

Дистанційне обслуговування може здійснюватися за допомогою систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк», «телефонний банкінг» тощо.

Програмне забезпечення систем дистанційного обслуговування має відповідати вимогам нормативно-правових актів Національного банку, які пред'являються до технології та захисту електронних банківських розрахунків.

Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є договір про розрахунково-касове обслуговування. У договорі обов'язково мають обумовлюватися

права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

Системи типу «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк», «телефонний банкінг» тощо на підставі дистанційних розпоряджень клієнта можуть виконувати функції надання інформаційних послуг згідно з переліком, що зазначений в договорі між банком та клієнтом, здійснення операцій за рахунком клієнта.

Під час здійснення розрахунків за допомогою систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк» тощо застосовуються електронні розрахункові документи. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Реквізити електронного розрахункового документа, що використовуються в системах «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк», визначаються договором між банком та клієнтом, але обов'язково цей документ має містити такі з них:

- дату і номер;
- назву, ідентифікаційний код (номер) платника та номер його рахунку;
- назву та код банку платника;
- назву, ідентифікаційний код (номер) одержувача та номер його рахунку;
- назву та код банку одержувача;
- суму цифрами;
- призначення платежу;
- електронний цифровий підпис;
- інші реквізити, які під час формування електронного розрахункового документа системою електронних платежів розміщуються в полі «Допоміжні реквізити».

Відповідальні особи платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і на законних підставах володіють особистим ключем, від свого імені або за дорученням особи, яку представляють, накладають підписи під час створення електронного розрахункового документа.

Платник може формувати електронні розрахункові документи на підставі належним чином оформлених платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, а також з використанням платіжних карток.

Не дозволяється формування клієнтами електронних розрахункових документів на підставі розрахункових документів, які мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за

акредитивом тощо), а також формування стягувачем електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання, стягнення коштів, отримувачем — у разі договірного списання коштів.

Під час використання систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк» банк щоденно роздруковує реєстр електронних розрахункових документів, які відправлені клієнтом. Реєстр має обов'язково містити відомості про дату і час подання власником рахунку електронних розрахункових документів до банку.

Реєстр засвідчується підписом відповідального виконавця банку і відбитком штампа банку та підшивається до документів дня як первинний документ, що надійшов від клієнта до банку. Електронні розрахункові документи, які відправлені клієнтом, щоденно архівуються і зберігаються в банку протягом установленого строку.

Після отримання від банку виписки з рахунку клієнт складає реєстр електронних розрахункових документів, які відправлені в банк каналами зв'язку і прийняті банком до оплати.

Такий самий реєстр за кожним клієнтом складається в банку після формування балансу операційного дня.

Під час використання систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк» клієнт має дотримуватися всіх вимог, що встановлює банк, з питань безпеки оброблення електронних розрахункових документів. Якщо це передбачено в договорі, то банк має право виконувати періодичні перевірки виконання клієнтом вимог щодо захисту інформації та зберігання засобів захисту і припиняти обслуговування клієнта за допомогою системи в разі невиконання ним вимог безпеки.

Для здійснення операцій за рахунком клієнта (оплата комунальних послуг, телефонних переговорів тощо) за допомогою системи «телефонний банкінг» (дистанційне обслуговування клієнтів за допомогою телефонних каналів зв'язку) клієнт у договорі з банком про розрахунково-касове обслуговування або іншому договорі про надання банківських послуг зазначає інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку клієнта. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Ідентифікація клієнта для доступу до системи «телефонний банкінг» здійснюється за допомогою засобів ідентифікації, що передбачені в договорі між банком та клієнтом.

Засоби ідентифікації (номер клієнта, особистий ПІН-код, сукупність цифрових та літерних компонентів тощо) банк надає клієнту після укладення договору.

Передавання дистанційного розпорядження та реєстрація його банком здійснюються за погодженим каналом доступу в автоматичному режимі.

Дистанційне розпорядження вважається таким, що передане клієнтом, та прийняте банком до виконання, якщо клієнт:

для доступу до системи ввів правильне значення засобу ідентифікації;

увів код операції та всі параметри, які запитуються системою; підтвердив це розпорядження.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі дистанційного розпорядження списання коштів з рахунку платника, оформляє розрахунковий документ, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів.

Якщо клієнт не підтвердив розпорядження на здійснення операції, то банк операцію не виконує, про що інформує клієнта.

4.9. РОЗРАХУНКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ВЕКСЕЛІВ

До операцій за розрахунками векселями щодо погашення кредиторської заборгованості банку належать вексельні платежі на користь кредитора. Їх суть полягає в тому, що кредитор банку погоджується прийняти від банку-боржника виконання іншого (вексельного) зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання відбувається шляхом передавання векселя, придбаного банком-боржником, кредитору банку.

До операцій за розрахунками векселями з погашення дебіторської заборгованості перед банком належать вексельні платежі боржника на користь банку. Їх суть полягає в тому, що банк-кредитор погоджується прийняти від клієнта-боржника виконання іншого (вексельного) зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання відбувається шляхом передавання векселя, придбаного клієнтом-боржником, банку-кредитору.

У разі погашення дебіторської заборгованості перед банком вимоги до векселів і порядку їх приймання встановлюються ті самі, що і для куплених векселів.

Використання векселів для розрахунків за заборгованістю за банківським кредитом не допускається.

Приймання або передавання банком векселів під час проведення вексельних платежів здійснюється з використанням реєстрів.

Зобов'язання банку, який передав вексель для розрахунку, вчинив індосамент і не склав із себе відповідальність безоборотним застереженням, припиняється в разі сплати векселя банком у порядку регресу.

Відповідальність такого банку-індосанта припиняється у разі:
оплати векселя платником;
оплати векселя особою, яка поставила свій підпис раніше банку;
закінчення строку позовної давності.

Тести до матеріалу теми 4

1. Вексельне поручительство, за яким особа, яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання зобов'язань щодо оплати цього векселя, має назву:

- А) аваль;
- Б) акцепт;
- В) аллонж;
- Г) андеррайтинг.

2. Напис платника на переказному векселі (тратті) про згоду на оплату має назву:

- А) аваль;
- Б) акцепт;
- В) аллонж;
- Г) андеррайтинг.

3. Аркуш паперу, що додається до векселя для додаткових індосаментів (передатних записів), якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються, має назву:

- А) аваль;
- Б) акцепт;
- В) аллонж;
- Г) андеррайтинг.

4. Банк, якому комітент доручив операцію з інкасування векселя, має назву:

- А) ремітент;
- Б) емітент;
- В) бенефіціар;
- Г) еквайєр.

5. Юридична або фізична особа, на користь якої здійснюють довірчі функції та яка є одержувачем доходу чи платежу за векселем, зветься:

- А) ремітент;
- Б) емітент;
- В) бенефіціар;
- Г) еквайєр.

6. Вексель, у якому зазначене місце оплати не збігається з місцем проживання векселедержателя, називається:

- А) інкасованим;
- Б) доміцільованим;
- В) опротестованим;
- Г) недійсним.

7. Вексель, щодо якого векселедержатель нотаріально засвідчив відмову боржника від оплати або акцепту цього векселя, називається:

- А) інкасованим;
- Б) доміцільованим;
- В) опротестованим;
- Г) недійсним.

8. Вексель, який містить письмовий наказ однієї особи сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі, називається:

- А) інкасованим;
- Б) доміцільованим;
- В) переказним;
- Г) простим.

9. Вексель, який містить зобов'язання векселедавця сплатити у зазначений строк визначену суму грошей власнику векселя, називається:

- А) інкасованим;
- Б) доміцільованим;
- В) переказним;
- Г) простим.

10. Придбання банком векселя до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом називається:

- А) облік (врахування);
- Б) дамно;
- В) порто;
- Г) пренумерандо.

11. Комісія банку за інкасування іногородніх векселів називається:

- А) постнумерандо;
- Б) дамно;
- В) порто;
- Г) пренумерандо.

12. Винагорода, що беруть банки під час врахування векселів та купівлі векселів у векселедержателів до закінчення терміну їх сплати, називається:

- А) постнумерандо;
- Б) дамно;
- В) порто;
- Г) дисконт.

13. Діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням спеціальних платіжних засобів, називається:

- А) постнумерандо;
- Б) дамно;
- В) порто;
- Г) еквайрінг.

14. Здійснення банком за дорученням, від імені та за рахунок векселедержателя операцій з векселями на підставі одержаних від векселедержателя інструкцій називається:

- А) інкасуванню;
- Б) доміцільцією;
- В) зберіганням;
- Г) котируванням.

15. Особливий передатний запис на звороті векселя або на додатковому аркуші, що засвідчує перехід права за цим документом до іншої особи, називається:

- А) індосаментом;
- Б) доміцільцією;
- В) зберіганням;
- Г) коносаментом.

16. Залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань називається:

- А) чистими активами;
- Б) капіталом;
- В) кредитами;
- Г) депозитами.

17. Сплачений та зареєстрований підписний капітал банку називається:

- А) підписним;
- Б) регулятивним;
- В) статутним;
- Г) балансовим.

18. Якого виду кредитів не містить класифікація кредитів за ступенем ризику:

- А) стандартних;
- Б) під контролем;
- В) небезпечних;
- Г) сумнівних.

19. Розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій, називається:

- А) меморіальний ордер;
- Б) розрахунковий ордер;
- В) інкасове розпорядження;
- Г) тратта.

20. Тривалість операційного дня банку встановлює:

- А) керівництво платіжної системи;
- Б) Правління НБУ;
- В) регіональне управління НБУ;
- Г) банк самостійно.

21. Частина робочого дня банку, протягом якої здійснюються касові операції з їх відображенням у бухгалтерському обліку не пізніше наступного операційного дня, називається:

- А) післяопераційним днем;
- Б) післяопераційним часом;
- В) бухгалтерським часом;
- Г) контрольним часом.

22. Здатність позичальника (контрагента банку) своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань називається

- А) діловою репутацією;
- Б) кредитоспроможністю;
- В) заможністю;
- Г) платоспроможністю.

23. Територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що не здійснює банківську діяльність, має назву

- А) фінансова установа банку;
- Б) представництво банку;
- В) агентство банку;
- Г) територіально обособлене безбалансове банківське відділення.

24. Підрозділ банку, який має права здійснювати лише депозитні та розрахунково-касові операції, називається:

- А) казначейство банку;
- Б) представництво банку;
- В) агентство банку;
- Г) територіально обособлене безбалансове банківське відділення.

25. Перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів над їх номінальною вартістю називається:

- А) премія;
- Б) дисконт;
- В) дамно;
- Г) порто.

26. Паперовий розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача, називається:

- А) платіжне доручення;
- Б) платіжна вимога;
- В) розрахунковий чек;
- Г) вексель.

27. Платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого держателем цього інструмента ініціюється переказ коштів з відповідного рахунка платника або банку, називається:

- А) платіжною картою;
- Б) ідентифікаційним кодом;
- В) банківським переказом;
- Г) еквайрингом.

28. Списання банком з рахунка клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом, називається:

- А) плановим;
- Б) договірним;
- В) акцептованим;
- Г) пільговим.

29. Списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом, називається:

- А) безспірним;
- Б) безакцептним;
- В) примусовим;
- Г) досудовим.

30. До товарних розрахунків відносять:

- А) оплату виконаних робіт;
- Б) перерахування податків й інших платежів до бюджету;
- В) одержання кредитів;
- Г) повернення кредитів.

31. Виконання грошового зобов'язання до закінчення обговореного терміну зветься:

- А) терміновим;
- Б) достроковим;
- Г) авансовим;
- Д) регресним.

32. Дайте вірну відповідь. Бланки розрахункових документів є документами суворого обліку:

- А) так;
- Б) ні;
- В) ні, окрім розрахункового чека;
- Г) так, окрім розрахункового чека.

33. Дайте вірну відповідь. Коли банк не має права повернути клієнтові розрахунковий документ без виконання:

- А) не заповнено реквізит «Код банку платника»;
- Б) не заповнено реквізит «Дата валютування»;
- В) не заповнено реквізит «Код платника»;
- Г) закінчився строк дії супровідних документів.

34. Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в такій кількості примірників:

- А) два;
- Б) три;
- В) чотири;
- Г) в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків.

35. Розрахункові документи, оформлені своїми клієнтами, банк приймає протягом:

- А) часу, визначеного в договорах про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів;
- Б) операційного дня;
- В) часу, визначеного НБУ;
- Г) часу, визначеного керівниками платіжної системи.

36. Через підприємства поштового зв'язку не можуть здійснюватися перекази:

- А) на ім'я окремої фізичної особи пенсії;
- Б) на ім'я окремої фізичної особи заробітної плати, якщо в населеному пункті є банки;
- В) підприємствам — коштів на виплату заробітної плати, якщо в населеному пункті є банки;
- Г) підприємствам — для заготівлі сільськогосподарської продукції в тих населених пунктах, у яких немає банків.

37. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом ____ календарних днів з дати оформлення її отримувачем;

- А) 20;
- Б) 10;
- В) 15;
- Г) 3.

38. Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення:

- А) може бути любою;
- Б) повинна суворо дорівнювати вказаній у верхній частині;
- В) не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення;
- Г) не може перевищувати максимальну межу, встановлену НБУ для цієї форми розрахунків.

39. Причини несплати платником вимоги-доручення з'ясовуються:

- А) безпосередньо між платником та отримувачем коштів;
- Б) із втручанням банку платника;
- В) із втручанням банку отримувача коштів;
- Г) за участю платника, отримувача коштів та їх банків.

40. Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють:

- А) стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами;
- Б) стягувачі на підставі власних розпорядчих документів;
- В) банки на підставі договору про розрахунково-касове обслуговування;
- Г) контрагенти на підставі актів претензій.

41. Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом X календарних днів з дати їх складання, а банк платника — протягом Y календарних днів з дати їх складання.

- А) $X = 10$ $Y = 30$;
- Б) $X = 20$ $Y = 30$;
- В) $X = 10$ $Y = 20$;
- Г) $X = 10$ $Y = 15$.

42. Найдіть невірну відповідь. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки по:

- А) 10 аркушів;
- Б) 20 аркушів;
- В) 25 аркушів;
- Г) 50 аркушів.

43. Строк дії чекової книжки:

- А) один рік;
- Б) півроку;
- В) 3 місяці;
- Г) 9 місяців.

44. Строк дії чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку:

- А) 1 місяць;
- Б) півроку;
- В) 3 місяці;
- Г) 20 днів.

45. Підприємствам дозволяється:

- А) здійснювати обмін чека на готівку;
- Б) отримувати готівкою здачу із суми чека в розмірі не більше 20 %;
- В) отримувати готівкою здачу із суми чека в розмірі не більше 10 %;
- Г) повертати до банку-емітента невикористаний чек для обміну його на готівку.

46. Фізичні особи не можуть:

- А) обмінювати чек на готівку;
- Б) отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 25 відсотків від суми цього чека);
- В) повертати до банку-емітента невикористаний чек для зарахування суми на поточний рахунок;
- Г) повертати до банку-емітента невикористаний чек для обміну його на готівку.

47. Акредитив призначається для розрахунків:

- А) з декількома бенефіціарами;
- Б) тільки з одним бенефіціаром;
- В) тільки з одним бенефіціаром із застереженням про передачу;
- Г) максимум з трьома бенефіціарами.

48. Авізування акредитива:

- А) перерахування коштів з поточного рахунку на рахунок «Акредитиви»;
- Б) перерахування коштів банком-емітентом виконуючому банку;
- В) видача гарантій про виконання акредитива банком-емітентом виконуючому банку;
- Г) інформування бенефіціара про відкриття та умови акредитива виконуючим банком.

49. Невірною ознакою класифікації акредитивів є:

- А) покритий, непокритий;
- Б) відзивний, безвідзивний;
- В) гарантований, депонований;
- Г) регресний, реверсний.

50. Відзивний акредитив може бути замінений або анульований:

- А) бенефіціаром без узгодження із платником;
- Б) банком-емітентом без попередньої згоди з бенефіціаром;
- В) виконуючим банком без попередньої згоди з бенефіціаром;
- Г) виконуючим банком без попередньої згоди з банком-емітентом.

51. Дистанційне обслуговування не може здійснюватися за допомогою систем

- А) клієнт — банк;
- Б) клієнт — регіональна розрахункова палата НБУ;
- В) клієнт — Інтернет — банк;
- Г) телефонний банкінг».

52. Використання електронних розрахункових документів за допомогою систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк» унеможливує використання документів клієнта на паперових носіях:

- А) так, безумовно;
- Б) ні, безумовно;

- В) ні, за домовленістю між банком та клієнтом;
- Г) ні, за узгодженням із регіональною розрахунковою палатою.

53. Платник не може формувати електронні розрахункові документи на підставі:

- А) платіжних доручень,
- Б) платіжних вимог-доручень
- В) із використанням платіжних карток
- Г) платіжних вимог на примусове списання

54. Часткова оплата розрахункових документів:

- А) неможлива;
- Б) можлива, здійснюється виправленням суми платежу розрахункового документу;
- В) можлива, виписується меморіальний ордер працівником банку;
- Г) можлива, виписується розрахунковий чек працівником банку.

55. В яких випадках банк може видати розрахунковий чек без видачі чекової книжки:

- А) фізичній особі на суму, що внесена готівкою;
- Б) юридичній особі на суму, що внесена готівкою;
- В) юридичній особі на суму, що не перевищує 10 000 грн;
- Г) юридичній особі на суму, що перевищує 100 000 грн.

Модуль 2

«АКТИВНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ»

Тема

5

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

5.1. Види АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

Активні банківські операції — операції, за допомогою яких банки розміщують наявні в їхньому розпорядженні ресурси з метою одержання необхідного прибутку і забезпечення своєї ліквідності.

До активних операцій банків належать:

- операції з вкладення банківських ресурсів у грошові кошти в готівковій і безготівковій формах з метою підтримання ліквідності банку;
- розрахункові операції, пов'язані з платежами клієнтів;
- касові операції з приймання і видавання готівки;
- кредитні операції, пов'язані з наданням кредитів різних форм і видів юридичним, фізичним особам, банкам;
- інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облігації) на тривалий строк;
- фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;
- валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютних ринках;
- депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банку в депозити в НБУ та в інших комерційних банках;
- операції з купівлі-продажу банківських металів на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;
- операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів.

Активні операції комерційні банки здійснюють у межах наявних ресурсів, тобто у межах залишку грошових коштів на корес-

пондентському рахунку в НБУ (при проведенні операцій у безготівковому порядку) та в касі (при проведенні операцій з готівкою).

Види активних операцій:

1. *Позичкові* (включаючи факторингові та лізингові угоди) — приносять основну частину прибутків.

Макроекономічне значення — перетворення грошових фондів, що тимчасово не працюють, у працюючі, стимулює процеси виробництва, обігу і споживання. Призначення — задоволення індивідуальних потреб замовників. Одержувачі — юридичні, фізичні особи, банки з метою підтримки ліквідності.

2. *Інвестиційні* — вкладення банківських ресурсів у цінні папери або придбання прав на спільну господарську діяльність.

Економічне призначення — довгострокове вкладення коштів безпосередньо у виробництво.

Один з різновидів — вкладення коштів у конторські будинки, обладнання, оплату оренди. Особливості: здійснюється за рахунок власного капіталу, служить для створення умов банківської діяльності.

3. *Депозитні* — створення: поточних і тривалих резервів платіжних коштів на рахунках у НБУ й інших комерційних банках, залишку касової готівки в самому банку, а також вкладення у високо ліквідні цінні папери (ОВДП).

Призначення — забезпечення поточної ліквідності банку (першокласні ліквідні активи).

За рівнем прибутковості активів виділяють:

- неприбуткові — кошти на кореспондентському рахунку в НБ, касова готівка;

- дохідні — кошти на кореспондентському рахунку в інших банках, вкладення в ОВДП.

4. *Інші активні*:

- операції з іноземною валютою, дорогоцінними металами. Економічний зміст — зміна обсягу або структури активів, що можна використовувати для задоволення кредиторів банку.

- трастові операції. Економічне значення — банк виступає довіреною особою по відношенню до власності, що була передана йому в управління.

- агентські операції. Економічне значення — банк є посередником, коли робить розрахункові операції за дорученням клієнтів.

5.2. КЛАСИФІКАЦІЯ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

1. *За прибутковістю*:

- операції, що приносять прибуток (позички, інвестиційні операції, частина депозитних операцій);

- операції, що не приносять прибуток (касова готівка, залишки на кореспондентському рахунку в НБУ).

2. За ліквідністю:

- високоліквідні — знаходяться безпосередньо в грошовій формі або їх можна швидко перевести в гроші — касова готівка, залишки на кореспондентському рахунку, вкладення в цінні папери, що швидко реалізуються;

- ліквідні активи, що можуть бути перетворені в кошти через певний короткочасний період — позички, цінні папери, факторингові операції;

- активи, що важко реалізуються, та безнадійні:

- а) довгострокові вкладення — позички, пайова участь у фінансуванні проектів;

- б) вкладення, що важко реалізуються — будинки, будівлі, частина простроченої заборгованості за позицією;

- в) безнадійні вкладення — довгостроково прострочені борги.

3. За ступенем ризику:

- а) I група активів із ступенем ризику 0 відсотків:

- готівкові кошти;

- банківські метали;

- кошти в Національному банку;

- боргові цінні папери органів державної влади, що рефінансуються Національним банком, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- боргові цінні папери, емітовані Національним банком, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- нараховані доходи за борговими цінними паперами органів державної влади, що рефінансуються Національним банком, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- боргові цінні папери органів державної влади в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам та за якими банк не бере на себе ризик;

- валюта та банківські метали до отримання, за купленими опціонними.

б) II група активів із ступенем ризику 10 відсотків:

- короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади;

- нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади;

в) III група активів зі ступенем ризику 20 відсотків:

- боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- нараховані доходи за борговими цінними паперами органів місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- кошти до запитання, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- нараховані доходи за коштами до запитання, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- депозити овернайт, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- інші короткострокові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- нараховані доходи за депозитами овернайт, іншими короткостроковими депозитами, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- нараховані доходи за кредитами овердрафт, овернайт та іншими короткостроковими кредитами, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

- валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот у банку-контрагента, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас;

г) IV група активів зі ступенем ризику 50 відсотків:

- кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;

- нараховані доходи за коштами до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
  - депозити овернайт, які розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
  - короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування;
  - нараховані доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування;
  - гарантійні депозити в інших банках (покриті);
  - зобов'язання з кредитування, які надані банкам;
  - активи до одержання;
  - валюта та банківські метали, які куплені за умовами спот у банку-контрагента, що не належить до інвестиційного класу;
  - кредити овернайт, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу;
  - валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами;
  - дисконт/премія до отримання за форвардними валютними контрактами;
  - хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті;
  - витрати майбутніх періодів, які хеджовані;
- г) V група активів із ступенем ризику 100 відсотків:
- прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках;
  - прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади та місцевого самоврядування;
  - короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
  - нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу; довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках; гарантійні депозити в інших банках (непокриті) за даними аналітичного обліку;
  - прострочена заборгованість і прострочені нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках;
  - кредити овердрафт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу;
  - довгострокові кредити, що надані іншим банкам;
  - нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу;

- фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам;
- прострочена заборгованість і прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам;
- кредити, що надані суб'єктам господарювання;
- нараховані доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання;
- прострочена заборгованість і прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання;
- сумнівна заборгованість інших банків і за кредитами, що надані суб'єктам господарювання;
- сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за між-банківськими операціями;
- дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків;
- сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків;
- транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат;
- прострочена та сумнівна заборгованість за кредитами, які надані органам державної влади та місцевого самоврядування;
- кредити, які надані фізичним особам;
- нараховані доходи за кредитами, які надані фізичним особам;
- прострочена заборгованість та прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані фізичним особам;
- сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам;
- сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж;
- боргові цінні папери, випущені банками, небанківськими фінансовими установами та нефінансовими підприємствами, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;
- нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж;
- нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;
- прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

- товарно-матеріальні цінності;
- основні засоби (у разі виключення з регулятивного капіталу банку суми перевищення основних засобів над регулятивним капіталом банку така сума перевищення не зважається на коефіцієнт ризику);
- інші активи банку;
- зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, авалями);
- непокриті акредитиви;
- сумнівні вимоги за операціями з валютою та банківськими металами;
- цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу;
- сумнівні вимоги за операціями з фінансовими інструментами, крім інструментів валютного обміну;
- інші зобов'язання, що надані клієнтам.

5.3. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Інвестиційна діяльність відповідно до міжнародного підходу визначається як процес вкладання ресурсів (благ, майнових, інтелектуальних цінностей) із метою одержання прибутку в майбутньому. У західній банківській практиці будь-яка операція, пов'язана з купівлею-продажем цінних паперів, уже вважається інвестицією. Пояснюється це хорошим розвитком ринку цінних паперів, безпосередньо пов'язаних із виробництвом. Придбання акції означає покупку частини матеріального виробництва, вкладення в нього коштів.

Ось чому участь банків в інвестиційному процесі можна розглядати у вузькому і широкому значенні. Вкладення власних коштів банку в цінні папери і спільну діяльність підприємств — це інвестиційні операції банку у вузькому значенні. Участь банків в інвестиційному процесі в широкому розумінні може розглядатися як здійснення банком інвестицій за рахунок власних коштів і за дорученням своїх клієнтів, а також надання банком довгострокових кредитів.

Інвестиції мають деякі особливості, завдяки яким істотно відрізняють їх від позик.

По-перше, позика допускає використання коштів протягом короткого відрізка часу за умови його повернення. Інвестування — це вкладення коштів із метою забезпечення припливу коштів протягом тривалого часу.

По-друге, у більшості кредитних операцій банк — головний і єдиний кредитор, у той час як в інвестиційному процесі, як правило, один із багатьох кредиторів.

По-третє, при кредитуванні ініціатором операції виступає позичальник, а при інвестуванні ініціатива належить банку, який прагне придбати активи на ринку.

Головною функцією банків є надання кредитів, що використовуються приватним бізнесом для здійснення інвестицій. Проте не всі банківські кошти можуть бути розміщені як кредити. Велика частина кредитів неліквідна, вони не можуть бути швидко продані тоді, коли банку терміново необхідна готівка. До того ж, весь прибуток за кредитами оподатковується податком, а банки в США, наприклад, підлягають оподаткуванню в повному обсязі за ставкою прибуткового податку корпорацій, що приводить до необхідності пошуку ефективних податкових захистків у роки, коли чисті надходження за наданими позиками є високими. За цих причин банки спрямовують значну частину свого портфеля активів (від 1/5 до 1/3 його загального обсягу) у вкладення в цінні папери. Останні включають державні облігації і векселя, корпоративні облігації і векселя, а також категорії акцій, які визначені законодавством.

Можливі критерії класифікації банківських інвестицій подані на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Класифікація банківських інвестицій

Інвестиції бувають:

а) за терміном:

- короткострокові інвестиції (до одного року, носять переважно спекулятивний характер або спрямовані на підтримку ліквідності);

- середньострокові (до трьох років);

- довгострокові (понад п'ятьох років).

б) за метою вкладення:

- прямі інвестиції (їх мета — забезпечити пряме і безпосереднє управління об'єктом інвестицій).

- портфельні інвестиції — вкладення в портфелі цінних паперів або інші активи з метою одержання прибутків у формі відсотків (дивідендів) і в результаті підвищення курсової вартості цінних паперів, при цьому вкладення не має на меті безпосереднє управління об'єктом інвестицій.

Спираючись на зарубіжний досвід можна виділити ряд функцій, які виконують цінні папери й інші складові банківських портфельів :

а) стабілізація прибутків банку незалежно від фаз ділового циклу (коли прибутки за позиками знижуються, прибутки за цінними паперами можуть збільшитися);

б) компенсація кредитного ризику за портфелями банківських позичок. Цінні папери високої якості можуть купуватися і зберігатися з метою урівноваження ризику за банківськими кредитами;

в) підтримка ліквідності;

г) зниження податкового тиску на банк за рахунок компенсації оподатко-вуваних надходжень, які генерують позики;

д) використання застави для забезпечення депозитів уряду, що зберігаються в банку;

е) страхування банку від втрат, що можуть статися внаслідок зміни ринкових процентних ставок;

ж) забезпечення гнучкості банківського портфеля активів;

з) поліпшення фінансових показників банківського балансу.

Кожний комерційний банк здійснює свою інвестиційну політику. Основними чинниками, що впливають на неї, є прибутковість, ліквідність, готовність йти на ризик або навпаки, жертвувати прибутковістю для підтримки ліквідності.

У зв'язку з цим можна виділити такі цілі інвестиційної діяльності банку:

1. Досягнення високих темпів росту капіталу або прибутку. У цьому випадку інвестиційний портфель складається в основному з високоприбуткових, але з високим ступенем ризику інвестицій-

них проектів. Для портфеля цінних паперів найбільш прибутковими вважаються прості акції молодих компаній, що дають при вдалому збігу обставин високий прибуток.

2. Забезпечення безпеки вкладень. Безпека інвестування означає мінімізацію ризиків, що досягається шляхом формування інвестиційного портфеля, який складається з малоризикових вкладень, наприклад, простих акцій стійких компаній, привілейованих акцій і облігацій.

3. Досягнення достатньої ліквідності інвестиційного портфеля. Ліквідність інвестиційного портфеля багато в чому залежить від забезпечення перших двох принципів інвестування, а також від інвестиційного клімату в країні, ступеня розвитку ринкової інфраструктури і специфіки діяльності банку. Тобто наявність високого прибутку або мінімального ризику робить цінні папери привабливими (а отже, ліквідними) для певного інвестора.

Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банки мають право здійснювати інвестиції лише на підставі письмового дозволу Національного банку України. Банк має право здійснити інвестицію без письмового дозволу Національного банку України у разі, якщо:

- інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 % регулятивного капіталу банку;
- юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;
- регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, встановленим нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачена повна відповідальність його власників. Пряма чи опосередкована участь банку у капіталі будь-якого підприємства, установи не повинна перевищувати 15 % капіталу банку. Сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати 60 % розміру капіталу банку.

Це обмеження не застосовується у разі, якщо:

- акції та інші цінні папери придбав банк у зв'язку з реалізацією права заставодержателя і банк не утримує їх більше одного року;
- банк придбав акції, емітентом яких є інший банк, з метою створення фінансової холдингової групи;

- цінні папери, які отримав банк у результаті андеррайтингу, знаходяться у його власності не більше одного року;
- акції та інші цінні папери придбав банк за рахунок та від імені своїх клієнтів.

Цінні папери банку з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку класифікуються таким чином:

- а) цінні папери, які обліковуються в торговому портфелі;
- б) цінні папери в портфелі банку на продаж;
- в) цінні папери в портфелі банку до погашення;
- г) інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Цінні папери, які придбані та/або зберігаються за дорученням та за кошти клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

В основу банківського інвестиційного кредитування покладений рух капіталу, що має властивості вартості, яка зростає. Так, об'єктами інвестиційного кредитування не можуть бути об'єкти соціально-культурної сфери, культові спорудження, у тому числі науково-технічні розробки, що мають фундаментальний характер, тому що вкладення в них мають безстроковий, безповоротний і некомерційний характер і здійснюються без подальшої гарантованої оплати. Дотримання цих принципів звужує можливий перелік об'єктів інвестиційного кредитування. З точки зору макроекономіки зазначені об'єкти вкладень є об'єктами інвестиційної діяльності, а кошти, вкладені в них, є інвестиціями як для інвестора, так і для майбутнього їхнього власника.

При кредитуванні інвестиційної діяльності фізичних осіб зворотний потік доходів забезпечується не доходами від експлуатації об'єктів (хоча це не виключається при подальшій передачі їх в оренду), а доходами фізичної особи у вигляді зарплати, пенсії, а також коштами, отриманими від підприємницької діяльності.

Інвестиційне кредитування можна визначити як фінансування діяльності, що здійснюється відповідно до принципів банківського кредитування та спрямоване на створення (реконструкцію, модернізацію) об'єктів, комерційне використання яких породжує потік доходів, що забезпечують повернення банківських коштів і оплату за користування ними протягом певного періоду.

Відповідно до діючого Положення НБУ «Про кредитування», що регулює кредитні відносини між кредитором і позичальником, виділяють такі форми кредитування: банківське, лізингове, іпотечне, консорціумне та споживче. Однак ні діючі нормативні акти НБУ, ні проект Закону «Про банківський кредит» не відо-

бражають такої форми кредитування, як проектне, хоча воно є визнаною формою кредитування. Необхідність виділення цієї форми інвестиційного кредитування викликана специфікою взаємин між його учасниками. Характеристику істотних особливостей інвестиційного кредитування наведено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Форми інвестування	Портфельні інвестиції	Інвестиційний кредит
Право власності на об'єкт інвестування	Належить інвестору згідно обсягу вкладених коштів у складі акціонерного (пайового) капіталу	Належить суб'єкту інвестування
Доход від інвестування коштів	Дивіденди, що сплачуються залежно від результатів діяльності суб'єкта, що інвестується	Визначається по встановленій у кредитній угоді процентній ставці, незалежно від результатів діяльності суб'єкту, що інвестується
Повернення інвестору вкладених ним коштів	Кошти з капіталу акціонерного товариства не вилучаються, можуть бути повернуті після продажу акцій. Кошти з капіталу ТОВ повертаються інвестору після його виходу із товариства	Має обов'язковий і терміновий характер в обсязі, що дорівнює сумі договору
Компенсація ризику втрати вкладених коштів	Продаж акцій і повернення вартості паю здійснюється за ринковою ціною. Ризик дорівнює різниці між ціною покупки та продажу акцій з урахуванням фактора часу	Кредитний ризик компенсується вимогою стягнення на забезпечення кредиту або оголошення банкрутства як останнього джерела повернення коштів

Виділяють певні особливості кредитів, спрямованих на фінансування інвестицій. Насамперед, їх обсяги та терміни звичайно значно перевищують обсяги та терміни кредитування під поточні потреби підприємств. У зв'язку з цим для інвестиційного креди-

тування підвищується ризик унаслідок можливих несприятливих змін політичної, економічної ситуації, зміни вартості продукції та сировини, що використовуються при реалізації проекту. При кредитуванні інвестиційних об'єктів сфери бізнесу терміни кредитування звичайно визначаються тривалістю реалізації проекту, введення його в дію та майбутніми доходами від експлуатації.

Істотною особливістю інвестиційного кредитування є те, що право на об'єкт інвестування закріплено за позичальником і після реалізації інвестиційного проекту та розрахунку з банком-кредитором банк не вправі заявляти про право на цей об'єкт як на свою власність. Однак якщо об'єкт, який інвестується, є предметом застави (або іншою формою забезпечення банківського кредиту), то право власності може перейти до банку при невиконанні позичальником розрахунків за договором.

Інвестиційне кредитування має для банку такі переваги порівняно із портфельним інвестуванням:

чітко встановлений термін;

чітко визначена плата, яка не залежить від результатів діяльності суб'єкта інвестування;

мінімізація ризику втрат за рахунок різноманітних форм забезпечення виконання зобов'язань;

обсяги прямих і портфельних інвестицій регламентуються НБУ залежно від розміру капіталу банку (нормативи Н11, Н12), тому інвестиційне кредитування дозволяє збільшити інвестиційну потужність банку.

Аналізуючи особливості діяльності українських банків, пов'язаної з інвестиційним кредитуванням вітчизняних підприємств, а також зі споживчим кредитуванням, важливо оцінити її макроекономічний ефект. Кошти, що йдуть на оплату придбаних інвестиційних товарів або товарів тривалого користування вітчизняного виробництва приводять до мультиплікативного ефекту розвитку національної економіки. У той же час інвестиційне кредитування імпорту опосередковує процес відпливу капіталу і сприяє розвитку діяльності зарубіжних виробників.

5.4. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

На ринку цінних паперів України комерційні банки можуть виконувати практично всі функції: емітента, інвестора, фінансового посередника, інфраструктурного учасника. Таким чином,

комерційні банки грають важливу роль у розбудові фондового ринку України.

При формуванні власного капіталу шляхом випуску акцій комерційні банки виступають як емітенти, при розміщенні тимчасово вільних коштів у цінні папери інших емітентів вони виступають як інвестори.

Як фінансові посередники на фондовому ринку банківські установи здійснюють такі види діяльності (рис. 5.2).

- управління цінними паперами: інвестиційне управління інвестиційними фондами, контроль за чистими активами взаємних фондів інвестиційних компаній, управління портфелем цінних паперів клієнтів, управління цінними паперами, що перебувають у власності державних органів управління;

- операції з акціями та іншими пайовими паперами: надання брокерських послуг, виконання генеральної угоди щодо операцій із цінними паперами на умовах дилерської угоди, зберігання цінних паперів своїх акціонерів і клієнтів;

- операції з векселями: облік векселів, виконання договорів доручення (виконання функцій доміціліанта), поручительство за вексельними зобов'язаннями (надання авалу), прийняття векселів на інкасо, надання кредиту під векселі.

Рис. 5.1. Види діяльності банків на фондовому ринку

Як інфраструктурні учасники фондового ринку комерційні банки здійснюють такі види діяльності: депозитарну діяльність як депозитарій та зберігач цінних паперів своїх клієнтів; розрахунково-клірингове обслуговування клієнтів; діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів; інформаційне обслуговування учасників фондового ринку виконання консалтингових функцій.

Комерційні банки як депозитарний фінансовий посередник можуть бути емітентом не тільки акцій, а й інструментів грошового ринку — депозитних, ощадних сертифікатів та векселів. Якщо на основі емісії акцій та облігацій здійснюється формування власного й позикового капіталу банку, то випуск векселів і сертифікатів може розглядатись як форма залучення так званих безвідзивних вкладень, тобто як інструмент наповнення кредитного ринку країни. Право емісії акцій та облігацій надається тільки комерційним банкам, створеним у формі акціонерних товариств. Випускати депозитні сертифікати й векселі має право будь-який комерційний банк незалежно від того, в якій організаційній формі його створено.

Практика доводить, що акціонерному товариству, навіть великому, важко самостійно вирішувати всі питання, пов'язані з емісією та обігом своїх цінних паперів. Така діяльність змушує утримувати спеціальний фондовий відділ, який повинен постійно, на високому професійному рівні займатися питаннями ринку цінних паперів. У нашій країні переважна кількість емітентів розміщує їх не самостійно, а за допомогою професіоналів, які спеціалізуються на проведенні операцій із цінними паперами. Такі професіонали можуть належно підготувати і розмістити випуск цінних паперів, а також забезпечити підтримку їхньої ліквідності на вторинному ринку. В Україні професіоналами-андерайтерами, як зазначалося вище, здебільшого є банки.

Саме участь банків або інших професіоналів фондового ринку (інвестиційних компаній, брокерських фірм, фінансових компаній) у розміщенні цінних паперів інших емітентів на первинному ринку характеризується процедурою андерайтингу.

Відповідно до українського законодавства *андерайтинг* — це купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладення договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний або частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем чи про накладання на покупця обов'язку продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Виходячи з даного визначення та практики іноземних фондових ринків і фінансових організацій, можна виділити три види андерайтингу, а також різні його модифікації залежно від умов, закладених в угоді.

Види андерайтингу

1. *Андерайтинг «на базі твердих зобов'язань»* (гарантований андерайтинг). Передбачає проведення операцій з розміщення випуску цінних паперів власним коштом. У такому разі банк діє як дилер. Операція з викупу нового випуску ЦП і їх подальшого продажу індивідуальним та інституційним інвесторам називається підпискою.

Банк здійснює підписку на весь випуск цінних паперів або на його частину, викупує їх за єдиною ціною. Надалі такі цінні папери зазвичай продаються за вищою ціною. При цьому андерайтер за умовами угоди з емітентом має тверді зобов'язання щодо викупу всього випуску або його частини. Тому навіть якщо частину цінних паперів не буде розміщено серед інвесторів, банк зобов'язаний їх придбати. Таким чином, він бере на себе фінансові ризики, пов'язані з розміщенням ЦП. Якщо момент первинного розміщення збігається з різким падінням курсів на вторинному ринку, андерайтер, який викупує цінні папери за фіксованою ціною, може понести значні збитки.

2. *Андерайтинг «на базі найкращих зусиль»* (звичайне посередництво). У цьому випадку андерайтер зобов'язується докласти максимум зусиль для розміщення якомога більшої кількості цінних паперів. Тобто банк виступає як *брокер* (купівля-продаж ЦП за рахунок і за дорученням клієнта). Банк андерайтер не має зобов'язання щодо викупу нерозміщеної частини емісії, тобто всі фінансові ризики пов'язані з розміщенням випуску цілкомито покладено на емітента, андерайтер отримує комісійні за т кількість цінних паперів, яку він реалізував. Нереалізована частина емісії повертається емітенту. Невеликі банки і торговці цінним, паперами в Україні надають переваги андерайтингу «на базі найкращих зусиль».

3. *Обмежений андерайтинг («50/50 або частковий викуп»)*. За цього виду андерайтингу банк розміщує цінні папери як брокер, але гарантує емітенту викуп нерозміщеної частки випуску за свій рахунок. Різновидом обмеженого андерайтингу є придбання опціону на підписку тобто банк придбаває право купити підписку в

емітента. Таке право реалізується ним у разі, якщо банк знайде покупців на цінні папери. Банк може самостійно придбати частини, випуску, а на залишок — купити опціон.

Залежно від додаткових умов, закладених в угоді з емітентом, можливі такі модифікації андеррайтингу

а) андеррайтинг з авансуванням банк-андеррайтер умовами угоди може бути зобов'язаний надати емітенту аванс за взяті ним для розміщення цінні папери;

б) *конкурентний андеррайтинг*: підготовка емісії та її викуп здійснюються на основі конкуренції — угоду з емітентом укладає андеррайтер, який пропонує найкращі цінові та інші умови;

в) *«стенд-бай»*: андеррайтер зобов'язується викупити для подальшого розміщення частину емісії, яку не викуплено старими акціонерами або тими, хто придбав у них це право;

г) *консорціумний андеррайтинг*: з метою розміщення значних випуски цінних паперів або для підвищення його ефективності створюються консорціуми (або емісійні синдикати) — групи андеррайтерів, які не мають статусу юридичної особи, діють тимчасово на базі прийнятих спільних зобов'язань та умов розподілу прибутку і забезпечують розміщення й гарантування випуску цінних паперів емітента. Для цього вони укладають багатосторонню угоду між собою, з одного боку, та угоду головного банку (менеджера) консорціуму з емітентом — з іншого.

Етапи андеррайтингу, характерні для міжнародної практики, відображено на рис. 5.3.

	4	Аналітична та дослідницька підтримка випуску
	3	Післяринкова підтримка випуску цінних паперів
	2	Розміщення цінних паперів
1		Підготовка емісії цінних паперів

Рис. 5.3. Етапи андеррайтингу

Етап 1. Підготовка емісії

На цьому етапі банк має вирішити низку питань, серед яких:

- а) вивчення правової основи операції;
- б) оцінка економічного стану емітента;
- в) розробка документації та умов випуску, оцінювання емісії разом з емітентом, а за необхідності — з юридичними фірмами, інвестиційними консультантами;
- г) реклама емісії;

- г) попередня оцінка якості цінних паперів;
- д) підготовка проспекту емісії та реєстрація випуску у відповідних державних органах;
- е) укладення угоди з емітентом щодо розміщення цінних паперів.

В угоді визначаються:

- 1) предмет угоди: вид андерайтингу, в тому числі додаткові умови (якщо вони існують); загальні та цінові характеристики цінних паперів, які підлягають розміщенню; часові характеристики підписки; умови винагороди андерайтера;
- 2) права та обов'язки сторін відповідно до виду і додаткових умов андерайтингу, в тому числі порядок документального оформлення процедур андерайтингу та порядок передачі цінних паперів;
- 3) порядок розрахунків емітента з андерайтером — розмір основної і додаткової (в разі вигіднішого, ніж за умовами угоди, розміщення) винагороди, строки її виплати тощо;
- 4) відповідальність сторін у випадку невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків;
- 5) особливі умови;
- 6) порядок розгляду спорів;
- 7) термін дії угоди;
- 8) юридичні адреси та реквізити сторін.

Етап 2. Розміщення цінних паперів

Розміщення цінних паперів може здійснюватися у кілька способів:

а) *приватне розміщення* — реалізація цінних паперів на випущену суму серед обмеженої кількості заздалегідь відомих осіб без публічного оголошення, без рекламної компанії, без реєстрації проспекту емісії;

б) *відкритий продаж* — реалізація цінних паперів шляхом:

— відкритої передплати цінних паперів: банк-андерайтер публікує і реєструє проспект емісії, створює групу передплати, приймає заявки від потенційних інвесторів на розміщення ЦП за оголошеним раніше курсом;

— здійснення конкурентної передплати, під час якої потенційні інвестори мають змогу внести свої пропозиції щодо курсу передплати цінних паперів, на основі чого визначається їх оптимальний курс;

в) *продаж цінних паперів через біржу* — в обов'язки банку-андерайтера входить також авансування емітента до надходження коштів за продані цінні папери, складання звітів про випуск, публікація результатів передплати тощо.

На цьому етапі банк може бути зобов'язаний підтримувати курс ЦП на вторинному ринку в період первинного розміщення.

Етап 3. Післяринкова підтримка

Цей етап передбачає підтримку курсу цінного паперу на вторинному ринку (зазвичай протягом року).

Етап 4. Аналітична та дослідницька підтримка

На даному етапі банк-андерайтер, як правило, контролює динаміку курсу цінного паперу та факторів, що на нього впливають.

Винагорода за послуги андерайтингу може бути у вигляді:

1) *комісії*, яка зазвичай розраховується у відсотках від суми розміщених ЦП за курсовою вартістю. Такий вид винагороди притаманний андерайтингу «на базі найкращих зусиль», а також обмеженому андерайтингу. Крім того, угодою може бути передбачено, що в разі розміщення цінних паперів на вигідніших умовах, ніж обумовлено в угоді (мінімальна курсова вартість), банк отримує певну частку (відсоток) від суми додаткового прибутку;

2) *результату торгівлі (прибутку або збитку)*, котрий визначається як різниця між ціною реалізації цінних паперів і ціною, за якою вони були викуплені в емітента. Цей вид винагороди притаманний гарантованому андерайтингу («на базі твердих зобов'язань»). Як свідчить зарубіжна практика, розмір такого прибутку коливається в межах від 1 % (андерайтинг цінних паперів великої, відомої кредитоспроможної компанії) до 25 % (андерайтинг цінних паперів маленької венчурної компанії). Слід зауважити, що теоретично результатом торгівлі цінними паперами емітента можуть бути і збитки.

Стосовно загального розміру доходів від андерайтингу зазначимо, що американські інвестиційні банки за випуск низькоризикових корпоративних облігацій отримують винагороду в розмірі 0,9 % від обсягу емісії. В Росії організатор випуску корпоративних облігацій отримує 0,6—0,7 % від обсягу емісії. За гарантію розміщення андерайтер бере плату в розмірі не менше 0,5 %. Отже, загальний розмір його комісійних становить у середньому 1 %. За розміщення невеликих обсягів цінних паперів, а також за складніших умов випуску і розміщення комісійні можуть бути вищі. Зважаючи на однотипність діяльності, а також міжнародну солідарність андерайтерів, припускаємо, що розмір винагороди за послуги андерайтингу в Україні дорівнює в середньому 1 %.

Банки також можуть надавати послуги, пов'язані з андерайтингом. Наприклад, — гарантії іншим андерайтерам, що є своєрідним страхуванням їхніх ризиків нерозміщення цінних паперів. Зміст такої гарантії зводиться до того, що банк-гарант зо-

бов'язується придбати за фіксованим курсом цінні папери, які андеррайтер не зможе розмістити. Банк-гарант, розміщуючи ці папери, розраховує на комісійну винагороду за свій ризик.

Тести до матеріалу теми 5

1. До групи активів із ступенем ризику 10 відсотків відносять:

- А) кошти в Національному банку;
- Б) короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади;
- В) боргові цінні папери органів місцевого самоврядування;
- Г) кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
- Д) кредити, які надані фізичним особам.

2. До групи активів із ступенем ризику 20 відсотків відносять:

- А) кошти в Національному банку;
- Б) короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади;
- В) боргові цінні папери органів місцевого самоврядування;
- Г) кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
- Д) кредити, які надані фізичним особам.

3. До групи активів із ступенем ризику 50 відсотків відносять:

- А) кошти в Національному банку;
- Б) короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади;
- В) боргові цінні папери органів місцевого самоврядування;
- Г) кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
- Д) кредити, які надані фізичним особам.

4. До групи активів із ступенем ризику 100 відсотків відносять:

- А) кошти в Національному банку;
- Б) короткострокові та довгострокові кредити, що надані органам державної влади;
- В) боргові цінні папери органів місцевого самоврядування;
- Г) кошти до запитання в інших банках, що не належать до інвестиційного класу;
- Д) кредити, які надані фізичним особам.

5. Сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати ___% розміру капіталу банку:

- А) 40;   Б) 60;   В) 30;   Г) 50.

6. На забалансових рахунках банку обліковуються цінні папери:

- А) в торговому портфелі;
Б) на продаж;
В) інвестиції в асоційовані та дочірні компанії;
Г) придбані згідно з договорами про довірче управління.

7. На балансових рахунках банку обліковуються:

- А) надані кредити;
Б) надані гарантії;
В) отримані гарантії;
Г) враховані векселя.

8. На ринку цінних паперів України комерційні банки не можуть виконувати таку функцію:

- А) ремітента;
Б) інвестора;
В) фінансового посередника;
Г) інфраструктурного учасника.

9. Який вид цінних паперів не передбачає класифікація портфеля цінних паперів банку:

- А) цінні папери в портфелі на інвестиції;
Б) цінні папери в портфелі до погашення;
В) цінні папери в портфелі на продаж;
Г) цінні папери в торговому портфелі.

10. Перевищення суми списання по рахунку над залишком рахунка називається:

- А) аутсайд;   Б) овердрафт;   В) контокорент;   Г) ануїтет.

11. Операції з цінними паперами, які складаються з двох частин і за якими укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку про продаж (купівлю) державних цінних паперів на певний термін із зобов'язанням зворотного продажів (купівлі) у визначений термін або на вимогу із сторін за заздалегідь обумовленою ціною — це:

- А) операція «П»;
Б) операція «Н»;
В) операція «Репо»;
Г) операція «депорт».

12. Наявність у позичальника/контрагента банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки називається:

- А) діловою репутацією;
- Б) кредитоспроможністю;
- В) зворотністю;
- Г) платоспроможністю.

13. Внесення банками власних коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права (акції, пайові свідоцтва), емітовані такою юридичною особою, має назву:

- А) портфельна інвестиція;
- Б) пряма інвестиція;
- В) концесія;
- Г) сек'юритизація.

14. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою не має перевищувати:

- А) 15 % регулятивного капіталу;
- Б) 15 % статутного капіталу;
- В) 30 % регулятивного капіталу;
- Г) 30 % статутного капіталу.

15. Норматив загальної суми інвестування не має перевищувати:

- А) 60 % регулятивного капіталу;
- Б) 60 % статутного капіталу;
- В) 30 % регулятивного капіталу;
- Г) 30 % статутного капіталу.

16. Принцип розміщення статей активу в балансі банку

- А) збільшення ліквідності;
- Б) зниження ліквідності;
- В) збільшення терміновості коштів;
- Г) скорочення терміновості коштів.

ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

6.1. КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ

Кредит — надання грошей і товарів у борг зі сплатою відсотків; вартісна економічна категорія, невіддільний елемент товарно-грошових відносин.

Види кредиту

У залежності від цільового спрямування кредит може бути виробничим та споживчим. Населення одержує кредитну підтримку на споживчі цілі, пов'язані з покращанням житлових умов, створенням домашнього господарства, придбанням товарів у кредит, іншими потребами. У свою чергу виробничі та споживчі кредити поділяються на кредити в поточну та в інвестиційну діяльність.

Кредити в поточну діяльність — кредити, надані позичальникам на задоволення тимчасової споживи в коштах для придбання поточних активів у разі розриву між часом надходження коштів та здійснення витрат. Кредити у поточну діяльність складаються з усіх кредитів, наданих на купівлю сировини та інших виробничих запасів, на сезонні затрати та інші цілі.

До кредитів у поточну діяльність відносяться:

- розрахунки за овердрафтом;
- операції Репо;
- врахування векселів;
- факторингові операції;
- кредити за внутрішніми торговельними операціями;
- кредити за експортно-імпортними операціями;
- інші кредити в поточну діяльність

Операції Репо — операції з цінними паперами, які складаються з двох частин і за якими укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку про продаж (купівлю) державних цінних паперів на певний термін із зобов'язанням зворотного продажів (купівлі) у визначений термін або на вимогу із сторін за заздалегідь умовленою ціною.

Врахування векселів (дисконт) — придбання векселів банком у векселедержателя. Банк, купуючи вексель, достроково оплачує його пред'явнику, а оплату отримує тільки коли настає вказаний у векселі термін. Купівлю векселя банк здійснює з дисконтом, тобто з винагородою за дострокову оплату векселів.

Кредити за експортно-імпортними операціями складаються з: кредитів постачальникам та контрактів за експортом; валютних кредитів імпортерам і контрактів за імпортом; оплати платіжних документів, які виписав експортер; кредитів на вивчення іноземних ринків та на покриття витрат із складування експортних товарів; кредитування іноземних операцій у формі купівлі в експортера векселів, що акцептовані імпортером; кредитів з документарних акредитивів тощо.

Кредити в інвестиційну діяльність надаються позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах при здійсненні ними вкладень. До них відносяться кредити: на будівництво та освоєння землі; на купівлю будівель, споруд, обладнання, землі; на придбання цінних паперів, фінансовий лізинг.

За терміном користування кредити розподіляються на :

- короткострокові, які надаються терміном до одного року переважно на формування обігових коштів суб'єктів господарювання;
- довгострокові, які надаються підприємствам, установам, організаціям та приватним особам на відновлення, розширення та створення основних фондів (основного капіталу) терміном понад один рік.

Відносно ознаки типу заборгованості кредити бувають:

- строкові, тобто термін погашення яких не настав;
- прострочені;
- пролонговані або відстрочені — стосовно яких на підставі клопотання позичальника терміни погашення кредиту були перенесені у встановленому порядку на більш пізній час.

Датою початку кредитування (на відміну від дати укладення договору) вважається дата першого перерахування повної або часткової суми кредиту, визначеної в кредитному договорі.

Відносно термінів погашення кредити поділяються на такі, які можна погасити:

- водночас;
- у розстрочку;
- достроково (за вимогою кредитора або за заявою позичальника);
- з регресією платежів;

- після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

У залежності від кількості кредиторів кредити бувають:

- надані одним банком;
- консорціумні, тобто такі, що надаються тимчасовими об'єднаннями банків (банківськими консорціумами).

У залежності від видів забезпечення виконання зобов'язань кредити поділяються на наступні види:

- кредити під заставу. У заставу може прийматися майно (нерухомість, транспортні засоби, товари в обороті або переробці, цінні папери тощо) або майнові права. Заставадавцем може виступати як сам позичальник, так і третя особа (майновий поручитель);

- кредити за поручництвом, тобто фінанси третьої особи, яка несе перед банком солідарну відповідальність разом з боржником;

- кредити під гарантією, тобто фінанси третьої особи, яка несе перед банком субсидіарну відповідальність разом з боржником;

- кредити під інше забезпечення (страхування, пеню, штраф тощо), яку застосовуються як додатковий захід забезпечення повернення кредитів та сплати відсотків;

- незабезпечені (бланкові кредити).

6.2. ЕТАПИ КРЕДИТУВАННЯ

Виділяють наступні етапи кредитування:

1. Розгляд заявки на одержання кредиту, що складається з:

- цільового призначення;
- суми;
- терміну користування;
- дати погашення;
- стислої характеристики кредитної операції й економічного ефекту.

Для новачка також необхідно: копії установчих документів; техніко-економічне обґрунтування кредиту з розрахунком надходжень від реалізації; зобов'язання по своєчасному поверненню кредиту; бухгалтерська звітність, декларації про прибутки, виписки з рахунків, відкритих в інших банках.

Бесіду з клієнтом проводять: керівник кредитного відділу, його заступник, головний або головні спеціалісти.

2. Оцінка кредитоспроможності позичальника.

3. *Підготування до підписання кредитної угоди* (структуризація кредиту): визначення конкретних його параметрів: сума; відсотки; цілі.

4. *Переговори про підписання кредитного договору.*

5. *Видача кредиту* — розпорядження кредитного відділу банку своїй бухгалтерії про відкриття позичкового рахунку.

6. *Контроль за своєчасним поверненням кредиту і виплати відсотків.* Проблемний кредит — повернення якого не може здійснитися у зв'язку з виникненням конкретних фінансових проблем у позичальника.

Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно його внутрішніми положеннями щодо проведення активних операцій (кредитних) та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку), у яких мають бути визначені ґрунтовні, технічно виважені критерії економічної оцінки фінансової діяльності позичальників (контрагентів банку) на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці тощо. Методика проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку), яка розроблена банком, є невід'ємним додатком до внутрішньобанківського положення банку про кредитування.

Оцінку фінансового стану позичальника (контрагента банку) з урахуванням поточного стану обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості банк здійснює у випадку укладання договору про здійснення кредитної операції, а надалі — раз на три місяці, а для банків — раз на місяць.

Банки самостійно встановлюють нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями.

Вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників (контрагентів банку) залежно від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів тощо), ліквідності балансу, становища на ринку тощо.

Клас позичальника (контрагента банку) за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників.

6.3. ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника — юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

- платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);
- фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);
- обсяг реалізації;
- обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів — у динаміці);
- склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);
- собівартість продукції (у динаміці);
- прибутки та збитки (у динаміці);
- рентабельність (у динаміці);
- кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками:

коефіцієнт миттєвої ліквідності ($КЛ_1$), що характеризує те, як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$КЛ_1 = A_v / Зп,$$

де A_v — високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції,

$Зп$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника $КЛ_1$ — не менше ніж 0,2;

коефіцієнт поточної ліквідності ($КЛ_2$), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки:

$$КЛ_2 = A_l / Зп$$

де A_l — ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних,

$Зп$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника КЛ2 — не менше ніж 0,5;

коефіцієнт загальної ліквідності (КП), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$\text{КП} = \text{Ао} / \text{Зп},$$

де Ао — оборотні активи,

Зп — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника КП — не менше ніж 2,0.

Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:

коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$\text{КМ} = (\text{Вк} - \text{Ан}) / \text{Вк},$$

де Вк — власний капітал підприємства,

Ан — необоротні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника КМ — не менше ніж 0,5;

коефіцієнт незалежності (КН), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$\text{КН} = \text{Зк} / \text{Вк},$$

де Зк — залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання),

Вк — власний капітал.

Оптимальне теоретичне значення показника КН — не більше ніж 1,0.

Рентабельність позичальника визначається за такими показниками:

рентабельність активів:

$$\text{Р} = \text{Пч} / \text{А},$$

де Пч — чистий прибуток,

А — активи;

рентабельність продажу:

$$\text{Р} = \text{Пч} / \text{Ор},$$

де Пч — чистий прибуток,

Ор — обсяг реалізації продукції (без ПДВ).

Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням такого показника: співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів):

$$K = (H_{cm} \cdot n - Z_m \cdot n - Zi) / C_k,$$

де H_{cm} — середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів),

C_k — сума кредиту та відсотки за ним,

n — кількість місяців дії кредитної угоди,

Z_m — щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо),

Zi — податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу).

Для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана з сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Оптимальне теоретичне значення показника K — не менше ніж 1,5.

Також можуть бути враховані суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками: ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості;

- наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;

- ефективність управління позичальника;
- професіоналізм керівництва та його ділова репутація;
- інша інформація.

Оцінка фінансового стану позичальника-банку здійснюється не рідше ніж один раз на місяць на підставі:

- інформації позичальника-банку про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів;
- аналізу якості активів і пасивів;
- аналізу прибутків і збитків;
- інформації про виконання банком зобов'язань у минулому;
- інформації про надані та одержані міжбанківські кредити;
- щорічного аудиторського висновку.

При здійсненні оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи мають ураховуватися:

- загальний матеріальний стан клієнта (доходи і витрати, майно, право власності, яке засвідчується згідно з чинним законодавством України відповідними підтверджувальними документами);
- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність постійної роботи, сімейний стан;
- вік клієнта;
- інтенсивність користування банківськими кредитами (гарантіями тощо) у минулому та своєчасність погашення їх і відсотків (комісій тощо) за ними, а також користування іншими банківськими послугами тощо;
- ділова репутація;
- інша інформація.

Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями:

Класифікація позичальників — юридичних осіб (у тому числі банків) здійснюється за результатами оцінки їх фінансового стану:

Клас «А» — фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника — бездоганна; крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах — членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник А, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «Б» — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А», але ймовірність підтримання її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники/контрагенти банку, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслугову-

вання боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності; крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах — членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу «Б», мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж «інвестиційний клас», що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «В» — фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю, крім того, позичальники — банки (резиденти) і банки країн — членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник В, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність (схоронність) і його ліквідність тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банку або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»). До цього класу належить позичальник/контрагент банку, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас «Д» — фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу.

6.4. ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Для оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту (на придбання або будівництво житла, придбання транспортних засобів, товарів тривалого використання, на інші потреби), його обсягу й строку, виду забезпечення (застави) за кредитом. Клас позичальника за операціями з фінансового лізингу визначається без урахування критерію класифікації кредитної операції «рівень забезпечення кредитної операції».

Оцінка фінансового стану позичальника має враховувати кількісні та якісні показники (фактори), що можуть у тій чи іншій мірі вплинути на виконання позичальником зобов'язань за кредитом, з визначенням рівня їх ймовірного впливу на дотримання умов кредитної угоди шляхом встановлення оптимальних значень та відповідних балів для кожного з показників (факторів) та здійснюється з урахуванням виду і строку кредиту, що надається.

У разі визначення кредитоспроможності позичальника — фізичної особи під час розгляду питання про надання кредиту та оцінки його фінансового стану під час обслуговування боргу за кредитом мають ураховуватися як кількісні показники (економічна кредитоспроможність), так і якісні характеристики (особиста кредитоспроможність) позичальника, що підтверджуються відповідними документами і розрахунками.

До якісних характеристик позичальника зокрема належать:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна та копій відповідних підтвердних документів на його право власності, які засвідчуються в установленому порядку);

- соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);

- вік клієнта;

- кредитна історія (інтенсивність користування банківськими кредитами/гарантіями в минулому та своєчасність їх погашення й сплати відсотків/комісій за ними).

До основних кількісних показників оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи зокрема належать:

- сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання) та прогноз на майбутнє;

- накопичення на рахунках в банку (інформація надається за бажанням позичальника);

- коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність позичальника і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитною угодою (зокрема, співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань позичальника, сукупного чистого доходу за місяць і щомісячного внеску за кредитом та відсотками/комісіями за ним);

- забезпечення кредиту [за застава рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування, передавання права власності на об'єкт кредитування (житло, автотранспорт тощо)] та його ліквідність.

Під час визначення кредитоспроможності й оцінки фінансового стану позичальників — фізичних осіб, які отримують кредит як підприємці, мають ураховуватися також відповідні показники, що встановлюються для юридичних осіб, у тому числі такі якісні та кількісні показники:

- менеджмент (рівень менеджменту, ділова репутація та зв'язки в діловому оточенні, готовність та спроможність клієнта нести особисту відповідальність за виконання кредитних зобов'язань тощо);

- фактори ринку (вид галузі, оцінка привабливості товарів/послуг, що виготовляються/надаються клієнтом; ринок таких товарів/послуг, рівень конкуренції у сфері діяльності клієнта, тривалість діяльності на конкретному ринку тощо);

- прогноз руху грошових потоків (співвідношення власного капіталу та розміру кредиту, співвідношення грошових оборотів за місяць та суми кредиту тощо).

Класифікація позичальників — фізичних осіб за результатами визначення їх кредитоспроможності (фінансового стану)

здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями:

Клас «А» — сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків/комісій за ним, високою є ймовірність збереження такого співвідношення протягом дії кредитної угоди; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність (що підтверджується документально) і заслуговує на безперечну довіру; немає жодних свідчень про можливість затримки з поверненням кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди.

Клас «Б» — основні характеристики аналогічні або близькі до класу «А», однак ймовірність їх підтримування на такому самому рівні є низькою або наявна тенденція (або інформація) щодо можливості їх зниження. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.

Клас «В» — сукупні обсяги доходів і витрат позичальника свідчать про досягнення граничної межі в забезпеченні погашення боргу, зміну місця роботи (з погіршенням умов), зростання обсягу зобов'язань позичальника, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення кредиту і відсотків/комісій за ним. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.

Клас «Г» — фінансовий стан позичальника нестабільний. Наявна тенденція і періодично виникають проблеми із своєчасною сплатою боргу за кредитами та відсотками/комісіями за ним через нестабільність доходів позичальника або зростання витрат та/або зобов'язань. Сукупний чистий дохід позичальника в окремі періоди не забезпечує сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним. Є проблеми щодо забезпечення за кредитом (низький рівень його ліквідності або його обсяг недостатній тощо).

Клас «Д» — фінансовий стан позичальника незадовільний. Доходи не забезпечують сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним. Кредит не забезпечений ліквідною заставою. Практично немає змоги сплатити борг за кредитом та відсотки/комісії за ним, у тому числі за рахунок забезпечення кредиту.

6.5. ВИЗНАЧЕННЯ ГРУПИ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗА СТАНОМ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПОЗИЧАЛЬНИКОМ БОРГУ ЗА НИМИ. КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ

Оцінку стану обслуговування боргу банки зобов'язані здійснювати щомісяця:

а) за станом погашення позичальником/контрагентом — юридичною особою кредитної заборгованості за основним боргом (у тому числі за операціями репо) та відсотків/комісій за ним на підставі кредитної історії позичальників та їх взаємовідносин з банком обслуговування боргу є:

«добрим»:

- якщо заборгованість за кредитом і відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

- або кредит пролонговано без пониження класу позичальника та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

«слабким»:

- якщо заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;

- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але відсотки/комісії сплачуються в строк або з максимальною затримкою до 30 днів;

«незадовільним»:

- якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів;
- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів;

б) за станом погашення позичальником — фізичною особою кредитної заборгованості та відсотків/комісії за ним обслуговування боргу є:

«добрим»:

- якщо заборгованість за кредитом і відсотками/комісією за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

- або кредит пролонговано без пониження класу позичальника та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

«слабким»:

- якщо заборгованість за кредитом прострочена (була прострочена) від 8 до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються (були сплачені) із затримкою від 8 до 30 днів (або з максимальною затримкою від 31 дня до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 дня до 180 днів, але відсотки/комісії сплачуються в строк або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

«незадовільним»:

- якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів (або з максимальною затримкою до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

- або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів.

Якщо одна з вимог кожного підпункту, що характеризує групу кредитної операції за станом обслуговування боргу позичальниками/контрагентами (юридичними і фізичними особами), не виконується, то така операція зараховується до групи на один рівень нижче.

Обслуговування боргу не може вважатися «добрим», якщо заборгованість за кредитною операцією включає залишок рефінансованої заборгованості, тобто якщо відбувається погашення старої заборгованості за рахунок видачі нового кредиту.

При визначенні групи кредитної операції також мають ураховуватися зміни початкових умов кредитної угоди щодо сум і строків погашення основного боргу і відсотків за ним (якщо такі зміни відбулися з погіршенням умов для кредитора).

Якщо позичальник має заборгованість одночасно за кількома кредитами, то оцінка обслуговування позичальником боргу ґрун-

тується на кредитній заборгованості, що віднесена до нижчої групи.

Зобов'язання за наданими гарантіями, поруками та аваліями за станом обслуговування боргу вважається «добрим» до часу їх виконання.

Відповідно до перелічених критеріїв здійснюється класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику та визначається категорія кредитної операції таким чином (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТІВ ЗА СТУПЕНЕМ РИЗИКУ

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	добре	слабке	незадовільне
А	стандартна	під контролем	субстандартна
Б	під контролем	субстандартна	сумнівна
В	субстандартна	сумнівна	безнадійна
Г	сумнівна	безнадійна	безнадійна
Д	безнадійна	безнадійна	безнадійна

До категорій «стандартних» та «під контролем» кредитних операцій не можуть відноситися пільгові кредити (кредити, що надані позичальникам на більш сприятливих умовах, ніж це встановлено внутрішніми документами банку, що визначають його кредитну та облікову політику).

Під час класифікації операцій за врахованими векселями, крім оцінки фінансового стану визначеної банком зобов'язаної за векселем особи, також ураховується строк погашення заборгованості. Якщо заборгованість за простроченими векселями прострочена не більше ніж 30 днів, то така кредитна операція не може бути класифікована вище ніж «сумнівна». Заборгованість за простроченими векселями зі строком прострочення більше ніж 30 днів має належати до категорії «безнадійна». Під час визначення розміру резерву за врахованими векселями сума, що підлягає резервуванню, визначається, виходячи з урахованої вартості векселя та амортизації дисконту.

Оцінка якості кредитної операції здійснюється до часу виконання позичальником/контрагентом зобов'язання за нею (надхо-

дження коштів) незалежно від виду зобов'язання (або його заміни на інший вид).

При класифікації кредитних операцій за ступенями ризику і віднесенні їх до груп, за якими розраховується резерв за факторингом, наданими зобов'язаннями (аваль), виконаними гарантіями та поруками, враховується строк погашення заборгованості, а саме:

«стандартна» — заборгованість, за якою строк погашення чи повернення, передбачений договірними умовами (за векселем), ще не настав, або зобов'язання (у т. ч. аваль), строк виконання за якими ще не настав;

«сумнівна» — заборгованість за факторинговими операціями (за основним боргом чи черговим платежем) та за виконаними (сплаченими) банком гарантіями і поруками (у т.ч. авалем) становить до 90 днів з дня виконання зобов'язання (платежу), передбаченого договірними умовами (векселем);

«безнадійна» — заборгованість за факторинговими операціями (основним боргом чи черговим платежем) та за гарантіями і поруками (у т. ч. авалем), виконаними (сплаченими) банком, за якими клієнт не виконав своїх зобов'язань із строком більше ніж 90 днів після настання строку платежу, передбаченого договірними умовами (векселем).

6.6. КРИТЕРІЇ ПРИЙНЯТТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПРИ РОЗРАХУНКУ РЕЗЕРВІВ

Під час визначення чистого кредитного ризику для розрахунку резерву сума валового кредитного ризику окремо за кожною кредитною операцією може зменшуватися на вартість прийнятного забезпечення, що зазначене в цьому пункті, або об'єкта фінансового лізингу (рухомого майна).

Безумовні гарантії, що беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики:

- Кабінету Міністрів України;
- банків, які мають офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж «інвестиційний клас» (кредитний рейтинг, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).
- урядів країн категорії «А»;
- міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку);
- забезпечені гарантії банків України.

Предмети застави (майно та майнові права позичальника чи третіх осіб — майнових поручителів), що беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики:

- майнові права на грошові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж «інвестиційний клас»;

- іменні ощадні сертифікати, що випущені банком-кредитором, або майнові права на грошові кошти позичальника чи майнового поручителя, що розміщені на депозиті в банку-кредиторі, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів, обумовленого договором, у разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом. Не приймаються до розрахунку резерву майнові права на грошові кошти банку, який одночасно є позичальником і кредитором та кошти якого розміщені в банку-кредиторі на подібних з отриманим у нього кредитом або залученим депозитом умовах (сума, строк та вид валюти);

- дорогоцінні метали, які належать позичальнику і знаходяться на зберіганні в банку-кредиторі, та за умови безперечного права звернення банком-кредитором стягнення, обумовленого договором, на ці метали в разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом; державні цінні папери;

- недержавні цінні папери — облігації та акції підприємств, що мають активний ринок, ощадні сертифікати на пред'явника, що випущені банком-кредитором, ощадні сертифікати інших банків, інвестиційні сертифікати;

- зареєстроване нерухоме майно;

- рухоме майно;

- інші майнові права.

У разі здійснення кредитних операцій в іноземній валюті з фізичними особами до розрахунку резерву під кредитні ризики приймаються майнові права на грошові депозити або іменні депозитні сертифікати, випущені банком-кредитором, нерухоме майно, майнові права на майбутнє нерухоме майно, що належить до житлового фонду, транспортні засоби, дорогоцінні та банківські метали. У разі здійснення кредитних операцій з нерезидентами (крім банківських установ і фізичних осіб, які оформили дозвіл на працевлаштування в Україні або які є працівниками розташованих на території України іноземних дипломатичних, консульських, торговельних та інших офіційних представництв, міжнародних організацій та їх філій, що користуються імунітетом і дипломатичними привілеями) до розрахунку резерву під

кредитні ризики приймаються тільки майнові права на грошові депозити або іменні депозитні сертифікати та нерухоме майно, що розташоване на території України та належить на правах власності цим нерезидентам або поручителю-резиденту. Ця норма не поширюється на кредитні операції, що здійснюються іноземними філіями українських банків.

Сума забезпечення береться до розрахунку резервів під кредитні ризики з урахуванням коефіцієнтів залежно від категорії кредитної операції.

Безумовні гарантії беруться до розрахунку резервів під кредитні ризики за такими коефіцієнтами (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

**ВІДСОТOK ВАРТОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ГАРАНТІЇ),
ЩО БЕРЕТЬСЯ ДО РОЗРАХУНКУ ЧИСТОГО КРЕДИТНОГО РИЗИКУ**

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (гарантії), що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією			
	Кабінету Міністрів України	урядів країн категорії «А»	міжнародних багатосторонніх банків	банків з рейтингом не нижче ніж «інвестиційний клас», забезпечені гарантії банків України
«Стандартна»	100	100	100	100
«Під контролем»	100	100	100	100
«Субстандартна»	50	100	100	100
«Сумнівна»	20	20	20	20
«Безнадійна»	0	0	0	0

За операціями фінансового лізингу, об'єктами якого є рухоме майно, до розрахунку резерву береться вартість об'єкта фінансового лізингу залежно від строку його перебування в лізингодержувача (з дати передавання йому об'єкта) за такими коефіцієнтами (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**ВІДСОТОК ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТА ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ,
ЩО БЕРЕТЬСЯ ДО РОЗРАХУНКУ ЧИСТОГО КРЕДИТНОГО РИЗИКУ**

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості об'єкта фінансового лізингу, що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією, залежно від строку його перебування в лізингоодержувача		
	до 1 року	від 1 до 2 років	від 2 років і більше
«Стандартна»	80	65	50
«Під контролем»	80	65	50
«Субстандартна»	60	50	35
«Сумнівна»	20	10	5
«Безнадійна»	0	0	0

Предмети застави беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики за такими коефіцієнтами (табл. 6.4).

Вартість предмета застави визначається банком при кредитуванні за ринковою вартістю. Застава оформляється договором застави відповідно до Закону України «Про заставу». Якщо предметом застави є цінні папери, то їх вартість визначається відповідно до Положення про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.12.2003 № 561 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09.01.2004 за № 5/8604.

Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його ринкової вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань.

При розрахунку чистого кредитного ризику не враховується застава, предметом якої є акції, випущені банком-кредитором.

При розрахунку чистого кредитного ризику за кредитами, що надані під заставу майнових прав на грошові депозити позичальника або поручителя, враховується вартість застави в розмірі 100 % за умови передавання цих коштів в управління банку на строк дії кредитного договору.

Таблиця 6.4

**ВІДСОТОК ВАРТОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ЗАСТАВИ),
ЩО БЕРЕТЬСЯ ДО РОЗРАХУНКУ ЧИСТОГО КРЕДИТНОГО РИЗИКУ**

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (застави), що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією												
	Майнових прав на грошові депозити, іменні депозитні сертифікати, випущені банком кредитором	Банківських металів		Державних цінних паперів		Недержавних цінних паперів		нерухомого майна, що належить до житлового фонду		Іншого нерухомого майна			
		У валюті, що є однорідною до валют, наданого кредиту, або в іншій ВКБ	У валюті, що не є однорідною до валют, наданого кредиту	Державних металів	Державних цінних паперів	Недержавних цінних паперів	за кредитами в гривнях	за кредитами в гривнях	за кредитами в іноземній валюті	за кредитами в іноземній валюті	в гривнях	в іноземній валюті	
«Стандартна»	100	80	80	100	50	50	70	50	40	50	45	50	30
«Під контролем»	100	80	80	80	40	40	70	50	40	50	35	40	20
«Субстандартна»	100	80	60	50	20	20	40	40	30	40	15	20	10
«Сумнівна»	100	80	20	20	10	10	20	20	10	20	5	10	5
«Безнадійна»	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Для розрахунку резерву суму заборгованості, що обліковується за рахунком гарантійних депозитів і грошового покриття в інших банках (балансовий рахунок 1511), слід зменшувати на суму покриття за відповідним акредитивом, що обліковується за рахунком «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності» (балансовий рахунок 2602), за умови, що заявник акредитива бере на себе ризики, пов'язані з відбором банків, які беруть участь у розрахунках за акредитивом, і гарантійні депозити відповідають за строками та сумами відповідному акредитиву й обліковуються на окремих аналітичних рахунках. Сума валового кредитного ризику за консорціумним кредитом зменшується в провідному банку на суму кредитних ресурсів, залучених від банків — учасників банківського консорціуму.

За кредитами, класифікованими як «безнадійні», банк формує резерв на всю суму боргу за кредитом незалежно від наявності застави.

Ураховуючи зміни кон'юнктури ринку, банкам рекомендується щокварталу, а також у разі кожної пролонгації кредитного договору проводити перевірку стану заставленого майна та за потреби переглядати його вартість.

Якщо банк не здійснює перевірку стану заставленого майна, а також відсутні документи, що засвідчують наявність і стан забезпечення, то банк зобов'язаний формувати резерв під кредитні ризики на всю суму основного боргу.

За короткостроковими споживчими кредитами в розмірі, еквівалентному 2000 євро, що надані позичальникам — фізичним особам, які належать за фінансовим станом до класу «А» або «Б» та за станом обслуговування боргу класифіковані за групою «добре», під час формування резерву для відшкодування можливих втрат за цими кредитами доцільність проведення додаткових перевірок стану забезпечення (застави) визначається банком відповідно до його внутрішніх положень. Періодичність і порядок перевірки стану заставленого майна визначаються у внутрішніх положеннях банку залежно від виду та якості забезпечення, що приймається для покриття ризику за кредитними операціями, можливості його схоронності.

6.7. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКУ РЕЗЕРВУ ПІД КРЕДИТНІ РИЗИКИ

На підставі класифікації валового кредитного ризику та враховуючи прийнятне забезпечення, банк визначає чистий кредит-

ний ризик за кожною кредитною операцією і зважує його на встановлений коефіцієнт резервування (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

КОЕФІЦІЄНТ РЕЗЕРВУВАННЯ ЗА КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)	Коефіцієнт резервування за кредитними операціями в іноземній валюті з позичальниками, у яких немає джерел надходження валютної виручки
«Стандартна»	1 %	2 %
«Під контролем»	5 %	7 %
«Субстандартна»	20 %	25 %
«Сумнівна»	50 %	60 %
«Безнадійна»	100 %	100 %

Під час формування резервів за кредитними операціями, що здійснюються на міжнародному ринку, банки мають урахувати ризик країни, який виникає у зв'язку з кредитуванням позичальників інших країн і залежить від нестабільної політичної ситуації, економічної кризи, обмежувальної політики уряду щодо іноземних кредитів, інвестицій, переказів тощо.

Під час розрахунку резерву з урахуванням ризику країни чистий кредитний ризик зважується на один з двох коефіцієнтів резервування, що є більшим: коефіцієнт резервування за ступенем ризику залежно від категорії кредитної операції, або коефіцієнт резервування за ризиком країни позичальника.

Якщо гарантом повернення боргу за такою кредитною операцією є резидент країни, ризик якої належить до вищої групи, ніж ризик країни позичальника, то для порівняння береться коефіцієнт, що встановлений для країни цього гаранта.

Якщо за результатами оцінки фінансового стану і стану обслуговування боргу кредитна операція за ступенем ризику віднесена до категорії «стандартна», а країна позичальника за ризиком віднесена до третьої групи ризику і нижче, то така кредитна операція вважається «нестандартною».

Якщо кредитна операція в іноземній валюті здійснюється з нерезидентом, що не є банківською установою або фізичною особою (яка оформила дозвіл на працевлаштування в Україні, або яка є працівником розташованих на території України іноземних дипломатичних, консульських, торговельних та інших офіційних

представництв, міжнародних організацій та їх філій, що користуються імунітетом та дипломатичними привілеями), то така операція не може бути віднесена до категорії вищої ніж «субстандартна». Ця норма не поширюється на кредитні операції, що здійснюються іноземними філіями українських банків.

Для врахування ризику країни при розрахунку резерву за коштами, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках, депозитами до запитання в інших банках і сумнівною заборгованістю за цими коштами використовується встановлений міжнародними рейтинговими агентствами рейтинг, який підтверджено в бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Moody's, Standard & Poors тощо).

Банки, у яких відкрито кореспондентський рахунок, поділяються за групами відповідно до рейтингу країни. Рейтинг країни, що визначається міжнародними рейтинговими агентствами, доводиться до відома банків Національним банком України.

Розмір резерву визначається шляхом зваження суми коштів, що обліковується на кореспондентському рахунку окремого банку, на відповідний коефіцієнт резервування.

Тести до матеріалу теми 6

1. До кредитів в поточну діяльність не відносяться:

- А) розрахунки за овердрафтом;
- Б) операції Репо;
- В) врахування векселів;
- Г) кредити на вивчення іноземних ринків.

2. До кредитів в інвестиційну діяльність не відносять:

- А) кредити на будівництво та освоєння землі;
- Б) кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання, землі;
- В) кредити на придбання цінних паперів;
- Г) оперативний лізинг.

3. Бланковий кредит — це:

- А) кредит, виданий шляхом бланкового надпису на векселі;
- Б) незабезпечений кредит;
- В) кредит на придбання бланків цінних паперів;
- Г) кредит, оформлений договором застави.

4. Визначення конкретних параметрів кредиту: сума; відсотки; цілі тощо зветься:

- А) структуризацією кредиту;
- Б) реструктуризацією кредиту;
- В) оцінкою кредитоспроможності;
- Г) розглядом заявки на одержання кредиту.

5. Критерії оцінки фінансового стану позичальника:

- А) визначає НБУ;
- Б) розробляє сам банк самостійно;
- В) визначає банк на підставі типової методики НБУ;
- Г) затверджує НБУ за поданням банку.

6. Скільки класів позичальників існує:

- А) три;
- Б) шість;
- В) п'ять;
- Г) сім.

7. В основу методики оцінки фінансового стану позичальника покладено:

- А) рейтинговий підхід;
- Б) бальний підхід;
- В) конкурсний підхід;
- Г) ієрархічний підхід.

8. Оцінку кредитоспроможності позичальника-клієнта банку у випадку укладання договору про здійснення кредитної операції проводити:

- А) необов'язково;
- Б) обов'язково;
- В) обов'язково, а надалі — раз на три місяці;
- Г) обов'язково, а надалі — раз на місяць.

9. Оцінку кредитоспроможності позичальника-комерційного банку у випадку укладання договору про здійснення кредитної операції проводити:

- А) необов'язково;
- Б) обов'язково;
- В) обов'язково, а надалі — раз на три місяці;
- Г) обов'язково, а надалі — раз на місяць.

10. Оптимальне співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди повинно бути:

- А) не менш ніж 2;
- Б) не менш ніж 1,5;
- В) не менш ніж 1;
- Г) не менш ніж 0,5.

11. Оцінку стану обслуговування боргу банки зобов'язані здійснювати:

- А) щоденно;
- Б) щомісяця;
- В) щоквартально;
- Г) щотижня.

12. Якої оцінки стану обслуговування боргу за кредитом не існує:

- А) відмінної;
- Б) доброї;
- В) слабкої;
- Г) незадовільної.

13. При класифікації кредитного портфеля за ступенем ризику не враховується:

- А) клас позичальника;
- Б) строки погашення основного боргу і відсотків за ним;
- В) оцінка обслуговування боргу позичальником;
- Г) наявність забезпечення.

14. Якщо позичальник має заборгованість одночасно за кількома кредитами, то оцінка обслуговування позичальником боргу ґрунтується:

- А) на кожній кредитній заборгованості окремо;
- Б) на кредитній заборгованості, що віднесена до нижчої групи;
- В) на кредитній заборгованості, що віднесена до вищої групи;
- Г) на середньозваженій оцінці.

15. Під час визначення чистого кредитного ризику для розрахунку резерву на можливі втрати не враховується:

- А) сума валового кредитного ризику;
- Б) класифікація кредиту за ступенем ризику;
- В) наявність забезпечення;
- Г) норма мінімальних обов'язкових резервів.

16. На розмір коефіцієнту, з яким сума забезпечення береться до розрахунку резервів під кредитні ризики не впливає такий фактор:

- А) категорія кредитної операції;
- Б) вид забезпечення;
- В) валюта забезпечення;
- Г) клас позичальника.

17. Банк формує резерв на всю суму боргу за кредитом незалежно від наявності застави за кредитами:

- А) забалансовими;
- Б) останньої надії;
- В) безнадійними;
- Г) списаними з балансу.

18. Оберіть невірне твердження.

А) банку рекомендується щокварталу проводити перевірку стану заставленого майна та за потреби переглядати його вартість;

Б) банку рекомендується у разі кожної пролонгації кредитного договору проводити перевірку стану заставленого майна та за потреби переглядати його вартість;

В) якщо банк не здійснює перевірку стану заставленого майна, то він банк зобов'язаний формувати резерв під кредитні ризики на всю суму основного боргу;

Г) якщо банк не здійснює перевірку стану заставленого майна, на нього накладаються штрафи НБУ.

19. На розмір резервів за кредитними операціями не впливає:

- А) величина чистого кредитного ризику;
- Б) коефіцієнт резервування за ступенем ризику залежно від категорії кредитної операції;
- В) коефіцієнт резервування за ризиком країни позичальника;
- Г) норма мінімальних обов'язкових резервів.

20. Коефіцієнт резервування за субстандартним кредитом становить:

- А) 1 %;
- Б) 5 %;
- В) 20 %;
- Г) 50 %.

21. Коефіцієнт резервування за кредитом «під контролем» становить:

- А) 1 %;
- Б) 5 %;
- В) 20 %;
- Г) 50 %.

22. Резерви по стандартним кредитам формують за рахунок:

- А) прибутку банку;
- Б) витрат банку;
- В) резервного капіталу;
- Г) субординованого капіталу.

23. Резерви по нестандартних кредитах формують за рахунок:

- А) прибутку банку;
- Б) витрат банку;
- В) резервного капіталу;
- Г) субординованого капіталу.

24. Норматив миттєвої ліквідності визначається як співвідношення:

- А) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;
- Б) активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання;
- В) ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- Г) загальних активів до загальних зобов'язань.

25. Норматив поточної ліквідності визначається як співвідношення:

- А) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;
- Б) активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання;
- В) ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- Г) загальних активів до загальних зобов'язань.

26. Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення:

- А) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;
- Б) активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання;
- В) ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- Г) загальних активів до загальних зобов'язань.

27. Для комерційного банку норматив миттєвої ліквідності повинен складати не менше:

A) 15 %;   Б) 20 %;   В) 40 %;   Г) 100 %.

28. Для комерційного банку норматив поточної ліквідності повинен складати не менше:

A) 15 %;   Б) 20 %;   В) 40 %;   Г) 100 %.

29. Для комерційного банку норматив короткострокової ліквідності повинен складати не менше:

A) 15 %;   Б) 20 %;   В) 40 %;   Г) 100 %.

ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ПО ВИДАЧІ ТА ПОГАШЕННЮ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРЕДИТУ

7.1. СУБ'ЄКТИ КРЕДИТУВАННЯ

Кредити надаються позичальникам на визначені в кредитному договорі цілі.

При кредитуванні суб'єктів господарювання на поточні потреби в промисловості банки надають позики на придбання сировини, палива, тари, незавершене виробництво, готову продукцію, кошти в розрахунках та інші цілі; у торгівлі типовою ціллю кредитування на поточні споживи виступають товари, які знаходяться в товарообігу; у заготівельних організацій — розрахунки з індивідуальними виробниками сільськогосподарської продукції та населенням; у сільськогосподарських підприємств — заготівля кормів, придбання голів, ядохімікатів, насіння, паливно-мастильних та інше.

Кредити суб'єктам господарювання в інвестиційну діяльність надаються на придбання цінних паперів, будівництво, реконструкцію, технічне переобладнання та розширення виробничих об'єктів, придбання техніки, обладнання та транспортних засобів, налагодження випуску нової продукції, будівництво та реконструкцію об'єктів невиробничого призначення. При цьому, об'єктом кредитування можуть бути капітальні витрати на вказані цілі.

Споживчі кредити фізичним особам надаються на поточні споживи для придбання товарів народного споживання та для оплати послуг, в інвестиційну діяльність — на купівлю та будівництво нерухомості житлового призначення та освоєння земель

Кредити центральним та місцевим органам державного управління надаються на покриття розриву відповідних бюджетів.

Суб'єкти господарювання та фізичні особи, що є інсайдерами, користуються кредитами на загальних підставах.

7.2. ДОВІРЧИЙ КРЕДИТ

Довірчий (бланковий) кредит — не має конкретного забезпечення, дається тільки першокласним клієнтам.

Ціль кредиту — задоволення виниклої в ході здійснення виробничого процесу потреби в додаткових коштах, що носить короткочасний характер. Процентна ставка за ним більш висока, ніж за іншими кредитами. Оформлюється позичка шляхом підписання термінового зобов'язання.

Комерційні банки використовують таку форму економічних відносин з клієнтами, як контокорентний кредит. *Контокорентний кредит* по своїй природі є бланковим.

Він надається в національній або іноземній валюті відповідно до потреб клієнта в обсязі, який не перевищує встановлений ліміт. Для цього клієнту відкривається контокорентний рахунок (поточний рахунок з овердрафтом). На ньому щоденно відбиваються всі платежі клієнта і надходження на його адресу коштів.

Оскільки суми платежів і надходжень, як правило, не збігаються, на поточному рахунку виникає або дебетове, або кредитове сальдо (залишок). Дебетове сальдо (овердрафт) свідчить про нестачу у клієнта власних коштів для забезпечення поточних платежів, і він мусить домовлятися з банком про надання контокорентного кредиту. Кредитове сальдо означає, що клієнт має на поточному рахунку певну суму власних коштів.

Контокорентний рахунок відкривається клієнтам, з якими банк має тривалі й міцні відносини і які відчувають регулярну потребу в банківському кредиті. Цей рахунок насамперед застосовується для підприємств з високою кредитною репутацією.

Контокорентний кредит використовується тільки для фінансування поточного виробництва й обігу і не спрямовується на фінансування інвестицій. Процес кредитування оформляється кредитною угодою між банком і клієнтом. Наявність дебетового сальдо на контокорентному рахунку означає, що банк видав клієнту кредит.

За користування контокорентним кредитом банк стягує з клієнта плату, яка складається з процентів, нарахованих на дебетові залишки контокорентного рахунку, і комісійних платежів (оборотної комісії).

Плата за користування контокорентним кредитом є найбільшою у банківській практиці, оскільки цей кредит пов'язаний з підвищеним ризиком для банку і є дуже зручним для клієнта. Він

забезпечує останньому можливості оперативно користуватися правом залучення банківських коштів для врівноваження зобов'язань і вимог.

Кожному клієнту банк встановлює ліміт кредитування за контокорентним рахунком, який обмежує розмір дебетового сальдо, що може виникнути на певну дату.

Можуть виникати ситуації, коли встановленого банком ліміту недостатньо для покриття від'ємного сальдо між вимогами і зобов'язаннями клієнта. У цьому разі банк без укладання додаткової кредитної угоди може дозволити своїм найнадійнішим клієнтам невелике короткострокове збільшення ліміту кредитування.

Якщо від'ємне сальдо (овердрафт) за контокорентним рахунком часто перевищує ліміт, то банк з'ясує причини відхилень і за необхідності укладає з позичальником нову кредитну угоду.

Користування контокорентним кредитом не виключає можливості оформлення клієнтам у банку інших кредитів, якщо очікується тимчасове збільшення потреби в позичкових коштах порівняно з установленим лімітом за контокорентним рахунком.

Контокорентний кредит надається, як правило, під забезпечення, але клієнтам, які мають бездоганну репутацію, він може надаватися і без забезпечення, тобто у вигляді бланкового. У цьому разі банк може вимагати від позичальника виконання спеціальних умов. Зокрема, це може бути відмова клієнта від продажу певного виду майна, яке може слугувати заставою за кредитом.

В угоді на використання клієнтом контокорентного кредиту банк має право для захисту своїх інтересів передбачати право закриття контокорентного рахунку без попередження клієнта. Тому контокорентний кредит належить до позичок до запитання. Його погашення здійснюється шляхом спрямування на рахунок поточних надходжень коштів на користь клієнта.

7.3. ВЕКСЕЛЬНИЙ КРЕДИТ

Банки можуть здійснювати такі операції з вексялями:

Кредитні — операції, що супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення вексялями.

Кредитні операції поділяються на:

- а) врахування векселів;
- б) надання кредитів під заставу векселів.

Врахування векселів є формою кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі.

Враховуючи вексель, банк тим самим надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит. Як правило, можуть бути враховані векселі, з тексту яких є можливість точно визначити строк платежу, а саме: визначено-строкові (на певну дату), дато- (у такий-то час від складання) і візо-векселі (у такий-то час від пред'явлення), причому на останніх має бути відмітка про дату пред'явлення.

Особа, яка має бажання пред'явити векселі до врахування, подає в банк заяву встановленого банком зразка. До такої заяви за вимогою банку можуть додаватися інші документи, що зокрема характеризують її фінансовий стан, кредитоспроможність, а також угоди, на підставі яких придбавалися векселі тощо.

Рішення щодо можливості прийняття до врахування (відмови у врахуванні) приймається уповноваженим органом банку або уповноваженою на це особою.

Банкам рекомендується встановлювати ліміти з врахування векселів щодо кожного платника за векселем та/або пред'явника векселя.

Врахування векселів банк здійснює на підставі укладеного з векселедержателем договору про врахування.

Договір може укладатися на певний строк (генеральна угода про врахування) та/або врахування визначених векселів (окремих договорів про врахування).

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом:

— перерахування на поточний рахунок пред'явника у строк, встановлений у договорі про врахування;

— оплати кредиторської заборгованості пред'явника за умови подання документів, що підтверджують наявність такої заборгованості (акт звірки заборгованості, договори на поставку продукції, товарно-транспортні накладні тощо). У цьому разі банк перераховує кошти на поточний рахунок відповідного кредитора пред'явника у порядку, встановленому чинним законодавством та нормативними документами НБУ.

До різновидів врахування належать безоборотне врахування і врахування з реверсом, які відрізняються від звичайного врахування порядком і обсягом відповідальності векселедержателя-пред'явника.

Безоборотне врахування — різновид врахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником в тексті індосаменту безоборотного застереження (проставлення безоборотного індосаменту) або шляхом передавання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий, або на пред'явника.

Врахування з реверсом — різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати та/або при настанні/ненастанні певних обставин. Із технічного боку врахування векселів з реверсом подібне до позики, забезпеченої векселями, і є операцією репо з відкладальними та/або скасувальними умовами. Від звичайного врахування цей різновид врахування відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа — платник, а пред'явник, який підписує реверс і викупує вексель. Реверс — це письмове зобов'язання пред'явника викупити векселі до настання їх строку та/або при настанні/ненастанні певних обставин. Із допомогою реверсу векселі відчужуються і передаються банку тимчасово.

Надання банком кредитів під заставу векселів здійснюється на загальних принципах банківського кредитування.

Особливістю цього виду кредитування є порядок надання, збереження і реалізації застави, яким є векселя.

Прийняття векселів у заставу банк здійснює на підставі укладеного з векселетримачем-позичальником договору застави, у котрому також установлюється місце збереження закладених векселів.

Вексель на збереження може бути переданий банку, державному або приватному нотаріусу. Банку дається право потребувати, якщо це не стосується іншого банку, щоб закладені векселя зберігалися саме в банку.

Як правило, у заставу повинні прийматися векселя, термін платежу по яким є більш віддаленим у часу, чим термін дії позички.

Векселя направляються пред'явником у заставу з реестром векселів, пред'явлених у заставу, щонайменше в двох примірниках.

Векселя в реєстрах, як правило, розташовуються в порядку настання термінів платежу, починаючи з найближчого.

Місцеві і іногородні векселя можуть групуватися в окремі реєстри. На векселях пред'явник зобов'язаний виконати заставний або передатний іменний або бланковий індосамент, навіть якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника. Вид індосаменту

нту встановлюється договором застави. Банку дається право потребувати, щоб позичальник учинив саме передатний індосамент.

По заставному індосаменті банку передаються такі права:

- 1) на пред'явлення до платежу й одержання платежу за векселем;
- 2) на здійснення протесту у випадку несплати або часткової оплати векселя;
- 3) на обертання з позовом про стягнення належної суми платежу до зобов'язаного за векселем особам.

При прийнятті реєстрів банк перевіряє відповідність даних пред'явника і реквізитів векселів. Реєстри з неправильними даними повертаються на переоформлення.

Якщо векселя прийняті банком у розгляд, то пред'явнику дається розписка про одержання векселів (наприклад, на копії реєстру) і призначається орієнтований термін кредитування або день, коли він повинний забрати не прийняті в заставу векселя.

Векселя, що не відповідають вимогам відзначених у попередньому абзаці пунктів і вимогам, установленою банком, викреслюються з реєстрів для повернення пред'явнику.

Остаточне рішення щодо прийняття в заставу конкретних векселів приймається банком (його уповноваженим органом або особою) на підставі проведеної юридичної і фінансової експертизи відповідно до внутрибанківського порядку і доводиться до знана позичальника.

Після прийняття банком позитивного рішення про прийняття в заставу всіх або окремих векселів визначається оцінна вартість кожного векселя і сума кредиту, що дається, а з позичальником полягає договір застави.

Не прийняті в заставу векселя повертаються представнику пред'явника під розписку.

Вексель може бути переданий у заставу відповідно до відповідного договору шляхом:

- 1) здійснення заставного індосаменту і передача його заставоутримувачу;
- 2) здійснення іменного індосаменту на користь заставоутримувача або бланкового індосаменту і передача векселя на збереження в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банк;
- 3) здійснення іменного або бланкового індосаменту і передача векселя заставоутримувачу;
- 4) простої передачі векселя на збереження в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банк без учинення на користь заставоутримувача якогось індосаменту;

5) простої передачі векселя на збереження заставоутримувачу без вчинення в його користь будь-якого індосаменту.

Місце збереження закладених векселів визначається в договорі застави відповідно до вимог чинного законодавства.

Договір надання кредиту під заставу векселів може містити положення, що стосуються специфіки застави, зокрема такі: право банку при потребі звертати на погашення боргу суми, що надходять в оплату прийнятих у заставу векселів; право банку дозволяти позичальнику по його ініціативі замінити одні векселя до терміна їхньої оплати іншими.

У випадку належного виконання позичальником своїх зобов'язань щодо погашення кредиту банк може повертати векселя, передані в заставу, пропорційно сумі погашеної заборгованості з урахуванням поточної оцінної вартості векселів.

Банк може відповідно до договору застави одержати від позичальника право перезастави і інкасування закладених векселів.

У випадку одержання банком платежу за векселем до настання терміна погашення заборгованості за кредитом банк може зарахувати суму платежу як виконання позичальником його зобов'язання, якщо це передбачено угодою сторін. Різниця між сумою платежу за векселем і заборгованістю позичальника, якщо така виявиться, підлягає поверненню останньому.

Обертання стягнення на закладені векселя у випадку неналежного виконання позичальником своїх зобов'язань по кредиті банк здійснює в порядку, передбаченому договором застави і чинного законодавства.

Обертання банком стягнення на закладені векселя може бути здійснене шляхом:

1) пред'явлення векселя до платежу зобов'язаній особі, якщо вексель отриманий по заставному або передатному індосаменті;

2) продажі, якщо вексель отриманий по передатному індосаменті.

Банки можуть надавати надійним клієнтам спеціальні кредити терміном до запитання (*онкольні кредити*) під заставу векселів.

7.4. СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ

Споживчі кредити є одним із видів банківських кредитів.

Короткострокові кредити надаються громадянам на строк до одного року на такі споживчі цілі:

- придбання товарів широкого вжитку і тривалого користування і транспортних засобів;

- нагальні потреби (лікування, навчання, весілля, народження дитини, непередбачені обставини тощо).

Об'єктами довгострокового кредитування є:

а) будівництво:

- індивідуальних житлових будинків з надвірними будівлями;
- будинків у сільській місцевості, що не є основним житлом, і будинків дачного типу та благоустрій садових ділянок;
- надвірних будівель для утримання худоби та зберігання сільгосппродуктів, літніх кухонь, теплиць, майстерень, накриттів тощо;

- гаражів;

б) купівля:

- індивідуальних житлових будинків з надвірними будівлями;
- квартир у житлових будинках;
- будинків дачного типу та будинків у сільській місцевості, що не є основним житлом;

- гаражів;

в) реконструкція та капітальний ремонт:

- індивідуальних житлових будинків, приєднання їх до інженерних мереж, придбання обладнання для інженерного благоустрою будинку;

- квартир;

- будинків дачного типу і будинків у сільській місцевості, що не є основним житлом;

г) поточні потреби (придбання товарів тривалого користування, меблів, транспортних засобів, побутової техніки тощо).

Термін користування довгостроковим кредитом установлюється залежно від об'єкта кредитування, розміру позички та фінансового стану позичальника.

Видача кредиту здійснюється у безготівковій формі шляхом:

- оплати розрахункових документів за матеріали, конструкції, обладнання, надані послуги, виконані роботи;

- зарахування коштів на поточний рахунок позичальника (при будівництві власними силами) на підставі розрахунку готовності об'єкта кредитування;

- перерахування коштів на поточний рахунок продавця квартири, житлового будинку чи гаража.

В окремих випадках позичка може надаватися готівкою з правом контролю за цільовим використанням коштів.

Для отримання кредиту позичальник подає до установи банку такі документи:

- заяву;

- паспорт;

- довідку про присвоєння ідентифікаційного коду;
- анкети позичальника;
- довідки з місця постійної роботи і про доходи;
- документи, що підтверджують право власності на майно позичальника;
- письмовий розрахунок погашення кредиту (економічне обґрунтування).

У разі отримання довгострокового кредиту, крім зазначених документів, позичальник додатково подає залежно від об'єкта кредитування такі довідки: про відведення земельної ділянки під будівництво; про власність на будинок; про балансову вартість квартири; про право власності на квартиру; про членство позичальника в садівницькому товаристві та ін.

Кредитування здійснюється на підставі укладення між установою банку і позичальником кредитної угоди й угоди про заставу.

Погашення кредиту здійснюється у строки, передбачені кредитним договором щомісячно, рівними частинами, починаючи з наступного місяця після його одержання, але не пізніше 30 днів з дня підписання кредитної угоди.

Довгостроковий кредит починають погашати після закінчення встановленого терміну його освоєння.

Однією з форм споживчого кредитування є *кредитна картка*. Вона являє собою пластинку з ідентифікатором власника (володаря), виготовлену з матеріалу, який важко підробити. Картки емітуються банками і видаються клієнтам, як правило, безоплатно або за невелику щорічну плату. Умовою їх одержання є платоспроможність клієнта. По кожній картці встановлюється ліміт кредитування.

Власника кредитної картки обслуговує банк, який її видав, і торговельна організація. Для останньої кредитна картка слугує гарантією відкриття покупцеві кредиту в банку. Обслуговування клієнта за допомогою кредитної картки здійснюється за такою схемою. Торговельні організації передають у банк, який видав кредитну картку, рахунки за товари, продані власнику карток, Банк їх сплачує, тобто перераховує кошти на поточний рахунок торговельної організації. За цю послугу стягується плата у вигляді комісії від вартості сплачених рахунків. Паралельно торговельна організація щомісячно передає власнику картки рахунки за куплені протягом місяця товари. Протягом певного строку (звичайно 25 діб) рахунки можуть бути сплачені безпроцентне, а пізніше — конвертуються в позичку. Отже, виникають зобов'язання власника кредитної карточки перед банком. Позичка повинна пе-

ріодично погашатися клієнтом, тому що при непогашенні боргу вичерпується ліміт кредитування. Цей ліміт може бути збільшеним або скороченим залежно від регулярності погашення клієнтом заборгованості банку.

Від операцій з кредитними картками *банк отримує дохід*, який складається з:

- комісії, яка стягується з торговельної організації при сплаті рахунків за відпущені власнику кредитної картки товари;
- щорічної плати клієнтів за кредитні картки (якщо вона стягується);
- процентів за кредит, що надається власникам карток у межах ліміту кредитування.

7.5. ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ

Іпотечний кредит — довгострокові позички, що надаються банками під заставу нерухомості — землі і будівель виробничого й житлового призначення. В основу цього кредиту покладена іпотека, що в перекладі з грецької мови означає застава, причому не будь-якого майна, а саме нерухомого (здебільшого будівель і землі).

Іпотека може бути встановлена на нерухоме майно, яке заставодавець має право продавати або відчужувати в інший спосіб. До об'єктів іпотеки належать:

- підприємства, будівлі, споруди та інше нерухоме майно, що використовується у підприємницькій діяльності;
- житлові будинки і квартири;
- дачі, садові будинки, гаражі й інші споруди споживчого призначення;
- земельні ділянки.

Об'єкт (предмет) іпотеки має належати заставодавцю на правах власності або повного господарського розпорядження.

Застава нерухомого майна передбачає укладення угоди про іпотеку у вигляді заставної.

Обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому законодавством. У разі недотримання цієї умови іпотечний договір є дійсним, але вимога іпотекодержателя не набуває пріоритету відносно зареєстрованих прав чи вимог інших осіб на передане в іпотеку нерухоме майно.

Заставодержатель має право передати свої права стосовно заставної іншій особі. Відступлення прав за заставною здійснюється

ся заставодержателем шляхом передавального напису на заставній на користь нового заставодержателя, який повинен бути нотаріально засвідченим.

Про перевідступлення прав за заставною заставодержатель повинен в письмовій формі повідомити боржника за кредитним договором, який забезпечений іпотекою, на підставі чого він стає зобов'язаним виконувати свій договір перед новим заставодержателем.

Заставадавець за згодою заставодержателя має право передати предмет (об'єкт) іпотеки іншій особі у власність або господарське користування (розпорядження). У цьому разі іпотека зберігає свою силу, тільки всі зобов'язання за договором іпотеки переходять до особи, яка придбала право на предмет іпотеки. Задоволення вимог заставодержателя з вартості заставного майна у разі невиконання заставадавцем забезпеченого іпотекою зобов'язання (кредитної угоди) здійснюється за рішенням суду. Особливо це стосується тих випадків, коли об'єктом іпотеки є підприємство в цілому, житловий будинок, квартира.

Звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється шляхом продажу заставного майна з публічних торгів, що проводяться спеціалізованими організаціями. Вибір організації, якій доручається продаж з публічних торгів предмета іпотеки, здійснюється судовим виконавцем. Він установлює і строки проведення таких торгів.

7.6. ДОВГОСТРОКОВІ КРЕДИТИ НА ФІНАНСУВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ВКЛАДЕНЬ

Капітальні вкладення — один з основних видів інвестиції. Вони здійснюються у формі вкладень коштів у відтворення основних фондів шляхом нового будівництва, розширення, реконструкції, технічного переоснащення діючих підприємств. Капітальні вкладення включають витрати на виготовлення проектів і кошторисів для будівництва, на будівельні роботи, оплату технологічного, енергетичного, підйомно-транспортного й інших видів обладнання, його монтаж, придбання інструмента й інвентарю, що зараховується до основних фондів тощо.

При технічному переоснащенні підприємств здійснюються витрати на підвищення техніко-економічного рівня окремих виробництв, цехів, ділянок шляхом механізації й автоматизації виробництва, модернізації та заміни застарілого і фізично зношеного обладнання новим, продуктивнішим.

Під час реконструкції здійснюється перебудова існуючих цехів і об'єктів підприємства, на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, розширюються окремі будівлі і споруди, якщо в них через габарити не може бути розміщене нове обладнання, будівництво на території підприємства нових будівель і споруд замість ліквідованих, будівництво і розширення діючих об'єктів підсобного й обслуговуючого призначення й ін.

Принципи, відповідно до яких банки фінансують капітальні вкладення, такі: прямий характер фінансування, цільовий характер джерел коштів для капітальних вкладень і самого фінансування, фінансування будівництв у міру виконання капітального будівництва, безперервність фінансування в межах кошторисної вартості будівництва. Кредитування капіталовкладень будівництв має бути забезпеченим матеріальними цінностями і витратами, терміновим, поворотним, платним.

Джерела фінансування капітальних вкладень. Капітальні вкладення бюджетних організацій і установ фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Підприємства й інші організації, що мають власні прибутки, використовують на ці витрати власні кошти і банківські кредити. Джерела фінансування капітальних вкладень за формами власності різні.

Для забезпечення технічного переоснащення, реконструкції і розширення підприємство створює фонд нагромадження, що формується за рахунок відрахувань від прибутку, амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних фондів, виручки від реалізації вибулого і зайвого майна, орендної плати від здавання в оренду майна іншим підприємствам і організаціям та інші джерела.

Довгостроковий кредит заповнює нестачу в коштах для здійснення капітальних вкладень. Як кредитні ресурси використовуються тимчасово вільні кошти підприємств і населення, власні кошти банків, бюджетні кошти.

В умовах ринкових відносин набувають розвитку нові форми мобілізації коштів, використовуваних на капітальні вкладення підприємств. Однією з таких форм є цінні папери: акції, облігації, казначейські зобов'язання держави тощо. Кошти, одержані від цінних паперів, направляються в оборот підприємств, а їхні власники отримують прибутки у вигляді дивідендів або процентів.

Створюються також спеціальні фонди підтримки малих підприємств для фінансування заходів щодо створення нових і розвитку діючих малих підприємств. Засновниками фондів підтримки малих підприємств можуть бути державні, кооперативні й

інші підприємства, організації і громадяни. Фонди підтримки утворюються за рахунок добровільних внесків державних, кооперативних, суспільних та інших підприємств, установ і громадян. У фонди підтримки направляються бюджетні кошти на стимулювання розвитку пріоритетних видів діяльності малих підприємств (виробництво товарів, надання послуг населенню та ін.). Ці фонди надають позички малим підприємствам, установлюють їм пільгові умови кредитування (субсидування).

Оформлення фінансування капітальних вкладень. Оформлення фінансування будівництва в обслуговуючій установі банку — початковий етап процесу фінансування капітальних вкладень. Порядок оформлення фінансування залежить від того, чи є капітальні вкладення державними чи вони здійснюються за рахунок підприємства. Банки оформляють фінансування державних капітальних вкладень при дотриманні замовником таких умов, як включення його в план капітального будівництва, забезпеченість проектно-кошторисною документацією, дотримання ним норм виділення капітальних вкладень по роках будівництва тощо. Ці умови підтверджуються наявністю у замовника плану капітального будівництва і титульного списку з будівництва, копії зведеного кошторисного розрахунку вартості, договорів підряду й інших необхідних документів.

Оформлюючи фінансування будівництва, банк здійснює контроль за нормативними строками будівництва, станом проектно-кошторисної дисципліни, забезпеченістю будівництва джерелами фінансування. Банк розробляє і вносить відповідним органам державного управління пропозиції, спрямовані на забезпечення виконання завдань щодо введення в дію виробничих потужностей та основних фондів. Оформлення фінансування державних капітальних вкладень завершується складанням висновку банку про відповідність поданих йому документів вимогам до них. Потім виписується розпорядження бухгалтерії банку про відкриття фінансування будівництва.

В умовах переходу до ринкових відносин, поглиблення самостійності підприємств відповідальність за ефективність використання капітальних вкладень відповідно до Закону про інвестиційну діяльність покладається насамперед на безпосередніх учасників інвестицій і регулюється укладеними між ними контрактами. У зв'язку з цим капітальні вкладення за рахунок власних коштів підприємств здійснюються без оформлення фінансування в установах банку. З метою забезпечення безперебійних розрахунків у капітальному будівництві банк за бажанням під-

приємства може фінансувати такі капітальні вкладення на договірних умовах. До таких капітальних вкладень належить придбання обладнання, що не входить у кошториси будівництв, а також фінансування заміни морально застарілого і фізично зношеного обладнання, будівництво окремих об'єктів.

Ці витрати фінансуються в межах фонду нагромадження, створюваного на підприємстві, кошти якого зберігаються на розрахунковому рахунку підприємства.

Фінансування будівництва, що ведеться підрядним і господарським способом. При підрядному способі будівництва виконані будівельно-монтажними організаціями роботи оплачуються замовником з рахунку фінансування, а якщо будівництво користується довгостроковим кредитом — з позичкового рахунку. Оплата здійснюється за договірною ціною, що є основою для укладання договору підряду на капітальне будівництво.

Договірна ціна в будівництві формується з урахуванням попиту на будівельну продукцію та її пропозиції, кон'юнктури вартості матеріалів, застосовуваних машин і обладнання, розв'язання завдань розвитку соціальної сфери і будівельної бази підрядних організацій, одержання необхідного прибутку.

Договірні ціни визначаються на будівництво в цілому з розподілом по об'єктах, що входять до складу будівництва, а також на окремі комплекси і види робіт, що доручаються окремим організаціям.

У договірну ціну входять:

- кошторисна вартість будівельно-монтажних робіт;
- інші витрати, що стосуються діяльності підрядника;
- вартість інших робіт, що доручаються за договором підряднику (проектні роботи, забезпечення обладнанням тощо);
- резерв коштів на непередбачені роботи й витрати, розрахований на основі вартості будівельно-монтажних робіт та інших витрат у розмірі, встановленому за домовленістю між замовником і підрядником;
- витрати, пов'язані з формуванням ринкових відносин, що не знайшли відбитку в державних нормах і цінах.

Порядок розрахунків за виконання будівельно-монтажних робіт самостійно визначають у договорі підряду замовник з будівельною організацією. Застосовуються такі основні їх види:

- за готову будівельну продукцію, тобто за закінчене будівництво підприємства, готового до випуску продукції і надання послуг, чи його окремих об'єктів;
- за закінчене будівництво окремої будівлі чи споруди;

- за етапи (комплекси) будівельних робіт;
- за закінчені великі конструктивні елементи і види робіт на об'єктах;
- за закінчені частини великих конструктивних елементів і видів робіт на підставі єдиних районних одиничних розцінок;
- інші види розрахунків.

Нестача потужностей підрядних організацій для здійснення будівництва, а також зростаючі обсяги робіт із технічного переоснащення і реконструкції діючих підприємств обумовлюють необхідність будівництва власними силами підприємства, тобто господарським способом.

Вибір порядку фінансування будівництва, здійснюваного господарським способом, залежить від обсягу будівництва. Фінансування здійснюється як за елементами витрат, так і в міру виконання робіт. Робота оплачується щомісяця за виконані її обсяги. При оплаті відраховуються планові накопичення й економія від зниження собівартості будівельно-монтажних робіт.

Фінансування розроблення проектно-кошторисної документації на будівництво. Проектно-кошторисну документацію на будівництво виробляють проектні інститути й інші організації. Проект — це модель майбутніх основних фондів, він визначає основні техніко-економічні показники майбутнього виробництва. Складовою проекту є кошторисна документація, що визначає як загальну кошторисну вартість будівництва, так і вартість окремих об'єктів, видів робіт і витрат. Кошторисна вартість будівництва є кошторисним лімітом його фінансування.

Банки відкривають фінансування витрат на виготовлення проектно-кошторисної документації для об'єктів державних капітальних вкладень на підставі плану капітального будівництва, договору на створення (передання) науково-технічної продукції та іншої документації. Оплата підготовленого проекту, робочої документації на річний обсяг будівельно-монтажних робіт здійснюється в межах договірної ціни, яка визначається замовником разом із проектним інститутом у договорі на створення і передання науково-технічної продукції. Оплата відповідно до договору може вестися за закінчений проект, поетапно, за значні частини проекту або в міру фактичного виконання проектних робіт. Договором визначається порядок авансування цих витрат. Фінансування виготовлення проектно-кошторисної документації для технічного переозброєння малих підприємств здійснюється банком на підставі платіжних документів із поточного рахунку підприємства, на якому зберігаються кошти фонду накопичення.

Довгострокові кредити банки надають тим підприємствам, у котрих немає або недостатньо власних коштів на розвиток виробництва (розширення, реконструкцію, технічне переоснащення), інфраструктури (житлове, соціально-культурне й інше будівництво). Розмір кредиту визначається як різниця між вартістю будівництва і сумою власних коштів, що спрямовуються на це будівництво.

Кредитні відносини між банком і позичальником регулюються кредитним договором, що укладається на весь строк кредитування. Відповідно до договору банк може надати підприємству довгостроковий кредит на такі витрати:

- науково-дослідні, проектні, конструкторські, технологічні роботи;
- придбання науково-технічної продукції в інших підприємств;
- підготування нових виробництв, освоєння нових технологічних процесів, нових конкурентоспроможних видів продукції;
- створення одиничних партій продукції;
- випуск нової продукції за повним циклом, починаючи від Науково-дослідних розробок і створення дослідних зразків до її серійного випуску;
- технічне переоснащення, реконструкцію, розширення, будівництво виробництв та інші заходи, що забезпечують насичення ринку товарами і зростання прибутку.

7.7. КРЕДИТ-ОРЕНДА

Лізинг — це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Види лізингу:

1) фінансовий лізинг — це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Сума відшкодування вартості об'єкта лізингу в складі лізингових платежів за період дії договору фінансового лізингу повинна включати не менше 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу, переданий лізингоодержувачу згідно з договором, переходить у власність лізингоодержувача або викупується ним за залишковою вартістю;

2) оперативний лізинг — це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший строку, за який амортизується 90 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Після закінчення строку договору оперативного лізингу він може бути продовжений або об'єкт лізингу підлягає поверненню лізингодавцю і може бути повторно переданий у користування іншому лізингоодержувачу за договором лізингу.

Форми лізингу:

1) зворотний лізинг — це договір лізингу, який передбачає набуття лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг;

2) пайовий лізинг — це здійснення лізингу за участю суб'єктів лізингу на основі укладення багатостороннього договору та залучення одного або кількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти. При цьому сума інвестованих кредиторами коштів не може становити більше 80 відсотків вартості набутого для лізингу майна;

3) міжнародний лізинг — це договір лізингу, що здійснюється суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або в разі якщо майно чи платежі перетинають державні кордони.

Договір лізингу укладається у формі багатосторонньої угоди за участю лізингодавця, лізингоодержувача, продавця об'єкта лізингу або двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем.

Істотними умовами договору лізингу є:

- найменування сторін;
- об'єкт лізингу (склад і вартість майна), умови та строки його поставки;
- строк, на який укладається договір лізингу;
- розмір, склад та графік сплати лізингових платежів, умови їх перегляду;

- умови переоцінки вартості об'єкта лізингу згідно з законодавством України;
  - умови повернення об'єкта лізингу в разі банкрутства лізингоодержувача;
  - умови страхування об'єкта лізингу;
  - умови експлуатації та технічного обслуговування, модернізації об'єкта лізингу та надання інформації щодо його технічного стану;
  - умови реєстрації об'єкта лізингу;
  - умови повернення об'єкта лізингу чи його викупу після закінчення дії договору;
  - умови дострокового розірвання договору лізингу;
  - умови надання відомостей про фінансовий стан лізингоодержувача;
  - відповідальність сторін;
  - дата і місце укладення договору.
- За згодою сторін у договорі лізингу можуть бути передбачені й інші умови.

7.8. КОНСОРЦІУМНЕ КРЕДИТУВАННЯ

З метою акумуляції кредитних ресурсів як в національній, так і в іноземній валюті, для здійснення кредитування програм із значними обсягами, зменшення кредитних ризиків, дотримання нормативного показника максимального розміру ризику на одного позичальника комерційні банки можуть об'єднуватися у консорціуми.

Банківські консорціуми — це тимчасові об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій, або для кредитування однієї, але великої угоди і засновані банками на паритетних засадах.

Консорціуми на постійній основі можуть створюватися для проведення операцій на валютних ринках, або для великомасштабних лізингових чи факторингових операцій на ринках позичкових капіталів. При подальшому розвитку ринкових відносин банківські консорціуми можуть стати стабільними об'єднаннями банків для спільного виконання не тільки кредитних, поручительських чи гарантійних операцій, але й операцій з цінними паперами на фондовому ринку.

Банки об'єднуються для надання консорціумного кредиту на взаємовигідних договірних умовах. Банківські консорціуми для

надання кредитів можуть створюватися з метою об'єднання кредитних ресурсів, диверсифікації кредитного ризику, підтримання ліквідності балансу банку.

Створення консорціуму банків оформляється шляхом укладання відповідного договору. Кількість учасників консорціуму не обмежується.

Координує дії учасників консорціуму *головний банк (лідер)*, який представляє інтереси консорціуму, але діє в межах повноважень, які отримує від інших учасників консорціуму. За організацію консорціуму головний банк отримує спеціальну винагороду, крім відсотків та комісійних, що покривають його безпосередні витрати.

Як правило, банком-координатором виступає банк, що обслуговує клієнта, якому необхідно для реалізації проекту кошти в значних обсягах. Кожен член консорціуму автономно оцінює ефективність проекту і визначає умови участі в ньому або може пропонувати свій варіант проведення тієї чи іншої операції, для якої створюється консорціум. На підставі цих пропозицій визначаються загальні скоординовані дії, які передбачаються у консорціумному договорі. Члени консорціуму несуть солідарну відповідальність перед позичальниками.

Основою правових взаємовідносин членів консорціуму є зобов'язання, що виникають на підставі укладеного консорціумного договору.

У договорі констатується факт створення консорціуму, визначаються його учасники, консорціумна участь кожного банку (квоти, співвідношення власності), мета, представництво та керівництво консорціуму, обов'язки, права та відповідальність учасників, форми майнової та іншої відповідальності, фінансові умови консорціумної угоди, зобов'язання членів консорціуму щодо головного банку (сума внесків або відсотків та комісійних за організацію консорціуму).

У договорі обов'язково передбачається умова припинення її консорціумної угоди.

У консорціумній угоді можуть брати участь не тільки декілька банків, але й кілька позичальників, які мають причетність до заходу, що кредитується.

Консорціумні кредити базуються на тих же принципах, що і інші види банківських кредитів, змінюється тільки механізм акумуляції кредитних ресурсів та процедура надання кредитів.

Надання консорціумного кредиту консорціумом здійснюється на загальних підставах, з дотриманням банками-учасниками економічних нормативів.

Позичальник, що бажає отримати кредит у великому розмірі, може самостійно визначити банк, який бере на себе зобов'язання з організації банківського консорціуму та виконання функцій головного банку у кредитній угоді. Як правило, головним банком визначається один з великих банків з достатніми пасивами, який має досвід проведення великих кредитних операцій, має налагоджені зв'язки з кредитними та фінансовими установами, кваліфікованих працівників і який користується високою репутацією у банківських колах.

Умовою прийняття банків у консорціум є згода на мінімальний розмір участі, який залежить від обсягів кредиту, що надається позичальнику, та ступеня ризику за цією операцією. Чим більш значний ризик за проектом, що кредитується, тим більша кількість банків може брати участь у консорціумі і тим самим зменшується ризик для кожного банку.

Головний банк виконує такі функції посередника між позичальником та банками-учасниками:

- ведення переговорів про умови кредитної угоди як з позичальником, так і з банками-учасниками;
- вивчення запропонованого до кредитування проекту та пов'язаного з проведенням цієї операції ризиком;
- розроблення та узгодження кредитної угоди;
- отримання від банків-учасників коштів у розмірі частки їх участі та надання їх позичальнику;
- отримання від позичальника коштів на сплату основного боргу та відсотків, комісійних і розподіл їх між банками-учасниками;
- узгодження умов кредитної операції між членами консорціуму та позичальником;
- контроль за виконанням умов кредитної угоди між кредиторами та позичальником та за розподілом прибутку та збитків;
- розповсюдження між банками-учасниками фінансових звітів і іншої інформації позичальника.

Для отримання консорціумного кредиту позичальник готує і надає головному банку, як правило, такі документи:

- клопотання на отримання кредиту, із зазначенням характеру діяльності, фінансового стану позичальника;
- дані про мету та направленість кредиту;
- строк, протягом якого планується користування кредитом;
- строки користування кредитом за періодами (якщо кредит надається не за один раз);
- техніко-економічне обґрунтування проекту, що може бути прокредитований;

- інформацію про гаранта;
- строкові зобов'язання;
- інші документи, що потрібні для прийняття рішення про кредитування.

Кредит може надаватися банківським консорціумом таким чином:

- за допомогою акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку;
- шляхом гарантування загальної суми кредиту головним банком, або групою банків, а кредитування здійснювати у міру виникнення потреби в кредиті;
- шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі у консорціумній угоді.

Різновидом консорціумного кредиту є *паралельний кредит*.

При паралельному кредитуванні в угоді беруть участь два або більше банків, які самостійно ведуть переговори з позичальниками.

Банки-кредитори узгоджують між собою умови кредитування, щоб у підсумку укласти кредитний договір із загальними для всіх учасників умовами.

Кожен банк може самостійно надавати позичальнику визначену частку кредиту, дотримуючись загальних, узгоджених з іншими банками-кредиторами, умов кредитування.

Формами консорціумного кредиту також можуть бути спільні гарантії, або поручительства банків за зобов'язаннями позичальників.

У разі невиконання позичальником своїх зобов'язань щодо свого партнера, банки беруть на себе зобов'язання сплатити борг, при цьому оформляють цю угоду як кредит із стягненням плати в залежності від виду вимоги, строку та суми кредиту.

7.9. ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ

Для України проектне фінансування є новою формою організації інвестицій, хоча в розвинутих капіталістичних країнах воно виникло у 70-ті роки ХХ ст. Саме в цей час банки змінили традиційно пасивну кредитну політику на активно-агресивну та почали здійснювати пошук високоприбуткових проектів для кредитування.

Термін «*проектне фінансування*» використовується у двох значеннях.

— проектне фінансування як цільове кредитування позичальника для реалізації інвестиційного проекту без регресу (обороту) або з обмеженим регресом кредитора на позичальника забезпеченням платіжних зобов'язань позичальника виключно або грошових доходів, які генеруються об'єктом інвестиційної діяльності (а також активи, що належать до інвестиційного проекту);

— проектне фінансування як спосіб мобілізації різноманітних джерел фінансування і комплексного використання різних методів фінансування конкретних інвестиційних проектів і оптимального розподілу пов'язаних із реалізацією проектів фінансових ризиків.

Проектне фінансування розглядається не тільки як довгострокове кредитування виробництва, але і як повне обслуговування інвестиційної програми — від задуму до повного втілення. Банк (або інший кредитор) повинен самостійно й разом з позичальником відбирати проекти для фінансування, аналізувати інвестиційну привабливість, розробляти загальну фінансову концепцію, оцінювати ефективність із врахуванням всіх можливих ризиків, готувати техніко-економічне обґрунтування, бізнес-плани.

Поштовхом розвитку проектного фінансування в Україні стали кредитні лінії таких міжнародних фінансових організацій, як Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР) і Європейський банк реконструкції й розвитку (ЄБРР), які надавалися під конкретні програми через уповноважені українські банки. Можна виділити наступні переваги міжнародних кредитних ліній: конкурентна процентна ставка, довгостроковий характер, пільговий режим обслуговування. Кредити видаються на термін до 5 років, причому можливо отримати пільговий період до двох років, протягом якого підприємство повинне буде сплачувати банку тільки відсотки за користування кредитом, а погашення номіналу кредиту почнеться по закінченні пільгового періоду.

Проектне фінансування слід розглядати як форму реалізації фінансово-кредитних відносин учасників, пов'язаних з організацією та фінансуванням інвестиційного проекту за умови, що джерелами погашення заборгованості є грошові потоки, генеровані проектом при поєднанні різноманітних фінансових інструментів (рис. 5.3).

Проектне фінансування відрізняють від кредитування, зокрема інвестиційного, за притаманними йому особливими ознаками. Так, на відміну від комерційного чи інвестиційного кредитуван-

ня, де об'єктом аналізу виступає фінансово-господарська діяльність позичальника, при проектному фінансуванні досліджується конкретний задум, бізнес-ідея або проект (інвестиційний, інноваційний, лізинговий, концесійний).

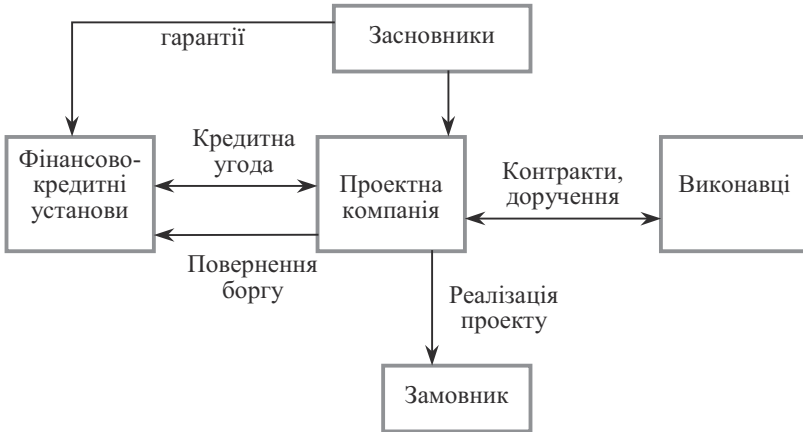

Рис. 5.3. Організація проектного фінансування

Проте на рішення про фінансування впливає також оцінка діяльності позичальника як складова в структурі загальної оцінки інвестиційного проекту. Виходячи із цього, джерелом погашення боргу в межах структури його фінансування є виключно доходи, які генерує сам проект. Тоді як при інвестиційному кредитуванні таким джерелом є результати діяльності позичальника.

Фінансування проектного типу дає змогу здійснити багатосторонні проекти, в яких необхідно дотримуватися балансу інтересів усіх учасників, одночасно використовуючи різні фінансові інструменти — наприклад, інвестиції в акціонерний капітал, позичкове фінансування, довгостроковий лізинг, торговельні кредити постачальників, інноваційні фінансові механізми.

Складність і структура фінансування таких проектів зумовлюють тривалий термін їх підготовки та втілення в життя, залучення широкого спектра технічних, економічних, фінансових і юридичних послуг та суб'єктів, які їх надають, а також беруть участь у підготовці й реалізації проекту. Це, в свою чергу, впливає на обсяг і структуру проектної та кредитної документації в межах проекту.

У світовій практиці узвичаєні такі *принципи проектного фінансування*:

1. Принцип підвищеної ризиковості проектного фінансування спонукає до розподілу ризиків серед максимальної кількості учасників проекту (ризики потребують ретельного відстеження та аналізу). Обов'язковою вимогою при запровадженні такого принципу є укладення контрактів фірми зі споживачами продукції для того, щоб застрахуватися від комерційного ризику до часу повного погашення кредиту. Враховуючи зазначений принцип, кредитор збільшує розмір банківської маржі на весь період до повного погашення позички, ретельно відстежуючи та аналізуючи ризики;

2. Принципом покриття боргу передбачено, що фінансуюча установа концентрує свою увагу на песимістичному прогнозі прибутковості інвестиційного проекту, оцінюючи об'єкт фінансування крізь призму показника обслуговування боргу (як співвідношення очікуваних чистих надходжень від реалізації проекту і загальної суми заборгованості та процентів). Отримані результати порівнюються із закладеними у базовому варіанті інвестиційного проекту, підготовленого незалежним консультантом. Коefіцієнт покриття боргу, як правило, повинен бути не меншим, ніж 1,3 (іноді — 1,8). Загалом він залежить від ступеня ризику та специфіки галузі;

3. Ринковий принцип спонукає фінансово-кредитну установу в період до підписання кредитної угоди детально аналізувати попит і ціни на продукцію, для виробництва якої позичаються кошти. Такий аналіз ринку проводиться з метою визначення тренду на час експлуатації об'єкта, що кредитується. Вивчається динаміка цін на компоненти, необхідні для реалізації проекту. Як правило, порівняльний аналіз у такому аспекті проводиться у трьох варіантах: проекту спонсора, песимістичного сценарію банку і базового варіанта, підготовленого незалежними експертами;

4. Принцип обмеженої відповідальності клієнта впливає з визначення проектного фінансування, згідно з яким заборгованість погашається за рахунок доходів від реалізації проекту, а відповідальність клієнта — ініціатора проекту визначається розміром власних коштів, спрямованих у проект. Причому проект вважається реалізованим, якщо відповідно до взаємних зобов'язань виробнича потужність об'єкта досягла передбаченої проектної потужності (близько 75 %);

5. Принцип формування джерел для здійснення проектного фінансування має комплексний характер, зважаючи на масштаб-

ність та високу капіталомісткість об'єкта інвестування. Так, при організації фінансування проектного типу співвідношення між власними та позиченими коштами коливається залежно від галузі — 20:80; 30:70; 40:60 — проте оптимальним вважається співвідношення 30:70. Якщо інвестиційний проект упроваджується в державному секторі економіки та має стратегічне значення, то застосовується метод прямої бюджетної підтримки інвестицій у формах бюджетних асигнувань на безповоротній основі (субсидії та гранти), бюджетних інвестицій (шляхом участі держави у капіталі підприємства чи організації, що отримує бюджетні кошти) та бюджетних кредитів як універсального інструменту державного стимулювання капіталовкладень;

6. Принцип гарантування виступає додатковим забезпеченням погашення боргу. Гарантії суб'єктів інвестування проекту можуть включати: платіжну гарантію як безумовне зобов'язання у разі настання гарантійного випадку перерахувати фінансуючій установі визначену суму коштів; гарантію завершення проекту, пов'язану з відповідальністю інвесторів за повне його впровадження; додаткову гарантію як депозит суб'єкта/суб'єктів, які беруть безпосередню участь у реалізації проекту.

Метою таких гарантій є страхування боргових зобов'язань за інвестиційним проектом на весь період його втілення — до виходу об'єкта на проектну потужність;

7. Принцип повернення та платності забезпечує послідовну ліквідацію заборгованості, графік якої пов'язується з життєвим циклом інвестиційного проекту так, що повернення боргу починається після досягнення визначеного рівня виробничої потужності, а темпи погашення заборгованості прямо пропорційні темпам зростання виробництва та його стабілізації.

Принцип забезпеченості повернення вкладених коштів при проектному фінансуванні відіграє другорядну роль. Цьому є кілька причин. По-перше, джерелом надійності виступає якість підготовки та реалізації проекту. По-друге, значні масштаби інвестиційних проектів не дають змоги зібрати достатній пакет забезпечення у вигляді гарантій, застави тощо. Проте така особливість проектного фінансування є лише закономірністю, але не виключає забезпечення за кредитом при організації проектного фінансування.

Для розвитку проектного фінансування в Україні істотного значення набуває вивчення можливостей адаптації досвіду світової практики до вітчизняних умов, різних схем проектного фінансування, застосовуваних в економічно розвинутих країнах.

З метою ефективного сприяння залученню фінансових коштів, у тому числі іноземних інвестицій, і забезпечення впровадження інвестиційних проектів, що мають пріоритетний для національної економіки характер, в Україні доцільно створити центр проектного фінансування.

За таких обставин вирішення проблеми потребує комплексного підходу, який враховував би інтереси різних сторін. Важливими його складовими є посилення ролі державних гарантій страхування проектних ризиків, зокрема надання гарантій банкам, які беруть участь у фінансуванні пріоритетних для держави інвестиційних проектів і програм, податкове стимулювання механізмів інвестування, розвиток міжбанківського співробітництва у сфері спільного фінансування інвестиційних проектів.

Тести до матеріалу теми 7

1. При кредитуванні суб'єктів господарювання на поточні потреби об'єктом кредитування не може бути:

- А) придбання сировини;
- Б) незавершене виробництво;
- В) налагодження випуску нової продукції;
- Г) кошти в розрахунках.

2. Бланковий кредит оформлюється:

- А) на бланку нотаріуса;
- Б) шляхом підписання термінового зобов'язання;
- В) на бланку НБУ;
- Г) одночасним підписанням кредитного договору та договору застави.

3. Найдіть невірну відповідь. Контокорентний кредит означає наявність:

- А) кредитового сальдо по контокорентному рахунку;
- Б) дебетового сальдо по контокорентному рахунку;
- В) дебетового сальдо за поточним рахунком з овердрафтом;
- Г) «красного сальдо» за поточним рахунком з овердрафтом.

4. До вексельних кредитів не відносять:

- А) безоборотне врахування векселя;
- Б) врахування векселя з реверсом;
- В) надання кредитів під заставу векселів;
- Г) акцептно-рамбурсний кредит.

5. Короткостроковий комерційний кредит, який позичальник зобов'язується погасити на першу вимогу кредиторів має назву:

- А) акцептно-рамбурсний;
- Б) онкольний;
- В) бланковий;
- Г) контокорентний.

6. Найбільш високими є процентні ставки за кредитами:

- А) акцептно-рамбурсними;
- Б) онкольними;
- В) бланковими;
- Г) контокорентними.

7. Знайдіть невірний вислів. Іпотечний договір:

- А) підлягає державній реєстрації;
- Б) без державної реєстрації він вважається недійсним;
- В) без державної реєстрації він вважається дійсним;
- Г) без державної реєстрації вимога іпотекодержателя не набуває пріоритету відносно зареєстрованих прав чи вимог інших осіб на передане в іпотеку нерухоме майно.

8. Сума відшкодування вартості об'єкта лізингу в складі лізингових платежів за період дії договору фінансового лізингу повинна включати не менше ____ відсотків вартості об'єкта лізингу

- А) 60;
- Б) 90;
- В) 75;
- Г) 70.

9. Особі, яка належить до перших керівників банку, якщо загальна сума кредиту (позики, гарантії чи поручительств) цій особі складає еквівалент 6000 євро в гривнях за курсом, установленим Національним банком:

- А) кредит видавати заборонено;
- Б) кредит можна видавати на загальних умовах;
- В) кредит можна видавати за спільним письмовим рішенням правління та ради банку;
- Г) кредит можна видавати, якщо особа має лише оцінку класу «А».

10. Особі, яка належить до перших керівників банку, якщо загальна сума кредиту (позики, гарантії чи поручительств) цій особі складає еквівалент 30 000 євро в гривнях за курсом, установленим Національним банком:

- А) кредит видавати заборонено;
- Б) кредит можна видавати на загальних умовах;
- В) кредит можна видавати, але необхідно повідомити НБУ;
- Г) кредит можна видавати, але необхідно повідомити ДПА.

11. До інсайдерів — фізичних осіб не належать:

- А) власники істотної участі в банку;
- Б) голова правління банку;
- В) працівники внутрішнього аудиту банку;
- Г) кредитний інспектор банку.

12. До інсайдерів — юридичних осіб не належать:

- А) установа, що має істотну участь у банку;
- Б) установа, у якій власником істотної участі є особа, яка водночас є власником істотної участі в банку;
- В) велика корпорація — постійний клієнт банку;
- Г) юридична особа, в якій керівником є батько головного бухгалтера.

13. Якщо фізична або юридична особа прямо чи опосередковано, самостійно або спільно з іншими особами має частку в статутному капіталі банку в розмірі не менше ніж 10 і більше відсотків, то це:

- А) асоційований член;
- Б) VIP-клієнт;
- В) істотна участь;
- Г) концесіонер.

14. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не може перевищувати:

- А) 10 %;
- Б) 25 %;
- В) 30 %;
- Г) 50 %.

15. Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента вважається великим, якщо:

- А) вартість кредиту більше 1 млн дол.;
- Б) вартість кредиту більше 500 тис. євро;

В) сума всіх вимог банку до цього контрагента становить 10 % і більше регулятивного капіталу банку;

Г) сума всіх вимог банку до цього контрагента становить 25 % і більше зобов'язань банку.

16. Норматив великих кредитних ризиків не має перевищувати:

А) 8-кратний розмір регулятивного капіталу;

Б) 3-кратний розмір регулятивного капіталу;

В) 8-кратний розмір статутного капіталу;

Г) 3-кратний розмір статутного капіталу.

17. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру не має перевищувати:

А) 5 % регулятивного капіталу;

Б) 5 % статутного капіталу;

В) 10 % регулятивного капіталу;

Г) 10 % статутного капіталу.

18. Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, не має перевищувати:

А) 25 % регулятивного капіталу;

Б) 25 % статутного капіталу;

В) 30 % регулятивного капіталу;

Г) 30 % статутного капіталу.

19. Проектне фінансування:

А) самостійна форма фінансування інвестицій банком;

Б) форма довгострокового кредита;

В) форма інвестиційного кредитування;

Г) форма прямих інвестицій банку.

20. Об'єктом аналізу при здійсненні банком проектного фінансування виступає:

А) фінансово-господарська діяльність позичальника;

Б) кредитоспроможність;

В) платоспроможність;

Г) бізнес-ідея або проект.

21. Джерелом погашення кредиту при проектному фінансуванні виступає:

- А) доходи, які генерує сам проект;
- Б) виручка від реалізації продукції;
- В) фінансові доходи;
- Г) доходи від участі в капіталі.

22. Принцип підвищеної ризиковості проектного фінансування спонукає до:

- А) підвищення вимог до забезпечення;
- Б) розподілу ризиків серед максимальної кількості учасників проекту;
- В) значного збільшення процентної ставки;
- Г) відмови банку від нього.

23. Паралельний кредит надається:

- А) одночасно з прийняттям заставного депозита;
- Б) банківським консорціумом;
- В) підприємствам, які є контрагентами;
- Г) банкам, що обслуговують однакові кредитні лінії.

Модуль 3

«ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНШІ ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ»

Тема

8

ОБСЛУГОВУВАННЯ БАНКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

8.1. БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяються на: поточні; депозитні (вкладні).

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України, та для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті.

Фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності (резидентам), які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, поточний рахунок відкривається за режимом, що визначений для юридичних осіб — резидентів.

Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є такі розрахунки:

- між юридичними особами-резидентами і юридичними особами-нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;
- між юридичними особами-резидентами на території України, за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- між юридичними особами — нерезидентами та юридичними особами — резидентами через юридичних осіб — резидентів посередників відповідно до договорів (контрактів, угод), що укладені відповідно до чинного законодавства України;

- інші розрахунки, що здійснюються відповідно до чинного законодавства України;
- операції на міжбанківському валютному ринку України;
- оплата товарів (робіт, послуг) з використанням чеків та пластикових карток.

Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

- виплата готівкової іноземної валюти та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата готівкової іноземної валюти за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам та нерезидентам);
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами та нерезидентами);
- виплата авторських гонорарів і платежів за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів, конференцій та інших міжнародних зустрічей;
- оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеними трудовими угодами (контрактами) працюють в Україні;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата готівкової іноземної валюти за переказами з-за кордону (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичів тощо);
- переказ за межі України коштів в іноземній валюті (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо);
- інші виплати та перекази в іноземній валюті, що не суперечать чинному законодавству України.

Відокремленим підрозділам підприємств поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються за згодою головного підприємства, що має право використовувати іноземну валюту відповідно до чинного законодавства України.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство — резидент подає уповноваженому банку ті самі документи, що і для відкриття поточного рахунку в національній валюті.

Якщо поточний рахунок в іноземній валюті відкривається в тому самому банку, де відкрито поточний рахунок у національній валюті, то надання пакета документів, не обов'язкове (крім заяви

про відкриття рахунку та картки із зразками підписів і відбитком печатки).

Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються також:

- фізичним особам-резидентам:

а) громадянам України (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

б) іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

- фізичним особам-нерезидентам:

а) іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до візи, відкритої строком до 1 року, або документів, що підтверджують законність їх перебування на території України відповідно до вимог чинного законодавства (за наявності підтвердження джерел походження іноземної валюти);

б) громадянам України, які постійно проживають за кордоном (за наявності відкритої візи строком до 1 року, або документів, що підтверджують законність їх перебування на території України відповідно до вимог чинного законодавства та підтвердження джерел походження іноземної валюти).

Поточний рахунок в іноземній валюті фізичній особі — суб'єкту підприємницької діяльності, відкривається на підставі договору за умови пред'явлення паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу, та подання до уповноваженого банку:

а) заяви встановленої форми;

б) копії свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності, засвідченої нотаріально чи органом, що видав свідоцтво;

в) картки із зразками підписів, що надаються у присутності працівника банку, який відкриває рахунок, та засвідчуються цим працівником або нотаріально.

Поточний рахунок в іноземній валюті фізичній особі-резиденту відкривається на підставі заяви; документа, що засвідчує особу (паспорт або документ, що замінює його); договору на відкриття та обслуговування рахунку між установою банку та громадянином; картки із зразками підписів, які надаються у присутності працівника банку, що відкриває рахунок, та засвідчуються цим працівником.

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб — резидентів зараховуються:

- готівкова валюта;

- валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку згідно з чинним законодавством України;

- валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України;
- валюта, переказана з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України;
- валюта, одержана з-за кордону від юридичної особи — нерезидента як оплата праці, премії, призи, авторські гонорари;
- валюта за іменними платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;
- валюта за платіжними документами, ввезеними з-за кордону власником рахунку і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну;
- валюта, перерахована власнику рахунку за дорученням юридичної особи — нерезидента через юридичну особу — резидента (посередника) на підставі укладених міжнародних угод (контрактів, договорів), якими передбачено отримання резидентами України гонорарів, премій, призів та інших виплат від нерезидентів з-за кордону за використання їх творів, винаходів, відкриттів тощо згідно з чинним законодавством України;

• валюта, перерахована з рахунку отримувача гуманітарної допомоги на поточні рахунки набувачів гуманітарної допомоги.

З поточного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи — резидента чи за його дорученням проводяться такі операції:

а) в іноземній валюті:

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до Правил переказу іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб — резидентів і нерезидентів;
- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України, що встановлюється Національним банком України);
- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- перерахування у межах України на рахунок іншої фізичної особи — громадянина України — резидента;
- перерахування на власний поточний рахунок в іншому уповноваженому банку України чи вкладний рахунок;
- продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок у національній валюті;

б) у грошовій одиниці України:

- виплата готівкою в грошовій одиниці України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти уповноваженому банку України використовується курс Національного банку України);

- перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти використовується курс Національного банку України).

На вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті фізичної особи — резидента зараховуються:

- готівкова валюта;

- валюта, перерахована з власного поточного чи вкладного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

З вкладного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи — резидента чи за його дорученням проводяться операції (при закритті рахунку):

- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- перерахування на власний поточний чи вкладний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

На поточні рахунки в іноземній валюті офіційних представництв, представництв юридичних осіб — нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної допомоги та міжнародної технічної допомоги) зараховуються такі кошти:

- у готівковій формі, що ввезені на територію України уповноваженим представником юридичної особи — нерезидента і зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття валюти, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);

- невикористаний залишок готівкової іноземної валюти чи іноземна валюта за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України для оплати витрат на відрядження, експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном;

- перераховані з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки (у тому числі для виконання міжнародних програм або проектів технічної допомоги);

- за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України;

- за платіжними документами на ім'я власника рахунку, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття платіжних документів, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);

- за іменними платіжними документами (в тому числі — дорожні чеки), що ввезені в Україну та не зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну, за відсутності передавальних надписів на них (зараховуються тільки на рахунки офіційного представництва);

- куплені на міжбанківському валютному ринку України власником рахунку за рахунок власних коштів, наявних на рахунках типу Н (також при закритті цього рахунку), в порядку, встановленому чинним законодавством України;

- перераховані в межах України власнику рахунку відповідно до чинного законодавства України;

- сума відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному рахунку;

- інші надходження на користь власника рахунку, що не суперечать чинному законодавству України.

З поточного рахунку в іноземній валюті офіційних представництв, представництв юридичних осіб — нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної технічної допомоги) за розпорядженням власника проводяться такі операції:

- виплата готівкою для оплати праці працівникам — нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом (договором) згідно з чинним законодавством України;

- виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном (вивезення валюти за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- виплата готівкою для забезпечення статутної діяльності міжнародних організацій, що користуються привілеями та імунітетом спеціалізованих установ (вивезення валюти за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- перерахування за межі України на рахунки юридичних осіб — нерезидентів згідно з контрактом (договором, угодою), що передбачає купівлю обладнання для виконання проектів у рамках чинних міжнародних угод про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво;

- перерахування за межі України на рахунки відповідних органів іноземної держави та юридичних осіб, інтереси яких представляють в Україні ці представництва (також при закритті цього рахунку);

- перерахування на рахунок юридичної особи — резидента як благодійний внесок; перерахування залишків коштів при закритті поточного рахунку в одному уповноваженому банку і відкритті поточного рахунку в іншому уповноваженому банку;

- продаж на міжбанківському валютному ринку України з метою подальшого зарахування на рахунок типу Н для утримання представництва, виконання статутної діяльності, впровадження міжнародних програм або проектів технічної допомоги;

- інші перерахування, що не суперечать чинному законодавству України.

На поточні рахунки в іноземній валюті постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність в Україні, зараховуються кошти:

- у готівковій формі, що ввезені на територію України уповноваженим представником юридичної особи — нерезидента і зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття валюти, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);

- в сумі невикористаного залишку готівкової іноземної валюти та іноземної валюти за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України для оплати витрат на відрядження та експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницьких витрат за кордоном;

- перераховані з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України;

- за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України;

- за платіжними документами на ім'я постійного представництва юридичної особи — нерезидента, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття платіжних документів, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);

- куплені на міжбанківському валютному ринку України власником рахунку за рахунок власних коштів, наявних на рахунках типу П (також при закритті цього рахунку), в порядку, встановленому чинним законодавством України;

- перераховані в межах України власнику рахунку відповідно до чинного законодавства України;

- у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному рахунку;

- перераховані в межах України з власного поточного рахунку при його закритті в іншому банку;

- в сумі кредитів, отриманих від уповноважених банків за кредитними угодами;

- інші надходження, отримання яких не суперечить чинному законодавству України.

З поточного рахунку в іноземній валюті постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність в Україні, за розпорядженням власника рахунку проводяться такі операції:

- виплата готівкою для оплати праці працівникам — нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом (договором) згідно з чинним законодавством України;

- виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, представницькі витрати за кордоном відповідно до чинного законодавства України (вивезення валюти за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- перерахування за межі України на рахунки юридичних осіб — нерезидентів, інтереси яких представляють в Україні ці постійні представництва (також при закритті цього рахунку);

- перерахування на користь юридичної особи — резидента у разі, якщо у призначенні платежу коштів, що надійшли із-за кордону, зазначено, що ці кошти згідно з договором (контрактом, угодою) належать цьому резиденту;
- перерахування на рахунок юридичної особи — резидента в уповноваженому банку як благодійний внесок;
- перерахування залишків коштів при закритті поточного рахунку в одному уповноваженому банку і відкритті поточного рахунку в іншому уповноваженому банку;
- перерахування в рахунок погашення кредиту та відсотків за ним;
- продаж на міжбанківському валютному ринку України з метою подальшого зарахування на рахунок типу П для цільового використання (оплата витрат за кошторисом, рахунків-фактур, благодійних внесків та інших витрат, що не суперечать чинному законодавству України);
- інші будь-які перерахування, що не суперечать чинному законодавству України.

8.2. КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

Для юридичних осіб необхідність продажу валюти визначається такими чинниками: хвилю оборотного капіталу, попитом на національну валюту для здійснення розрахунків.

Необхідність покупки валюти визначається здійсненням імпорتنих операцій.

Купівля-продаж іноземної валюти здійснюється на валютному ринку, вона складається з таких відносин:

- між комерційними банками і їхніми клієнтами в даній країні — роздрібна торгівля
- між комерційними банками однієї країни
- між комерційними банками різних країн
- між комерційними банками і центральним банком
- між центральними емісійними банками

Найбільше поширеними операціями валютного ринку є:

1. Спот — розрахунки між продавцем про покупцем валюти здійснюються не пізніше чим на 2-й день після досягнення домовленості за курсом зафіксованому в момент висновку угоди.

2. Форвард — валютні відношення з терміном виконання більше 2-х робочих днів (від 1 до 6 мес.), фіксується термін, курс, сума угоди.

3. Своп — різновид форвардного угоди між банками, що дозволяє тримати їм свою валютну позицію закритої.

Валютна позиція — співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у конкретній іноземній валюті і сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій же валюті.

$$ВП = Ав + Тв - Ов,$$

де Ав — активи у валюті,

Тв — вимоги у валюті,

Ов — зобов'язання у валюті.

ВП відкрита якщо $\neq 0$,

ВП довга якщо > 0 ,

ВП коротка якщо < 0 ,

ВП закрита якщо $= 0$.

СВОП — купівля-продаж іноземної валюти на умовах СПОТ з одночасним її продажем або покупкою за курсом ФОРВАРД відповідно.

4. Опціон з валютою — угода, що за умови сплати встановленої комісії (премії) надає однієї зі сторін угоди купівлі-продажу валюти право вибору або купити, або продати визначену кількість валюти за курсом, установленому при висновку угоди до витікання обговореного терміна.

Обмінний курс валюти (ОК) — ціна, по якій продається і купується валюта, із точністю до 4-х знаків.

$$ОК = Бк / Вк,$$

де Бк — база котування,

Вк — валюта котування.

Пряме котування — кількість національної валюти за одиницю іноземної.

Обернене котування — кількість іноземної валюти за одиницю національної.

Крос — курс — співвідношення обміну між двома валютами, що визначається виходячи з курсів цих валют до третьої.

ВІД — курс покупки.

OFFER — курс продажу.

При прямому котуванні курс продажу більше, ніж курс покупки і навпаки, різниця — *маржа*.

8.3. МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ

Банки, які одержали ліцензію Національного банку України на проведення операцій з іноземною валютою, здійснюють міжна-

родні розрахунки за дорученням своїх клієнтів у трьох загально-прийнятих формах: банківський переказ, інкасо та акредитив. Форми розрахунків — це способи оформлення, передавання та оплати платіжних та товаросупроводжувальних документів, які склалися в міжнародній банківській та комерційній практиці. Вибір конкретної форми розрахунків визначається за погодженням сторін і фіксується в розділі «Умови платежу» зовнішньоторгівельної угоди.

Банківський переказ. Банківський переказ являє собою просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за дорученням та за рахунок переказодавця іноземному одержувачу (бенефіціару) з вказівкою способу відшкодування виплаченої суми. Банківський переказ здійснюється безготівковим способом за допомогою платіжних доручень, адресованих одним банком іншому. Переказні операції банки виконують тільки після подання платником у банк платіжного доручення на оплату контракту. За даної форми розрахунків в обов'язки банку входить лише переказ платежу з рахунку переказодавця на рахунок переказоодержувача в момент подання платіжного доручення (рис. 8.1).

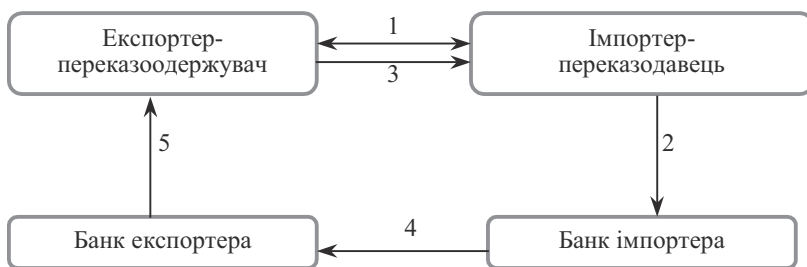

Рис. 8.1. Схема розрахунку банківським переказом

Після укладення контракту (1) між імпортером та експортером імпортер направляє в банк заяву на переказ (2). Поставка товару (3) може передувати переказу або відбуватися за ним, що визначається контрактом та валютним законодавством країни.

Банк імпортера, прийнявши платіжне доручення від імпортера, направляє від свого імені платіжне доручення (4) у відповідний банк експортера. Одержавши платіжне доручення, банк експортера перевіряє його справжність та завершує операцію щодо зарахування коштів (5) на рахунок експортера.

Інкасо — це доручення експортера (кредитора) до свого банку одержати від імпортера (платника, боржника) безпосередньо або через інший банк певну суму або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде виплачена у встановлений термін.

Базою для проведення операцій документарного інкасо є «Уніфіковані правила по інкасо» (УПІ), розроблені Міжнародною торговельною палатою і визнані банками.

Згідно з УПІ інкасо — це операція, яка здійснюється банком на підставі одержаних інструкцій з документами з метою:

- одержання акцепту та/або платежу;
- видачі комерційних документів проти акцепту та/або платежу;
- видачі документів на інших умовах.

Залежно від видів документів, за якими здійснюється інкасова операція, визначають **два види інкасо**:

- чисте інкасо, тобто інкасо тільки фінансових документів;
- документарне інкасо — інкасо комерційних документів, які іноді супроводжуються фінансовими документами, або інкасо тільки комерційних документів.

Головними комерційними документами є комерційні рахунки, або рахунки-фактури. Комерційний рахунок виставляється на покупця і містить суму, призначену для платежу, повне та точне найменування товару.

Транспортний документ є основою для оформлення комерційного рахунку. До транспортних документів належать:

- коносаменти (морські та річкові), які дають право власності на товар їх держателям;
- накладні;
- акти прийняття-передавання товару, а також поштові квитанції та ін.

Страхові поліси та страхові сертифікати свідчать про наявність договору страхування вантажу. Учасниками інкасової операції є:

- довіритель — клієнт, який доручає операцію з інкасування своєму банку;
- банк-ремітент — банк, якому довіритель доручає операцію з інкасування;
- банк-інкасатор — будь-який банк, що не є банком-ремітентом, котрий бере участь в операції з виконання інкасового доручення;
- репрезентуючий банк — банк, який безпосередньо одержує платіж або акцепт та подає документи платнику.

Отже, після укладання контракту (рис. 8.2), в якому сторони вказують банки, що будуть здійснювати розрахунки (1), експортер відвантажує товар (2) відповідно до умов укладеного контракту. Одержавши від транспортної організації транспортні документи (3), він готує комплект документів, до якого входять комерційні і фінансові документи, і подає їх до свого банку (банку-ремітента), використовуючи при цьому інкасове доручення (4).

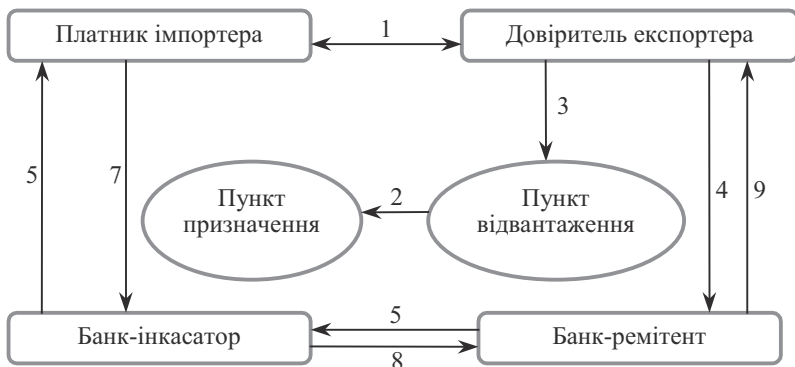

Рис. 8.2. Схема розрахунків за Інкасо

Одержавши від довірителя документи, банк-ремітент перевіряє їх за зовнішніми ознаками, які вказані в інкасовому дорученні, і надалі діє згідно з інструкціями довірителя, які містяться в даному дорученні.

Банк-ремітент відправляє документи банку-інкасатору (5), котрий, як правило, є банком країни-імпортера.

В інкасовому дорученні банк-ремітент указує інструкції з переказування коштів, отриманих від платника.

Банк-інкасатор, одержавши інкасове доручення та документи, передає їх платнику (6) для перевірки з метою отримання від нього платежу або акцепту згідно з інструкцією, яка міститься в інкасовому дорученні.

Банк-інкасатор може надати документи платнику самостійно або через інший банк — репрезентуючий банк.

Інкасове доручення може передбачати різні інструкції щодо передання документів платнику, а саме:

- видати документи проти платежу;
- видати документи проти акцепту тратти;

- видати документи без оплати. Банк-інкасатор (репрезентуючий банк) повинен дотримуватись інструкцій експортера.

Якщо інструкціями передбачена видача документів проти платежу, репрезентуючий банк направляє платнику повідомлення про отримання інкасового доручення з документами та з проханням оплатити документи (6). Після отримання платежу від імпортера (7) банк передає йому документи. Банк-інкасатор переказує виручку банку-ремітенту (8) поштою або телеграфом (телексом). Отримавши переказ, банк-ремітент зараховує виручку на рахунок експортера (довірителя) (9).

Якщо ж інструкціями, які містяться в інкасовому дорученні, передбачено передання документів платнику проти акцепту, банк повинен передати йому документи після отримання від нього акцептованого переказного векселя (тратти), направленою довірителем при інкасовому дорученні. Акцептувавши вексель, платник бере на себе зобов'язання виконати платіж у відведений термін.

Акредитив — це умовне грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера провести платіж на користь експортера (акцептувати його тратти) або забезпечити платіж (акцепт тратт) іншим банком у межах певної суми та у встановлені терміни проти документів, указаних в акредитиві.

У розрахунках за зовнішньоторговельними операціями використовуються документарні акредитиви (платежі здійснюються за умови подання в банк комерційних документів).

Застосування акредитивів у міжнародних розрахунках регулюється спеціальним документом — «Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів» (УПДА).

Учасниками акредитивних операцій є:

- покупець (імпортер), який звертається до банку з проханням відкрити акредитив;

- бенефіціар (експортер) — сторона, якій адресується акредитив і на користь якої буде виконано платіж за умови подання документів, указаних в акредитиві;

- банк-емітент — банк, який відкриває акредитив на прохання клієнта або просить інший банк відкрити акредитив за його рахунок та за його дорученням;

- авізуючий банк — банк, який повідомляє бенефіціара про відкриття на його ім'я акредитива. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або ж будь-який третій банк;

- підтверджуючий банк — банк, який бере на себе зобов'язання в доповнення до обов'язків банку-емітента здійснити пла-

тіж (акцепт тратт) бенефіціару при додержанні ним умов акредитива. Підтверджуючим може бути авізуючий банк або будь-який третій банк, але він має бути добре відомим, великим банком, бажано першокласним;

- банк-татник (виконуючий банк) — банк, указаний в акредитиві як виконуючий платіж бенефіціару проти документів, передбачених акредитивом; ним може бути банк-емітент, підтверджуючий, авізуючий банк або будь-який інший банк, уповноважений банком-емітентом;

- неогоціуючий банк — банк, який виконує платіж проти документів та бере на себе ризик, якщо навіть цей банк не має відношення до акредитива. Неогоціуючим банком може бути банк, який здійснює платіж, або підтверджуючий банк.

Окрім банків, в акредитивній операції беруть участь інші небанківські установи: транспортні компанії, митні брокери, страхові компанії.

Розрахунки за акредитивом виконуються у такий спосіб (рис. 8.3). Експортер та імпортер укладають між собою контракт (1), в якому вказують, що розрахунки за поставлений товар здійснюватимуться у формі документарного акредитива. У контракті мають бути чітко сформульовані умови майбутнього акредитива, а також указаний банк, в якому буде відкрито акредитив, вид акредитива, назва авізуючого та виконуючого банків, умови виконання платежу, перелік документів, проти яких буде виконуватися платіж, строки дії акредитива, порядок виплати банківської комісії та ін. Умови платежу, що визначені в контракті, повинні відображатися в дорученнях імпортера банку про відкриття акредитива.

Після укладення контракту експортер готує товар до відвантаження, про що повідомляє імпортера (2). Одержавши повідомлення експортера, покупець направляє своєму банку заяву про відкриття акредитива, в якій указує умови платежу (3), що містяться в контракті. Після оформлення відкриття акредитива банком-емітент направляє акредитив до іноземного банку, як правило, до банку, що обслуговує експортера (4), — авізуючого банку. Авізуючий банк, перевіrivши достовірність одержаного акредитива, сповіщає експортера про відкриття та умови акредитива (5).

Експортер перевіряє відповідність умов акредитива платіжним умовам укладеного контракту. Якщо експортер приймає умови відкритого на його користь акредитива, він відвантажує товар в указані в контракті строки (6). Одержавши від транспортної організації транспортні документи (7), експортер подає їх ра-

зом з іншими документами, передбаченими акредитивом, до свого банку (8).

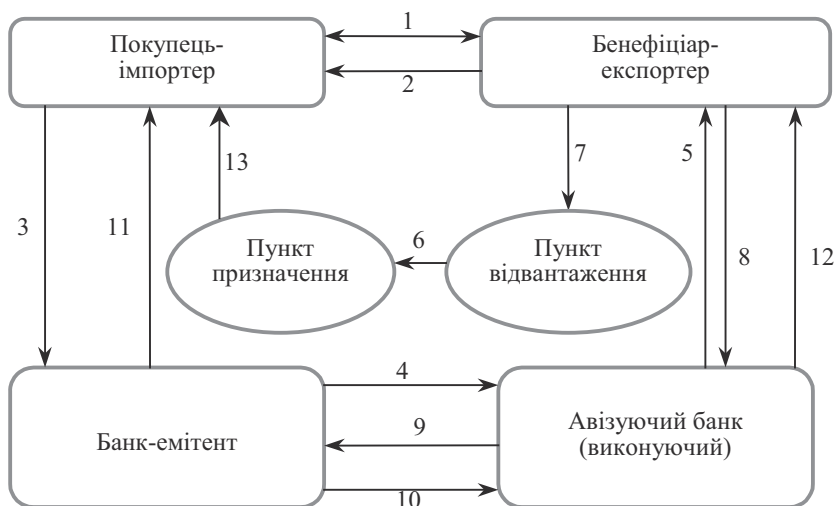

Рис. 8.3. Схема розрахунку акредитивом

Банк перевіряє відповідність поданих документів умовам акредитива, повноту документів, правильність їх оформлення. Перевіривши документи, банк експортера відсилає їх банку-емітенту (9) для оплати або акцепту. У супроводжувальному листі вказується порядок зарахування виручки на рахунок експортера.

Отримавши документи, банк-емітент ретельно перевіряє їх і переказує суму платежу банку, що обслуговує експортера (10). На суму платежу дебетується рахунок імпортера (11). Банк експортера зараховує виручку на рахунок експортера (12).

Імпортер, отримавши від банку-емітента комерційні документи (13), вступає у володіння товаром.

За ступенем банківського забезпечення платежу для продавця акредитиви поділяються на:

- підтверджені — тверде зобов'язання двох банків (один з яких, як правило, розташований у країні експортера, а другий — у країні покупця);
- непідтверджені — банк експортера обмежується лише повідомленням експортера про відкриття акредитива і платить тільки у тому разі, якщо банк імпортера перераховує йому відповідну суму.

Обидва акредитиви є безвідкличними, тобто такими, що не можуть бути анульованими (відкликаними) або заміненими банком імпортера до настання строку без згоди експортера, на користь якого вони відкриті.

Акредитив у зовнішній торгівлі має бути безвідкличним, оскільки відкличний дає змогу іноземному покупцю, навіть після відвантаження товарів, скоригувати або навіть відмінити цей акредитив без попереднього повідомлення експортера. Безвідкличний акредитив може бути скоригованим або відміненим тільки після отримання згоди всіх сторін цього акредитива.

Усе частіше в міжнародній банківській практиці застосовується *трансферабельний (переказний) акредитив*. Він дає змогу здійснювати платежі не тільки на користь бенефіціара, а й третіх осіб.

Якщо умовами акредитива не передбачена можливість його переказування, а бенефіціар за акредитивом не є постачальником товару, в розрахунках може бути використано *компенсаційний акредитив*. Він відкривається бенефіціаром за основним, базисним акредитивом як зустрічний акредитив на користь виробника товару або субпостачальника. Базисний та компенсаційний акредитиви є самостійними і з правового погляду не зв'язані між собою.

При постійних поставках товару рівними партіями в розрахунках може бути використано *револьверний (поновлювальний) акредитив*. Револьверний акредитив передбачає поповнення акредитива на певну суму (квоту) або до початкової величини у міру використання. При відкритті револьверного акредитива, як правило, вказується загальна сума акредитива, розмір однієї квоти та кількість квот, а також термін використання квот.

Для забезпечення платежу за акредитивом може відкриватись *акредитив з валютним покриттям*. При відкритті покритих акредитивів банк-емітент подає в розпорядження іноземного банку, виконуючого акредитив, валютні кошти на суму відкритого акредитива на строк його дії з умовою використання цих коштів для виплат за акредитивом. У міжнародній практиці в основному використовуються непокриті акредитиви, які не потребують відвернення коштів банку-емітента в момент відкриття акредитива.

Іноді в міжнародній практиці використовуються *акредитиви «з червоним застереженням»*, які передбачають видачу виконуючим банком експортеру авансу до певної суми. Аванс, як правило, використовується бенефіціаром для закупівлі товару, передбаченого для експорту. Фактично частина суми акредитива

витрачається на оплату невідвантаженого товару. Банки видають аванси проти пред'явлення експортером «зобов'язання здійснити відвантаження» або іншого аналогічного документа.

Відкриваючи акредитив з «червоним застереженням», банк-емітент зобов'язується відшкодувати виконуючому банку суму виплачених авансів навіть у тому разі, якщо відвантаження товару за цим акредитивом не було здійснено.

Як спосіб виконання зобов'язань за контрактом у міжнародній практиці використовується **резервний (гарантійний) акредитив**. Він відкривається як на користь експортера, так і на користь імпортера за контрактом. Резервний акредитив може використовуватись аналогічно документарному, а також для додаткового забезпечення платежів на користь експортера при розрахунках у формі інкасо чи банківського переказу. Водночас резервний акредитив може бути забезпеченням повернення раніше виплаченого імпортером авансу або виплати штрафів на користь імпортера при невиконанні експортером умов контракту.

Платежі за резервним акредитивом виконуються банками на основі заяви бенефіціара про те, що наказодавець по резервному акредитиву не виконав своїх зобов'язань. При цьому банки не перевіряють достовірність такої заяви, тобто виконують платіж безумовно. Отже, резервний акредитив можна розглядати як гарантію забезпечення платежу в тому разі, якщо наказодавець за резервним акредитивом не виконав своїх обов'язків за контрактом.

8.4. ФІНАНСУВАННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Коли експортер продає товари закордонному покупцю з наданням комерційного кредиту до оплати цих товарів, йому може бракувати грошових коштів. Це пов'язано з тим, що експортер витратив власні гроші на виготовлення і доставку товарів, але ще нічого не отримав натомість.

Аналогічно, коли імпортер купує товари у іноземного продавця і повинен заплатити за них негайно, у нього може виникнути проблема, пов'язана з нестачею грошових коштів. Добре було б, якби він міг одержати комерційний кредит, але іноземний продавець може не надати його. Тому постійно існує проблема фінансування експорту та імпорту в зовнішній торгівлі.

Для світової практики звичайними, або традиційними, **методами банківського кредитування експорту є:**

- аванси під інкасо;
- облік (купівля) векселів або чеків банком;
- фінансування по документарному акредитиву;
- акцептні кредитні лінії;
- позика в національній валюті;
- позика в іноземній валюті.

Аванси під інкасо. Коли експортер просить банк провести інкасо від його імені, банк може дати йому аванс під інкасо. Сума авансу може складати 80—90 % від вартості інкасо.

Наприклад, якщо експортер просить банк інкасувати переказний вексель, який був виписаний на іноземного покупця на 10 000 американських доларів, банк по запиті експортера може надати позику у 8000—9000 доларів під це інкасо на період до надходження всього платежу від іноземного покупця.

Якщо інкасо здійснюється за правилом Д/П, банківське забезпечення набуває форму контролю за товарами. Експортер звичайно дає заставний лист.

Якщо інкасо здійснюється за правилом Д/А, покупець одержує товари у власність за акцепт переказного векселя, внаслідок чого банк не отримує товари в якості забезпечення. В такій ситуації експортер і його банк мають поклатися на те, що покупець виконає зобов'язання по акцептованих векселях і сплатить їх в строк погашення. Банк буде очікувати погашення авансу із надходжень по векселю.

Банки надають аванси тільки по угодах експортерів з надійними іноземними покупцями (наприклад, з постійними партнерами експортера).

Тому вони можуть спробувати отримати інформацію (від іншого банку) про кредитоспроможність іноземного покупця.

Аванси під інкасо можуть бути найбільш прийнятним методом кредитування експортера якщо:

- а) банк одержав прохання здійснити інкасування;
- б) вексель, чек підлягає сплаті в країні експортера в національній валюті цієї країни.

Якщо вексель або чек підлягає оплаті за кордоном в іноземній валюті, найбільш прийнятним є облік.

Облік (купівля) векселів або чеків банком. Якщо експортер продає товари в економічно розвинуту країну на умовах відкритого рахунка або інкасо, банк може надати фінансування оборотного капіталу через облік чеків та векселів.

Рахунок експортера (звичайний чи валютний) кредитується на еквівалент вартості іноземної валюти по чеку в національній валюті. Обмінний курс, який застосовується банком, включає знижку на процентні платежі за період часу до сплати чека. Якщо чеки підлягають сплаті за кордоном в національній валюті і обліковані банком, рахунок кредитується на номінальну вартість чека мінус процентний платіж за період кредиту.

Облік векселів по зовнішньому інкасо здійснюється так. Векселі на пред'явника і строкові векселі (які звичайно ще не акцептовані трасатом) мають бути обліковані банком експортера. Купівля здійснюється до пересилання векселів за кордон для інкасування. Вексель (векселі) і відвантажувальні документи передаються банку, який потім:

а) заплатить по цьому векселю (векселях) експортеру, тобто купить його у експортера, але залишить право регресу до експортера, якщо не будуть виконані зобов'язання по цьому векселю;

б) перешле векселі і документи для інкасування на свою користь.

Якщо платіж не отримано своєчасно, банк дебітує рахунок клієнта на суму векселя плюс процент і плата за інкасо.

Припустимо, що британський експортер, компанія «XYZ Ltd» виписує рахунок та вексель на 20 000 доларів США на американського покупця. Виписаний вексель експортер обліковує у своєму банку, який сплачує йому 9900 фунтов стерлінгів при обмінному курсі 2 долара = 1 ф. ст. Американський покупець потім не виконує зобов'язання по цьому векселю, відмовляючись від платежу. Банк має право регресу до компанії «XYZ Ltd». Тому він буде дебетувати рахунок клієнта на стерлінговий еквівалент вартості векселя в іноземній валюті по діючому на той час курсу «spot» плюс процент за позичку.

Перевагами обліку векселів та чеків для експортера є те, що одержуючи негайний кредит, він покращує свою позицію по готівці і більше не повинен очікувати сплату чеків або виконання інкасування, а потім перерахування грошових коштів з-за кордону.

- банківські комісійні за облік будуть порівняно низькими, оскільки банк обробляє обліковані чеки і векселі у великих масштабах (він має справу з великою кількістю чеків і векселів, які підлягають сплаті різними іноземними клієнтами багатьох експортерів в одній країні). Це дешевше індивідуального інкасо, внаслідок чого банк буде брати з клієнта менше за послугу по обліку, ніж за аванси під інкасо;

- облікуючий банк пропонує експортерам розумні обмінні курси за суми, які будуть отримані в іноземній валюті. Більше того, експортер може також домовитись про курс форвард, якщо майбутні надходження можливо передбачити раніше.

Недоліками облікового джерела кредитування є такі:

- банк має право регресу до експортера;
- експортер не може знати, сплатив йому іноземний покупець чи ні до того, коли відмова від платежу стане наявною і банк прийме дії по регресу;

- отримавши облікове джерело кредитування від свого банку, експортер обмежує можливості отримання позики іншими шляхами. Однак, оскільки експортер зміцнив свою позицію по готівці через облікове джерело кредитування, йому в меншій мірі потрібен кредит. Таким чином, цей недолік є незначним;

- коли експортер виставляє рахунки-фактури закордонним клієнтам на велику суму, послуга по експортному факторингу може бути більш прийнятним альтернативним методом одержання фінансування.

Як для авансів під інкасо, так і для обліку векселів або чеків залишається актуальною проблема, яка полягає в тому, що аванс або облікове джерело кредитування і банківське забезпечення (право регресу) не дають можливості клієнту одержати позики іншими шляхами. Це особливо важливо, коли у клієнта виникають проблеми з готівкою і йому необхідно отримати додаткову позику.

Перевагою фінансування по *документарному акредитиву* є те, що цей метод платежу в міжнародній торгівлі є безпечним, не пов'язаний з ризиком, якщо експортер буде додержуватися певних строків і умов.

В той же час, документарний акредитив є методом одержання в банку короткострокового фінансування для оборотного капіталу, оскільки банк може погодитись взяти на облік або купити переказний вексель, і як наслідок:

- а) експортер негайно одержує суму, що призначається для нього (мінус обліковий процент та комісійні), замість очікування кінця кредитного періоду, дозволеного покупцю;

- б) покупець може одержати тимчасовий кредит до того, як у нього виникне необхідність платити за товар.

Метод одержання кредиту (а саме, шляхом акцепту або обліку тратт, виписаних для зазначеного трасанта банком або покупцем) включається в умови самого акредитива.

Отже подвійна функцію документарного акредитива полягає в тому, що він виступає як метод платежу та як метод фінансуван-

ня робочого капіталу. Від документарних акцептних акредитивів слід відрізнити *акцептні кредитні лінії*, відомі також як «дружнє фінансування».

Дружнє фінансування може бути визначено як згода, відповідно до якої банк акцептує векселі, що виписані на нього експортером, під забезпечення у вигляді торгового векселя. Для цього банківський дружній вексель повинен бути виписаний так, щоб строк його погашення наступав після завершення строку торгового векселя. Надходження від платежу по торговому векселю використовується для оплати банківського дружнього векселя, коли настане строк його платежу.

Дружнє фінансування полягає в тому, що:

а) експортер домовляється про отримання кредиту в банку на потрібну суму з поновлюваним лімітом;

б) він може використовувати цей кредит тільки в поєднанні з торговими векселями, які виписуються на іноземного покупця товарів;

в) завдяки кредиту експортер може виписати «дружній» переказний вексель (на 30, 60, 90, 180 днів чи на більш тривалий строк) на банк, який акцептує його;

г) завдяки авторитету банку, що акцептує, векселі можуть бути одразу ж обліковані за низькою ставкою, а надходження — виплачені експортеру;

д) однак, як зазначено в пункті б), банк акцептує дружній вексель, виписаний відповідно до згоди про кредит, тільки за наявності торгового векселя на товари, що експортуються, виписаного експортером на іноземного покупця, і необхідних відвантажувальних документів.

Далі банк проведе документарне інкасо:

е) вартість дружнього векселя може бути нижчою або дорівнювати вартості торгового векселя (процентне співвідношення повинно бути погоджено раніше між експортером і банком; як правило, воно дорівнює 85 %);

ж) дата погашення дружнього векселя установлюється пізніше дати погашення відповідного торгового векселя. Якщо торговий вексель буде погашений першим і банк одержить грошові надходження своєчасно, то він зможе виконати свої зобов'язання по акцептованому дружньому векселю по закінченні його строку; з) у випадку відмови іноземного покупця від акцепту або від платежу по торговому векселю, банк використовує право регресу до експортера.

Приклад. Припустимо, що експортер домовився про дружнє фінансування з банком, який дав згоду акцептувати векселі, що

виписані експортером на суму в 90 % від відповідних торгових векселів (з урахуванням максимального ліміту). Потім експортер продає товари закордонному покупцю за 10 000 американських доларів і передає торговий вексель (який виписано на покупця) й відвантажувальні документи в банк для проведення документарного інкасо.

Експортер також випише строковий вексель на банк на суму 9000 ам. доларів. Банк акцептує цей вексель, і експортер домовиться про його облік. Грошові надходження будуть виплачені експортеру.

Банк зробить інкасування і одержить від іноземного покупця грошові надходження по торговому векселю (10 000 ам. доларів), які будуть використані для оплати дружнього векселя після того, як настане строк його погашення. Залишок, за відрахуванням плати за інкасо та процентів за кредит, буде виплачений експортеру.

Банк може погодитись надати акцептоване джерело кредитування тільки корпоративному клієнту з стійким фінансовим становищем, оскільки він повинен бути упевнений, що його гроші знаходяться в безпеці. Мінімальна сума акцептного джерела кредитування є досить значна (у Великобританії, наприклад, 1/2 мільйона фунтів стерлінгів), тому компанія повинна продемонструвати свої торгові можливості, і від неї можуть вимагати надати забезпечення.

Експортер може отримати середньострокову позику в національній валюті для фінансування експортних операцій. Банк повинен розглядати заяви експортерів на позики в національній валюті так само, як і інші заяви на позику від ділового клієнта.

Середньострокові позики в іноземній валюті (наприклад, від одного до п'яти років) відомі як «позики у євровалюті». Лондон є провідним фінансовим центром по наданню позик у євро-валюті. Позику тут можна одержати у всіх основних вільно конвертованих валютах.

Доступні декілька типів середньострокових позик у євровалютах:

а) Позики з фіксованою процентною ставкою, яка на певну маржу вища за ставку LIBOR (London Interbank Offered Rate) в цій валюті. Мінливість ринкових ставок означає, що для провідного банку нерозумно пропонувати позики по фіксованих ставках на тривалий час, якщо ринкові ставки повинні піднятися під час строку цих позик. З цієї причини позики у євровалюті з фіксованими процентними ставками, як правило, є обмеженими в розмірі і надаються максимум на 2 роки.

б) Ролловерні позики з плаваючими процентними ставками. Банк згоден надати фінансування на певний період, як правило, на 2—5 років, але процентна ставка підлягає коригуванню (відповідно до поточних ринкових ставок) через рівні часові інтервали, «ролловери», які, як правило, складають 3, 6 або 12 місяців.

в) Синдикативна ролловерна позика — це позика на велику суму, що надається синдикатом банків, оскільки жоден окремо взятий банк неспроможний надати всю позичку.

Для одержання значної позички в єрвалюті, особливо синдикативної позички, позичальник повинен бути кредитоспроможним і мати стійкий авторитет.

Джерела фінансування для імпортерів багато в чому аналогічні джерелам для експортерів. Це обумовлено тим, що:

а) надання кредиту експортеру дозволяє йому розширити торговий кредит імпортеру (наприклад, коли банк згоден надати експортеру аванси під інкасо, експортер має можливість дозволити імпортеру зробити оплату по переказному векселю);

б) надання кредиту імпортеру дозволяє експортеру одержати оплату негайно.

Найбільш відомі в світовій практиці *способи фінансування імпортерів включають*:

- позичку в національній або іноземній валюті;
- торговий кредит з використанням переказних та простих векселів. Експортер може отримати фінансування, яке дозволить йому надати торговий кредит закордонним партнерам. У випадку документарних акредитивів банк імпортера гарантує платіж експортеру;

- банківське акцептне джерело фінансування.

Позика під продукцію — це короткострокова позика, що надається банком імпортеру, з використанням товарів, на купівлю яких імпортер уклав угоду, в якості забезпечення під цю позичку. Призначення цієї позички полягає в наданні імпортеру можливості оплатити товари. Як правило, позика погашається із грошових надходжень від кінцевого продажу імпортером цих товарів.

Щоб отримати таку позичку:

а) товари повинні бути ходовими, щоб їх можна було швидко перепродати на ринках імпортера (наприклад, основну сировину, харчові продукти, і т. д.). Банк, який надає позичку, не захоче покладатися на забезпечення у вигляді товарів, які потребують тривалого часу для перепродажу;

б) імпортер повинен бути відомим банку як чесний та кредитоспроможний. Банк, який отримав товари як забезпечення, роз-

раховує, що імпортер перепродасть товари швидко і, якщо справа не вдасться, буде спроможним виконати свої зобов'язання щодо банку.

Тривалість позики під продукцію, як правило, становить від 7 днів до 3 місяців (приблизно 90 днів), що цілком достатньо для імпортера, щоб перепродати товари та отримати платежі від клієнтів для погашення цієї позики.

Необхідність покладатись на фінансовий стан і чесність імпортера вже згадувалась, але банк повинен також перевірити фінансовий стан іноземного постачальника, кінцевого покупця (покупців) і стабільність ринкових цін на товари, що приймаються в забезпечення.

Банк звичайно погоджується надати позику під продукцію, якщо він упевнений, що грошових надходжень від кінцевого продажу буде достатньо для погашення цієї позики з процентами плюс витрати на складування, страхування і т. д. Як альтернативу позичці під продукцію банк може запропонувати своєму імпортеру/клієнту акцептне джерело кредитування, що є аналогічним позичковому фінансуванню для експортерів (що описане раніше).

Якщо експортер відвантажує товари імпортеру з негайною оплатою, а імпортер не очікує отримати платіж від перепродажу товарів протягом деякого часу, останній змушений шукати фінансування для перекриття прогаліни між оплатою постачальнику тепер і отриманням доходу від перепродажу товарів пізніше. Імпортер може домовитись з банком про акцептне джерело кредитування, згідно з яким він візьме гроші у банку на період вказаної прогаліни.

Наприклад, якщо імпортер сподівається продати товари за 70 діб, він може виписати вексель на банк через 90 днів по пред'явленню. Банк акцептує цей вексель, який потім буде облікований по низькій ставці (оскільки обліку підлягає вексель авторитетного банку). Грошові надходження будуть використані для оплати постачальнику. Після настання строку погашення банківського векселя власник пред'явить його на оплату. До цього часу банк повинен отримати платіж від перепродажу товарів імпортером, за рахунок якого він оплатить свій вексель.

Документарні акредитиви із захистом для банку в умовах імпортної угоди — різновид угоди, аналогічний позичці під продукцію, яка передбачає виставлення акредитиву банком від імені імпортера. Оскільки банк, який виставляє акредитив, гарантує платіж іноземному постачальнику, він повинен мати деякий за-

хист. Якщо джерела кредитування імпортера повністю вичерпані, банк може отримати захист в умовах імпоротної угоди.

Платіж за імпортовані товари буде зроблено через строковий переказний вексель. Імпортер повинен мати угоду по перепродажу товарів, що імпортуються, до настання строку погашення строкового векселя, щоб грошові надходження від продажу товарів були отримані своєчасно для виконання платежу по цьому векселю.

Різні методи фінансування експорту та імпорту застосовуються в залежності від методів платежу, узгоджених контрагентами і передбачених в їх торгових угодах.

Тести до матеріалу теми 8

1. Співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі зветься:

- А) валютна секція;
- Б) валютна позиція;
- В) валютний ризик;
- Г) валютний арбітраж.

2. Валютна позиція є закритою, якщо дорівнюються:

- А) вимоги та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі;
- Б) балансові та забалансові вимоги банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі;
- В) балансові та забалансові зобов'язання банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі;
- Г) балансові вимоги та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі та забалансові.

3. Відкрита валютна позиція є короткою, якщо:

- А) банк отримав збитки від операцій з валютою;
- Б) обсяг зобов'язань за проданою валютою та банківськими металами перевищує обсяг вимог;
- В) обсяг вимог за купленою валютою та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань;
- Г) обсяг валютних активів за період скоротився більш ніж 10 %.

4. Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку не має перевищувати:

- А) 60 % регулятивного капіталу;
- Б) 60 % статутного капіталу;
- В) 30 % регулятивного капіталу;
- Г) 30 % статутного капіталу.

5. Норматив ризику загальної довгої валютної позиції банку не має перевищувати:

- А) 20 % регулятивного капіталу;
- Б) 20 % статутного капіталу;
- В) 50 % регулятивного капіталу;
- Г) 50 % статутного капіталу.

6. Норматив ризику загальної короткої валютної позиції банку не має перевищувати:

- А) 20 % регулятивного капіталу;
- Б) 20 % статутного капіталу;
- В) 10 % регулятивного капіталу;
- Г) 10 % статутного капіталу.

7. Яка операція не впливає на величину валютної позиції банку:

- А) прийом депозита в доларах;
- Б) продаж валюти в обмінному пункті;
- В) придбання автомобіля за євро;
- Г) отримання процентів по кредиту, наданого в доларах.

8. Поточний рахунок в іноземній валюті не можна використовувати підприємству для:

- А) розрахунків між юридичними особами-резидентами і юридичними особами-нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;
- Б) розрахунків між юридичними особами-резидентами на території України;
- В) для операцій на міжбанківському валютному ринку України;
- Г) для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті.

9. Поточний рахунок в іноземній валюті без підтвердження джерел походження іноземної валюти не можна відкрити фізичній особі:

- А) резиденту — суб'єкту підприємницької діяльності;
- Б) громадянину України;

В) іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні;

Г) іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до візи, відкритої строком до 1 року.

10. На поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи — резидента України не можна зараховувати:

А) готівкову валюту;

Б) валюту за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;

В) валюту, одержану з-за кордону від юридичної особи — нерезидента як оплату праці;

Г) валюту, одержану від юридичної особи — резидента як оплату праці.

11. З поточного рахунку в іноземній валюті не можна проводити такі операції:

А) перерахування у межах України на рахунок іншої фізичної особи — громадянина України — резидента;

Б) продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок у національній валюті;

В) перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України;

Г) виплата готівкою в грошовій одиниці України.

12. На вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті фізичної особи — резидента України не можна зараховувати:

А) готівкову валюту;

Б) валюту за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;

В) валюту, перераховану з власного поточного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України;

Г) валюту, перераховану з власного вкладного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

13. З вкладного рахунку в іноземній валюті фізичної особи — резидента не можна здійснювати такі операції :

А) виплата готівкою;

Б) виплата платіжними документами;

В) перерахування на власний поточний чи вкладний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України;

Г) виплата готівкою в грошовій одиниці України.

14. Кількість національної валюти за одиницю іноземної називається _____ котуванням:

- А) прямим;
- Б) оберненим;
- В) конверсійним;
- Г) інверсійним.

15. Співвідношення обміну між двома валютами, що визначається виходячи з курсів цих валют до третьої називається _____ курсом

- А) крос;
- Б) спред;
- В) bid;
- Г) offer.

16. Формою міжнародних розрахунків не є:

- А) банківський переказ;
- Б) інкасо;
- В) акредитив;
- Г) розрахунковий чек.

17. Доручення експортера (кредитора) до свого банку одержати від імпортера (платника, боржника) безпосередньо або через інший банк певну суму зветься

- А) банківський переказ;
- Б) інкасо;
- В) акредитив;
- Г) вексель.

18. Метою інкасо не може бути:

- А) одержання акцепту;
- Б) одержання платежу;
- В) видача комерційних документів проти акцепту;
- Г) видача гарантії.

19. Які документи не використовуються при документарному інкасо:

- А) фінансові документи;
- Б) накладні;
- В) рахунки-фактури;
- Г) коносаменти.

20. Які документи використовуються при чистому інкасо:

- А) фінансові документи;
- Б) накладні;
- В) рахунки-фактури;
- Г) коносаменти.

21. Які акредитиви не можуть використовуватися в міжнародній практиці

- А) безвідкличні;
- Б) відкличні;
- В) підтвержені;
- Г) непідтвержені.

22. Акредитив, який дає змогу здійснювати платежі не тільки на користь бенефіціара, а й третіх осіб, називається:

- А) трансферабельним;
- Б) компенсаційним;
- В) базисним;
- Г) револьверним.

23. Акредитив, який відкривається бенефіціаром за основним акредитивом як зустрічний акредитив на користь виробника товару або субпостачальника, називається:

- А) трансферабельним;
- Б) компенсаційним;
- В) базисним;
- Г) револьверним.

24. Акредитив, який передбачає поповнення акредитива на певну суму (квоту) або до початкової величини у міру використання, називається:

- А) трансферабельним;
- Б) компенсаційним;
- В) базисним;
- Г) револьверним.

25. Якщо банк-емітент подає в розпорядження іноземного банку, виконуючого акредитив, валютні кошти на суму відкритого акредитива, такий акредитив називається:

- А) з валютним покриттям;
- Б) «з червоним застереженням»;
- В) резервним;
- Г) компенсаційним.

26. Якщо акредитив передбачає видачу виконуючим банком експортеру авансу до певної суми, то він називається:

- А) з валютним покриттям;
- Б) «з червоним застереженням»;
- В) резервним;
- Г) компенсаційним.

27. Якщо акредитив відкривається для додаткового забезпечення платежів на користь експортера при розрахунках у формі інкасо чи банківського переказу, то він називається:

- А) з валютним покриттям;
- Б) «з червоним застереженням»;
- В) резервним;
- Г) компенсаційним.

28. Методами банківського кредитування експорту не є:

- А) аванси під інкасо;
- Б) фінансування по документарному акредитиву;
- В) акцептні кредитні лінії;
- Г) проектне фінансування.

29. Згода, відповідно до якої банк акцептує векселі, що виписані на нього експортером, під забезпечення у вигляді торгового векселя, називається:

- А) дружнє фінансування;
- Б) фінансування по документарному акредитиву;
- В) акцептні кредитні лінії;
- Г) проектне фінансування.

30. Якщо банк надає фінансування на певний період, але процентна ставка підлягає коригуванню (відповідно до поточних ринкових ставок) через рівні часові інтервали, такий кредит називається:

- А) ролloverним;
- Б) револьверним;
- В) синдикативним;
- Г) адаптивним.

ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

9.1. БАНКІВСЬКІ ГАРАНТІЇ ТА ПОРУЧИТЕЛЬСТВА

Гарантії та поручительства — це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що застосовуються між будь-якими суб'єктами правовідносин.

За договором поруки поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або в певній частині. Порукою може бути забезпечена лише дійсна вимога. Договір поруки має бути укладений у письмовій формі, недодержання цієї вимоги тягне недійсність договору поруки.

У разі невиконання зобов'язання боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники. Це означає, що кредитор може вимагати виконання договору як від боржника, так і від поручителя, якщо інше не передбачено договором поруки. Поручитель відповідає в тому самому обсязі, що й боржник. Тобто він відповідає за основний борг, сплату процентів та неустойки, а також за відшкодування заподіяних збитків, якщо інші умови не передбачені договором поруки.

За боржника можуть одночасно поручитися кілька осіб-поручителів. У цьому разі такі поручителі між собою є солідарними боржниками перед кредитором.

Поручитель, який виконав зобов'язання за боржника, набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням. Це означає передусім, що поручитель як новий кредитор у зобов'язанні зберігає право вимоги до боржника (регресні вимоги). Якщо кілька поручителів виконали зобов'язання перед кредитором, то кожен з них має право зворотної вимоги до боржника в розмірі виплаченої цим поручителем суми.

На практиці гарантію часто ототожнюють з порукою. Це пов'язано з тим, що норми чинного Цивільного кодексу України не дають визначення поняття гарантії, в них говориться лише про те, що правила статей про поруку поширюються на гарантії, що видаються одними організаціями для забезпечення погашення заборгованості інших, якщо інше не встановлено законодавством.

Відмінності гарантії від поруки полягають у такому:

1. На відміну від поруки гарантія може бути односторонньою цивільно-правовою угодою, заснованою на волевиявленні однієї особи — гаранта.

2. Гарант несе субсидіарну (додаткову) відповідальність, тобто він повністю виконує зобов'язання, але лише за умови відсутності в основного боржника коштів, необхідних для належного виконання зобов'язання. Поручитель, якщо іншого не встановлено договором поруки, у разі невиконання зобов'язання боржником відповідає разом з ним перед кредитором солідарне.

3. Оформлення гарантії договором не є обов'язковим, тоді як для поруки закон цього вимагає. Якби гарантія ґрунтувалася лише на договорі і при цьому закон поширював на неї правила поруки, то в ній як у самостійному виді забезпечення зобов'язань не було б потреби. Тому, характеризуючи гарантію, законодавець акцентує увагу на тому, що вона видається, а не укладається в договірному порядку.

4. Якщо поручитель відповідає в тих самих межах, що й боржник, то гарант у договорі може обмежити свою відповідальність частиною зобов'язань боржника. Тобто передбачене гарантією зобов'язання обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію.

Отже, під гарантією слід розуміти зобов'язання гаранта, що видається на прохання іншої особи (принципала), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторіві принципала відповідно до умов гарантійного зобов'язання певну грошову суму. Виплачуючи кредиторіві принципала відповідну грошову суму, зазначену у гарантії, гарант має право зажадати від принципала в порядку регресу відшкодування сплачених за гарантією сум, якщо інше не передбачено договором гаранта з принципалом.

У ролі гаранта та поручителя може бути банк. У цьому разі говорять про банківську гарантію або поруку. Видаючи гарантію (поруку), банки повинні переконатися у кредитоспроможності клієнта, оскільки видача гарантій (поруки), по суті, має кредитний характер. Фактично банки беруть на себе зобов'язання при несплаті клієнтом у строк належних платежів здійснити їх за рахунок власних ресурсів. Якщо кредитоспроможність клієнта банку невідома або викликає сумнів, то банківська гарантія видається під відповідне забезпечення, тобто супроводжується відповідною заставою майна. Зауважимо, що розмір гарантій, що їх надає комерційний банк, регулюється у відповідний спосіб Національним банком України.

Види гарантій:

- безвідклична гарантія — гарантія, умови якої не можуть бути змінені і вона не може бути припинена банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром;

- безумовна гарантія — гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов;

- відклична гарантія — гарантія, умови якої можуть бути в будь-який час змінені і вона може бути відкликана банком-гарантом за заявою принципала без попереднього повідомлення бенефіціара;

- контргарантія — гарантія, яку надає банк-контргарант на користь банку-гаранта або іншого банку-контргаранта.

Банківські гарантії (поруки) можуть бути спрямовані на виконання клієнтом своїх зобов'язань за торговельними та фінансовими угодами: тендерна гарантія; гарантія виконання контракту; гарантія надання кредиту і виставлення акредитива: гарантія платежу; акцептування й звалювання векселів тощо. Зазначені гарантії (поручительства) можуть надаватись як у вигляді спеціального документа (гарантійного листа, укладення договору поруки), так і шляхом напису на векселі (акцепт, аваль).

Акцептування векселя полягає в тому, що банк акцептує виставлений на нього клієнтом вексель за умови, що клієнт надасть банку грошове покриття до настання строку платежу за векселем. У зовнішньоекономічних операціях акцептний кредит набуває вигляду акцептно-рамбурсного кредиту. Він базується на поєднанні акцепту та відшкодування (рамбурсування) імпортером коштів банку-акцептанта. Як правило, акцептний кредит надається банком експортера банку імпортера для забезпечення платежів імпортера за зовнішньоекономічним контрактом. При акцептно-рамбурсному кредитуванні використовуються акредитиви й переказні векселі. Клієнт-покупець компенсує здійснені платежі та витрати своєму банкові, а також сплачує проценти.

При звалюванні банк бере на себе відповідальність за виконання зобов'язання будь-якою зобов'язаною за векселем особою — акцептантом, векसेледавцем, індосантом.

Аваль нерідко називають «вексельним поручительством», оскільки аваль та поручительство мають багато спільного. Оплачуючи вексель, аваліст набуває права регресної вимоги проти особи, за яку він надав аваль, а також проти усіх зобов'язаних за

векселем осіб. Аваліст набуває права вимоги, аналогічного праву регресної вимоги у звичайному поручительстві. Кількість авалей на векселі, як і кількість поручителів за договором, не обмежується. Водночас існують суттєві відмінності аваля від поручительства: поручительство може забезпечувати лише дійсну вимогу, а аваль не втрачає своєї сили у разі недійсності зобов'язання, за яке він був наданий. Договір поруки може передбачати окремі умови, при дотриманні яких настає відповідальність поручителя, тоді як зобов'язання аваліста є аналогічним зобов'язанню векселедавця (платника), тобто безумовним.

Дія гарантії або поруки закінчується із закінченням забезпеченого ними зобов'язання, зокрема у разі виконання зобов'язання позичальником. Гарантія чи порука припиняється також, якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку зобов'язання не подав позову до гаранта (поручителя). Якщо строк виконання зобов'язання не зазначений або визначений моментом вимоги, то за відсутності іншої угоди відповідальність гаранта (поручителя) припиняється після закінчення одного року з дня укладення договору гарантії (поруки).

9.2. ПОСЕРЕДНИЦЬКІ, КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ

Серед нетрадиційних банківських послуг дедалі важливішу роль відіграють посередницькі послуги. На практиці надання таких послуг оформляється двома видами цивільно-правових договорів: договором доручення та договором комісії. За своєю суттю ці договори є договорами на продаж послуг. Законодавець під продажем послуг розуміє будь-які операції цивільно-правового характеру з надання послуг, надання права на користування або розпорядження товарами, у тому числі нематеріальними активами, а також з надання будь-яких інших, ніж товари, об'єктів власності за компенсацію, а також операції з безоплатного надання послуг.

За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії — підписання документів, укладення угод. Але, виконуючи юридичні дії, повірена особа виконує і фактичні дії — пошук контрагентів, наведення довідок, огляд майна тощо. Повірений є представником свого довірителя перед третіми особами. Вказівки довірителя на вчинення повіреним

конкретних юридичних дій містяться у договорі або у виданій на його підставі довіреності. Повірений зобов'язаний терміново передати довірителеві все отримане у зв'язку з виконанням доручення (цінні папери, майно, грошові кошти, документи). Довіритель, оскільки повірений діє за його рахунок, повинен забезпечити повіреного коштами, необхідними для виконання доручення, а також відшкодувати йому фактичні витрати при виконанні ним доручення.

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду укласти одну або кілька угод від свого імені за рахунок комітента. За цим договором укладаються угоди не безпосередньо особою, заінтересованою в їх кінцевому результаті, а за її дорученням і за її рахунок іншою особою. За угодами, які укладає комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов'язаним не комітент, а комісіонер, бо він укладає угоди хоч і за рахунок комітента, але від свого імені.

Повіреним і довірителем, а також комісіонером і комітентом можуть бути громадяни та юридичні особи, зокрема банки.

Договір доручення має багато спільного з договором комісії. Схожість полягає в тому, що в них є третя особа, а також у тому, що на підставі цих договорів одна сторона (повірений чи комісіонер) укладає угоди в інтересах другої сторони (довірителя чи комітента).

Але між ними існують істотні відмінності:

1. За договором комісії комісіонер укладає угоди від свого імені, а за договором доручення повірений діє від імені довірителя. У комісіонера виникають права та обов'язки щодо третьої особи, а повірений жодних прав та обов'язків за укладеними договорами не набуває.

2. Договір доручення може бути сплатним і безоплатним. Договір комісії є сплатним, причому ознака платності настільки характерна, що право на винагороду виникає у комітента незалежно від того, чи було воно спеціально передбачене договором.

Комерційні банки надають різноманітні види посередницьких послуг. Найпоширенішими серед них є посередництво в одержанні клієнтом кредиту, в операціях з майном, зокрема цінними паперами, валютою. Перший вид посередницьких послуг надається банком тоді, коли він сам з тієї чи іншої причини не може задовольнити кредитну заявку клієнта. У цьому разі обслуговуючий банк може бути посередником у пошуку клієнтові іншого банку-кредитора або на його прохання одержати міжбанківський кредит і за рахунок його надати кредит клієнту. Якщо клієнтові

потрібен великий кредит, то банк може вдатися до консорціумного або паралельного кредитування клієнта.

Помітно збільшилося надання *посередницьких послуг в операціях з цінними паперами*. При первинному розміщенні цінних паперів комерційні банки можуть за дорученням, від імені і за рахунок емітента виконувати обов'язки щодо організації передплати на цінні папери або їх реалізації іншим способом. При цьому можливі два варіанти. При першому комерційний банк надає послуги з первинного розміщення цінних паперів без зобов'язань щодо викупу нерозміщеної частини емісії. Головний обов'язок банку в цьому випадку — докласти максимальних зусиль для розміщення цінних паперів, проте фінансової відповідальності за кінцевий результат банк не несе.

Другий варіант передбачає, що комерційний банк зобов'язується у разі неповного розміщення цінних паперів викупити в емітента їх нереалізовану частину, тобто бере на себе ризики розміщення цінних паперів.

Комерційні банки можуть займатися і *брокерською діяльністю*, тобто здійснювати цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів.

Посередництво комерційних банків у валютних операціях передбачає, зокрема, купівлю-продаж іноземної валюти або платіжних документів у ній, конверсію однієї іноземної валюти в іншу, конверсію протягом визначеного строку національної валюти в іноземну, і навпаки; переказування за дорученням громадян іноземної валюти за кордон та виплату громадянам отриманих на їх ім'я з-за кордону переказів; інкасування іноземної валюти та платіжних документів у ній тощо.

Комерційні банки надають своїм клієнтам *консультаційні послуги*. Вони консультують клієнтів з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб. Значну кількість видів консультаційних послуг, яку надають комерційні банки, становлять послуги, пов'язані з виконанням ними активних і пасивних операцій та наданням інших послуг: залученням ресурсів, кредитуванням, фінансуванням капітальних вкладень, розрахунково-касовим обслуговуванням, зовнішньоекономічною діяльністю, операціями з цінними паперами тощо.

Консультаційні послуги можуть надаватись усно або письмово, а плата за їх надання у деяких випадках включається у плату за основний вид операції (послуги), який супроводжується консультуванням.

Наданням консультаційних послуг можуть займатися як менеджери підрозділів банку, так і працівники спеціально створених підрозділів. В окремих випадках консультантами можуть бути сторонні спеціалісти та організації, які залучаються банками для надання консультацій своїм клієнтам. Консультативні послуги передбачають наявність у працівників, що їх надають, певних знань у галузі економіки, банківської справи, інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності, а також досвіду практичної роботи у відповідних галузях знань.

Інформаційні послуги. Банки, завдяки своїм місцю і ролі в економіці, наявності сучасних засобів телекомунікацій і електронно-обчислювальної техніки завжди мають значну кількість різноманітної інформації, тобто документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі, економіці. Це дає змогу комерційним банкам надавати інформаційні послуги, тобто займатися діяльністю, пов'язаною з доведенням інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їхніх інформаційних потреб.

Основними видами інформаційної діяльності є:

1. Одержання інформації, тобто набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

2. Використання інформації — це задоволення інформаційних потреб юридичних та фізичних осіб.

3. Поширення інформації — це розповсюдження, оприлюднення, реалізація у встановленому законом порядку інформації.

4. Зберігання інформації — це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Інформаційні послуги та інформаційна продукція, тобто матеріалізований результат інформаційної діяльності, можуть бути об'єктом товарних відносин. Ціни і ціноутворення на інформаційну продукцію та інформаційні послуги встановлюються договорами.

За режимом доступу інформація поділяється на:

- відкриту інформацію, доступ до якої забезпечується через публікацію її в офіційних друкованих виданнях, поширення засо-

бами масової комунікації, безпосереднє надання заінтересованим клієнтам;

- інформацію з обмеженим доступом, котра, у свою чергу, за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. Конфіденційна інформація — це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Володіння інформацією ділового, комерційного, банківського та іншого характеру, одержаною на власні кошти юридичної або фізичної особи, або такою, яка є предметом їх банківського, комерційного, ділового та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці, дає змогу юридичній або фізичній особі самостійно визначати режим доступу до інформації, включаючи належність її до категорії конфіденційної. Виняток становить інформація комерційного та банківського характеру, правовий режим якої встановлений чинним законодавством. Так, Закон України «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємодносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є банківською таємницею. Перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, встановлюється Національним банком України та додатково самим банком на його розсуд.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

- на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

- на письмову вимогу суду або за рішенням суду;

- органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України — на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

- органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу.

До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу, передбачену законом, таємницю.

До найпоширеніших видів інформаційних послуг, що надають комерційні банки, можна віднести:

- інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютного регулювання, оподаткування тощо;
- надання копій грошово-розрахункових документів;
- допомога у розшуку перерахованих сум;
- надання інформації про прийняття Національним банком України та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта;
- доведення інформації про курси іноземних валют, котирування цінних паперів та їх дохідність тощо;
- сприяння в підборі партнерів (покупців або постачальників), засновників, учасників обмінних операцій тощо.

9.3. ТРАСТОВІ ПОСЛУГИ

Під трастовими розуміють послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа — засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі — довірительному власнику, для управління в інтересах третьої особи — бенефіціара. Отже, в зазначених правовідносинах беруть участь три сторони:

- довіритель майна (засновник) — юридична або фізична особа, яка заснувала траст та/або передала довірительному власнику повноваження власника належного їм майна відповідно до умов укладеного між ними договору;
- довірительний власник (траст) — сторона, яка здійснює управління майном. Ним можуть бути спеціалізовані трастові компанії (довірчі товариства) або трастові відділи банків;
- бенефіціар — особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Ним може бути сам довіритель майна або третя особа.

Виникнення та розвиток довірчих послуг пов'язані з цілою низкою факторів, зокрема:

- відсутністю або недостатнім рівнем знань та вміння у власників майна, щоб розпоряджатися ним, особливо великим та різних видів;
- вірогідністю втрати власником свого майна у разі самостійного здійснення ним операцій, які потребують відповідних професійних знань;

- зростаючою заінтересованістю клієнтів в одержанні все більшого набору банківських послуг;

- зростаючою конкуренцією між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, між самими комерційними банками на ринку грошей і ринку капіталів та щодо залучення нових клієнтів;

- проблемами ліквідності банків та зниженням рівня прибутковості традиційних банківських операцій і послуг;

- порівняно невеликими витратами на здійснення зазначених послуг;

- трастові послуги дають можливість залучити значні кошти, які можуть використовуватися банком і приносити йому доходи.

Залежно від характеру розпорядження майном трастові послуги поділяються на:

- активні, коли майно, що перебуває у розпорядженні трастової компанії чи банку, може видозмінюватися, зокрема, шляхом його продажу, надання в позику або заставу без додаткової згоди довірителя;

- пасивні, коли майно не може бути використане довіреними особами без відповідної згоди довірителя.

За характером дій, які може здійснювати довірительний власник, розрізняють довірчі послуги, пов'язані з управлінням майна довірителя і не пов'язані з таким. Правовою основою трастових послуг, не пов'язаних з управлінням майна, є те, що комерційний банк або трастова компанія у цьому разі є повіреною особою, яка бере на себе здійснення юридичних дій за рахунок і від імені клієнта.

Залежно від категорії довірителя майна розрізняють трастові послуги:

- 1) для фізичних осіб;
- 2) для юридичних осіб.

Іноколи в окремий вид виділяють трастові послуги, що надаються, наприклад, пенсійним, благодійним, інвестиційним фондам. Останні здійснюють нагромадження коштів своїх акціонерів чи засновників, які бажають отримати високі доходи по них за рахунок вкладення об'єднаних грошових коштів у надійні та високоприбуткові активи.

Довірча власність може виникнути у трьох випадках:

- у результаті волевиявлення довірителя майна;
- у результаті укладення угоди;
- згідно з законом або рішенням суду.

Законодавство України не передбачає довірчого управління як одного з видів зобов'язань. За правовою природою довірче

управління подібне і перебуває ближче до таких видів зобов'язань, як доручення та комісія. Тому відносини, адекватні довірчій власності, можуть бути надто різними залежно від того, хто, з якою метою і кому передає своє майно на правах довірчої власності. У Законі України «Про банки і банківську діяльність» зазначено, що банки можуть здійснювати лише довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами.

Трастові послуги на користь фізичних осіб, як правило, включають такі послуги:

1. *Розпорядження спадщиною*, або заповідальний траст, тобто розпорядження майном клієнта після його смерті, може здійснюватися відповідно до письмового заповіту, залишеного померлим, в якому зазначений виконавець заповіту, або за рішенням суду, коли заповіт не був складений. В обох випадках розпорядником спадщиною може бути трастова компанія чи траст-відділ комерційного банку. Розпорядження майном включає: одержання рішення суду; збір та інвентаризація майна; забезпечення схоронності спадщини; сплату адміністративних витрат та податків; здійснення розрахунків з кредиторами; реалізацію майна, яке не підлягає тривалому зберіганню; контроль за здійсненням комерційних операцій; розподіл майна між спадкоємцями тощо.

2. *Управління майном* згідно з договором або прижиттєвий траст. Сутність полягає в тому, що довіритель передає банку в управління майно, який зберігає його, інвестує, розпоряджається доходом, одержаним від майна, у визначеному договором порядку. У визначених договором випадках довіритель зберігає право втручатися в процес управління майном. Право управління майном може переходити до банку не лише за заповітом, а й шляхом укладення прижиттєвих угод. Це пов'язано з тим, що довіритель майна не хоче передавати його спадкоємцям відразу, не в змозі чи не бажає самотійно займатися своїм бізнесом тощо.

Управління майном передбачає прийняття рішень щодо його розміщення, оформлення страхування і внесення страхових платежів, депозитні операції з готівкою, облікові операції, виплату доходів бенефіціару, аналіз ефективності використання майна тощо.

3. *Опікунство та забезпечення зберігання майна* передбачає набір операцій, аналогічний управлінню майном. Зазначений вид трастових послуг поширюється переважно на неповнолітніх, які вважаються недієздатними для управління та володіння майном. Якщо неповнолітній дістав у спадщину майно, то в цьому разі

призначається опікун, який розпоряджається ним в інтересах спадкоємця.

Опікунство та забезпечення зберігання майна існує в двох формах: опікунства індивіда (неповнолітнього, недієздатного) та опікунства майна — у випадку, якщо власник майна фізично неспроможний самотійно здійснювати управління ним.

4. *Агентські послуги* характеризуються тим, що одна особа (агент) учиняє як юридичні, так і фактичні дії за дорученням і за рахунок іншої особи (принципала). Кінцевою метою агентських послуг є встановлення договірних зобов'язань між принципалом і третьою особою. Агент, а ним може бути траст-відділ банку, діє, як правило, від імені принципала, і відповідно укладені ним або за його сприяння договори створюють права та обов'язки безпосередньо для принципала. У деяких випадках, вступаючи у відносини з третіми особами за дорученням принципала, агент має право діяти від свого імені, не розкриваючи перед третьою особою існування принципала, або може вказати на те, що він діє за дорученням і за рахунок принципала, не розкриваючи його імені. Незалежно від того, як діє агент у відносинах з третіми особами, результат укладених ним угод лягає на принципала.

Агентські послуги включають, зокрема: збереження активів, наприклад цінних паперів; одержання доходів за ними та повідомлення клієнта; купівлю-продаж цінних паперів та доставку їх до клієнта; обмін цінних паперів; погашення облігацій; сплату податків; оформлення страхових полісів; оплату рахунків; укладання від імені клієнта договорів; отримання кредитів; купівлю-продаж іноземної валюти і дорогоцінних металів.

Трастові послуги, що надаються юридичним особам, як правило, включають:

- обслуговування облігаційної позики, що супроводжується переданням довіреній особі права розпорядження майном, яке слугує забезпеченням позики;

- агентські послуги;

- створення фондів погашення заборгованості, з яких, відповідно до умов договору, може здійснюватись погашення боргів, сплата відсотків, викуп облігацій; виплата дивідендів акціонерам тощо;

- тимчасове управління справами компанії у випадку її реорганізації чи ліквідації;

- послуги депозитарію (зберігання акцій, за якими акціонери передали право голосу уповноваженим представникам);

- розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю як всередині країни, так і за кордоном;

• обслуговування працівників компанії. У цьому разі траст-відділи надають послуги в інтересах працівників, здійснюючи управління фондами компаній, призначеними для виплати пенсій, різних винагород та допоміг;

- інвестування коштів клієнта у визначені ним види активів;
- управління коштами благодійних фондів.

Однією з довірчих послуг, яку надають комерційні банки фізичним і юридичним особам, є **послуги щодо зберігання цінностей**. Основною рисою надання таких послуг є те, що комерційні банки мають відповідні спеціальні приміщення чи спеціальне обладнання, які виключають випадкову втрату або пошкодження цінностей, прийнятих на зберігання. З процесу зберігання цінності повинні вийти такими, якими вони були прийняті на зберігання банком. Відносини між особою, яка передає цінності на зберігання, та комерційним банком регулюються договором, який може бути укладений на визначений строк, без зазначення строку або до витребування. Після закінчення строку зберігання, передбаченого договором, та невитребуванням клієнтом цінностей комерційний банк продовжує їх зберігати до того моменту, поки вони не будуть взяті іншою стороною. В такому разі банк має право вимагати відшкодування йому додаткових витрат зі зберігання цінностей.

Послуги щодо зберігання цінностей надаються комерційними банками у трьох формах: зберігання цінностей клієнтів у сховищі; надання клієнтам сейфів у приміщенні банку; надання нічних сейфів клієнтам.

При першій формі послуг банк приймає цінності згідно з умовами укладеного між банком і клієнтом договору, причому складаються описи, в яких указуються найменування цінностей і сума оцінки кожного виду цінностей. Цінності мають бути вкладені у пакети або іншу упаковку і відповідно опечатані. Прийняті банком від клієнтів цінності поміщають до сховища, усередині якого вони зберігаються на металевих стелажах (полицях) тощо за умови, що вони мають ґрати і замикаються на замок. За схоронність цінностей, прийнятих на зберігання, установи банків несуть перед їхніми власниками відповідальність у сумі реальної шкоди, але не вище суми оцінки.

Надання клієнту сейфа у приміщенні банку здійснюється шляхом здавання йому в оренду сейфа для самостійного використання. Клієнт не сповіщає банк про вміст сейфа, отримує ключ від сейфа і самостійно вміщує або вилучає з нього цінності протягом робочого дня банку. Комерційний банк зобов'язується за-

безпечити зберігання сейфа та доступ до нього виключно клієнта або уповноважених ним осіб.

Надання нічних сейфів клієнтам відбувається тоді, коли у них виникає потреба здійснювати регулярні внески грошових коштів до банку, після закінчення робочого дня в останнього. Цією послугою користуються клієнти, які мають бізнес, пов'язаний з одержанням готівки, наприклад власники магазинів, кафе, ресторанів тощо. Вони надають перевагу здачі готівки до банку, ніж залишати її в сейфах на роботі чи носити з собою. Між банком і клієнтом укладається відповідна угода. Клієнт вкладає готівку у спеціальну сумку, одержану в банку, та опускає її у спеціальний отвір, розміщений на зовнішньому боці будівлі банку. Вранці службовець банку забирає всі сумки з нічних сейфів і заносить інформацію про них у відповідні реєстри бухгалтерського обліку. Договором може бути передбачена умова, згідно з якою банк здійснює розкриття сумок, перерахування вкладеної готівки та зарахування її на відповідний рахунок клієнта.

За надання довірчих послуг банк стягує плату, розмір якої встановлюється в договорі між банком та клієнтом.

9.4. ФАКТОРИНГ ТА ФОРФЕЙТИНГ

Факторинг — це операція, яка поєднує у собі низку посередницько-комісійних послуг з кредитуванням оборотного капіталу суб'єкта господарювання. Основою факторингу є перевідступлення першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору. Фактично банк (факторингова компанія) купує рахунки-фактури постачальника за відвантаженою продукцією, виконані роботи чи надані послуги.

Факторингові операції, крім купівлі права на вимогу боргу, включають:

- кредитування у вигляді попередньої оплати боргових вимог;
- ведення бухгалтерського обліку постачальника, зокрема реалізації продукції (роботи, послуг);

- інкасування дебіторської заборгованості постачальника;
- страхування постачальника від кредитного ризику.

Учасниками факторингової операції можуть бути:

- посередник (фактор), тобто комерційний банк або факторингова компанія;
- постачальник товарів (робіт, послуг);
- покупець.

Відносини між суб'єктами факторингу регулюються договором, який укладається у письмовій формі між фактором і постачальником. У ньому дається перелік істотних умов, до яких, зокрема, належать ті, що захищають інтереси сторін — взаємні зобов'язання і відповідальність сторін, розмір кредиту і плати за факторингове обслуговування, вид факторингу. Оскільки факторингові операції мають ризикований характер, то перед укладенням договору фактор ґрунтовно вивчає фінансово-господарську діяльність клієнта-постачальника. Оцінка фінансового стану підприємства впливає на прийняття фактором позитивного рішення про укладення факторингової угоди та її зміст.

Факторингові операції можна класифікувати за багатьма ознаками. За сектором ринку, де здійснюються факторингові операції, розрізняють внутрішній та зовнішній (міжнародний) факторинг. Внутрішній факторинг передбачає, що постачальник, покупець і фактор перебувають під юрисдикцією однієї країни. При зовнішньому факторингу суб'єкти факторингової угоди перебувають під юрисдикцією різних країн.

Залежно від того, чи повідомляються дебітори клієнта про перевідступлення ним прав вимоги боргу, факторинг може бути конвенційним (відкритим) та конфіденційним (закритим). При відкритому факторингу дебіторам клієнта повідомляється про укладення договору факторингу і пропонується здійснювати платежі безпосередньо фактору. Закритий факторинг не передбачає повідомлення дебіторів, ніхто з них не знає про перевідступлення постачальником прав вимоги боргу, і тому кошти переказуються постачальнику, який розраховується з фактором самостійно.

Залежно від характеру взаємовідносин між фактором і постачальником, що складаються у разі відмови покупця від оплати боргових вимог, розрізняють факторинг з правом регресу та факторинг без права регресу. У першому випадку постачальник несе ризику за борговими вимогами, які придбав у нього фактор. Мова йде про те, що факторинг з правом регресу дозволяє фактору повернути постачальникові неоплачені покупцем боргові вимоги і вимагати від нього повернення грошових коштів фактору. Факторинг без права регресу означає, що фактор бере на себе ризик щодо одержання грошових коштів від покупців.

За набором послуг, що включає факторинг, він може бути з повним набором послуг та з частковим набором послуг. Повне факторингове обслуговування передбачає надання постачальнику, крім суто факторингових послуг, також низки інших: аудиторських, юридичних, управління заборгованістю за наданими

кредитами тощо. Факторинг з частковим набором послуг передбачає оплату фактором лише рахунків-фактур постачальника.

Залежно від охоплення факторингом перевідступлення постачальником боргових вимог розрізняють факторинг з перевідступленням усіх боргів або лише визначеної їх частки. Перевідступлення фактора постачальником боргів усіх своїх дебіторів дає змогу йому уникнути ведення подвійного обліку й управління кредитом за окремими борговими вимогами, що не були перевідступлені.

Залежно від порядку оплати боргових вимог розрізняють:

- факторинг з попередньою оплатою, що передбачає негайну оплату розрахункових документів постачальника, як тільки їх буде надано фактору. Фактично фактор здійснює кредитування постачальника;

- факторинг без попередньої оплати означає, що фактор зобов'язується оплатити передані йому постачальником розрахункові документи на визначену, зафіксовану у договорі дату, як правило, в день оплати документів боржниками. Оскільки зафіксований у договорі строк — це середня величина, то цілком нормально, що окремі покупці здійснять платіж раніше обумовленого терміну, а інші — пізніше. Перевага для постачальника полягає в тому, що він знає точну дату одержання коштів і тому може відповідно планувати свою діяльність.

Зміст та послідовність здійснення факторингової операції зображено на рис. 9.1. За здійснення факторингових операцій фактор стягує з постачальника відповідну плату. Розмір плати, зокрема, залежить від виду факторингу, кредитоспроможності постачальника, розміру процентної ставки за кредит, рівня ризиків, які несе фактор, а також від строку перебування ресурсів фактора в розрахунках з покупцем. Плата за факторингове обслуговування включає:

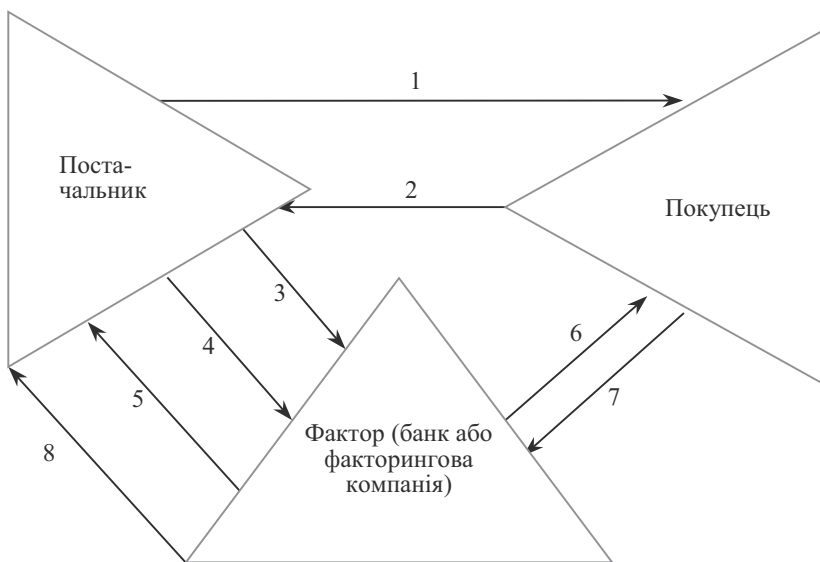
- комісію за послуги у розмірі визначеного договором процента від загальної суми придбаних фактором боргових вимог;
- процент за кредит, наданий фактором постачальнику.

Факторингові операції вигідні як постачальнику, так і фактору.

Використання факторингу постачальником дає йому змогу, зокрема:

- прискорити одержання грошових коштів за відвантажені товари (роботи, послуги);
- зменшити ризик появи сумнівних боргів;
- поліпшити процес інкасування боргів;
- оперативно одержати від фактора кредит;
- зменшити витрати, пов'язані з обліком та інкасацією боргів.

1. Відвантаження постачальником покупцеві товарів (робіт, послуг).
2. Акцепт покупцем боргових вимог за товари (роботи, послуги).
3. Пред'явлення постачальником боргових вимог фактору з метою їх перевідступлення.
4. Вивчення фактором кредитоспроможності постачальника і, у разі позитивного результату, укладення з ним договору факторингу.
5. Перерахування постачальникові коштів у розмірі 70—90 % суми боргових вимог, придбаних фактором.
6. Виставлення фактором боргових вимог для оплати їх покупцем.
7. Оплата покупцем виставлених на нього фактором боргових вимог.
8. Після отримання платежу від покупця фактор перераховує постачальнику залишок коштів (30—10 %) за мінусом плати за факторингове обслуговування.

Рис. 9.1. Зміст і послідовність здійснення факторингової операції

Недоліком факторингу для постачальника є вища вартість цієї операції порівняно зі звичайним кредитом.

Здійснення факторингових операцій дає змогу фактору, зокрема, поліпшити обслуговування клієнтів та залучити нових, збільшити і диверсифікувати джерела доходів. Основним недоліком факторингу для фактора є високий ризик цієї операції. Для мінімізації ризику фактор здійснює лімітування кредитної заборгованості постачальника, встановлює ліміти відвантаження товарів конкретному платникові, страхує окремі угоди тощо.

Форфейтинг — це придбання у кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання відмовитися — форфейтинге — від свого права регресної вимоги до кредитора у разі неможливості одержання грошових коштів від боржника. Фактично форфейтер (комерційний банк або спеціалізована компанія) бере на себе такі ризики, як ризик неплатежу, ризик переказування коштів, валютний, процентний ризик та ін.

Основними документами, які застосовуються при форфейтингу, є векселі. Однак об'єктом форфейтингу можуть бути інші види цінних паперів (але вони обов'язково повинні містити абстрактне зобов'язання) або рахунки дебіторів та розстрочки платежів, що є наслідком використання акредитивної форми розрахунків. Пріоритетне використання векселів пов'язане з простотою їх оформлення, а також із давнім використанням як інструментів фінансування міжнародної торгівлі.

Ініціатором форфейтингової операції є, як правило, експортер чи його банк. Це пов'язано з тим, що для дисконтування подаються або переказні векселі, виписані експортером, або прості векселі, одержувачем коштів за якими він є. Удаючись до форфейтингу, експортер отримує можливість додатково мобілізувати кошти та скоротити дебіторську заборгованість. Звернення експортера до форфейтера відбувається, зокрема, в таких випадках:

- власне фінансове становище експортера не дає йому змоги надовго вилучати власні кошти зі свого обороту;
- імпортер, тобто зовнішньоторговельний контрагент експортера, недостатньо кредитоспроможний;
- експортеру не вдається отримати першокласну гарантію.

Здійснюючи придбання боргових вимог, форфейтер може зберігати їх у себе, в цьому разі витрачені ним грошові кошти можна вважати інвестиціями. Якщо форфейтер не бажає тримати свої кошти в такій формі, він може продати ці інвестиції іншій особі, котра також стає форфейтером. Унаслідок такого наступного перепродажу боргів виникає вторинний форфейтинговий ринок.

Форфейтингу властиві такі характерні ознаки:

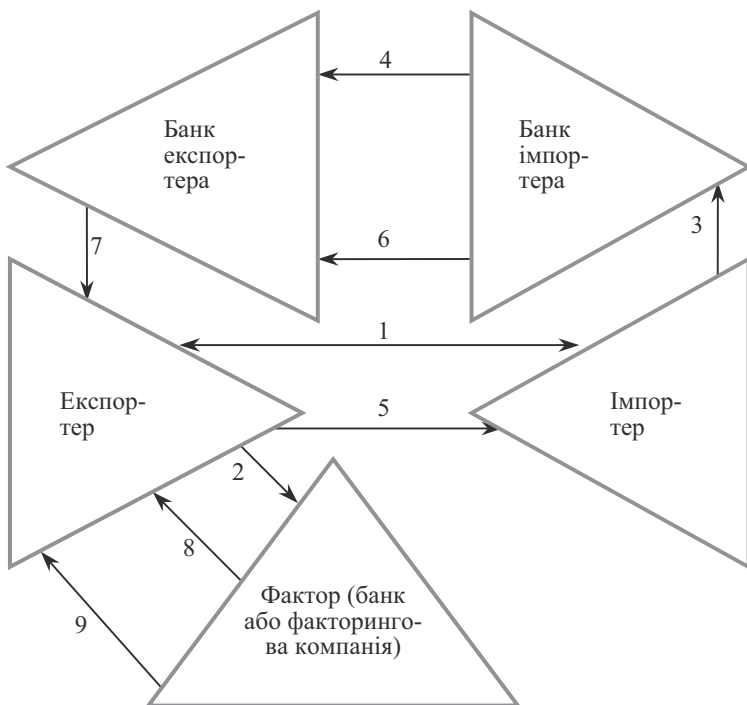
- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- договори форфейтингу укладаються переважно у вільно конвертованих валютах;
- основними документами, що застосовуються при здійсненні форфейтингових операцій, є векселі — прості та переказні;

- кредитування експортера здійснюється шляхом купівлі векселів або інших боргових вимог на дисконтній основі;
- кредитування здійснюється на середньостроковій основі, як правило, на строк від шести місяців до п'яти років, а в деяких випадках — до семи років;
- дисконтування відбувається на основі фіксованої процентної ставки;
- здебільшого форфейтинг пов'язаний з реалізацією машин, обладнання та інших товарів інвестиційного призначення.

Форфейтингові операції здійснюються у такий спосіб. Експортер, банк експортера або імпортер виступають ініціаторами договору. Експортер, який хоче скористатися форфейтингом, знаходить зарубіжного покупця (імпортера), котрий, у свою чергу, хоче отримати середньостроковий кредит для фінансування угоди з експортером. При цьому імпортер може виявити бажання оплатити частку вартості товарів відразу, а залишок регулярно оплачувати протягом узгодженого строку (наприклад, п'яти років). Імпортер повинен оформити серію простих векселів або акцептувати серію переказних векселів. Якщо імпортер має добру кредитоспроможність, то експортер може не вимагати, щоб переказні векселі були гарантовані. Однак у більшості випадків, особливо коли імпортер не є першокласним позичальником, від нього вимагають знайти банк, котрий гарантував би або звалював зазначені векселі.

Експортер, у свою чергу, мусить знайти форфейтера. Як правило, експортер може звернутись до кількох форфейтерів, намагаючись виявити найвигідніші пропозиції. Для форфейтера важливо знати: загальну суму операції; строк; валюту; назву експортера та імпортера, країну, яку вони представляють; чим оформлена заборгованість (прості чи переказні векселі); форму забезпечення (аваль, гарантія); суму та строк погашення; процентну ставку; предмет та ціну товару; строк та кількість поставок; місце платежу.

Після того, як форфейтер отримає відповіді на зазначені вище питання, він здійснює кредитний аналіз. Форфейтер може відмовитись від укладення угоди з експортером або дати згоду на її укладення. Якщо експортер уклав угоду про форфейтинг до підписання контракту з покупцем, він матиме можливість зробити точний розрахунок ціни товару з урахуванням реальних витрат щодо залучення коштів. Експортер відвантажує товари, отримує векселі, які потім продає форфейтеру зі скидкою та на безповоротній основі. Загальна схема організації форфейтингу має такий вигляд (рис. 9.2).

1. Експортер та імпортер домовляються про поставку товарів та порядок їх оплати.
2. Експортер шукає форфейтера.
3. Імпортер оформляє серію векселів та знаходить банк, який гарантує або авальює зазначені векселі.
4. Направлення в банк експортера гарантованих або авальованих векселів.
5. Поставка товарів.
6. Дозвіл на передання векселів експортеру.
7. Надання векселів експортеру.
8. Продаж векселів експортером форфейтеру.
9. Надходження коштів від проданих векселів.

Рис. 9.2. Зміст і послідовність здійснення форфейтингової операції

Удаючись до форфейтингу, експортер має такі переваги:

- можливість одержання грошових коштів відразу після відвантаження продукції або надання послуг, що поліпшує ліквідність експортера;
- при купівлі векселів застосовується фіксована облікова ставка, тобто дисконт є визначеною сумою і протягом усього строку

кредитування не змінюється, незважаючи на зміну ставок на ринку капіталів;

- відсутність ризиків, оскільки експортер продає боргові вимоги форфейтеру на безповоротній основі, тобто без права регресу;
- відсутність витрат часу та коштів на управління боргом або на організацію його погашення;
- простота документації та оперативність її оформлення;
- робить зайвим експортне страхування.

До недоліків форфейтингу, з погляду експортера, можна віднести:

- його високу вартість;
- вірогідність того, що експортер може не знайти гаранта або аваліста, який би задовольняв форфейтера;
- необхідність підготувати документи у такий спосіб, щоб на експортера не було регресу у разі банкрутства гаранта або аваліста, а також необхідність знати законодавство країни імпортера.

Здійснення форфейтингових операцій дає форфейтеру такі переваги:

- простота та оперативність в оформленні документації;
- вища маржа, ніж при кредитуванні;
- можливість реалізації куплених активів на вторинному ринку. До недоліків форфейтингу для форфейтера належать:
- відсутність права регресу у разі несплати боргу;
- необхідність знання законодавства країни імпортера;
- необхідність нести ризики до погашення векселів;
- відповідальність за перевірку кредитоспроможності гаранта або аваліста.

9.5. ОПЕРАЦІЇ З ДОРОГОЦІННИМИ МЕТАЛАМИ

Дорогоцінні метали — це золото, срібло, платина і метали платинової групи у будь-якому вигляді та стані. Операції з дорогоцінними металами включають дії, пов'язані з: виникненням та припиненням права власності та інших прав на дорогоцінні метали; надходженням дорогоцінних металів до місць їх зберігання, а також зберіганням і відпуском у встановленому порядку дорогоцінних металів; зміною вмісту або фізичного стану дорогоцінних металів у будь-яких речовинах і матеріалах під час їх видобутку, виробництва та використання; ввезенням дорогоцінних металів у країну з-за кордону та вивезенням їх з неї.

Банки здійснюють на ринку дорогоцінних металів операції з банківськими металами. До останніх належать золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. Найвищими пробами банківських металів визнаються проби не нижче ніж: для золота — 995,0; для срібла — 999,0; для платини та паладію — 999,5.

Залежно від обсягу здійснюваних операцій та їх різновидів розрізняють такі види ринків дорогоцінних металів:

1. Міжнародний, або світовий, ринок. Він є всеохоплюючим, на ньому реалізуються угоди з великими партіями металів. Правила здійснення операцій не контролюються державними органами або правила регулювання дуже ліберальні. На міжнародних ринках здійснюються: первісна пропозиція дорогоцінних металів найбільшими їх видобувачами; встановлення базової ціни дорогоцінних металів для операцій на регіональних і внутрішніх ринках; інтервенції центральних банків для підтримання ціни металу.

2. Регіональні ринки примикають до світових і також мають міжнародний характер. У своїй основі вони орієнтовані на місцевих клієнтів, більш дрібних.

3. Внутрішні або місцеві ринки — це, як правило, ринки однієї або декількох держав. На них здійснюється державний контроль. Вони, у свою чергу, поділяються на:

- вільні ринки, на яких держава не обмежує ввіз та вивіз металу і не дуже суворо здійснюється регулювання;
- контрольовані ринки, на яких для резидентів встановлюються досить суворі правила, а права нерезидентів можуть обмежуватися, аж до заборони здійснення операцій з дорогоцінними металами.

Залежно від наявності металів у кожній операції ринок дорогоцінних металів умовно поділяють на ринок фізичного наявного металу та безготівкового («паперового») металу.

Ринок дорогоцінних металів поділяють також на:

1) оптовий, який включає просування металів від постачальників до споживачів на внутрішньому ринку, а також міжбанківський ринок та поставки з нього посередникам (торговцям), які займаються перепродажем металів кінцевим споживачам;

2) роздрібний ринок включає постачання металами безпосередніх споживачів та дрібних інвесторів, які знаходяться на внутрішньому ринку.

В Україні до оптової торгівлі належать операції купівлі-продажу за однією угодою або з одним контрагентом протягом робочого дня більше ніж 100 грамів золота, платини чи металів платинової групи або 1000 грамів срібла, у зливках чи монетах у кількості понад 10 золотих, платинових або срібних монет. Якщо торгівля відбувається у розмірах, менших ніж указано вище, то вона називається роздрібною.

До складу учасників ринку входять постачальники металу (видобувні компанії, афінажні підприємства, асоціації виробників тощо), професійні посередники (банки, спеціалізовані компанії) та фінансові і промислові споживачі (центральні банки, інвестори, ювелірні підприємства тощо).

Торгівля металами на ринку здійснюється тільки в регламентованій стандартній формі, тобто стандартних і мірних зливок, а також монет вітчизняного та іноземного виробництва, якість металу яких відповідає вимогам до проби відповідного металу. Стандартні зливки повинні відповідати світовим стандартам якості, насамперед прийнятим Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів. Мірні зливки (міні-зливки) — це зливки масою до 1 кг і менше та відповідним вмістом у них чистого дорогоцінного металу.

До операцій з банківськими металами, які можуть виконувати банки, відносять такі.

1. *Депозитні операції* здійснюються у тому разі, коли необхідно залучити метал на рахунок або, навпаки, розмістити на визначений строк. Для цього використовуються металеві рахунки. Якщо у клієнта беруться метали у фізичній формі для тимчасового зберігання, то йому відкриваються металеві рахунки відповідального зберігання типу «Allocated», тобто «З розміщенням». Характерним для цих рахунків є те, що на них обліковується метал, який зберігається в даному банку, причому останній не має права використовувати цей метал і повертає власнику саме ті зливки, які отримав на зберігання.

Для здійснення операцій з «безготівковим» металом використовуються рахунки типу «Unallocated», тобто «Без розміщення». На таких рахунках облік ведеться у грамах чи унціях, а не в конкретних зливках. Фактично такі металеві рахунки знеособлені, метали на них мають лише кількісну характеристику маси (для монет — кількість у штуках) і вартісну балансову оцінку. Підставою для зарахування дорогоцінних металів на знеособлені металеві рахунки може бути їх поставка у фізичній формі, перерахунок з інших знеособлених рахунків, продаж металів клієнтові чи

їх придбання банком. Отримати метал клієнт може в даному банку, банках-кореспондентах або у світових центрах торгівлі дорогоцінним металом, зокрема Лондон (Loco London), Цюріх (Loco Zurich), Нью-Йорк (Loco New York).

Банки можуть випускати золоті сертифікати, які свідчать про депонування золота в банку. Вони підлягають вільному обміну на зазначену в них кількість золота або грошовий еквівалент золота за ринковою ціною. Золоті сертифікати переважно іменні, однак передбачається право їх передавання шляхом відповідного напису. Вони можуть випускатися замість депонованих монет, а також золота, яке зберігається в інших країнах з метою фактичного гарантування на випадок його блокування чи націоналізації. Операції із золотими сертифікатами вигідні банкам-емітентам, тому що дають комісійний дохід, розширюють клієнтуру, підвищують репутацію банку. Різновидом золотих сертифікатів є ощадна книжка, яка видається власникові депонованого золота, що дає змогу здійснювати багаторазові операції з ним.

2. *Операції з надання кредитів у дорогоцінних металах* здійснюються шляхом поставок їх у фізичній формі або зарахування на знеособлені рахунки в обмін на зобов'язання зворотної поставки відповідного металу в термін, зазначений у договорі. Погашення кредитів у дорогоцінних металах може здійснюватися у формі фізичної поставки, шляхом перерахування дорогоцінних металів із металевих рахунків позичальника чи придбання банком за грошові кошти позичальника металу в іншого учасника міжбанківського ринку для погашення раніше одержаного кредиту.

Банки можуть кредитувати позичальника і під заставу золотого депозиту. Видача та погашення кредиту здійснюється в грошовій формі, а золото є формою забезпечення виконання зобов'язань у кредитних правовідносинах.

3. *Операції з монетами з дорогоцінних металів.* Банки здійснюють продаж клієнтам монет з дорогоцінних металів, а також викупувають у них такі монети, звісно, за нижчою ціною. Центральні банки, як правило, є оптовими постачальниками монет для уповноважених дистриб'юторів, роль яких виконують, насамперед, комерційні банки.

Ринок монет із дорогоцінних металів включає монети нумізматычні, напівнумізматычні, обігові та зливкові. Останні три види монет ще називають інвестиційними або тезавраційними, оскільки вони використовуються практично для нагромадження абстрактної вартості шляхом інвестування грошових коштів у монети з дорогоцінних металів, особливо золота.

Продаж монет здійснюється з премією, розмір якої залежить від багатьох факторів, зокрема якості монет. Так, американська система класифікації якості монет «Червона книга» включає три типи рейтингів: базові, додаткові та нумізматичні. Найвища якість за базовим рейтингом — «proof», тобто монети із дзеркальною поверхнею, виразним зображенням малюнка. Додатковий рейтинг може бути «proof like» (подібна до високопробної), тобто монети поза обігом, але так якісно викарбувані, що нагадують високопробні. Згідно з нумізматичними рейтингами монета може бути «extremely rare» (екстремально рідкісною), тобто майже унікальною, існує лише кілька екземплярів.

4. *Операції спот (spot)* — це операції з купівлі-продажу дорогоцінних металів, що здійснюються контрагентами на умовах зарахування/списання металу та валюти з рахунків на рахунки не пізніше другого робочого дня після укладення угоди. Умови розрахунків спот є зручними для контрагентів: протягом поточного та наступного дня обробляється необхідна документація, оформлюються платіжні та інші доручення для виконання умов угоди. Всі інші угоди купівлі-продажу металу, датою валютування за якими не є другий робочий день після дати укладення, є угодами аутрайт (outright).

5. *Операції типу своп (swap)* — це одночасна купівля і продаж дорогоцінного металу. Такі операції поділяються на три види:

- своп у часі або фінансовий своп — це купівля (продаж) однієї і тієї самої кількості металу на умовах спот проти продажу (купівлі) на умовах форвард;

- своп за якістю металу передбачає одночасну купівлю (продаж) металу однієї якості, наприклад золота проби 999,9 проти продажу (купівлі) золота іншої якості, наприклад проби 999,5. Сторона, яка продає золото вищої якості, отримуватиме премію;

- своп за місцезнаходженням металу передбачає купівлю-продаж золота в одному місці, наприклад, Локо-Лондон, проти продажу (купівлі) золота в іншому, наприклад, Локо-Цюріх, за існування різниці цін на метал однакової якості у двох зазначених пунктах.

6. *Опціони* — право (але не обов'язок) продати чи придбати певну кількість золота за певною ціною на певну дату (європейський опціон) чи протягом усього обумовленого строку (американський опціон). Продавець опціону продає контрагентові права на виконання угоди чи відмови від неї, за що отримує від покупця премію.

Розрізняють два види опціонів:

- опціон пут (put), тобто опціон на продаж, дає покупцеві опціону право на продаж металу за ціною виконання чи право відмовитися від його продажу. Він захищає власника від зниження цін на метали;

- опціон кол (call), тобто опціон на купівлю, дає покупцеві опціону право придбати метал за ціною виконання чи відмовитися від його купівлі. Цей опціон захищає власника від підвищення цін на метали.

Хеджування за допомогою опціонів полягає у такому. Якщо банк хеджує себе від підвищення в майбутньому ціни металу, він або купує опціон кол, або продає опціон пут. Якщо ж банк хеджує себе від зниження ціни металу, він повинен або купити опціон пут або продати опціон кол.

7. *Форвардні угоди* передбачають продаж (купівлю) металу на строк, що перевищує другий робочий день після укладення угоди. Укладення форвардної угоди означає, що одна зі сторін бере на себе зобов'язання здійснити поставку визначеної кількості металу на дату, яка обумовлена в угоді, але віддалена проміжком часу від дати укладення угоди, а інша сторона зобов'язується прийняти поставку за обумовленою в угоді ціною. Метою укладення форвардної угоди покупцем металу є страхування від підвищення в майбутньому ціни на метал на спотовому ринку, а продавцем металу — страхування від падіння в майбутньому ціни металу на ринку спот.

Різновидом форвардних угод є форвардні контракти за процентними ставками (FRA), тобто це двостороння угода, за якою контрагенти беруть на себе зобов'язання обмінятися на певну дату у майбутньому платежами на підставі короткострокових процентних ставок, одна з яких є твердою, а інша — плаваючою. Сума цих платежів розраховується відносно контрактного номіналу, а в умови контракту закладено певний форвардний період, тобто період, який починається з обумовленої дати в майбутньому. Основна мета таких угод полягає в хеджуванні процентної ставки, що пов'язано з тим, що на ринку дорогоцінних металів відбуваються коливання процентних ставок за золотими кредитами та депозитами.

9.6. ОПЕРАЦІЇ З ВЕКСЕЛЯМИ

Інкасування векселів. Банківська операція з інкасування векселів, що належить до комісійних операцій, разом із супровідними документами (рахунками, транспортними документами, то-

варорозпорядчими документами або іншими подібними документами) полягає в здійсненні банком за дорученням комітента (векселедержателя) операцій з вексями і супровідними документами на підставі одержаних від комітента інструкцій з метою одержання платежу та/або акцепту за вексями, передавання векселів і супровідних документів проти платежу та/або акцепту, передавання векселів і супровідних документів на інших умовах.

Інкасування векселів разом із супровідними документами здійснюється за двома видами: чисте інкасо та документарне інкасо. Сторонами в операції з інкасування є: комітент (принципал), банк-ремітент, інкасувальний банк, банк-пред'явник та платник, якому має бути зроблене пред'явлення векселів та супровідних документів згідно з дорученням на інкасування.

Чисте і документарне інкасо векселів банк здійснює на підставі укладеного з векселедержателем договору про інкасування. Банк має право укладати договір щодо:

- прийняття простих і переказних векселів для пред'явлення платникам у разі настання за ними строку платежу для одержання платежу та вчинення за ними протесту — у разі неплатежу або часткового платежу;

- прийняття переказних векселів для пред'явлення до акцепту і простих векселів зі строком платежу у визначений строк від пред'явлення для проставлення дати пред'явлення та здійснення за ними протесту — у разі неакцепту, часткового акцепту, умовного акцепту або недатованого акцепту;

- прийняття опротестованих векселів для їх пред'явлення до платежу зазначеним у дорученнях на інкасування особам (за винятком судового порядку);

- прийняття копії векся для затребування оригіналу векся, який є у зберігача;

- прийняття примірника переказного векся для затребування іншого (акцептованого) його примірника, який є у зберігача;

- прийняття векселів для їх передавання зазначеним у дорученнях на інкасування особам на визначених дорученнями на інкасування умовах;

- вчинення інших дій з вексями та супровідними документами відповідно до викладених у дорученнях на інкасування інструкцій з метою передавання супровідних документів платнику:

- проти платежу за векселем;
- проти акцепту за векселем;
- проти платежу за векселем з попереднім акцептом векся;
- на інших умовах;

- виконання всіх інших дій, пов'язаних з інкасуванням векселів, супровідних документів та захистом прав комітента.

Усі документи, що передаються банку для інкасування, мають супроводжуватися дорученням на інкасування, у якому мають бути точні та повні інструкції принципала. Банку дозволяється діяти тільки відповідно до таких доручень. Доручення на інкасування векселів повинно мати реєстр або опис векселів.

Банк не зобов'язаний вивчати самі документи, що інкасуються, щоб знайти в них потрібні інструкції. Однак, перевіряючи документи, банк має переконатися в тому, що одержані документи за зовнішніми ознаками відповідають тим, що зазначені в дорученні на інкасування.

Доручення на інкасування подається банку-ремітенту комітетом:

- у трьох примірниках, якщо банк-ремітент і банк-пред'явник — одна особа;
- у чотирьох примірниках, якщо банк-ремітент і банк-пред'явник — різні особи;
- у п'яти примірниках, якщо в інкасуванні, крім банку-ремітента і банку-пред'явника, бере участь інкасувальний банк.

Банк-ремітент має право вимагати від комітента подання додаткових примірників доручень на інкасування, якщо це передбачено договором або виникає така потреба під час проведення операції.

Банк-ремітент уважно перевіряє правильність оформлення комітетом доручень на інкасування, що подаються, і в разі виявлення помилок або неточностей повертає їх клієнтам на пере-оформлення.

Правильно оформлені доручення на інкасування та інші документи, що інкасуються, банк-ремітент приймає від комітента під розпис із зазначенням дати їх одержання на останньому примірнику доручення і реєструє у відповідному журналі.

Комітент може зазначити в дорученні на інкасування назву інкасувального банку (банку-пред'явника), якщо його вибір обумовлений сторонами угоди (комітетом і платником). Таким банком, як правило, має бути банк, з яким цей банк уклав договір про інкасування, та/або кореспондент цього банку.

Якщо з інкасувальним банком (банком-пред'явника) банк не уклав договір про інкасування або перший не є кореспондентом цього банку, то останній може, але не зобов'язаний, прийняти від комітента (іншого банку) доручення на інкасування.

Якщо угодою між комітентом і платником не передбачений банк-пред'явник, то вибір останнього (і заповнення відповідного реквізиту доручення на інкасування) здійснюється безпосередньо банком-ремітентом.

Якщо платежі забезпечені гарантією, то комітент у дорученні на інкасування додатково включає вимогу про платіж за рахунок гарантії на випадок неоплати платником документів, що інкасуються, у встановлений строк. Однак це лише за умови, що така вимога не суперечитиме положенням виданої гарантії.

У всіх випадках за наявності гарантії комітент має зазначити в дорученні на інкасування гаранта, а якщо гарантія надана окремо від векселя в письмовій формі, — дату гарантії, її номер, суму і строк дії.

Під час передавання векселя для інкасування комітент має здійснити на векселі *передоручений індосамент* на користь банку-ремітента. Передоручений індосамент може містити такі вказівки: «як довіреному (назва банку) для (перелік дій)» (застосовується для визначених комітента дій), «для пред'явлення до акцепту» (застосовується для пред'явлення переказного векселя до акцепту), «валюта на інкасо» або «валюта до отримання» (застосовується для пред'явлення векселя до платежу) тощо.

Банк-ремітент, який уклав договір про інкасування з комітентом, здійснює інкасування самостійно або користуючись послугами інших банків, якщо комітент згідно з договором або дорученням на інкасування, поданим до банку-ремітента, надав останньому таке право. Послуги інших банків надаються на підставі відповідних договорів між: банком-ремітентом та інкасувальним банком (банком-пред'явником); інкасувальним банком і банком-пред'явником.

Банк, який користується послугами іншого банку для виконання інструкцій комітента, здійснює це за рахунок останнього.

Якщо банк-ремітент не є банком-пред'явником, то він може, якщо комітент надав йому таке право, передати вексель шляхом вчинення передорученого індосаменту інкасувальному банку, а останній у свою чергу — банку-пред'явнику.

Під час здійснення інкасування векселів за умови вчинення індосаменту на банк — юридичну особу та в разі наступного передавання векселя від однієї з установ цього самого банку до іншої виконання передорученого індосаменту необов'язкове. Тому під час передавання векселів комітентом або одним з банків іншому банку, що одержує векселі, може вимагатися вчинення передорученого індосаменту не на ім'я установи банку, а на ім'я

власне банку — юридичної особи. Крім того, опротестування одержаних установою від іншої установи одного й того самого банку векселів на інкасо має виконуватися не від імені цієї установи банку, а від імені банку взагалі. У разі додержання такого порядку немає потреби під час пересилання векселів від одного банку до іншого вчиняти на векселях передоручені індосаменти.

Прийняті доручення на інкасування і додані до них документи перед відсиланням інкасувальному банку оформляються таким чином:

- зазначається назва інкасувального банку, який вибирає банк-ремітент;
- банку-пред'явнику подається інструкція про порядок зарахування суми виручки на рахунки банку-ремітента, а також про спосіб повідомлення банку-ремітента про хід виконання доручення (про здійснення акцепту або платежу, неакцепт або неплатіж тощо).

Пред'явлення документів платнику може бути здійснено:

- поштою — у цьому разі час пред'явлення є часом одержання поштової кореспонденції;
- у місці акцепту або платежу, зазначеному на векселі, а якщо воно не зазначено, то в місці перебування особи, яка має акцептувати або оплатити вексель. Якщо особа, яка має акцептувати або оплатити вексель, або будь-яка особа, уповноважена діяти за неї, не перебуває в цьому місці або з нею неможливо встановити контакт, то документи пред'явнику не пред'являються.

Банк, не маючи інших інструкцій, може пред'явити документи, що не підлягають оплаті, через банк або в банку шляхом відсилання платнику письмового повідомлення про те, що банк тримає цей документ з метою одержання акцепту або оплати тощо. Повідомлення має бути відіслане в такий час, щоб воно могло бути одержане до того дня або того самого дня, у який настане строк пред'явлення, якщо в дорученні на інкасування не зазначено інше.

Якщо не визначено інше, то під час інкасування документів зі строком оплати за пред'явленням або без зазначення строку оплати документи пред'являються банком протягом трьох діб з дня їх одержання.

Якщо документи підлягають оплаті, то банк-платник може вимагати від банку-пред'явнику, крім зазначеного повідомлення пред'явлення оригіналів доручення на інкасування і документи.

Якщо пред'явлення зроблене шляхом повідомлення, але акцепт або оплата не надійшли до закінчення банківських операцій

наступного дня після настання строку за векселем, а за операціями з векселями, що підлягають оплаті за пред'явленням, — на третій банківський день після відсилання повідомлення, то банк-пред'явник може вважати вексель як неакцептований або несплачений і пред'явити його до протесту або ж виконати інші дії згідно із дорученням на інкасування.

Документи на інкасо із зазначенням точного строку оплати мають оплачуватися не пізніше наступного дня після настання відповідного строку платежу.

Акцепт тратт, а також виставлення простих векселів здійснюється платником у строк, зазначений в дорученні на інкасування, а якщо термін не зазначений — не пізніше трьох діб з дня одержання документів банком-пред'явником.

Якщо останній день строку, зазначеного в дорученні на інкасування, припадає на неробочий день, то акцепт або оплата документів тощо можуть здійснюватися в перший робочий день.

Якщо банк за будь-якої причини не може виконати інструкції, що містяться в дорученні на інкасування (у тому числі, якщо ці інструкції нечіткі або неточні), а також, якщо немає тих чи інших документів, то банк не пізніше наступного робочого дня повідомляє про це сторону, від якої він одержав доручення на інкасування, і запитує у неї відповідні інструкції. За дорученням на інкасування з нечіткими і неточними інструкціями документи зберігаються до отримання відповіді від належної сторони.

За здійснення операцій з інкасування банк має право утримувати на свою користь комісію, а за іногородніми векселями, крім того, данно і порто.

Доміциляція векселів належить до комісійних операцій.

Векселедавець під час видачі векселя може зазначити особливого платника (зокрема банк), який здійснить оплату векселя відповідно до строку платежу за ним:

- за місцезнаходженням платників за векселями — векселедавця простого або трасата переказного векселя. Такі векселі є недоміцильованими, а зазначена для здійснення платежу третя особа — особливим платником у місці платежу;

- не за місцезнаходженням платників за векселями — векселедавця простого або трасата переказного векселя — доміциліантів. Такі векселі є доміцильованими, а зазначена для здійснення платежу третя особа — особливим платником в особливому місці платежу — доміциліатом.

Якщо особливий платник або доміциліат не зазначений трасатом, то він може бути названий трасатом у разі акцепту. Але мі-

ще платежу (населений пункт) трасат-акцептант змінити не може. Якщо він у разі акцепту змінить місце платежу, то це означає, що в акцепті було відмовлено.

Під час призначення банку особливим платником за доміцильованим або недоміцильованим векселем із платником за векселем (векседавцем, акцептантом) укладається договір про оплату банком векселів.

За здійснення оплати векселів банк може утримувати з платника за векселем винагороду.

Згідно з умовами договору з банком платник за векселем зобов'язаний перерахувати в банк на відповідний рахунок достатню суму коштів для оплати векселя. За рахунок цих коштів банк як особливий платник або доміциліат здійснює платіж за векселем законному векселедержателю.

Кошти, що зараховані на відповідний рахунок, можуть бути використані для оплати векселів або повернені на вимогу платника на його поточний рахунок.

На вимогу законного векселедержателя банк приймає до оплати і здійснює платіж за векселем за умови:

- пред'явлення оригіналу векселя і супровідного реєстру пред'явлених до оплати векселів. Здійснення платежу за копією векселя забороняється. Оплата переказних векселів, складених у кількох примірниках, здійснюється за тим акцептованим і належним чином індосованим примірником векселя, який пред'явлений до оплати першим;

- наявності на відповідному рахунку коштів для оплати векселя.

Платіж за векселем може здійснюватися повністю — у разі наявності достатньої суми коштів і частково в межах наявних коштів — у разі їх недостатності для оплати векселя в повній сумі.

Банк не зобов'язаний приймати до оплати недоміцильовані з особливим платником та невизначено доміцильовані векселі, у яких прямо не зазначений цей банк як особливий платник (доміциліат) або зазначена лише адреса банку, хоча банку і було відомо, що він призначений платником за векселем на підставі інших документів.

Якщо коштів недостатньо або їх зовсім немає, то відповідальність за неоплату (часткову неоплату) векселя покладається на довірителя.

Оплачені в повній сумі векселі банк повертає представнику платника за векселями під розпис або відсилає (спеціальним зв'язком, цінним листом) під час повідомлення про їх оплату. Повідомлення може бути надіслане платнику і в разі часткової оплати векселя в строк і способом, що встановлені договором.

У разі часткової оплати векселя і повернення векселя векселедержателю на його вимогу він видає розписку про одержаний частковий платіж.

Торгівля векселями. Купівля та продаж векселів здійснюються банком відповідно до законодавства України та на підставі укладеного з продавцем (покупцем) договору.

Купівля, продаж і обмін векселів за дорученням. Купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів здійснюються банком відповідно до законодавства України і на підставі договору про комісію і дорученням.

Зберігання векселів належить до комісійних операцій. Зберігання векселів — це здійснення банком за дорученням, від імені та за рахунок векселедержателя операцій з векселями відповідно до одержаних від нього інструкцій, а саме: схов, передавання оригіналу векселя законному векселедержателю копії векселя, передавання примірника переказного векселя, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векселя та передавання оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі за умов, зазначених векселедержателем.

Якщо з контексту не впливатиме інше, то далі за текстом цієї частини вексель — це власне вексель, оригінал, копія або примірник векселя; примірник для вручення — це акцептований примірник переказного векселя або такий примірник, що мав бути пред'явлений або був пред'явлений до акцепту та неакцептований, незалежно від того, опротестований цей примірник чи ні, який банк зберігає і має передати законному власнику іншого примірника безпосередньо або через уповноважену особу.

Зберігання векселів здійснюється за двома видами: відкрите та закрите.

Відкрите зберігання здійснюється шляхом подання в банк супровідного доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями.

Закрите зберігання здійснюється шляхом надання векселедержателю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями. Закрите зберігання здійснюється на підставі договору про зберігання (схов) векселів. Договір може укладатися на певний строк, без зазначення строку або до запитання та/або про зберігання визначених векселів. Він може містити умови про майнову відповідальність банку.

Векселі, що передаються банку на відкрите зберігання, мають супровідне доручення на відкрите зберігання векселів, у якому

мають міститися точні та повні інструкції векселедержателя. Банку дозволяється діяти тільки згідно з такими дорученнями.

Доручення на відкрите зберігання векселя має містити реєстр векселів, що передаються. Для забезпечення відкритого зберігання векселів достатньо лише реєстру векселів, переданих у банк на відкрите зберігання.

Відкрите зберігання векселів банк здійснює згідно з укладеним з векселедержателем договором про відкрите зберігання (схов) векселів.

Банк має право укладати договір щодо:

- приймання векселів на зберігання (схов) для повернення векселедержателю на його першу вимогу незалежно від строку зберігання (схову);

- приймання оригіналів векселів на зберігання (схов) для їх передавання законному векселедержателю копій векселя;

- приймання векселів на зберігання (схов) для їх передавання зазначеним у дорученнях на зберігання векселів особам на визначених дорученнями умовах;

- учинення інших дій з векселями відповідно до інструкцій, викладених у дорученнях на відкрите зберігання векселів (контроль за строками платежу за векселями, передавання векселів у заставу на користь третіх сторін, приймання векселів у заставу на користь векселедержателя, виконання всіх інших дій, пов'язаних з відкритим зберіганням векселів та захистом прав векселедержателя).

Видають векселі зі схову лише векселедержателю або його законному представнику з оформленими належним чином повноваженнями.

У разі передавання оригіналу векселя проти копії векселя оригінал може бути одержаний тільки представником законного векселедержателя копії векселя з оформленими належним чином повноваженнями після проведення аналізу копії векселя.

Виготовити копію може будь-який законний векселедержатель на будь-якому етапі обігу векселя.

У разі передавання примірника векселя для вручення проти іншого примірника векселя примірник для вручення може бути одержаний лише векселедержателем або його законним представником пред'явленого примірника з оформленими належним чином повноваженнями після проведення аналізу пред'явленого примірника. Пред'являти, відсилати до акцепту, давати доручення на пред'явлення до акцепту будь-якого примірника може будь-який векселедержатель на будь-якому етапі обігу векселя.

Банк може зберігати примірник для вручення для його передавання законному векселедержателю, навіть якщо цей примірник неакцептований або пред'являвся до акцепту не цим банком, або був опротестований у неакцепті, недатованому акцепті тощо.

У разі передавання векселя після зберігання (схову) особі, зазначеній векселедержателем, вексель може одержати лише ця особа або її представник з належним чином оформленими повноваженнями.

Під час передавання векселя одержувач має надати розписку про одержання векселя.

Після передавання векселів банк має направити векселедержателю повідомлення про їх вручення в строк і способом, що встановлені договором про зберігання (схов) векселів.

Банк не повинен приймати векселі на зберігання, а доручення на зберігання векселів до виконання, якщо реквізити хоча б одного з векселів не відповідають зазначеним у дорученні на зберігання векселів (реєстрі векселів, переданих на зберігання) даним.

За здійснення операцій із зберігання (схову) векселів банк може отримувати винагороду, що зазначається в договорі про зберігання (схов) векселів. Розмір винагороди за зберігання (схов) векселів банк встановлює самостійно.

9.7. ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНИРІНГ

Фінансовий інжиніринг — це цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів та/або нових фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансових проблем за допомогою уже відомих фінансових інструментів та технологій. Можна сказати, що фінансовий інжиніринг допомагає банкам та іншим фінансовим посередникам оперативніше та ефективніше реагувати на зміни, що відбуваються у світі, в законодавстві та економіці конкретної країни, всередині конкретного суб'єкта господарювання.

Зауважимо, що фінансовий інжиніринг не слід ототожнювати з фінансовим аналізом, котрий є лише першим суттєвим етапом фінансового інжинірингу. Суть фінансового аналізу полягає в розчленуванні чи розкладі цілого на складові частини з метою їх вивчення, з'ясування відношення між ними, виявленні наявності проблеми та її першопричин. Фінансовий інжиніринг, використовуючи результати фінансового аналізу, відповідний власний інструментарій та операційні схеми, а також власне розуміння про-

блеми, займається розробленням, конструюванням та реалізацією нових фінансових інструментів та/або технологій з метою розв'язання відповідних фінансових проблем.

В окремих випадках шляхи вирішення цих проблем мають одноразовий характер, вони непридатні для повторного використання. Водночас може бути, що готове рішення фінансової проблеми має досить широке застосування, тобто може використовуватися значною кількістю суб'єктів господарювання. Отже, кожний фінансовий інструмент чи схема повинні задовольняти конкретні потреби клієнта, у більшості випадків схеми фінансового інжинірингу не можуть бути універсальними та уніфікованими.

З погляду практики фінансовий інжиніринг охоплює різні сфери економіки та напрями діяльності. Зокрема, відчутна роль фінансового інжинірингу в торгівлі цінними паперами та похідними цінними паперами, особливо при здійсненні арбітражу у часі. Як правило, основою для існування похідних цінних паперів є невизначеність у майбутньому. Тому механізм випуску та обігу похідних цінних паперів пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

У галузі корпоративних фінансів часто виникає потреба у фінансовому інжинірингу для створення нових інструментів або технологій захисту капіталів при здійсненні значних за обсягом комерційних операцій.

До проблем фінансового інжинірингу належать питання, що виникають при злитті або поглинанні підприємств. Прикладом такого фінансового інжинірингу можна назвати появу «проміжного» фінансування. При «проміжному» фінансуванні інвестиційний банк надає кредит групі викупу на строк, доки не буде організовано фінансування на стабільнішій основі. Надаючи такий кредит, інвестиційний банк отримує не лише проценти, а й комісійні доходи за надання консультаційних та інших послуг. Водночас банк заінтересований у найскорішому поверненні кредиту, оскільки такий кредит є досить ризикованим.

Фінансовий інжиніринг відіграє значну роль в управлінні короткостроковими та довгостроковими інвестиціями. Зокрема, були розроблені та впроваджені в практику такі інструменти, як взаємні фонди грошового ринку, взаємні фонди та ринок репо.

Взаємні фонди грошового ринку продають свої паї дрібним інвесторам, а потім об'єднують кошти для наступного інвестування — так само, як і традиційні взаємні фонди. Різниця полягає

в тому, що взаємні фонди грошового ринку інвестують кошти виключно в низькоризиковані короткострокові інструменти грошового ринку. Дохід від цих інструментів потім розподіляється між пайовиками за відрахуванням невеликих комісійних. У більшості випадків вартість паю була постійною, дивіденди сплачувалися часто, як правило щоденно, і переглядалися щомісяця. Потім взаємні фонди грошового ринку отримали можливість випускати чеки, що ще більше підвищило їхню привабливість.

Репо — це операції з продажу та купівлі цінних паперів з різними датами розрахунку. Зворотне репо, або угода про купівлю цінних паперів із зворотним продажем, є дзеркальним відображенням репо. Тобто, репо та зворотне репо — це фактично короткострокові кредити, забезпечені базисними цінними паперами, на-І приклад державними цінними паперами. Вони використовуються для одержання короткострокового фінансування, інвестування короткострокових залишків готівки або одержання цінних паперів для використання при «коротких» продажах.

Значна роль фінансового інжинірингу пов'язана з обслуговуванням населення. Тут можна назвати, зокрема, **«нау»-рахунки індивідуальні пенсійні рахунки**.

Відчутну роль відіграє фінансовий інжиніринг у фінансуванні зовнішньої торгівлі, залученні грошовим ресурсів для інвестицій; покритті бюджетного дефіциту, зниженні бази оподаткування у клієнта, включаючи самі банки; сек'юритизації активів; управлінні ризиками тощо.

Застосування фінансового інжинірингу передбачає наявність у банків висококваліфікованих спеціалістів. Останні повинні мати відповідний рівень знань у галузях економічної та фінансової теорії, бухгалтерської та банківської справи, юриспруденції, математики, статистики та оподаткування, володіти мистецтвом моделювання. Крім того, необхідно знати комп'ютерну та телекомунікаційну техніку, бути поінформованим про наявні, розроблені фінансові інструменти та схеми, розуміти, в який спосіб їх можна використати при вирішенні поставлених фінансових проблем.

Розроблення нових інструментів або схем фінансового інжинірингу починається, як правило, з пошуку нових концептуальних ідей. Можливі два шляхи. При першому ідею нових інструментів та схем фінансового інжинірингу можуть висувати працівники банку. При другому — аналізується та узагальнюється ситуація в економіці, на ринку грошей, дії конкурентів, досліджуються потреби клієнтів та зміни в законодавстві тощо.

Одержані в результаті пошуку дані, ідеї, проекти схем та інструменти банку необхідно оцінити, зокрема, з погляду:

- відповідності стратегії і тактиці банку;
- впливу ідеї на потенційну конкурентоспроможність банку і його клієнта;
- відповідності ідеї потребам, які існують у клієнтів банку, та можливостям самого банку;
- впливу, який може справити реалізація схеми фінансового інжинірингу, на активи та пасиви банку, його ліквідність та платоспроможність;
- економічної ефективності схеми фінансового інжинірингу як для банку, так і для інших учасників цієї схеми;
- перспективності використання схеми фінансового інжинірингу у майбутньому для інших клієнтів;
- впливу реалізації схеми фінансового інжинірингу на роботу окремих підрозділів банку;
- доцільності взяття банком на себе відповідних видів ризику, способам їх зменшення.

Розвиток фінансового інжинірингу зумовлений низкою факторів, які умовно можна поділити на дві групи: екзогенні, що діють ззовні відносно фірми, та ендогенні, що є внутрішніми відносно неї і які вона частково може контролювати.

До екзогенних факторів відносять зокрема: мінливість ціни; загальну глобалізацію ринків; податкові асиметрії; досягнення науки і технології; досягнення економічної та фінансової теорії; зміни в регулюючому законодавстві; посилення конкуренції; зниження операційних витрат тощо.

Ендогенні фактори включають у себе такі, як потреби в ліквідності, несхильність акціонерів і менеджерів до ризику, розбіжності в інтересах власників і менеджерів, розрив між високим рівнем професіоналізму керуючих інвестиціями та поверхневим рівнем підготовки старшого персоналу.

Тести до матеріалу теми 9

1. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як _____ боржники:

- А) субсидіарні;
- Б) солідарні;
- В) консорціумні;
- Г) асоціативні.

2. Найдіть невірне твердження. Гарантія:

- А) може бути односторонньою цивільно-правовою угодою;
- Б) це субсидіарна (додаткова) відповідальність;
- В) обов'язково оформлюється договором;
- Г) припускає обмеження відповідальності частиною зобов'язань боржника.

3. Кредит, який базується на поєднанні акцепту та відшкодування імпортером коштів банку-акцептанта, називається:

- А) акцептно-рамбурсним;
- Б) акцептно-імпортним;
- В) акцептно-експортним;
- Г) акцептно-гарантійним.

4. Контргарантія — це:

- А) імунізація гарантії;
- Б) секюритизація гарантії;
- В) гарантія, яку надає банк-контргарант на користь банку-гаранта;
- Г) відмова від гарантії.

5. Гарантія, умови якої не можуть бути змінені і вона не може бути припинена банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром, називається

- А) безвідкличною;
- Б) безумовною;
- В) стандартною;
- Г) модифікованою.

6. Які спільні риси має договір доручення та договір комісії:

- А) угоди укладаються в інтересах другої сторони;
- Б) угоди укладаються від свого імені;
- В) угоди укладаються від імені третьої особи;
- Г) можуть бути сплатними і безоплатними.

7. Які види інформаційних послуг, що надають комерційні банки, є забороненими:

- А) надання копій грошово-розрахункових документів контрагентів;
- Б) надання інформації про прийняття Національним банком України та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта;

- В) доведення інформації про курси іноземних валют;
- Г) доведення інформації про котирування цінних паперів та їх дохідність.

8. Послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа — засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі — довірительному власнику, для управління в інтересах третьої особи — бенефіціара, називаються:

- А) трастовими;
- Б) агентськими;
- В) факторинговими;
- Г) трансферабельними.

9. Якщо майно, що перебуває у розпорядженні банку, може вивозитися, зокрема, шляхом його продажу, надання в позику або заставу без додаткової згоди довірителя, то це:

- А) активний траст;
- Б) пасивний траст;
- В) безумовний траст;
- Г) безвідкличний траст.

10. Якщо майно, що перебуває у розпорядженні банку, не може бути використане довіреними особами без відповідної згоди довірителя, то це

- А) активний траст;
- Б) пасивний траст;
- В) умовний траст;
- Г) відкличний траст.

11. До трастових послуг на користь фізичних осіб не відносять:

- А) розпорядження спадщиною;
- Б) управління майном індивіда;
- В) опікунство індивіда;
- Г) облік прав власності на цінні папери індивіда.

12. До послуг щодо зберігання цінностей клієнтів не відносять:

- А) зберігання цінностей клієнтів у сховищі;
- Б) надання клієнтам сейфів у приміщенні банку;
- В) надання нічних сейфів клієнтам;
- Г) облік прав власності на цінні папери.

13. Якого виду факторингу не існує:

- А) міжнародний;
- Б) відкритий;
- В) з правом регресу;
- Г) з червоним застереженням.

14. Якого виду факторингу не існує:

- А) внутрішній;
- Б) з правом реверсу;
- В) без права регресу;
- Г) закритий.

15. Придбання у кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі зветься

- А) форфейтинг;
- Б) факторинг;
- В) еквайринг;
- Г) еккаутинг.

16. До документів, які застосовуються при форфейтингу, не відносять:

- А) векселя;
- Б) акції;
- В) рахунки дебіторів;
- Г) розстрочка платежів.

17. Форфейтингові угоди найчастіше використовують при реалізації:

- А) машин, обладнання;
- Б) продуктів харчування;
- В) сільгосппродукції;
- Г) хутових виробів.

18. До оптового ринку дорогоцінних металів належать операції купівлі-продажу за однією угодою або з одним контрагентом протягом робочого дня більше ніж:

- А) 100 грамів золота, платини чи металів платинової групи;
- Б) 200 грамів золота, платини чи металів платинової групи;
- В) 300 грамів золота;
- Г) 250 грамів золота.

19. До оптового ринку дорогоцінних металів належать операції купівлі-продажу за однією угодою або з одним контрагентом протягом робочого дня більше ніж:

- А) 2000 грамів срібла;
- Б) 500 грамів срібла;
- В) 2500 грамів срібла;
- Г) 1000 грамів срібла.

20. До оптового ринку дорогоцінних металів належать операції купівлі-продажу за однією угодою або з одним контрагентом протягом робочого дня більше ніж:

- А) 10 золотих монет;
- Б) 20 золотих, платинових або срібних монет;
- В) 10 золотих, платинових або срібних монет;
- Г) 20 золотих монет.

21. На металевих рахунках клієнтів з розміщення облік ведеться:

- А) в унціях;
- Б) в грамах;
- В) в конкретних зливках;
- Г) в кількості монет.

22. Підставою для зарахування дорогоцінних металів на знеособлені металеві рахунки не може бути:

- А) поставка їх у фізичній формі;
- Б) перерахунок з інших знеособлених рахунків;
- В) перерахування коштів з валютного рахунка;
- Г) продаж металів клієнтові.

23. До тезавраційних монет не відносять:

- А) напівнумізматичні;
- Б) обігові;
- В) розмінні;
- Г) зливкові.

24. Якого типу операцій своп з дорогоцінними металами не існує:

- А) фінансовий своп;
- Б) своп за якістю металу;
- В) своп за якістю монети;
- Г) своп за місцезнаходженням металу.

25. Право на продаж металу за ціною виконання чи право відмовитися від його продажу називається:

- А) спот;
- Б) опціон «пут»;
- В) опціон «кол»;
- Г) своп.

26. Угоди, які передбачають продаж (купівлю) металу на строк, що перевищує другий робочий день після укладення угоди, називають:

- А) спотовими;
- Б) форвардними;
- В) ф'ючерсними;
- Г) сноповими.

27. Доручення на інкасування векселя не може подаватися банку-ремітенту комітентом у _____ екземплярах:

- А) двох;
- Б) трьох;
- В) чотирьох;
- Г) п'яти.

28. Передоручений індосамент використовується при:

- А) доміціляції векселя;
- Б) інкасуванні векселя;
- В) розрахунках векселями;
- Г) обліку векселів.

29. Якщо акцепт або оплата не надійшли до закінчення банківських операцій наступного дня після настання строку за векселем, то банк-ремітент повинен:

- А) письмово проінформувати комітента;
- Б) пред'явити вексель до протесту;
- В) звернутися до господарського суду;
- Г) письмово проінформувати банк-емітент.

30. Якщо особливий платник знаходиться за місцезнахо-дженням платників за векселями, такий вексель називається:

- А) доміцильованим;
- Б) гарантованим;
- В) недоміцильованим;
- Г) недійсним.

31. Якщо особливий платник знаходиться не за місцезнаходженням платників за вексями, такий вексель називається:

- А) доміцильованим;
- Б) гарантованим;
- В) недоміцильованим;
- Г) недійсним.

32. Якщо на відповідному рахунку коштів для оплати векся нестатньо або їх зовсім немає, то відповідальність за неоплату (часткову неоплату) векся покладається на:

- А) доміціліата;
- Б) комітента;
- В) довірителя;
- Г) емітента.

33. Зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з вексями називається

- А) закритим;
- Б) відкритим;
- В) повним;
- Г) гарантованим.

34. Надання векселедержателю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з вексями

- А) закритим;
- Б) відкритим;
- В) неповним;
- Г) надійним.

35. Цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів банком називається:

- А) фінансовий контролінг;
- Б) фінансовий інжиніринг;
- В) фінансовий леверидж;
- Г) еккаутинг.

Глосарій

А

- Аваліст** — юридична або фізична особа, яка гарантує оплату векселя.
- Авалювання** — оформлення юридичною або фізичною особою авалю за векселем, тобто прийняття зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб у разі неоплати векселя платником у строк або, якщо немає змоги одержати платіж за векселем у строк.
- Аваль** — вексельне поручительство, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векседавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя. Аваль виражається словами «вважати за аваль» або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням, оформляється на векселі або на алонжі, підписується авалістом.
- Акцепт векселя** — напис платника на переказному векселі (тратті) про згоду на оплату.
- Акцептант векселя** — юридична або фізична особа, яка акцептує (підписує) вексель (тратту), беручи на себе зобов'язання здійснити платіж за переказним векселем під час настання строку платежу.
- Алонж** — аркуш паперу, що додається до векселя для додаткових індосаментів (передатних записів), якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються. Перший передатний запис на алонжі робиться впоперек з'єднання векселя і додаткового аркуша, тобто таким чином, щоб він починався на векселі й закінчувався на алонжі. На алонжі можна також оформляти аваль.
- Андеррайтинг** — купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупувача обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Б

- Банк з іноземним капіталом** — банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 відсотків;
- Банк інкасувальний** — будь-який банк, крім банку-ремітента, який бере участь в операції з інкасування векселя.
- Банк** — юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;
- Банківська діяльність** — залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;
- Банківський автомат самообслуговування** (банківський автомат) — програмно-технічний комплекс, що надає можливість держателю спеціального платіжного засобу здійснити самообслуговування за операціями одержання коштів у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу;
- Банківський кредит** — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми;
- Банківський платіжний інструмент** — засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних інструментів, на підставі яких проводиться переказ грошей або надаються інші послуги держателям банківських платіжних інструментів;
- Банківські рахунки** — рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів;
- Банк-кореспондент** — банк, що на підставі договору та в порядку, встановленому Національним банком України, відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок;
- Банкноти** — паперові грошові знаки різного номіналу.

- Банк-пред'явник** — інкасувальний банк, який здійснює пред'явлення векселів і супровідних документів платнику.
- Банк-ремітент** — банк, якому комітент доручив операцію з інкасування векселя.
- Бенефіціар** — юридична або фізична особа, на користь якої здійснюють довірчі функції та яка є одержувачем доходу чи платежу.

В

- Векселедавець** — юридична або фізична особа, яка видала простий або переказний вексель.
- Векселедержатель** — юридична або фізична особа, яка володіє векселем, що виданий або індосований цій особі чи її наказу, або індосований на пред'явника, або шляхом бланкового індосаменту, чи на підставі інших законних прав.
- Вексель доміцильований** — вексель, у якому зазначене місце оплати не збігається з місцем проживання векселедержателя.
- Вексель опротестований** — вексель, щодо якого векселедержатель нотаріально засвідчив відмову боржника від оплати або акцепту цього векселя.
- Вексель переказний** — вексель, який містить письмовий наказ однієї особи (юридичної або фізичної) іншій особі сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі.
- Вексель простий** — вексель, який містить зобов'язання векселедавця сплатити у зазначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).
- Вексель** — цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити у визначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).
- Вклад (депозит)** — це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору;
- Внутрішньодержавна платіжна система** — платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.
- Врахування векселя безоборотне** — різновид врахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження (здійснення безоборотного індосаменту) або шляхом передавання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника.

Врахування векселя з реверсом — різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати та/або в разі настання/ненастання певних обставин. Із технічного боку врахування векселів з реверсом подібне до кредиту, забезпеченого векселями, і є операцією репо з відкладальними та/або скасувальними умовами. Від звичайного врахування врахування з реверсом відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа-платник, а пред'явник, який підписує реверс і викуповує вексель.

Врахування векселя — придбання банком векселя до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом.

Г

Готівка (готівкові кошти) — грошові знаки національної валюти України — банкноти і монети, у тому числі обігові, пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.

Готівкові розрахунки — платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Д

Дамно — комісія банку за інкасування іногородніх векселів.

Дата валютування — зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в обслуговуючих отримувача банку або в установі — членів платіжної системи.

Державний реєстр обтяжень рухомого майна — єдина комп'ютерна база даних про виникнення, зміну, припинення обтяжень, а також про звернення стягнення на предмет обтяження;

Дисконт — винагорода, що беруть банки під час врахування векселів та купівлі векселів у векселедержателів до закінчення терміну їх сплати.

Дистанційне обслуговування — комплекс інформаційних послуг за рахунком клієнта та здійснення операцій за рахунком на підставі дистанційних розпоряджень клієнта.

Ділова репутація — сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону;

Довіритель — юридична або фізична особа, яка передає банку повноваження власника щодо належних їй векселів відповідно до умов договору, укладеного між ними.

Документ на переказ готівки — документ на переказ, що використовується для ініціювання переказу коштів, поданих разом з цим документом у готівковій формі.

Документ на переказ — електронний або паперовий документ, що використовується банками, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами — членами платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів;

Доміциліант — платник за векселем, який уповноважує доміциліата здійснити платіж за векселем у місці доміциляції — місцезнаходженні доміциліата. Місцезнаходження платника і доміциліата різні. Право доміцилювати вексель, тобто визначати особливе місце платежу (населений пункт, відмінний від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем), належить виключно векселедавцю як у простих, так і в переказних векселях.

Доміциліат — особа, яка є особливим платником за векселем за дорученням і за рахунок доміциліанта. Місцезнаходження такої особи і доміциліанта різні.

Доміциляція векселя — призначення за векселем особливого місця платежу, що відрізняється від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставлення доміциляційної формули. Під час складання векселя векселедавець може зазначити не лише особливе місце платежу, а й особу, яка оплатить вексель у місці доміциляції. Якщо така особа не зазначена, то її може зазначити трасат під час акцепту. Якщо він цього не зробить, то вважається, що акцептант сам виконає платіж у місці доміциляції.

Е

Еквайринг — діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням спеціальних платіжних засобів;

Еквайрингова установа (еквайр) — юридична особа, яка здійснює еквайринг;

З

Зберігання векселів відкрите — зберігання векселів шляхом подання в банк супровідного векселя доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями.

Зберігання векселів закрите — зберігання векселів шляхом надання векселедержателю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями.

Зберігання векселів — здійснення банком за дорученням, від імені та за рахунок векселедержателя операцій з векселями на підставі одержаних від векселедержателя інструкцій.

I

Інвестиційний проект — проект, що впроваджується позичальниками (суб'єктами господарювання) на умовах фінансової самоокупності та для якого передбачається співфінансування проекту позичальником або іншими інвесторами в розмірі не менше ніж 20 % його вартості.

Індосамент, передатний напис, жиро — особливий (спеціальний) передатний запис на звороті векселя або на додатковому аркуші (алонжі), що засвідчує перехід права за цим документом до іншої особи.

Індосант — юридична або фізична особа, яка володіє векселем і здійснює передатний напис (індосамент).

K

Капітал банку — залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань;

Капітал підписний — величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї);

Капітал регулятивний (власні кошти) — складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України;

Капітал статутний — сплачений та зареєстрований підписний капітал;

Каса — приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів;

Касове обслуговування — це надання послуг з приймання, видачі та обміну готівки.

Касовий вузол — комплекс поєднаних між собою приміщень банку, у яких проводяться операції з готівкою та іншими цінностями.

Касовий ордер — первинний документ (прибутковий або видатковий касовий ордер), що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси.

Касові документи — документи (касові ордери та платіжні чи розрахунково-платіжні відомості, розрахункові документи, відомості), за допомогою яких відповідно до законодавства України оформляються касові операції, звіти про використання коштів, а також відповідні журнали встановленої форми для реєстрації цих документів та книги обліку.

Касові документи — документи, за допомогою яких оформляються операції з готівкою та банківськими металами.

Касові операції — операції, які здійснює банк, а саме: видача готівки, приймання її та обмін не придатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами.

Клієнт банку — будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку;

Контроль — безпосереднє або опосередковане володіння часткою в юридичній особі, одноосібне або разом з іншими особами, що презентує еквівалент 50 чи більше відсотків статутного капіталу або голосів юридичної особи, або можливість справляти вирішальний вплив на управління, або діяльність юридичної особи на основі угоди або будь-яким іншим чином;

Корінець банкнот — 100 (сто) банкнот одного номіналу, які упаковані відповідною бандероллю (менше 100 (ста) банкнот — це неповний корінець).

Кошти — гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент;

Кредитний ризик — ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься).

Кредитні операції — вид активних операцій, пов'язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо. Кредитні операції класифікуються залежно від рівня ризику та поділяються на «стандартні», «під контролем», «субстандартні», «сумнівні» та «безнадійні».

Кредитор банку — юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань;

Кредитоспроможність — наявність у позичальника/контрагента банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

Кредитування під інвестиційний проект — довгострокове кредитування інвестиційних проектів під майбутні доходи (що має одержати створюване/реконструйоване підприємство та за рахунок яких забезпечуватиметься повернення кредиту), яке передбачає як оцінку банком інвестиційного проекту щодо його фінансової самоопукності, так і практичну реалізацію цього проекту (оцінку бізнес-плану реалізації проекту). Під час оцінки реалізації інвести-

цінного проекту банком визначається здатність позичальника ефективно реалізувати інвестиційний проект та отримати заплановані результати; надійність та стабільність бізнесу, яким займається позичальник, протягом часу, що потрібний для завершення проекту і повернення кредиту, врахування як позичальником, так і банком усіх ризиків, що наявні під час кредитування під інвестиційний проект.

М

Меморіальний ордер — розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій.

Міжнародна платіжна система — платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

Монети — металеві грошові знаки різного номіналу.

О

Обігові монети — монети національної валюти номіналом 1 грн, що виконують функцію законного платіжного засобу.

Операційна каса — це приміщення банку (філії, відділення), у яких здійснюються касові операції.

Операційний день — частина робочого дня банку або іншої установи — члена платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та можна, за наявності технічної можливості, здійснити їх обробку, передачу та виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою — членом платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах.

Операційний час — частина операційного дня банку або іншої установи — члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього ж робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою — членом платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах.

П

Пачка банкнот — 1000 банкнот одного номіналу, що складаються із 10 корінців банкнот по 100 банкнот (менше 10 корінців — неповна пачка).

- Підрозділ банку** — структурна одиниця банку, що не має статусу юридичної особи і виконує функції, визначені банком;
- Післяопераційний час** — частина робочого дня банку після закінчення операційного часу, включаючи роботу у вихідні та святкові дні, протягом якої здійснюються касові операції з їх відображенням у бухгалтерському обліку не пізніше наступного операційного дня.
- Платіжна вимога** — розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.
- Платіжна вимога-доручення** — розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.
- Платіжна картка** — спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.
- Платіжна система** — платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система.
- Платіжне доручення** — розрахунковий документ, який містить доручення платника банку або іншій установі — члену платіжної системи, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.
- Платник (трасат)** — юридична або фізична особа (боржник, платник), яка зобов'язана(ий) сплатити за переказним векселем (траттою).
- Платоспроможність** — здатність позичальника (контрагента банку) своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань.
- Портфель цінних паперів** — згрупована інформація з обліку інвестицій у цінні папери за їх видами і призначенням з метою складання фінансової звітності.
- Представництво банку** — територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що не здійснює банківську діяльність;
- Премія** — це перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на час придбання процентів над їх номінальною вартістю.
- Протест** — офіційно засвідчена вимога щодо здійснення встановлених законодавством про вексельний обіг дій за векселем і свідчення

про їх невиконання. Протест є фактом, що свідчить про ухиляння від законодавчо встановленого порядку обігу векселя і про настання певних правових наслідків.

Р

Ринкова вартість цінних паперів — сума коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів на активному ринку.

Розмінні монети — монети національної валюти номіналом 1 коп., 2 коп., 5 коп., 10 коп., 25 коп. та 50 коп., які виконують функції розміну банкнот і обігових монет та законного платіжного засобу.

Розрахунковий документ — документ на переказ коштів, що використовується для ініціювання переказу з рахунка платника на рахунок отримувача.

Розрахунковий чек — паперовий розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача.

Розрахункові банківські операції — рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи;

Розрахунково-касове обслуговування — послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані із переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами.

С

Собівартість цінного папера — це ціна придбання цінного папера, включаючи накопичені проценти, а також витрати на операції з придбання цінних паперів.

Спеціальний платіжний засіб (платіжна картка тощо) — платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого держателем цього інструмента ініціюється переказ коштів з відповідного рахунка платника або банку, а також здійснюються інші операції, передбачені відповідним договором. За допомогою спеціальних платіжних засобів формуються документи за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів або надаються інші послуги держателям спеціальних платіжних засобів;

Списання договірне — списання банком з рахунка клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом.

Списання примусове — списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом.

Справедлива вартість — сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Стягувач — особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунка платника на підставі виконавчих документів, визначених законом.

Сховище цінностей — спеціально обладнане приміщення (сейф, депозитна система), що використовується для зберігання готівки та інших цінностей, технічний стан якого відповідає нормативно-правовим актам.

Т

Трасант — векселедавець переказного векселя.

Трасування — видача переказного векселя на трасата.

У

Учасники банку — засновники банку, акціонери банку, який є акціонерним товариством, учасники банку, який є товариством з обмеженою відповідальністю, і пайовики кооперативного банку;

Ф

Філія банку — відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Ц

Цесія — поступка вимоги або передавання вимоги в зобов'язанні іншій особі.

Цінні папери в портфелі до погашення — боргові цінні папери, щодо яких є намір і змога банку утримувати їх до строку погашення;

Цінні папери в портфелі на продаж — цінні папери, які не належать до торгового портфеля цінних паперів та до портфеля до погашення.

Цінні папери в торговому портфелі — цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі. До торгових цінних паперів можуть бути віднесені будь-які цінні папери, щодо яких банк під час первісного визнання прийняв рішення про їх облік за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутку/збитки.

Список рекомендованої літератури

1. Банківські операції: підручник / За ред. А. М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
2. Банковское дело: Учеб. пособ. / Т. Н. Белоглазова, Л. П. Кроливецкая. — СПб: Питер, 2002. — 384 с.
3. *Блідченко В.* Основні проблеми застосування норм іпотечного законодавства // Вісник НБУ. — 2005. — № 1. — С. 40—44.
4. *Григора Л.* Фінансові інвестиції: нові підходи до бухгалтерського обліку // Вісник НБУ. — 2003 — № 7 — С. 68—70.
5. *Долгий Л.* Роль і місце іпотечного кредитування в умовах відновлення агропромислового виробництва та реальне значення ціни землі як об'єкта застави // Вісник НБУ. — 2003. — № 1. — С. 26—27.
6. *Євтух О. Т., Євтух О. О.* Банківський моніторинг кредитування нерухомості // Фінанси України. — 2002. — № 3. — С. 112—119.
7. *Жидко К.* Теоретичні основи побудови трансфертного ціноутворення в банку // Вісник НБУ. — 2005. — № 1. — С. 52—56.
8. *Журкина Н. Г.* Кредитование лизинговых компаний под уступку прав требования // Финансы. — 2002. — № 2. — С. 76—78.
9. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 29. — ст. 137.
10. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 5—6. — ст. 30.
11. Закон України «Про обіг векселів в Україні» // Додаток до журналу Вісник НБУ. Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 5. — С. 17—19.
12. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 38. — ст. 508.
13. *Заруба Ю., Зарічна Г.* Ресурсні пріоритети банківської конкуренції в Україні // Вісник НБУ. — 2004. — № 9. — С. 30—33.
14. *Зубарев В.* Банк і страхування: за і проти // Вісник НБУ. — 2004. — № 11. — С. 32—38.
15. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління НБУ від 21.01.2004 № 22.
16. *Кірсев О., Заруба Ю.* Підвищення конкурентоспроможності банку: стратегічний підхід // Вісник НБУ. — 2003. — № 11. — С. 24—27.

17. *Коваленко М. А.* Операції сучасного комерційного банку: Навч. посібник. — Херсон: Олді-плюс, 2004. — 472 с.

18. *Конюховский П. В.* Микроэкономическое моделирование банковской деятельности. — Санкт-Петербург: ПИТЕР, 2001. — 198 с.

19. *Копбаева Г. Ш.* Управление кредитными рисками // Деньги и кредит. — 2002. — № 1. — С. 48—50.

20. *Косова Т. Д.* Комерційні банки України в системі фінансування інвестиційного процесу // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. — Луганськ: СНУ. — 2002. — № 9, ч. II. — С. 96—102.

21. *Косова Т. Д.* Моделювання прийняття управлінських рішень за інвестиційними кредитами комерційних банків // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. — Івано-Франківськ: Плай. — 2005. — Вип. 1. — С. 196—202.

22. *Косова Т. Д.* Проблеми державного регулювання банківської справи в Україні та шляхи їх подолання // Зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту управління: «Фінансово-банківські механізми державного управління економікою України». Сер.: Державне управління. — Донецьк: ДонДУУ. — 2005. — Т. VI, вип. 48. — С. 6—16.

23. *Косова Т. Д.* Системный подход к раскрытию содержания принципов банковского кредитования // Менеджер. Вісник Донецької держ. акад. управління. — 2003. — № 4 (26). — С. 110—115.

24. *Косова Т. Д.* Становлення інституціональних інвесторів в Україні: проблеми теорії та практики. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2004. — 296 с.

25. *Кравець В.* Перспективи здійснення безготівкових розрахунків в Україні // Банківська справа. — 2001. — № 6. — С. 3—9.

26. *Кравець В., Мумінова — Савіна Г.* Організація контролю за операціями з банківськими платіжними картками // Вісник НБУ. — 2001. — № 1. — С. 39—40.

27. *Кротюк В., Новіков В.* Особливості нового Закону України Про банки і банківську діяльність // Вісник НБУ. — 2001. — № 2. — С. 24—27.

28. *Лисенков Ю., Педь І.* Акредитиви: практика застосування у зовнішньоекономічних операціях // Вісник НБУ. — 2003. — № 1. — С. 18—23.

29. *Лисенков Ю., Фомічова С.* Обіг цінних паперів: нормативне забезпечення, бухгалтерський облік. — К.: Ін-т банкірів банку «Україна», 2000. — 175 с.

30. *Макарова М. В.* Електронна комерція: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 272 с.

31. *Миц В. М.* Проблемы кредитования жилищного строительства // Банковское дело. — 2002. — № 3. — С. 33—35.

32. *Молдавська О. В.* Основи здійснення банківських операцій: Навч. посіб. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. — 31 с.

33. *Нестеренко Г., Чорновіл В., Білоус О., Калініченко В., Сокол О.* Система платежів по телефону «Телебанк-24» // Вісник НБУ. — 2001. — № 3. — С. 52—54.

34. *Новак І., Гончаренко Л., Михайлова В.* Система термінових переказів — новий етап розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні // Вісник НБУ. — 2001. — № 9. — С. 44—49.

35. *Олексієнко М. Д.* Банківські гарантії і поручительства // Фінанси України. — 2000. — № 7. — С. 112—119.

36. *Омельчук Л.* Стан міжбанківських розрахунків, що здійснювалися через СЕМП НБУ в 2003 р. // Вісник НБУ. — 2004. — № 3. — С. 28—29.

37. *Паламарчук В. О., Семененко Т. О.* Кредитно-банківська діяльність в умовах перехідної економіки // Фінанси України. — 2001. — № 6. — С. 120—128.

38. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління НБУ від 14.08.2003 № 337.

39. *Поморина М. А.* Планирование как основа управления деятельностью банка. — М. : Финансы и статистика, 2002. — 382 с.

40. Про затвердження Інструкції про касові операції в банках України: Постанова Правління НБУ від 15.12.2004 № 637.

41. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

42. *Пишк Б.* Напрями діяльності українських банків у сфері корпоративного фінансування // Вісник НБУ. — 2005. — № 7. — С. 40—44.

43. *Рубанова Т.* Технологічні аспекти обслуговування банківських платіжних карток // Банківська справа. — 2001. — № 2. — С. 47—50.

44. *Савченко А., Дяченко Б.* Національна система масових електронних платежів // Вісник НБУ. — 2000. — № 8. — С. 3—12.

45. *Савчук С.* Система управління кредитними ризиками у багатодітейному банку // Вісник НБУ. — 2001. — № 2. — С. 44—46.

46. *Скорик М., Герасимова О.* Функціонування кредитної установи в Національній системі масових електронних платежів: досвід Імексбанку // Вісник НБУ. — 2002. — № 5. — С. 47—52.

47. *Тен В. В., Герасимов Б. И., Докукин А. В.* Управление активами банка на основе оптимизационных методов. — М. : Машиностроение, 2000. — 84 с.

48. *Терещенко О.* Дискримінантний аналіз в оцінці кредитоспроможності підприємства // Вісник НБУ. — 2003. — № 6. — С. 24—27.

49. *Тимошенко Н.* Основи організації міжбанківських розрахунків // Вісник НБУ. — 2000. — № 3. — С. 18.

50. *Фомін І.* Конкурентна позиція банку: детермінанти визначення та методика оцінки // Вісник НБУ. — 2003. — № 4. — С. 8—10.

51. *Фролов С. М.* Банківська справа та основи митного регулювання в Україні: теорія та практика: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.. — Суми : Університетська книга, 2004. — 367 с.

52. *Чистякова Т., Гаврилюк О.* Чеки в системі безготівкових розрахунків // Вісник НБУ. — 2001. — № 8. — С. 57—59.

53. *Шапран В.* Світова інвестиційна галузь: тенденції та перспективи розвитку // Вісник НБУ. — 2003. — № 11. — С. 64—69.

54. *Шапран В.* Участь банків у формуванні моделі ринку корпоративних цінних паперів // Вісник НБУ. — 2003. — № 8. — С. 62—66.

55. *Юргелевич С.* Основні принципи іпотеки та іпотечне кредитування // Вісник НБУ. — 2002. — № 1. — С. 33—35.

56. *Юргелевич С.* Правові аспекти електронної комерції // Вісник НБУ. — 2001. — № 4. — С. 32—35.

57. *Юрчук Г., М. Мельничук.* Інтернет-трейдинг та особливості організації Інтернет — послуг на фондових і валютних ринках // Вісник НБУ. — 2002. — № 8. — С. 2—8.

58. *Юрчук.* Мережа Інтернет — сучасний канал і середовище надання фінансових послуг // Вісник НБУ. — 2002. — № 7. — С. 52—55.

59. *Яременко С., Юрчук Г.* Ринок банківських металів — новий сегмент фінансового ринку України // Вісник НБУ. — 2004. — № 1. — С. 14—18.

Додатки

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про банки і банківську Діяльність» (витяг)

Стаття 4. Банківська система України

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону.

Банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими).

Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій. Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Банк набуває статусу спеціалізованого банку у разі, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку у разі, якщо більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб.

Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, цього Закону, Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів та нормативно-правових актів Національного банку України.

Стаття 47. Банківські операції

На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:

- 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перелічених у частині першій цієї статті операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Операції, визначені пунктами 1—3 частини першої цієї статті, належать до виключно банківських операцій, здійснювати які у сукупності дозволяється тільки юридичним особам, які мають банківську ліцензію. Інші юридичні особи мають право здійснювати операції, визначені пунктами 2—3 частини першої цієї статті, на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, а інші операції та угоди, передбачені цією статтею, вони можуть здійснювати у порядку, визначеному законами України.

За умови отримання письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати такі операції:

- 1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 5) довічне управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 6) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Національний банк України встановлює порядок надання банкам дозволу на здійснення операцій, визначених пунктами 1-4 частини другої цієї статті. Дозвіл надається, якщо:

- 1) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку України, що підтверджується незалежним аудитором;
- 2) банк не є об'єктом застосування заходів впливу;
- 3) банком подано план, за яким він буде здійснювати таку діяльність, і цей план схвалений Національним банком України;
- 4) Національний банк України дійшов висновку, що банк має достатні фінансові можливості і відповідних спеціалістів для здійснення такої діяльності.

Банк має право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

Національний банк України має право встановити спеціальні вимоги, включаючи вимоги щодо підвищення рівня регулятивного капіталу банку чи інших економічних нормативів, стосовно певного виду діяльності, передбаченого у цій статті.

Комерційні банки самостійно встановлюють процентні ставки та комісійну винагороду по своїх операціях.

Стаття 48. Обмеження щодо діяльності банків

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку.

Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на:

- 1) приміщення, яке забезпечує технологічне здійснення банківських функцій;
- 2) майно, яке перейшло банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави;
- 3) майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужено банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього.

Стаття 49. Кредитні операції

Як кредитні у цій статті розглядаються операції, зазначені у пункті 3 частини першої та у пунктах 3—7 частини другої статті 47 цього Закону.

Для проведення спільного фінансування банки можуть укладати угоди про консорціумне кредитування. В рамках такої угоди банки-

учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик по наданому кредиту пропорційно до внесених у консорціум коштів.

Банк зобов'язаний мати підрозділ, функціями якого є надання кредитів та управління операціями, пов'язаними з кредитуванням.

Банкам забороняється пряма чи опосередковано надавати кредити для придбання власних цінних паперів. Використання цінних паперів власної емісії для забезпечення кредитів можливе з дозволу Національного банку України.

Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним по депозитах. Виняток можна робити лише у разі, якщо при здійсненні такої операції банк не матиме збитків.

Банк має право видавати бланкові кредити за умов додержання економічних нормативів.

Надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків.

У разі несвочасного погашення кредиту або відсотків за його користування банк має право видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання, якщо це передбачено угодою.

Стаття 50. Прямі інвестиції банків

Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банки мають право здійснювати інвестиції лише на підставі письмового дозволу Національного банку України, який надається згідно з правилами, встановленими статтею 47 цього Закону.

Банк має право здійснити інвестицію без письмового дозволу Національного банку України у разі, якщо:

- 1) інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 відсотків регулятивного капіталу банку;
- 2) юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;
- 3) регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, встановленим нормативно-правовими актами Національного банку України.

Порядок інформування про здійснення інвестиції, зазначеної у частині третій цієї статті, встановлює Національний банк України.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачена повна відповідальність його власників.

Пряма чи опосередкована участь банку у капіталі будь-якого підприємства, установи не повинна перевищувати 15 відсотків капіталу банку. Сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати 60 відсотків розміру капіталу банку.

Це обмеження не застосовується у разі, якщо:

1) акції та інші цінні папери, придбані банком у зв'язку з реалізацією права заставодержателя і банк не утримує їх більше одного року;

2) банком з метою створення фінансової холдингової групи придбані акції, емітентом яких є інший банк;

3) цінні папери знаходяться у власності банку не більше одного року, який отримав їх у результаті андеррайтингу.

4) акції та інші цінні папери придбані банком за рахунок та від імені своїх клієнтів.

Вимоги другої та шостої частин цієї статті не поширюються на діяльність інвестиційних банків.

Стаття 51. Розрахункові банківські операції

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції і, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

При виконанні розрахункової операції банк зобов'язаний перевірити достовірність та формальну відповідність документа.

Стаття 52. Угоди з пов'язаними з банком особами

Угоди, що здійснюються з пов'язаними з банком особами (далі — пов'язані особи), не можуть передбачати більш сприятливі умови, ніж угоди, укладені з іншими особами. Угоди, укладені банком із пов'язаними особами на умовах, сприятливіших за звичайні, визнаються судом недійсними з моменту їх укладення.

Для цілей цього Закону пов'язаними особами є:

- 1) керівники банку;
- 2) власники істотної участі в банку;
- 3) близькі родичі, чоловік, жінка, діти, батьки будь-якої особи, що зазначені в пунктах 1 і 2;
- 4) афілійовані особи банку, керівники і власники істотної участі в афілійованих особах, а також їх близькі родичі.

Більш сприятливими умовами визначаються:

- 1) прийняття меншого забезпечення виконання зобов'язань, ніж вимагається від інших клієнтів;
- 2) придбання у пов'язаної особи майна низької якості чи за завищеною ціною;
- 3) здійснення інвестиції в цінні папери пов'язаної особи, яку банк не здійснив би в інше підприємство;
- 4) оплата товарів та послуг пов'язаної особи за цінами вищими, ніж звичайні або за таких обставин, коли такі самі товари і послуги іншої особи взагалі не були б придбані.

Банк може укладати угоди з пов'язаними особами, які передбачають нарахування відсотків та комісійних на здійснення банківських операцій, які менші звичайних, та нарахування відсотків за вкладками і депозитами, які більші звичайних, у разі, якщо прибуток банку дозволяє здійснювати це без шкоди для фінансового розвитку банку.

Банку забороняється надавати кредити будь-якій особі для: погашення цією особою будь-яких зобов'язань перед пов'язаною особою банку; придбання активів пов'язаної особи банку; придбання цінних паперів, розміщених чи підписаних пов'язаною особою банку, за винятком продукції, що виробляється цією особою.

Національний банк України може своїм розпорядженням запроваджувати обмеження на суму угод із пов'язаними особами.

Стаття 53. Забезпечення конкуренції у банківській системі

Банкам забороняється укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок та комісійної винагороди.

Банку забороняється встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку.

Банку забороняється вчиняти будь-які дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції.

Факти недобросовісної конкуренції щодо надання банком тих чи інших банківських послуг або здійснення операцій є підставою для заборони цьому банку подальшого надання таких послуг або здійснення операцій.

Стаття 54. Достовірність реклами

Банкам забороняється поширення реклами у будь-якій формі, що містить неправдиву інформацію про їх діяльність у сфері банківських послуг.

Національний банк України має право застосувати заходи впливу до банків та інших осіб, які порушують вимоги цієї статті.

Стаття 55. Регулювання відносин банку з клієнтом

Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом та банком.

Банк зобов'язаний докладати максимальних зусиль для уникнення конфлікту інтересів працівників банку і клієнтів, а також конфлікту інтересів клієнтів банку.

Банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг.

Стаття 56. Право клієнта на інформацію

Клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності банку. Банки зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію:

- 1) відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;
- 2) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку;
- 3) перелік послуг, що надаються банком;
- 4) ціну банківських послуг;
- 5) іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг.

Стаття 57. Гарантування вкладів фізичних осіб

Вклади фізичних осіб комерційних банків гарантуються в порядку, передбаченому законодавством України.

Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою.

Стаття 58. Відповідальність банку за своїми зобов'язаннями

Банк відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном відповідно до законодавства.

Банк не відповідає за невиконання або несвочасне виконання зобов'язань у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів, зупинення операцій по рахунках, арешту власних коштів банку на його рахунках уповноваженими органами державної влади.

Учасники банку відповідають за зобов'язаннями банку згідно із законами України та статутом банку.

Стаття 59. Арешт, стягнення та зупинення операцій по рахунках

Арешт на майно або кошти банку, що знаходяться на його рахунках, а так само арешт на кошти та інші цінності юридичних або фізичних осіб, що знаходяться в банку, накладається виключно за санкціонованою прокурором постановою слідчого, за постановою державного виконавця у випадках, передбачених законами України, або за рішенням суду.

Звільнення майна з-під арешту здійснюється за постановою органу, який прийняв рішення про накладення арешту, або за рішенням суду.

Зупинення власних видаткових операцій банку по його рахунках, а так само зупинення видаткових операцій по рахунках юридичних або фізичних осіб здійснюється уповноваженими відповідно до законів України державними органами і виключно у випадках, передбачених законами України.

Забороняється накладати арешт на кореспондентські рахунки банку або зупиняти операції по цих рахунках.

Операції по рахунках можуть бути відновлені органом, який прийняв рішення про їх зупинення, або за рішенням суду.

Стягнення на власні кошти банку, грошові кошти та інші цінності фізичних чи юридичних осіб, що знаходяться у банку, може бути звернене за виконавчими документами, передбаченими законами України.

Рішенням суду про стягнення на кошти, які знаходяться на рахунках юридичних чи фізичних осіб, видаткові операції по яких зупинені уповноваженим органом, підлягають негайному і безумовному виконанню, за винятком випадків введення мораторію відповідно до цього Закону.

Стаття 60. Банківська таємниця

Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є банківською таємницею.

Банківською таємницею, зокрема, є:

1) відомості про стан рахунків клієнтів, у тому числі стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України;

2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

3) фінансово-економічний стан клієнтів;

4) системи охорони банку та клієнтів;

5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Положення цієї статті не поширюються на узагальнену по банках інформацію, яка підлягає опублікуванню. Перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, встановлюється Національним банком України та додатково самим банком на його розсуд.

Стаття 61. Зобов'язання щодо збереження банківської таємниці

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

1) обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Стаття 62. Порядок розкриття банківської таємниці

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

2) на письмову вимогу суду або за рішенням суду;

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України — на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

4) органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу.

Вимога відповідного державного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, повинна:

1) бути викладена на бланку державного органу встановленої форми;

2) бути надана за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою;

3) містити передбачені цим Законом підстави для отримання цієї інформації;

4) містити посилання на норми закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації.

Довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам по справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

Банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Банк має право надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій.

Обмеження стосовно отримання інформації, що містить банківську таємницю, передбачені цією статтею, не поширюються на службовців Національного банку України або уповноважених ними осіб, які в межах повноважень, наданих Законом України Про Національний банк України, здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю.

Національний банк України має право відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності надати інформацію про банк органу банківського нагляду іншої країни, якщо:

1) це не порушує державні інтереси та банківську таємницю;

2) є гарантії того, що отримана інформація буде використана виключно з метою банківського нагляду;

3) є гарантія того, що отримана інформація не буде передана за межі органу банківського нагляду.

Положення цієї статті не поширюються на випадки повідомлення банками відповідно до законодавства про операції, що мають сумнівний характер, та на інші передбачені законом випадки повідомлень про банківські операції спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Стаття 63. Запобігання легалізації грошей, набутих злочинним шляхом

У цьому Законі під легалізацією грошей, набутих злочинним шляхом, слід розуміти внесення до банку грошей чи іншого майна, набутих з порушенням вимог законодавства України, або переказ таких грошей чи майна через банківську систему України з метою приховання джерел походження цих коштів чи створення видимості їх легальності.

Банки зобов'язані відповідно до вимог законодавства України запобігати використанню банківської системи з метою легалізації грошей.

Стаття 64. Обов'язок щодо ідентифікації осіб

Банкам забороняється вступати в договірні відносини з анонімними особами.

Банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, які здійснюють значні та/або сумнівні операції.

Значними є операції, якщо безготівкові розрахунки за угодами на суми, що перевищують еквівалент 50 000 євро, або угоди з готівкою на суму, що перевищують еквівалент 10 000 євро за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України:

Сумнівними є операції, що мають такі ознаки:

1) операція здійснюється при незвичних або невинувато заплутаних умовах;

2) операція не є економічно виправданою або суперечить законодавству України.

Банки зобов'язані ідентифікувати осіб, які здійснюють розрахунки за угодами на суму нижчу, ніж зазначено у частині третій цієї статті, якщо угода явно пов'язана з іншою угодою і загальна сума оплати за цими угодами перевищує встановлену межу або у разі обґрунтованої підозри в тому, що кошти набуті злочинним шляхом.

При цьому з метою попередження злочинів інформація щодо ідентифікації осіб повідомляється банками відповідним органам згідно з законодавством України, яке регулює питання боротьби з організованою злочинністю.

Ідентифікація особи не є обов'язковою:

- 1) у разі здійснення її працівниками, які регулярно здійснюють операції від імені клієнта і раніше були ідентифіковані;
- 2) у разі здійснення угод між банками.

Документальне оформлення функціонування банківських рахунків

ЗАЯВА
про відкриття поточного рахунку

Назва банку _____

Ідентифікаційний код
за ЄДРПОУ або

Назва клієнта банку,
що відкриває рахунок, _____
(повна і точна назва

реєстраційний
(обліковий) номер за
ТРДПАУ

юридичної особи / відокремленого підрозділу)

Просимо відкрити _____ рахунок у _____.
(вид поточного рахунку) (вид валюти)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для нас обов'язкові. Нам повідомлено зміст частини п'ятої статті 63 Закону України «Про виконавче провадження»
Додаткова інформація (1) _____

Керівник _____
(посада) (підпис, прізвище, ініціали)

«__» _____ 200 р.

М.П.

Відмітки банку

Відкрити _____ рахунок Документи на оформлення
(вид поточного рахунку) відкриття рахунку перевірів
(посада і підпис
дозволяю уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник (уповноважена керівником особа) _____
(підпис)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200 р.

№ балансового	№ особового рахунку	Головний бухгалтер рахунку (інша відповідальна особа, яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)

_____ (підпис)

КАРТКА

із зразками підписів і відбитка печатки

Власник рахунку _____	Відмітка банку Дозвіл на прийняття зразків підписів
Повна назва _____	Головний бухгалтер (або інша уповноважена на це особа банку)
Скорочена назва _____	_____ (підпис)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ _____

« ____ » _____ 200 р.

Інші відмітки _____

Місцезнаходження _____

Тел. № _____

Назва організації, якій клієнт адміністративно підпорядкований _____

(міністерство, центральна кооперативна або громадська організація)

Назва банку _____

Місцезнаходження банку _____

Наводимо зразки підписів і відбитка печатки, які просимо вважати обов'язковими під час здійснення операцій за поточним рахунком № _____.

Чеки та інші розпорядження за рахунком просимо вважати дійсними в разі наявності на них одного першого і одного другого підписів.

Посада	Прізвище, ім'я та по батькові	Зразок підпису	Зразок відбитка печатки
Перший підпис	-----	-----	
Другий підпис			

Місце для відбитка печатки організації, що засвідчила	Повноваження та підписи керівника і головного бухгалтера, які діють відповідно до	Строк повноважень і підписи службових осіб, які тимчасово	Керівник Головний бухгалтер (1)
---	---	---	------------------------------------

повноваження
та підписи
клієнта

статуту (положення),
засвідчую: _____

користуються
правом першого
або другого
підпису,
засвідчуємо:

(посада і підпис
керівника чи
заступника
керівника
організації, якій
клієнт
адміністративно
підпорядкований)

Посвідчувальний напис
нотаріус (2) (форма № 58)

« ___ » _____ р. я,
_____, нотаріус
(прізвище та ініціали)

_____
(найменування нотаріальної

_____
(контори, нотаріального округу

Засвідчую справжність
підпису _____

(посада, найменування

_____
юридичної особи, прізвище,

_____
ім'я та по батькові представника)

який зроблено у моїй при-
сутності.

Особу представника вста-
новлено, повноваження
його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за
№ _____

Стягнуто _____
(державного мита, плати)

Нотаріус
печатка   підпис

Видані грошові чеки					
дата	з №	дата	з №	дата	з №

(1) Підписи керівника і головного бухгалтера вимагаються у випадку, передбаченому пунктом 18.16 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах.

(2) Вимагається за рахунками юридичних осіб і відокремлених підрозділів, якщо повноваження і підписи не засвідчені організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований.

ЗАЯВА

про відкриття поточного рахунку

Назва банку _____

Особа-підприємець,
яка відкриває рахунок, _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Ідентифікаційний номер за ДРФО | _____

Код економічної діяльності (1) _____

Назва виду економічної діяльності (1) _____

Прошу відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)

для здійснення підприємницької діяльності.

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлений. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові.

Додаткова інформація (2) _____

« ____ » _____ 200_ р. _____
(підпис власника рахунку)

Відмітки банку

Відкрити _____ рахунок Документи на оформлення
(вид поточного рахунку) відкриття рахунку перевірів

дозволяю

(посада і підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник
(уповноважена
керівником особа) _____
(підпис)

Дата відкриття рахунку
« ____ » _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння
номера рахунка)

_____ (підпис)

КАРТКА
із зразками підписів

Ідентифікаційний
номер за ДРФО _____

Відмітки банку

Власник
рахунку _____
(прізвище, ім'я, по батькові) підпису

Рахунок № _____

Дозвіл на прийняття зразка

Місце проживання _____
_____ (підпис та прізвище)

Головний
бухгалтер
(або інша уповноважена
на це особа банку)

_____ (підпис та прізвище)

_____ тел. № _____
Назва банку _____

« ____ » _____ 200__ р.

Місцезнаходження банку _____

Інші відмітки _____

Зразок підпису
власника рахунку

Засвідчую справжність
підпису (підписів) гр. _____

Зразки підписів
довіrenих осіб

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)
_____,
який (які) зроблено в моїй
присутності.

Наведений (наведені) зразок (зразки)
підпису (підписів) прошу вважати
обов'язковим (обов'язковими)
під час здійснення операцій
за рахунком.

_____
(підпис та прізвище
працівника, банку, який
відкриває рахунок)

Зразок
відбитка печатки (1)

ЗАЯВА
про відкриття поточних рахунків
на користь фізичних осіб

Назва банку _____
Назва юридичної особи,
яка відкриває рахунок, _____

Просимо відкрити поточні рахунки фізичним особам за переліком,
що додається.

Мета відкриття рахунків _____

Керівник (посада) _____
(посада) _____ (підпис, прізвище, ініціали)

М.П.
«__» _____ 200_ р.

Відмітки банку (1)

Відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)

на ім'я _____
(прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, на ім'я
якої юридичною особою відкривається рахунок)

дозволю.

Керівник
(уповноважена
керівником особа) _____
(підпис)

Документи на оформлення
відкриття рахунку перевірів
(посада та підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєн-
ня номера рахунка)

_____ (підпис)

ЗАЯВА
про відкриття рахунку

Назва банку _____
Особа, яка відкриває рахунок _____
виборчого фонду,

Ідентифікаційний номер за ДРФО

_____ (прізвище, ім'я, по батькові кандидата
на пост Президента України,

_____ на посаду сільського, селищного, міського

_____ голови, кандидата в депутати
в одномандатному окрузі)

Прошу відкрити _____ рахунок виборчого
фонду кандидата _____
(накопичувальний, поточний)
(на пост Президента України, на посаду сільського,
селищного, міського голови,

_____ кандидата в депутати в одномандатному окрузі). Із змістом Інструкції
про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові.

Кандидат _____ (підпис, прізвище, ініціали)
«__» _____ 200_ р.

Відмітки банку

Відкрити рахунок виборчого
фонду дозволяю

Документи на оформлення
(посада та підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник _____ (підпис)
(уповноважена керівником особа)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння
номера рахунку)

_____ (підпис)

КАРТКА із зразками підписів

Кандидат _____
(на пост Президента України, сільського,

селищного, міського голови, у депутати
в одномандатному _____, який

відкриває _____
(накопичувальний, поточний)

рахунок виборчого фонду _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
_____ (далі — кандидат).

Ідентифікаційний номер за ДРФО

Місце проживання кандидата _____

тел. № _____

Назва банку _____

Код

Місцезнаходження банку _____

Відмітка банку
Дозвіл на прийняття
зразків підписів

Головний бухгалтер
(інша уповноважена
на це особа) (підпис)

Інші відмітки

Прошу вважати обов'язковим(ми) під час здійснення операцій за рахунком виборчого фонду № _____ нижчезазначений(і) зразок (зразки) підпису(ів)

Розпорядники виборчого фонду	Прізвище, ім'я, по батькові	Зразок підпису
1		
2		

Кандидат _____ (підпис, прізвище, ініціали)

Посвідчувальний напис нотаріуса (форма № 57).

« ____ » _____ року я, _____ (прізвище та ініціали),

нотаріус _____ (найменування нотаріальної контори, нотаріального округу)

засвідчую справжність підпису _____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, _____)

яка підписала документ) який (яка) діє за довіреністю _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, яку представляють)

який зроблено у моїй присутності.

Особу _____ (прізвище та ініціали),

який (яка) підписав(ла) документ, встановлено, повноваження перевірено.

ЗАЯВА
про закриття поточного рахунку
юридичної особи його правонаступником

Назва банку _____

Назва юридичної особи-заявника _____
(повна і точна назва юридичної

_____ особи- правонаступника)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ _____.

Просимо закрити поточний рахунок № _____,
(номер рахунку)

відкритий юридичній особі _____,
(повна і точна назва юридичної особи-попередника)

у зв'язку з проведенням його реорганізації (перереєстрації як підприємця) — потрібне підкреслити.

Залишок коштів просимо перерахувати на рахунок № _____,
(номер рахунку)

відкритий у _____
(назва банку)

Керівник (посада) _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Дата заповнення заяви «__» _____ 200__ р.

М.П.

Відмітки банку

1. Дата, час отримання банком заяви «__» _____ 200__ р. о ____ год.
  2. Залишок коштів на рахунку за станом на дату отримання банком заяви _____ грн. _____ коп.
  3. Дата перерахування залишку «__» _____ 200__ р.
  4. Дата закриття рахунку «__» _____ 200__ р.
- Головний бухгалтер _____
(підпис)

Розрахункові документи

(1) МЕМОРІАЛЬНИЙ ОРДЕР № (13)		(2) <input style="width: 100px;" type="text" value="041009"/>
від «___» _____ 200__ р. (4)		
Платник (9)		
Код	<input style="width: 150px; height: 40px;" type="text" value="(8)"/>	
Банк платника		
(11)	Код банку	ДЕБЕТ рах. №
у м.	<input style="width: 100px;" type="text" value="(12)"/>	<input style="width: 150px;" type="text" value="(10)"/>
Отримувач (15)		Сума
Код	<input style="width: 100px; height: 40px;" type="text" value="(16)"/>	<input style="width: 100px;" type="text" value="(7)"/>
	КРЕДИТ рах. №	
	Код банку	
у м.	<input style="width: 100px;" type="text" value="(14)"/>	<input style="width: 150px;" type="text" value="(17)"/>
Сума словами _____		
(6)		
Призначення платежу (19)		<input style="width: 150px;" type="text" value="(18)"/>
Підписи (42)		Штамп банку
_____		
_____		

(1) ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № (3) _____

(2)
Одержано банком

від «____» _____ 200__ р.
(4)

(50)
«____» _____ 200__ р.
(5)

Платник (9)

Код

(8)

Банк платника

(11) у м.	Код банку (12)	ДЕБЕТ рах. № (10)	Сума (7)
Отримувач (15)			
Код (16)		КРЕДИТ рах. № (17)	
у м.	Код банку (14)		

Сума словами _____

(6)

Призначення платежу (19)

(18)

Проведено банком

(51)

«____» _____ 200__ р.
Підпис банку

М.П. Підпис (41)

_____
_____

(1) ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № (3)

(2) 0410002

Одержано банком

(4)
від «___» _____ 200__ р.

(50)
«___» _____ 200__ р.

Платник (9)

Код

(8)

Банк платника

(11)

Код банку

ДЕБЕТ рах. №

Сума

у м.

(12)

(10)

(7)

Отримувач (15)

Код

(16)

КРЕДИТ рах. №

Банк отримувача

Код банка

(17)

(13)

у м.

(14)

Призначення платежу (19)

(18)

М.П.

Підписи отримувача (44)

(43)

СУМА

ДО

ДЕБЕТ рах. № ОПЛАТА

(10)

(7)

кредит рах. №

(17)

Проведено банком

(51)

«___» _____ 200__ р.

М.П.

Підпис

(41)

Підпис банку

(1) ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № (3) _____

(2)
Одержано банком

від «____» _____ (4) 200__ р.

«____» _____ (50) 200__ р.

«____» _____ (60) 200__ р.

Платник (9)

Код

Банк платника

(11) у м.	Код банку (12)	ДЕБЕТ рах. № (10)	Сума (7)
-----------	----------------	-------------------	----------

Отримувач (62)

Код

Банк отримувача (63)

Код банку (67)	КРЕДИТ рах. № (61)
----------------	--------------------

Сума словами _____

(6)

Призначення платежу (19)

Проведено банком

М.П. (64)

Підпис

(65)

«____» _____ (51) 200__ р.
Підпис банку

КОРНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА

Серія _____ № _____ 200_р.
« _____ » _____
(дата видачі)

_____ (кому)

_____ (платити за що)

_____ (№№ і дати документів)

Залишок ліміту
Списано за цим
чеком

Залишок ліміту до
наступного чека
Сума словами

_____ [9] _____ [11] [12]
(чекодавць) (назва банку-емітента, код банку №)

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК [1] Серія _____ № [3] _____ Д-т рах. № _____ [10]
К-т рах. № _____

Ідентифікаційний код _____ на _____ [7] _____ « _____ » _____ 200_р.
[8] _____ (сума цифрами) Підпис банку

Кому _____ [16] [15] _____
(назва чекодержателя)

Сплатити за цим чеком _____
_____ [19] _____

Сума словами _____
(за що, номери та дати документів) _____ [6] _____

Місце складання чека _____

Дата « _____ » _____ 200_р. Підпис чекодавця _____ [41]
[4] _____ М.П. _____ [42]

Серійний № _____ X _____ Рахунок № _____ X _____ Сума _____ X _____ Код банку _____ X _____ Текст _____

(зворотний бік розрахункового чека)

<p>Місце для календарного штемпеля</p> <div data-bbox="257 1005 520 1268" style="border: 1px solid black; height: 165px; width: 235px;"></div> <p>Підпис уповноваженої особи чекодержателя, що приймає розрахунковий чек в оплату)</p> <p>Підпис банку _____</p>	<p>Місце для штемпеля</p> <div data-bbox="252 351 515 614" style="border: 1px solid black; height: 165px; width: 235px;"></div> <p>Підпис постачальника</p> <p>Відмітка власника книжки про перевірку правильності використання</p> <p>Головний бухгалтер чекодавця _____</p>
--	---

КОРНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА

Серія _____ № _____

На _____
(сума цифрами) _____ 200 р.

« _____ » _____ 200 р.
(дата видачі)

_____ (ідентифікаційний номер)

_____ (прізвище,
ім'я, по батькові)

Паспорт серії _____ № _____, виданий
« _____ » _____ 200 р.

_____ (сума словами)

_____ Виданий філією (відділенням)

№ _____ банку _____

Чек дійсний до _____ 20 р.

« _____ » _____

Підпис банку _____

Чек отримав _____

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК

Серія _____ № _____ [3] _____ [11] [12] _____
(назва банку-емітента, код банку)

Ідентифікаційний номер _____ на _____ [7] _____ Д-т рах. № _____ [10] _____
_____ (сума цифрами) _____ К-т рах. № _____

[8] _____ « _____ » _____ 200 р.
Підпис банку _____

[9] _____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Паспорт серії _____ № _____, « _____ » _____ 200 р.
(клас та коли виданий)

Чек на _____ (сума словами)

_____ Виданий філією (відділенням) № _____ [11] _____ банку _____ (назва банку,

його місцезнаходження)

Чек дійсний до « _____ » _____ [45] _____ 200 р.

Підпис банку _____ Підпис чекодавця _____ [41] _____

М.П. [42]

Дата складання « _____ » _____ [4] _____ 200 р.

Серійний № _____ X _____ Рахунок № _____ X _____ Сума _____ X _____ Кол банку _____ X _____ Текст _____

(зворотний бік розрахункового чека)

<p>Відмітка банку, підприємства торгівлі або послуг про прийняття розрахункового чека до оплати.</p>	<p>Розрахунковий чек діє на всій території України незалежно від місця його видачі для розрахунків за товари або послуги; обмін чека на готівку підприємством торгівлі або послуг не здійснюється; невикористаний чек його власник може повернути до банку, який його видав, для зарахування суми на свій рахунок або обміняти чек на готівку.</p> <p>РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК ДІЙСНИЙ ТРИ МІСЯЦІ</p>	<p>Поле підшивання</p>	<p>Сума</p> <p>а) перерахована в безготівковій формі з рахунку фізичної особи № _____</p> <p>_____</p> <p>(сума словами)</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>б) унесена готівкою _____</p> <p>_____</p> <p>(сума словами)</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
<p>Зберігайте чек окремо від паспорта!</p>			
<p>Заповнюється під час виплати готівкою Сума чека</p>			
<p>(словами)</p>			
<p>Отримав _____ « ____ » _____ 200_ р. (підпис) (дата)</p>			
<p>Пред'явлений паспорт серії _____ № _____</p>			
<p>Ким та коли виданий _____</p>			
<p>Контролер (оператор) _____ Касир _____</p>			

[1] ЗАЯВА ПРО ВІДКРИТТЯ АКРЕДИТИВА

[2] 0410003

Одержано банком

від " ____ " [4] _____ 200__ р.

" ____ " [50] _____ 200__ р.

Заявник акредитива [9] Код [8] Рахунок № [10]	Бенефіціар [15] Код [16] Рахунок № [17]
Банк-емітент [11] у м. Код банку [12]	Банк бенефіціара [13] у м. Код банку [14]
Відкрийте нам акредитив (вид акредитива)	Строк дії акредитива до " ____ " _____ 200__ р.
Сума [6], [7] (цифрами і словами)	Акредитив в іншому (виконуючому) банку виконати: а) за рахунок коштів платника, депонованих у виконуючому банку; б) інкасацією документів до банку-емітента; в) через кореспондентський рахунок банку-емітента. (Зайве закреслити)
Умови акредитива до виконуючого банку направити: а) спецзв'язком; б) коротке повідомлення: електронною поштою; телетайпом. (Іншими засобами зв'язку, зазначити, якими саме, зайве закреслити)	З акцептом (чій), без акцепту
Договір № _____ від " ____ " _____ __ р. Назва товарів (виконаних робіт, наданих послуг) (Кількість, ціна, сума)	Платіж (чи акцепт) здійснити проти: _____ _____ _____ _____
Додаткові умови:	(перелік документів, які додаються до реєстру документів за акредитивом)

[40] М.П. Підписи

[41] _____
 _____

Проведено банком
 " ____ " [51] _____ 200__ р.
 Підпис банку

УКАЗІВКИ

- щодо заповнення реквізитів розрахункових документів на паперових носіях, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива
1. Ці вказівки містять вимоги щодо заповнення реквізитів розрахункових документів, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива.
  2. У цих вказівках слово «Банк» означає банки, що обслуговують платника, отримувача, стягувача.

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	Назва документа	Зазначається назва розрахункового документа або реєстру, передбаченого Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (далі — Інструкція)
2	Код розрахункового документа	Зазначається код розрахункового документа з Державним класифікатором управлінської документації, затвердженим наказом Держстандарту України від 06.11.96 № 472. Код має відповідати назві розрахункового документа, зазначеній у полі 1
3		Зазначається номер розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива), що може включати як цифри, так і букви
4	Дата складання	Зазначається дата складання розрахункового документа (реєстра, заяви про відкриття акредитива): число, місяць та рік цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР (за винятком розрахункових чеків) або число — цифрами ДД місяць — словом, рік — цифрами РРРР
5	Дата валютування	Зазначається дата, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. Під час формування електронного розрахункового документа системи електронних платежів Національного банку України реквізит «Дата валютування» розміщується в полі «Допоміжні реквізити»
6	Сума словами	Зазначаються з великої букви сума розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива) та слово «гривень» («гривня», «гривні» або «грн.»), копійки — цифрами та слово «копійка» («копійки», «копійок» або «коп.»). Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням обов'язковим є написання слів «Нуль гривень»

		Якщо сума платежу виражена в цілих гривнях, то зазначається «00 копійок» або «00 коп.»
7	Сума	Значається сума цифрами, гривні від копійок відділяються комою «,», копійки позначаються двома знаками. Якщо сума розрахункового документа виражена в цілих гривнях, то замість копійок проставляються два нулі «00»
8	Код платника	Значається ідентифікаційний код платника за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ) (далі — ідентифікаційний код), для фізичних осіб — ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів. Якщо ідентифікаційний код/номер юридичної/фізичної особи не присвоєний, то ставиться дев'ять нулів. Якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставиться дев'ять нулів
9	Платник	Значаються назва платника, що відповідає назві платника, яка заявлена в банку платника в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах. Якщо платник — це орган державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта зі свого рахунку, відкритого в банку, то реквізит може додатково містити номер рахунку цього клієнта в цьому органі державного казначейства (фінансовій установі) та його ідентифікаційний код (номер) (якщо він присвоєний)
10	Рахунок платника	Значається номер рахунку платника в банку. Якщо платником є орган державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу державного казначейства (фінансової установи)

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
11	Банк платника	Зазначаються назва та місцезнаходження (населений пункт) банку (філії, відділення) платника. У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення)
12	Код банку платника	Код банку, зазначеного в полі 11
13	Банк отримувача	Зазначається назва та місцезнаходження (населений пункт) банку (філії, відділення) отримувача. У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення)
14	Код банку отримувача	Код банку, зазначеного в полі 13
15	Отримувач	Зазначаються назва отримувача, що відповідає назві отримувача, яка заявлена в банку отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах. Якщо отримувач — це орган державного казначейства (фінансова установа), на рахунок якого в банку зараховуються кошти на користь його клієнта, то це поле може додатково містити номер рахунку цього клієнта в цьому органі державного казначейства (фінансовій установі) та ідентифікаційний код (номер) (якщо він присвоєний)
16	Код отримувача	Зазначається ідентифікаційний код отримувача за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ) (далі — ідентифікаційний код), для фізичних осіб — ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів

		Якщо платник знає, що ідентифікаційний код/номер юридичної/фізичній особі не присвоєний, то ставлять дев'ять нулів. Якщо платник не знає ідентифікаційного номера фізичної особи, то ставлять п'ять дев'яток. Ця вимога поширюється лише на отримувача — фізичну особу. Якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставляться дев'ять нулів
17	Рахунок отримувача	Зазначається номер рахунку отримувача в банку. Якщо отримувач — це орган державного казначейства (фінансова установа), на рахунок якого в банку зараховуються кошти на користь його клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу державного казначейства (фінансової установи)
18	Код країни нерезидента	Якщо платник є нерезидентом, то проставляється символ «П» і трізначний код країни платника; якщо отримувач є нерезидентом, то проставляються символ «О» і трізначний код країни отримувача; якщо платник і отримувач є нерезидентами одночасно, то проставляються символ «П» і трізначний код країни платника, далі символ «О» і трізначний код країни отримувача. Під час формування електронного розрахункового документа системи електронних платежів Національного банку України цей реквізит розміщується в полі «Допоміжні реквізити»
19	Призначення платежу	Реквізит «Призначення платежу» використовується у платіжних вимогах на примусове списання коштів, у розрахункових документах на сплату платежів до бюджету, у разі договірної списання коштів
40	М.П.	Ставиться відбиток печатки платника, зразок якої заявлений банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
41	Підписи платника	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
42	Підпис банку	Ставляться підписи відповідального виконавця банку, який оформив меморіальний ордер, та працівника, на якого покладено функції контролера. У разі перерахування коштів на рахунок клієнтів-отримувачів (фізичних та юридичних осіб), які відкриті в інших банках, розрахунковий документ засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку або підписами уповноважених осіб згідно з внутрішніми нормативними документами банку та відповідального виконавця банку
43	М.П. отримувача	Ставляться відбиток печатки отримувача, зразок якої заявлений банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
44	Підписи отримувачів	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб отримувача, які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
45	Строк дії чека	Строк дії чеказначається так: дата та рік цифрами, місяць словом
50	Дата надходження	Значаються число, місяць та рік отримання банком платника розрахункового документа: цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або числозначається цифрами ДД, місяць - словом і рік — цифрами РРРР, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку
51	Дата виконання	Ззначаються число, місяць та рік списання коштів з рахунку платника цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або числозначається цифрами ДД, місяць — словами, рік — цифрами РРРР, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку
60	Дата надходження в банк стягувача/отримувача	Ззначається дата прийняття та перевірки банком стягувача платіжної вимоги, яка підлягає надсиланню в банк платника (банком чи безпосередньо стягувачем), або дата прийняття банком отримувача розрахункового документа
		(ресстру, заяви на відкриття кредиту) для надсилання в банк платника, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку

61	Рахунок стягувача/отримувача	Зазначається номер рахункустягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів) в обслуговуючому банку
62	Стягувач/отримувач	Зазначається назва стягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів), що відповідає назві стягувача/отримувача, яка заявлена в банку стягувача/отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах. Додатково може зазначатися поштова адреса стягувача
63	Банк стягувача/отримувача	Зазначається назва банку (філії, відділення), що обслуговує стягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів), у який стягувач/отримувач подав платіжну виписку. Додатково може зазначатися місцезнаходження цього банку (філії, відділення). У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення)
64	М.П. стягувача/отримувача	Ставиться відбиток печатки стягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів), зразок якої заявлений банку стягувача/отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
65	Підписи стягувача/отримувача	Ставлять підписи відповідальні особи стягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів), зразки підписів яких заявлені банку стягувача/отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки
66	Код стягувача/отримувача	Зазначається ідентифікаційний код стягувача/отримувача (у разі договірнього списання коштів) за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ)
67	Код банку стягувача/отримувача	Зазначається код банку стягувача (органу державного казначейства, якщо він привнесений) або отримувача (у разі договірнього списання коштів), якому стягувач/отримувач надав розрахунковий документ

Стягувач _____ [62]

Код _____ [66] Рахунок № _____ [61]

Банк стягувача _____ [63]

у м. _____

Одержано банком

Код банку _____ [67]

" ____ " _____ [60] 200 __ р.

**РЕЕСТР
ПЛАТІЖНИХ ВИМОГ № _____ [3]**

від " ____ " _____ [4] 200 __ р.

Прощу надіслати зазначені платіжні вимоги в банк платника за адресою _____
(заповнюється за бажанням стягувача)

Номер платіжної вимоги	Сума	Номер платіжної вимоги	Сума

(зворотний бік розрахункового чека)

Номер платіжної вимоги	Сума	Номер платіжної вимоги	Сума

М.П. _____ Підпис _____ (65)
(64)

РОЗРАХУНКОВА ЧЕКОВА КНИЖКА

НА __ РОЗРАХУНКОВИХ ЧЕКІВ

(місце для штампа банку)

**ЗБЕРІГАТИ В НАДІЙНОМУ МІСЦІ,
ЩО ЗАМИКАЄТЬСЯ НА КЛЮЧ**

Зворотний бік розрахункової чекової книжки

Ця книжка дійсна до _____ «_____» _____ 200_ р.
(число словами) (цифрами) (місяць словом)

Уміщує розрахункові чеки з № _____ до № _____, видана

_____ (чекодавець)

_____ за особовим рахунком _____

(номер)

для розрахунків з _____

на загальну суму ліміту _____

(цифрами)

(словами)

«_» _____ 200_ р.

Дата (місяць словом)

видачі

М.П. банку

банк _____

місто _____

_____ (підпис банку)

Заповнення розрахункових чеків з розрахункових чекових книжок та їх використання

1. Розрахункові чеки заповнюються від руки чорнилом, кульковою ручкою або з використанням технічних засобів. Підписуються розрахункові чеки чорнилом або кульковою ручкою.

2. Назва отримувача вписується після слова «Кому».

Під час розрахунків за товари (виконані роботи, надані послуги) у рядку «Сплатити за цим чеком» зазначаються загальна назва товарів (виконаних робіт, наданих послуг), а також номер та дата рахунку, за оплату якого виписаний розрахунковий чек.

3. Розрахункові чеки підписує власник розрахункової чекової книжки або за його дорученням уповноважена особа, яка має право підпису. Розрахункові чеки скріплюються відбитком печатки чекодавця.

4. Будь-які виправлення в розрахунковому чеку не дозволяються.

5. Власнику забороняється передавати розрахункову чекову книжку будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписувати незаповнені бланки розрахункових чеків та засвідчувати їх відбитком печатки.

6. Розрахункові чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою.

7. Одночасно з виписуванням розрахункового чека на його корінці зазначаються назва отримувача коштів, номери документів, що оплачуються, сума і залишок ліміту (крім випадків, якщо за діючими правилами розрахунків розрахунковими чеками ці реквізити заповнюються касиром транспортної організації або підприємством зв'язку).

8. Головні бухгалтери підприємств, які ведуть розрахунки розрахунковими чеками, зобов'язані періодично перевіряти:

а) правильність використання розрахункових чеків особою, яка уповноважена їх підписувати;

б) правильність виведення залишків ліміту на корінцях розрахункових чеків, а на зворотному боці останнього перевіреного корінця розрахункового чека має робитися відмітка за підписом головного бухгалтера (заступника головного бухгалтера) чекодавця; в) відповідність суми на корінцях розрахункових чеків записам у виписках з особового рахунку в банку.

Документальне оформлення касових операцій

ПОВІДОМЛЕННЯ
 про отримання готівки * №
 від «_____» _____ р.

Банк, що отримав готівку

(найменування банку)	Код банку	Дебет рахунку	Сума
Банк, що відправив готівку	Код банку	Кредит рахунку	
(найменування банку)			

Вид документа 33

Сума _____ грн _____ коп.
 (словами) (цифрами)

Зміст операції — отримання готівки для підкріплення.

Проведено банком
 «_____» _____ р.

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (посада)

_____ (підпис)

* Реквізити паперового документа:

(банк А) — найменування банку, що отримав готівку;

код банку — код банку, що отримав готівку;

дебет рахунку №... — рахунок, відкритий у банку для обліку отриманої готівки;

(банк Б) — найменування банку, що відправив готівку;

код банку — код банку, що відправив готівку;

кредит рахунку №... — рахунок, відкритий у банку для обліку відправленої готівки.

ЗАЯВА
на переказ готівки №

Дата здійснення операції _____
Дата валютування _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Платник _____
Код платника ** _____
Банк платника * _____
Отримувач _____
Код отримувача * _____
Банк отримувача _____
Код банку отримувача * _____
Загальна сума _____
(словами)

Призначення платежу _____

Пред'явлений документ ** _____
(паспорт або документ, що його замінює)

серія _____ № _____, виданий _____
(номер документа) (найменування установи, яка видала документ)

_____ (дата видачі документа)

_____ (дата народження) (місце проживання особи)

Додаткові реквізити _____

Підпис платника _____ Підписи банку _____

Квитанція №

Дата здійснення операції _____

Дата валютування _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Платник _____

Код платника ** _____

Банк платника * _____

Отримувач _____

Код отримувача * _____

Банк отримувача _____

Код банку отримувача * _____

Загальна сума _____
(словами)

Призначення платежу _____

Додаткові реквізити _____

Підписи банку _____

* Реквізити зазначаються в разі здійснення переказу готівки для зарахування на рахунок, відкритий в іншому банку.

** Заповнюється в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50 000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

Прибутково-видатковий касовий
ордер № _____

_____ (необхідне підкреслити)

_____ (дата здійснення операції)

Найменування банку _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Отримувач/платник _____

_____ (непотрібне закреслити)

Загальна сума _____ (словами)

Зміст операції _____

Пред'явлений документ _____ № _____
(посвідчення, перепустка)

Підпис платника/отримувача _____

Підписи банку _____

ЗАЯВА
на видачу готівки № _____

_____ (дата здійснення операції)

Банк отримувача _____
Отримувач _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Загальна сума _____ (словами)

Зміст операції _____

Пред'явлений документ _____ (паспорт або документ, що його замінює)

серія _____ № _____, виданий _____ (номер документа) (найменування установи, яка видала документ)

_____ (дата видачі документа)

_____ (дата народження) (місце проживання особи)

Підпис отримувача _____ Підписи банку _____

Прибутковий касовий ордер № _____

_____ (дата здійснення операції)

Найменування банку _____
Платник _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Загальна сума _____ (словами)

Призначення платежу _____
Пред'явлений документ _____ № _____
(посвідчення, перепустка)

Підпис платника _____ Підписи банку _____

Видатковий касовий ордер № _____

_____ (дата здійснення операції)

Найменування банку _____
Отримувач _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Загальна сума _____ (словами)

Призначення платежу _____
Пред'явлений документ _____ № _____
(посвідчення, перепустка)

Підпис отримувача _____
Підписи банку _____

Лицьовий бік грошового чека

Корінець чека АА 0000000 НА «__» _____ р. ЧЕК ВИДАНИЙ _____ (кому) Підписи: _____ (перший) _____ (другий) ЧЕК ОДЕРЖАВ «__» _____ р. _____ (підпис)	_____ (подавець чека) В КАСУ — ГРОШОВИЙ ЧЕК АА 0000000 НА _____ (номер рахунку) _____ (сума цифрами) _____ (подавця чека) дата _____ р. _____ (число, місяць словами) (рік цифрами) _____ (найменування установи банку) Місце печатки продавця чека _____ _____ (сума словами) _____ (підписи)	АА 0000000 контрольну марку МІСЦЕ ДЛЯ НАКЛЕЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ МАРКИ
	Заплатить _____ (кому) _____ _____ (сума словами) _____ (підписи)	

Зворотний бік чека

<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;"></th> <th style="width: 35%;">Цілі витрати</th> <th style="width: 50%;">Сума</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table> Підписи _____ Зазначену в цьому грошовому чеку суму одержав _____ (підпис) Відмітки, що Засвідчують особу одержувача Пред'явлений _____ № _____ _____ (найменування документа) _____ (номер документа) Виданий (найменування установи, яка видала документ) «__» _____ р. _____ (дата видачі документа) Перевірено Оплати «__» _____ р. _____ Сплачено Контролер _____ Відповідальний _____ Касир _____ _____ (підпис) _____ (підпис) _____ (підпис) виконавець		Цілі витрати	Сума																ОПРИБУТКОВАНО ЗА КАСОЮ Касовий ордер № _____ «__» «__» _____ Головний (старший) _____ (підпис)
	Цілі витрати	Сума																	

ЗАЯВА

про відкриття поточного рахунку

Назва банку _____

Назва клієнта банку,
що відкриває рахунок, _____
(повна і точна назва)

_____ (юридичної особи / відокремленого підрозділу)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ або реєстраційний (обліковий) номер за ТРДПАУ _____ _____
--

Просимо відкрити _____ рахунок у _____.
(вид поточного рахунку) (вид валюти)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для нас обов'язкові. Нам повідомлено зміст частини п'ятої статті 63 Закону України «Про виконавче провадження»

Додаткова інформація (1) _____

Керівник _____
(посада) (підпис, прізвище, ініціали)

«__» _____ 200 р.

М.П.

Відмітки банку

Відкрити _____ рахунок Документи на оформлення
(вид поточного рахунку) відкриття рахунку перевірів
дозволяю _____
(посада і підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник
(уповноважена
керівником особа) _____
(підпис)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200 р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)

_____ (підпис)

КАРТКА

із зразками підписів і відбитка печатки

Відмітка банку _____

Власник рахунку _____

зразків підписів _____

Повна назва _____

Дозвіл на прийняття _____

Головний бухгалтер _____

(або інша уповноважена на це особа банку) _____

Скорочена назва _____

_____ (підпис)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ _____

--

«__» _____ 200 р.

Інші відмітки _____

Місцезнаходження _____

Тел. № _____

Назва організації, якій клієнт адміністративно підпорядкований _____

(міністерство, центральна кооперативна або громадська організація)

Назва банку _____

Місцезнаходження банку _____

Наводимо зразки підписів і відбитка печатки, які просимо вважати обов'язковими під час здійснення операцій за поточним рахунком № _____.

Чеки та інші розпорядження за рахунком просимо вважати дійсними в разі наявності на них одного першого і одного другого підписів.

Посада	Прізвище, ім'я та по батькові	Зразок підпису	Зразок відбитка печатки
Перший підпис	-----	-----	
Другий підпис			

Місце для відбитка печатки організації, що засвідчила повноваження та підписи клієнта

Повноваження та підписи керівника і головного бухгалтера, які діють відповідно до статуту (положення), засвідчую: _____

Строк повноважень і підписи службових осіб, які тимчасово користуються правом першого або другого _____

Керівник _____

Головний бухгалтер (1) _____

(посада і підпис
керівника чи
заступника
керівника
організації, якій
клієнт
адміністративно
підпорядкований)

підпису,
засвідчуємо:

Посвідчувальний напис
нотаріус (2) (форма № 58)

«__» _____ р. я,
_____, нотаріус
(прізвище та ініціали)

_____
(найменування нотаріальної

_____
(контори, нотаріального округу

Засвідчую справжність
підпису _____

(посада, найменування

_____
юридичної особи, прізвище,

_____
ім'я та по батькові представника)

який зроблено у моїй при-
сутності.

Особу представника вста-
новлено, повноваження
його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за
№ _____

Стягнуто _____
(державного мита, плати)

Нотаріус

печатка

підпис

Видані грошові чеки

дата	з №	дата	з №	дата	з №

(1) Підписи керівника і головного бухгалтера вимагаються у випадку, передбаченому пунктом 18.16 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах.

(2) Вимагається за рахунками юридичних осіб і відокремлених підрозділів, якщо повноваження і підписи не засвідчені організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований.

ЗАЯВА

про відкриття поточного рахунку

Назва банку _____
Особа-підприємець,
яка відкриває рахунок, _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Ідентифікаційний номер за ДРФО | _____
Код економічної діяльності (1) _____
Назва виду економічної діяльності (1) _____

Прошу відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)

для здійснення підприємницької діяльності.

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлений. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові.

Додаткова інформація (2) _____

«__» _____ 200_ р. _____
(підпис власника рахунку)

Відкрити _____ Відмітки банку
_____ рахунок _____ Документи на оформлення
(вид поточного рахунку) відкриття рахунку перевірів

дозволяю

(посада і підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник
(уповноважена
керівником особа) _____
(підпис)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)

_____ (підпис)

(1) Заповнюється клієнтом відповідно до наказу Державного комітету статистики України та Державної податкової адміністрації України від 15.02.2001 N 95/56.

(2) Підлягає обов'язковому заповненню, якщо клієнт банку фізична особа-підприємець не використовує працю найманих працівників.

КАРТКА
із зразками підписів

Ідентифікаційний
номер за ДРФО _____

Відмітки банку

Власник
рахунку _____
(прізвище, ім'я, по батькові) підпису

Рахунок № _____

Дозвіл на прийняття зразка

Місце проживання _____
_____ (підпис та прізвище)

Головний
бухгалтер
(або інша уповноважена
на це особа банку)

_____ (підпис та прізвище)

_____ тел. № _____
Назва банку _____

« ____ » _____ 200__ р.

Місцезнаходження банку _____

Інші відмітки _____

Зразок підпису
власника рахунку

Засвідчую справжність
підпису (підписів) гр. _____

Зразки підписів
довіrenих осіб

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)
_____
який (які) зроблено в моїй
присутності.

Наведений (наведені) зразок (зразки)
підпису (підписів) прошу вважати
обов'язковим (обов'язковими)
під час здійснення операцій
за рахунком.

_____
(підпис та прізвище
працівника, банку, який
відкриває рахунок)

Зразок
відбитка печатки (1)

_____ (1) Ззначається за наявності печатки у фізичної особи-підприємця.

ЗАЯВА

про відкриття поточного рахунку

Назва банку _____

Особа, яка відкриває рахунок _____

(прізвище, ім'я, по батькові

(по батькові — за наявності))

Ідентифікаційний номер за ДРФО (1) _____

Прощу відкрити поточний рахунок у _____

(вид валюти)

на моє ім'я/на ім'я _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи,

на ім'я якої відкривається рахунок)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлений. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові. Мені відомо про те, що цей рахунок забороняється використовувати для проведення операцій, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності.

Письмові розпорядження підписуватимуться мною або уповноваженою мною особою за довіреністю.

У разі зміни повноважень особи на право розпоряджатися рахунком зобов'язуюсь негайно повідомити про це в письмовій формі. Усе листування щодо цього рахунку прошу надсилати за адресою:

_____

Про зміну адреси повідомлятиму банк письмово.

Додаткова інформація _____

« ____ » _____ 200_ р. _____

(підпис власника рахунку/підпис особи,

яка відкриває рахунок на користь іншої особи)

Відмітки банку

Відкрити рахунок виборчого фонду дозволяю

Документи на оформлення (посада та підпис уповноваженої особи, на яку покладено обов'язок відкривати рахунки клієнтів)

Керівник _____ (підпис)
(уповноважена керівником особа)

Дата відкриття рахунку
« ____ » _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)

_____ (підпис)

ЗАЯВА

про відкриття поточних рахунків на користь фізичних осіб

Назва банку _____
Назва юридичної особи,
яка відкриває рахунок, _____

Просимо відкрити поточні рахунки фізичним особам за переліком,
що додається.

Мета відкриття рахунків _____

Керівник (посада) _____
(посада) _____ (підпис, прізвище, ініціали)

М.П.
«__» _____ 200_ р.

Відмітки банку (1)

Відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)

на ім'я _____
(прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, на ім'я
якої юридичною особою відкривається рахунок)

дозволяю.

Керівник
(уповноважена
керівником особа) _____
(підпис)

Документи на оформлення
відкриття рахунку перевірів
(посада та підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку	Головний бухгалтер (інша відповідальна особа, яка контролює правильність присвоєн- ня номера рахунка)

(1) На оригіналі заяви розділ «Відмітки банку» не заповнюється.

ЗАЯВА
про відкриття рахунку

Назва банку _____
Особа, яка відкриває рахунок _____
виборчого фонду,

Ідентифікаційний номер за ДРФО

_____ (прізвище, ім'я, по батькові кандидата
на пост Президента України,

_____ на посаду сільського, селищного, міського

_____ голови, кандидата в депутати
в одномандатному окрузі)

Прошу відкрити _____ рахунок виборчого
(накопичувальний, поточний)
фонду кандидата _____
(на пост Президента України, на посаду сільського,
селищного, міського голови,

_____ кандидата в депутати в одномандатному окрузі). Із змістом Інструкції
про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові.

Кандидат _____ (підпис, прізвище, ініціали)
«__» _____ 200_ р.

Відмітки банку

Відкрити рахунок виборчого
фонду дозволяю

Документи на оформлення
(посада та підпис
уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок
відкривати рахунки клієнтів)

Керівник _____ (підпис)
(уповноважена керівником особа)

Дата відкриття рахунку
«__» _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння
номера рахунку)

_____ (підпис)

КАРТКА із зразками підписів

Кандидат _____
 (на пост Президента України, сільського,
 _____
 селищного, міського голови, у депутати
 в одномандатному _____, який
 _____
 відкриває _____
 _____
 (накопичувальний, поточний)
 рахунок виборчого фонду _____
 (прізвище, ім'я, по батькові)
 _____ (далі — кандидат).

Ідентифікаційний номер за ДРФО
 _____
 _____

Місце проживання кандидата _____

тел. № _____

Назва банку _____

Код

Місцезнаходження банку _____

Відмітка банку
 Дозвіл на прийняття
 зразків підписів

Головний бухгалтер
 (інша уповноважена
 на це особа) (підпис)

Інші відмітки

Прошу вважати обов'язковим(ми) під час здійснення операцій за раху-
 нком виборчого фонду № _____ нижчезазначений(і)
 зразок (зразки) підпису(ів)

Розпорядники виборчого фонду	Прізвище, ім'я, по батькові	Зразок підпису
1		
2		

Кандидат _____ (підпис, прізвище, ініціали)

Посвідчувальний напис нотаріуса (форма № 57).

« ____ » _____ року я, _____,
 _____ (прізвище та ініціали)

нотаріус _____,
 _____ (найменування нотаріальної контори, нотаріального округу)

засвідчую справжність підпису _____,
 _____ (прізвище, ім'я, по батькові особи,

яка підписала документ) який (яка) діє за довіреністю _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, яку представляють)

який зроблено у моїй присутності.

Особу _____,
 _____ (прізвище та ініціали)

який (яка) підписав(ла) документ, встановлено, повноваження перевірено.

ЗАЯВА
про відкриття рахунку

Назва банку _____

Особа, яка відкриває рахунок виборчого фонду, _____
[повна назва політичної партії,
виборчого блоку

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ

_____ політичних партій, місцевої організації партії (блоку (1)]

Прошу відкрити _____ (накопичувальний, поточний) рахунок виборчого фонду.

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для мене (нас) обов'язкові.

_____ (1) Під час відкриття рахунку блоку політичних партій зазначається повна назва партій, що входять до блоку.

Керівник політичної партії, (підпис, прізвище, ініціали) місцевої організації партії (керівники політичних партій, місцевих організацій партій, що входять до виборчого блоку)

« ___ » _____ 200_ р.

М.П. політичної партії,
місцевої організації партії
(місце печаток політичних партій,
місцевих організацій партій,
що входять до виборчого блоку)

Відмітки банку

Відкрити рахунок виборчого фонду дозволяю

Документи на оформлення (посада та підпис уповноваженої особи, на яку покладено обов'язок відкривати рахунки клієнтів)

Керівник _____ (підпис)
(уповноважена керівником особа)

Дата відкриття рахунку
« ___ » _____ 200_ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер
(інша відповідальна особа,
яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)

_____ (підпис)

КАРТКА

із зразками підписів

Повна назва політичної партії, місцевої організації партії (далі — партії) _____

Повна назва блоку партій _____
(із зазначенням повних назв

політичних партій,
 _____
що входять до блоку)

Скорочена назва партії, виборчого блоку партій _____

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ

Місцезнаходження партії, виборчого блоку партій

_____

тел. № _____
 Назва банку _____

Код банку _____

Місцезнаходження банку _____

Прошу вважати обов'язковим під час здійснення операцій за _____ рахунком виборчого фонду № _____
(накопичувальним, поточним)

нижчезазначений(і) зразок (зразки) підпису(ів) і відбитка печатки:

Розпорядники виборчого фонду	Прізвище, ім'я, по батькові	Зразок підпису
1		
2		

Керівник партії (керівник партії, визначений керівним органом виборчого блоку партій)
 М.П. партії (партії, визначеної керівним органом виборчого блоку партій)

Відмітка банку

Дозвіл на прийняття зразків підписів
 Головний бухгалтер (інша уповноважена на це особа банку) (підпис)

Інші відмітки

(підпис, прізвище, ініціали)

Посвідчувальний напис нотаріуса (форма № 58).

« ____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

нотаріус _____,
(найменування нотаріальної контори, нотаріального округу)

засвідчую справжність підпису _____
(посада, найменування юридичної
особи, прізвище,

_____), який зроблено у моїй
ім'я та по батькові представника)

присутності.

Особу представника встановлено, повноваження його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі

за № _____

Стягнуто _____
(державного мита, плати)

Печатка Нотаріус

Підпис

ЗАЯВА
про закриття поточного рахунку
юридичної особи його правонаступником

Назва банку _____

Назва юридичної особи-заявника _____
(повна і точна назва юридичної

_____ особи- правонаступника)

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ _____.

Просимо закрити поточний рахунок № _____,
(номер рахунку)

відкритий юридичній особі _____,
(повна і точна назва юридичної особи-попередника)

у зв'язку з проведенням його реорганізації (перереєстрації як підприємця) — потрібне підкреслити.

Залишок коштів просимо перерахувати на рахунок № _____,
(номер рахунку)

відкритий у _____
(назва банку)

Керівник (посада) _____
(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер _____
(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Дата заповнення заяви «__» _____ 200__ р.

М.П.

Відмітки банку

1. Дата, час отримання банком заяви «__» _____ 200__ р. о __ год.
2. Залишок коштів на рахунку за станом на дату отримання банком заяви _____ грн. _____ коп.
3. Дата перерахування залишку «__» _____ 200__ р.
4. Дата закриття рахунку «__» _____ 200__ р.

Головний бухгалтер _____
(підпис)

ЗАЯВА

про закриття поточного рахунку юридичної особи
або поточного рахунку відокремленого підрозділу

Назва банку _____

Назва клієнта, який закриває рахунок, _____
(повна і точна назва юридичної

_____ особи або відокремленого підрозділу юридичної особи)

Просимо закрити рахунок _____ № _____,
(вид рахунку) (номер рахунку)

залишок коштів перерахувати на рахунок № _____,
(номер рахунку)

відкритий у _____
(назва банку)

Керівник (посада) _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Дата заповнення заяви
«__» _____ 200__ р.

М.П.

Відмітки банку

1. Дата, час отримання банком заяви «__» _____ 200__ р. о __ год.
2. Залишок коштів на рахунку за станом на дату отримання банком заяви _____ грн. _____ коп.
3. Дата перерахування залишку «__» _____ 200__ р.
4. Дата закриття рахунку «__» _____ 200__ р.

Головний бухгалтер
(інша уповноважена особа) _____
(підпис)

Додаток Д
Затверджено
Постанова Правління
Національного банку України
28.08.2001 № 368

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
26 вересня 2001 р.
за № 841/6032

Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні (витяг)

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ця Інструкція вводить з метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності.

Інструкція розроблена відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів.

Відповідно до статей 2, 58-59 Закону України «Про Національний банк України» та статей 2, 4, 7-12, 30-36, 47-50, 52, 69, 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» Національний банк України (далі — Національний банк) установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

нормативи капіталу:

мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1),

адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2),

адекватності основного капіталу (Н3);

нормативи ліквідності:

миттєва ліквідність (Н4),

поточна ліквідність (Н5),

короткострокова ліквідність (Н6);

нормативи кредитного ризику:

максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7),

великих кредитних ризиків (Н8),

максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9),

максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);

нормативи інвестування:

інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)-1,

загальної суми інвестування (Н12);
норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої)
валютної позиції банку (Н13).

Базою для розрахунку економічних нормативів Н2, Н7, Н8, Н11, Н12, Н13 є регулятивний капітал банку.

Базою для розрахунку економічного нормативу Н3 є основний капітал банку.

Базою для розрахунку економічних нормативів Н9, Н10 є статутний капітал банку.

Якщо операції здійснюються банком за рахунок капіталу згідно з вимогами цієї Інструкції, то такі операції не включаються до розрахунку економічних нормативів.

Дія цієї Інструкції поширюється на всі банки України незалежно від форм власності.

ГЛАВА 2. МІНІМАЛЬНИЙ РОЗМІР РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

2.1. Національний банк установлює норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), якого всі банки зобов'язані дотримуватися.

2.2. Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1) діючих банків має становити:

а) для місцевих кооперативних банків:

на 1 січня 2006 року — не менше ніж 1 400 000 євро,

на 1 січня 2007 року — не менше ніж 1 500 000 євро;

б) для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області (регіональних), у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних:

на 1 січня 2006 року — не менше ніж 4 500 000 євро,

на 1 січня 2007 року — не менше ніж 5 000 000 євро;

в) для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України (міжрегіональних), у тому числі спеціалізованих інвестиційних і розрахункових (клірингових), центрального кооперативного банку:

на 1 січня 2006 року — не менше ніж 7 000 000 євро,

на 1 січня 2007 року — не менше ніж 8 000 000 євро.

2.3. Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1) знову створених банків має становити:

а) для місцевих кооперативних банків:

до одного року діяльності — 1 000 000 євро,

до двох років діяльності — 1 100 000 євро,

до трьох років діяльності — 1 200 000 євро,

до чотирьох років діяльності — 1 350 000 євро,

починаючи з п'ятого року діяльності — 1 500 000 євро;

б) для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області (регіональних), у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних:

до одного року діяльності — 3 000 000 євро,

до двох років діяльності — 3 500 000 євро,

до трьох років діяльності — 4 000 000 євро,

до чотирьох років діяльності — 4 500 000 євро,

починаючи з п'ятого року діяльності — 5 000 000 євро;

в) для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України (міжрегіональних), у тому числі спеціалізованих інвестиційних і розрахункових (клірингових), центрального кооперативного банку:

до одного року діяльності — 5 000 000 євро,

до двох років діяльності — 5 500 000 євро,

до трьох років діяльності — 6 000 000 євро,

до чотирьох років діяльності — 7 000 000 євро,

починаючи з п'ятого року діяльності — 8 000 000 євро.

2.4. Національний банк залежно від економічного становища країни, стану світових фінансово-кредитних і валютних ринків та відповідно до змін курсу національної валюти може переглядати мінімальний розмір регулятивного капіталу. У разі значного підвищення значення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу для банків встановлюється перехідний період для нарощування капіталу згідно з розробленими банками програмами капіталізації.

2.5. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається щороку окремим рішенням Правління Національного банку та встановлюється на відповідний період (рік) у розмірі, еквівалентному розміру нормативного значення, встановленого в євро відповідно до пунктів 2.2 та 2.3 цієї глави.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається Національним банком кожний рік та має дотримуватися банками на кінець кожного періоду (року), що регулюється.

До розрахунку нормативного значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється в гривнях (на період до 2007 року включно), береться більший за величиною курс євро, а саме:

курс євро, що встановлений Національним банком на початок періоду, що регулюється (на 1 січня кожного року); або

курс євро, що розрахований як середньоарифметична величина курсу євро за IV квартал звітного року.

У разі зниження курсу євро на кінець періоду (року), що регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється Національним банком у гривнях, не підлягає зменшенню на наступний період.

Контроль за дотриманням банками мінімального розміру регулятивного капіталу здійснюється Національним банком за нормативними значеннями, що зафіксовані в гривнях.

У цьому разі протягом усього періоду (року), що регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банків у гривнях не може бути меншим, ніж установлене Національним банком на початок періоду (року), що регулюється.

РОЗДІЛ IV. НОРМАТИВИ КАПІТАЛУ

ГЛАВА I. НОРМАТИВ АДЕКВАТНОСТІ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ/ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ (Н2)

1.1. Норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку.

1.2. Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку.

Значення показника адекватності регулятивного капіталу визначається як співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту (вкладень в боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав (за умови, що забезпечення відповідає вимогам пунктів 2.5-2.7 глави 2 розділу VI цієї Інструкції).

1.4. Нормативне значення нормативу Н2 діючих банків має бути не меншим, ніж 8 відсотків, починаючи з 01.03.2004 — не меншим, ніж 10 відсотків.

Для банків, що розпочинають операційну діяльність, цей норматив має становити:

протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) — не менше 15 відсотків;

протягом наступних 12 місяців — не менше 12 відсотків;

надалі — не менше 10 відсотків.

ГЛАВА 2. НОРМАТИВ АДЕКВАТНОСТІ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ (НЗ)

2.1. Норматив адекватності основного капіталу встановлюється з метою визначення спроможності банку захистити кредиторів і вкладників від непередбачуваних збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків.

2.2. Показник адекватності основного капіталу банку розраховується як співвідношення основного капіталу до загальних активів банку.

2.3. Для розрахунку нормативу адекватності основного капіталу загальний розмір основного капіталу коригується (зменшується) на суму: недосформованих резервів під можливі збитки за активними операціями банків;

нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

капітальних вкладень у нематеріальні активи;

збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;

збитків поточного року.

2.4. Загальні активи банку для розрахунку адекватності основного капіталу включають:

готівкові кошти;

банківські метали;

кошти в Національному банку;

казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком;

кошти в інших банках;

сумнівну заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями;

дебіторську заборгованість за операціями з банками;

кредити, що надані органам державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, фізичним особам;

дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами;

транзитний рахунок за операціями з клієнтами;

цінні папери в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

інвестиції в асоційовані та дочірні компанії;

товарно-матеріальні цінності;

інші активи банку;

суми до з'ясування та транзитні рахунки;

основні засоби.

2.5. При розрахунку нормативу адекватності основного капіталу сума загальних активів відповідно зменшується на розрахункову суму резервів за всіма активними операціями банку, на суму неамортизованого дисконту за цінними паперами та зносу основних засобів.

2.6. Нормативне значення нормативу НЗ має бути не меншим, ніж 4 відсотки.

ГЛАВА 3. ГРУПИ БАНКІВ ЗА РІВНЕМ КАПІТАЛУ

3.1. Для забезпечення реальної капіталізації банків України всі банки поділяються за рівнем достатності капіталу на:

- добре капіталізовані;
- достатньо капіталізовані;
- недокапіталізовані;
- значно недокапіталізовані;
- критично недокапіталізовані.

3.2. Добре капіталізованим вважається банк, в якого:

розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до розділу II цієї Інструкції, відповідає встановленим мінімальним вимогам;

співвідношення регулятивного капіталу банку до його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), перевищує його нормативне значення і становить не менше ніж 17 відсотків;

співвідношення основного капіталу до загальних активів банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) більше ніж його нормативне значення і становить 8 відсотків та більше.

3.3. Достатньо капіталізованим вважається банк, в якого:

розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до розділу II цієї Інструкції, відповідає встановленим мінімальним вимогам;

співвідношення регулятивного капіталу банку до його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), відповідає його нормативному значенню і становить не менше ніж 8 відсотків або наближається до 17 відсотків;

співвідношення основного капіталу до загальних активів банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) становить не менше ніж 4 відсотки або наближається до 8 відсотків.

3.4. Недокапіталізованим вважається банк, в якого:

розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до розділу II цієї Інструкції, відповідає встановленим мінімальним вимогам;

співвідношення регулятивного капіталу банку до його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), менше ніж його нормативне значення, але становить не менше ніж 6 відсотків;

співвідношення основного капіталу до загальних активів банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) менше ніж його нормативне значення, але становить не менше ніж 3 відсотки, або наближається до 4 відсотків.

3.5. Значно недокапіталізованим вважається банк, в якого:

розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до розділу II цієї Інструкції, менше встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу, але не більше ніж 20 відсотків установленого мінімального розміру регулятивного капіталу;

співвідношення регулятивного капіталу банку до його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2) менше ніж його нормативне значення і перебуває в межах від 6 до 2 відсотків;

співвідношення основного капіталу до загальних активів банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) менше ніж його нормативне значення і перебуває в межах від 3 до 1,3 відсотка;

обсяг активів з негативною класифікацією 5 (з урахуванням сформованих резервів під активні операції) перебуває в межах від 45 до 60 відсотків регулятивного капіталу банку.

3.6. Критично недокапіталізованим вважається банк, в якого:

розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до розділу II цієї Інструкції, менше встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу на суму, що становить понад 20 відсотків встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу;

співвідношення регулятивного капіталу банку до його сумарних активів, зважених на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), менше ніж 2 відсотки;

співвідношення основного капіталу до загальних активів банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) менше ніж 1,3 відсотка;

обсяг активів з негативною класифікацією (з урахуванням сформованих резервів під активні операції) перевищує 60 відсотків регулятивного капіталу банку.

3.7. Залежно від рівня достатності капіталу банку Національний банк рекомендує вжити таких заходів:

а) банкам, що не дотримуються вимог Національного банку щодо мінімального розміру регулятивного капіталу банку (Н1), нормативів адекватності регулятивного капіталу (Н2) та адекватності основного капіталу (Н3), — винести на розгляд правління та ради банку перелік заходів щодо розвитку його капітальної бази (програму капіталізації) або питання щодо його реорганізації шляхом приєднання чи злиття.

У разі прийняття правлінням і радою банку відповідного рішення банк має укласти з територіальним управлінням Національного банку (Національним банком — якщо нагляд за банком безпосередньо здійснює структурний підрозділ банківського нагляду центрального апарату) письмову угоду щодо прийняття програми капіталізації банку;

б) недокапіталізованим банкам — припинити в будь-якій формі виплату дивідендів (крім виплати дивідендів у вигляді власних акцій) та викуп власних акцій (паїв/часток учасників у статутному капіталі), а також унести на розгляд правління та ради банку перелік заходів (програму) фінансового оздоровлення банку.

Крім того, недокапіталізованим банкам рекомендується встановити такі обмеження:

тимчасово припинити залучення коштів фізичних та юридичних осіб;

обмежити активні операції з акціонерами та інсайдерами банку;

припинити вкладання коштів у статутні фонди інших юридичних осіб;
припинити надання бланкових та пільгових б кредитів;

РОЗДІЛ V. НОРМАТИВИ ЛІКВІДНОСТІ

ГЛАВА 1. ВИМОГИ ДО ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ

1.1. Ліквідність банку — це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Ліквідними активами є кошти в касі, які відкриті в Національному банку та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

Банківська діяльність піддається ризику ліквідності — ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат.

У зв'язку з цим банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строкowości й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів із збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів і всіх інших клієнтів.

1.2. З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

ГЛАВА 2. НОРМАТИВ МИТТЄВОЇ ЛІКВІДНОСТІ (Н4)

2.1. Норматив миттєвої ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на кореспондентських рахунках).

2.2. Норматив миттєвої ліквідності визначається як співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками.

2.3. Нормативне значення нормативу Н4 має бути не менше ніж 20 відсотків.

ГЛАВА 3. НОРМАТИВ ПОТОЧНОЇ ЛІКВІДНОСТІ (Н5)

3.1. Норматив поточної ліквідності встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку.

Для розрахунку нормативу поточної ліквідності враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно).

3.2. Норматив поточної ліквідності визначається як співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання.

3.3. До активів первинної та вторинної ліквідності при розрахунку нормативу поточної ліквідності належать:

готівкові кошти;

банківські метали;

кошти на кореспондентських рахунках, які відкриті в Національному банку та інших банках;

строкові депозити, які розміщені в Національному банку та інших банках;

боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

боргові цінні папери, емітовані Національним банком, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

боргові цінні папери в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

надані кредити.

3.4. До зобов'язань належать:

кошти до запитання;

короткострокові та довгострокові кредити, які одержані від Національного банку та інших банків;

кошти бюджету України;

строкові депозити інших банків та клієнтів;

цінні папери власного боргу, емітовані банком;

субординований борг банку;

зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;

зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

3.5. Нормативне значення нормативу Н5 має бути не менше ніж:

30 відсотків, з 01.07.2002 — 35 відсотків, з 01.01.2003 — 40 відсотків.

ГЛАВА 4. НОРМАТИВ КОРОТКОСТРОКОВОЇ ЛІКВІДНОСТІ (Н6)

4.1. Норматив короткострокової ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів.

4.2. Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

4.3. До розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються ліквідні активи та короткострокові зобов'язання з початковим строком погашення до одного року.

4.4. До ліквідних активів при розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються:

готівкові кошти;

банківські метали;

кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку та інших банках;

короткострокові депозити, що розміщені в Національному банку та інших банках;

короткострокові кредити, що надані іншим банкам;

боргові цінні папери органів державної влади в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення.

4.5. До короткострокових зобов'язань включаються:

кошти до запитання;

кошти бюджету України;

короткострокові кредити, які одержані від Національного банку та інших банків;

короткострокові депозити інших банків і клієнтів;

короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком;

зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;

зобов'язання з кредитування, які надані банкам і клієнтам.

4.6. Нормативне значення нормативу N_6 має бути не менше ніж 20 відсотків.

РОЗДІЛ VI. НОРМАТИВИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

ГЛАВА 1. ВИМОГИ ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКІВ

1.1. До кредитних операцій належать активні операції банку, що пов'язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування (надання кредитів у готівковій або безготівковій формі, на фінансування будівництва житла та у формі врахування векселів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, операцій репо, фінансового лізингу тощо) або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, поручительств, авалів тощо), а також операції з купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені (включаючи андеррайтинг), будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми.

Кредитна діяльність банків пов'язана з кредитним ризиком або нездатністю контрагента виконувати частково або в повному обсязі свої зобов'язання згідно з угодою, тому банки зобов'язані оцінювати кредитоспроможність своїх контрагентів, вчасно ідентифікувати погані активи (тобто активи, за якими існує ймовірність отримання збитків), створювати необхідні резерви для списання безнадійних до погашення активів.

1.2. Надання кредитів у значних обсягах одному контрагенту або групі контрагентів призводить до концентрації кредитного ризику, тому банки зобов'язані дотримуватися таких вимог:

а) під час надання кредитів, гарантій і поручительств, проведення інших кредитних операцій з установами, що вважаються асоційованими особами чи дочірніми установами банку, або належать до акціонерів (учасників) банку, персоналу та керівників банку чи іншого банку, що належить до тієї самої банківської групи або материнської компанії, банки не повинні застосовувати більш пільгові умови, ніж ті, що застосовуються при кредитуванні інших клієнтів банку, зокрема не встановлювати більш пільгові процентні ставки (комісійні);

б) загальна сума кредитів, позик, авансів готівкою, гарантій, порук та індосаментів, наданих першим керівникам банку та іншому управлінському персоналу, не повинна бути більшою за 10 відсотків основного капіталу банку, а в кооперативних банках вона не повинна бути більшою 25 відсотків основного капіталу.

1.3. З метою обмеження кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами надання банком кредиту, позики, гарантії чи поручительства здійснюється за таких умов:

а) особі, яка належить до перших керівників банку, якщо загальна сума кредиту (позики, гарантії чи поручительств) цій особі перевищує еквівалент 5000 євро в гривнях за курсом, установленим Національним банком, — за спільним письмовим рішенням правління та ради банку, шляхом таємного голосування більшістю у 2/3 голосів за присутності щонайменше половини членів обох органів без участі зацікавленої особи (чи загальними зборами акціонерів); б) особі, яка належить до перших керівників банку, якщо загальна сума кредиту (позики, гарантії чи поручительств) цій особі не перевищує еквівалент 5000 євро в гривнях за курсом, установленим Національним банком, — за письмовим рішенням, прийнятим правлінням банку шляхом таємного голосування більшістю у 2/3 голосів за присутності щонайменше половини членів правління банку без участі зацікавленої особи;

в) особі, яка належить до іншого управлінського персоналу банку, — за письмовим рішенням, прийнятим правлінням банку шляхом таємного голосування більшістю у 2/3 голосів за присутності щонайменше половини членів правління банку.

1.4. Банки мають повідомити Національний банк про будь-яке надання кредиту, позики, авансу готівкою, гарантії, поручительств чи індосаменту (якщо в кожному окремому випадку вони перевищують ек-

вівалент 30 000 євро в гривнях за курсом, установленим Національним банком) фізичній особі (чи стороні, яка є асоційованою особою із нижчезазначеними особами), яка:

належить до перших керівників та до управлінського персоналу банку;

є керівником, контролером споріднених осіб;

є акціонером (учасником) банку з істотною участю в капіталі банку або членом кооперативного банку.

1.5. Банкам забороняється для придбання власних цінних паперів прямо чи опосередковано надавати кредити будь-якій особі.

1.6. Банки можуть за попереднім дозволом Комісії Національного банку використовувати цінні папери власної емісії для забезпечення кредитів у розмірі до 20 відсотків загальної суми внеску акціонера (учасника) до статутного капіталу банку за умови дотримання банком усіх економічних нормативів протягом шести місяців поспіль. Дозвіл на використання банками ощадних сертифікатів власної емісії для забезпечення кредитів не потрібен.

1.7. Банк має право надавати бланкові кредити за умов додержання економічних нормативів.

1.8. Під час розрахунку нормативів кредитного ризику два або більше контрагентів вважаються одним контрагентом і такими, що несуть спільний економічний ризик, за наявності однієї з таких умов:

б) два або більше контрагентів мають хоча б одного спільного власника їх істотних часток (незалежно від того, чи він є також клієнтом банку);

в) контрагенти використовують кредитні кошти для проведення спільної діяльності таким чином, що джерело повернення кредиту є для них спільним. Наприклад: мобілізація позичальниками спільних коштів для придбання будь-якого активу (підприємства або іншого об'єкта власності) або для передавання таких коштів у кредит іншій фізичній чи юридичній особі;

г) кредитні кошти, що надані банком одному контрагенту (групі контрагентів), використовуються цим контрагентом (групою контрагентів) як кредитні ресурси для третьої особи, яка є клієнтом цього банку.

1.9. Надання кредитів інсайдерам/пов'язаним особам (далі - інсайдери), які здатні здійснювати прямий або непрямої вплив на діяльність банку, може призвести до значних проблем, оскільки в цих випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється об'єктивно.

Інсайдери поділяються на фізичних та юридичних осіб.

Для забезпечення належного контролю за ризиками, пов'язаними з вкладанням коштів у цінні папери, кредитами акціонерам (учасникам) та інсайдерам, наданням великих кредитів установлюються такі критерії віднесення позичальників (контрагентів) банку до інсайдерів.

1.10. До інсайдерів — фізичних осіб належать:

а) власники істотної участі;

б) управлінський персонал банку:

перші керівники: голова та члени спостережної ради банку, голова правління/ради директорів та члени правління/ради директорів, заступники голови правління/ради директорів (президент, віце-президенти); головний бухгалтер та його заступники;

інший управлінський персонал: керівники філій; головні бухгалтери філій; керівники структурних підрозділів банку та члени кредитного комітету (кредитної комісії), які беруть участь у визначенні кредитної, інвестиційної та облікової політики, політики управління активами і пасивами, ключових напрямів діяльності банку;

працівники внутрішнього аудиту;

члени ревізійної комісії;

в) контролери:

особи, які здійснюють зовнішній аудит банку;

особа, яка є керівником державних органів (фондів, комітетів тощо) і відповідно до своїх посадових обов'язків здійснює контроль за діяльністю банків;

г) асоційовані особи: рідні брати та сестри, батьки, чоловік, дружина або повнолітні діти тих керівників банку, контролерів банку і керівників установ — акціонерів (учасників) банку, які є власниками істотної участі банку.

1.11. До інсайдерів — юридичних осіб належать:

а) власники істотної участі;

б) афілійовані особи:

установа, що має істотну участь у банку;

установа, в якій банк є власником істотної участі;

в) споріднені особи:

установа, у якій власником істотної участі є особа, яка водночас є власником істотної участі в банку;

установа, керівники якої є одночасно керівниками банку;

г) асоційована особа — юридична особа, в якій керівником є батьки, брати й сестри, дружина, чоловік або діти тих керівників і контролерів банку, а також установ — акціонерів (учасників) банку, які є власниками істотної участі в банку.

1.12. Істотна участь у банку або іншій юридичній особі означає, що фізична або юридична особа прямо чи опосередковано, самостійно або спільно з іншими особами має:

а) частку в статутному капіталі банку чи іншої юридичної особи (або має повноваження голосувати) в розмірі не менше ніж 10 і більше відсотків.

Крім того, дві та більше осіб вважаються такими, що разом володіють акціями (паями/частками) банку або іншої юридичної особи, якщо вони є власниками акцій (паїв/часток) банку або іншої юридичної особи, а також одночасно:

є членами ради чи правління, власниками істотної участі чи законними представниками однієї юридичної особи; або

одна з цих осіб надала іншій кредит для придбання акцій (паїв/часток) банку чи іншої юридичної особи; або вони є близькими родичами (рідні брати та сестри, батьки, чоловік, дружина або повнолітні діти);

або

б) незалежну від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи, зокрема має можливість впливати на визначення кредитної, інвестиційної та облікової політики, на прийняття рішень з основних напрямів діяльності банку або іншої юридичної особи через укладені угоди чи іншим шляхом, тобто здійснює контроль над банком або іншою юридичною особою.

Особа вважається такою, що здійснює контроль над банком або іншою юридичною особою, якщо:

така особа прямо чи опосередковано, самостійно чи спільно з іншими особами має частку в статутному капіталі банку або іншої юридичної особи (або має повноваження голосувати) в розмірі не менше ніж 25 відсотків; або

така особа є першим керівником або належить до іншого управлінського персоналу банку чи іншої юридичної особи; або відомі факти, що свідчать про здатність цієї особи будь-яким чином впливати на призначення перших керівників, або особа має принаймні одного представника в раді чи правлінні банку або іншої юридичної особи чи в рівноцінному спостережному органі (або через володіння акціями/паями/частками, або через домовленість з власниками акцій/паїв/часток); або

така особа може брати участь у прийнятті рішень з основних напрямів діяльності банку (за умови зміни при цьому кредитної, інвестиційної або облікової політики банку) незалежно від того, чи обіймає ця особа керівну посаду або отримує (чи взагалі не отримує) винагороду чи іншу компенсацію за свою роботу;

така особа прямо чи опосередковано, самостійно чи спільно з іншими особами має частку в статутному капіталі банку або іншої юридичної особи (або має повноваження голосувати) в розмірі не менше ніж 10 відсотків і водночас жодна інша особа не володіє часткою в статутному капіталі банку (юридичної особи) з правом голосу (або не має повноважень голосувати більшою кількістю голосів) у розмірі 10 і більше відсотків.

1.13. Контрагенти, у яких держава є власником істотної участі, не є такими, що разом володіють акціями (паями/частками) банку або іншої юридичної особи, якщо ці контрагенти не пов'язані між собою виробничими зв'язками та зміни у фінансово-господарській діяльності одного контрагента не можуть вплинути на фінансовий стан (господарську діяльність) іншого.

Підприємства однієї галузі не вважаються такими, що разом володіють акціями (паями/частками) банку або іншої юридичної особи, за умови, що загальна сума вкладених банком коштів у ці підприємства не

перевищує загальної суми залучених банком коштів від цих підприємств.

1.14. Угоди, що укладаються з інсайдерами, не можуть передбачати більш сприятливі умови, ніж угоди, що укладені з іншими особами. Угоди, укладені банком із інсайдерами на умовах більш сприятливих за звичайні, визнаються судом недійсними з часу їх укладення.

Більш сприятливими умовами визнаються:

отримання активу низької якості від інсайдерів;

вкуп в інсайдера активу за вартістю, що є значно вищою, ніж та, яку банк сплатив би за придбання такого активу від неінсайдера;

продаж інсайдеру активу за вартістю, що є значно нижчою, ніж та, яку банк отримав би від продажу такого активу неінсайдеру;

укладання коштів у цінні папери інсайдера, в які банк в іншому випадку не вкладав би, у зв'язку з рівнем ризику таких паперів або видом економічної діяльності емітента-інсайдера;

оплата за товари та послуги, що надані інсайдером, за тарифами, що є вищими, ніж ті, за якими банк сплачував би за аналогічні товари та послуги неінсайдерам, або оплата таких товарів і послуг у тих ситуаціях, коли неінсайдеру взагалі оплата не надавалася б;

прийняття меншого забезпечення виконання зобов'язань, ніж вимагається від інших клієнтів;

надання кредиту інсайдеру (акціонеру/учаснику) для придбання акцій (паїв/часток) цього банку та під забезпечення акцій (паїв/часток) банку.

Банк може укладати з інсайдерами угоди, які передбачають нарахування відсотків і комісійних на здійснення банківських операцій, які менші від звичайних, та нарахування відсотків за вкладками і депозитами, які більші від звичайних, якщо прибуток банку дозволяє здійснювати це без шкоди для фінансового стану банку; однак інші умови цих угод не можуть бути більш сприятливими, ніж загальні умови проведення банківських операцій, що встановлені внутрішньобанківськими положеннями, що визначають кредитну, інвестиційну, управління активами і пасивами та облікову політику банку.

Банку забороняється надавати кредити будь-якій особі для:

погашення цією особою будь-яких зобов'язань перед пов'язаною особою банку; придбання активів пов'язаної особи банку; придбання цінних паперів, розміщених чи підписаних пов'язаною особою банку, за винятком продукції, що виробляється цією особою.

Банк має забезпечити наявність відповідних інформаційних систем для виявлення окремих кредитів, наданих пов'язаним і спорідненим особам, а також визначення загальної суми таких кредитів з метою їх моніторингу.

Банк зобов'язаний забезпечити наявність процедури запобігання отриманню власної вигоди особами, що беруть участь у підготовці оцінки кредиту або в прийнятті рішення щодо його надання.

У разі укладення банком угод з інсайдерами, які передбачають сприятливіші умови, ніж угоди, що укладені з іншими особами (у тому

числі, які передбачають нарахування відсотків і комісійних на здійснення банківських операцій, які менші, ніж звичайні), на суму таких угод банк має зменшувати загальний розмір регулятивного капіталу до часу погашення таких угод.

Крім того, такі угоди мають бути укладені на підставі рішення правління та/або ради банку.

1.15. З метою зменшення банківських ризиків Національний банк установлює нормативи кредитного ризику, недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку.

ГЛАВА 2. НОРМАТИВ МАКСИМАЛЬНОГО РОЗМІРУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА ОДНОГО КОНТРАГЕНТА (Н7)

2.1. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

2.2. Показник розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента, до капіталу банку.

2.3. До вимог банку щодо контрагента включаються:

а) щодо банків-контрагентів:

строкові депозити, які розміщені в інших банках;

кредити, що надані іншим банкам;

сумнівна та прострочена заборгованість за кредитами/депозитами, що надані іншим банкам, та заборгованість за простроченими та сумнівними до погашення нарахованими доходами за цими операціями;

дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками;

боргові цінні папери, випущені банками, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

б) щодо інших клієнтів (небанківських установ) і фізичних осіб:

заборгованість за кредитами;

сумнівна та прострочена заборгованість за кредитами та заборгованість за простроченими та сумнівними до погашення нарахованими доходами;

дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи;

заборгованість (у тому числі прострочена й сумнівна) за факторинговими операціями, фінансовим лізингом, урахованими векселями, борговими цінними паперами органів державної влади та місцевого самоврядування, небанківських фінансових установ, нефінансових під-

приемств у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення, прострочені й сумнівні до погашення нарахovanі доходи за ними;

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком (крім вкладень у статутні фонди інших банків та установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції).

2.4. До позабалансових зобов'язань, що видані банком, включаються:

гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банком; сумнівні гарантії та поручительства; зобов'язання з кредитування, що надані банком.

2.5. Банк, який є добре капіталізованим або достатньо капіталізованим і проводить беззбиткову діяльність протягом останніх трьох місяців, може надавати кредити та здійснювати вкладення в боргові цінні папери в обсягах, що перевищують установлений норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), та виключати із загального обсягу кредитного ризику суму забезпечення (але не більше ніж сума основного боргу за окремою кредитною операцією) у разі:

а) забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням за умови, що це зобов'язання було надане безпосередньо на користь банку:

урядами або центральними банками держав, що належать до категорії А

або Міжнародним банком реконструкції та розвитку чи Європейським банком реконструкції та розвитку;

або першокласними банками, що мають опублікований кредитний рейтинг не нижче інвестиційного класу, — за зобов'язаннями контрагентів із строком виконання один рік і менше.

б) грошового покриття кредиту у вигляді застави майнових прав на грошові кошти позичальника/майнового поручителя, що розміщені у вигляді депозиту в банку-кредиторі, або застави ощадних/депозитних сертифікатів, що випущені банком-кредитором, за умови відповідності строків надання кредиту строкам залучення депозиту. У разі забезпечення кредиту грошовим покриттям банк повинен мати договір про заставу майнових прав на грошові кошти, що зберігаються на рахунках у банку-кредиторі (або договір про заставу ощадних/депозитних сертифікатів, що випущені банком-кредитором), який укладений з позичальником/майновим поручителем і за яким надається право у разі невиконання позичальником/майновим поручителем зобов'язань за кредитним договором стягувати кошти з їх рахунків на погашення цього боргу, а також платіжні та інші документи, що підтверджують надання кредиту і відповідне забезпечення за кредитом.

Банки можуть здійснювати вкладення в боргові цінні папери в розмірі, що перевищує встановлений норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), та виключати із загального обсягу кредитного ризику суму безумовного забезпечення або

грошового покриття, якщо в умовах випуску та розміщення таких боргових цінних паперів (або в угоді про купівлю цінних паперів) зазначається про їх відповідне забезпечення згідно з укладеним між емітентом та гарантом/поручителем договором про забезпечення. У разі забезпечення вкладень у боргові цінні папери грошовим покриттям банк повинен мати документ, у якому визначені умови випуску та розміщення таких боргових цінних паперів (або угоду про купівлю боргових цінних паперів) із зазначенням у ньому (в угоді) про відповідне грошове покриття такого випуску.

2.6. Рішення про проведення банком операцій з одним контрагентом/позичальником у розмірі, що перевищує 25 відсотків регулятивного капіталу банку (з урахуванням сум усіх операцій, визначених у пункті 2.3 цієї глави, щодо цього контрагента), має прийматися правлінням та/або радою банку.

2.7. У день надання такого кредиту та виключення його з розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) банк зобов'язаний:

включити відповідну інформацію до форми звітності N 611 «Звіт про дотримання економічних нормативів» (v0544500-98);

надіслати електронною поштою письмове повідомлення відповідному територіальному управлінню та Департаменту банківського регулювання і нагляду із зазначенням інформації про документи, що підтверджують надання забезпеченого грошовим покриттям (депозитом чи депозитним сертифікатом) або безумовним забезпеченням кредиту, які передбачені пунктом 2.5 цієї глави.

2.8. У разі пролонгації кредитної угоди для підтвердження наявності грошового покриття (або безумовного забезпечення) за пролонгованим кредитом та права банку не включати суму такого кредиту до розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) банк зобов'язаний здійснити заходи відповідно до вимог пункту 2.7 цієї глави.

Територіальне управління Національного банку відповідно до законодавства України має здійснювати контроль щодо наявності відповідних документів стосовно підстав виключення сум кредитів (вкладень в боргові цінні папери), забезпечених грошовим покриттям (або безумовним зобов'язанням), з розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7).

Якщо за результатами перевірки встановлені факти невиконання банком на дату надання кредиту (його пролонгації) хоча б однієї з умов, зазначених у пунктах 2.5—2.7 цієї глави, чи у зв'язку з невідповідністю перелічених у цих пунктах документів, то банк зобов'язаний відкоригувати розрахунок нормативу максимального розміру ризику на одного контрагента (Н7) з дати виключення ним із загального обсягу кредитного ризику відповідної суми кредиту та подати до Національного банку змінену форму звітності № 611 «Звіт про дотримання економічних нормативів» за відповідні періоди (місяці).

У цьому разі за допущені порушення до банку мають застосовуватися жорсткі заходи впливу відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань застосування до банків заходів впливу за порушення вимог банківського законодавства.

2.9. У разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу провідного банку банківського консорціуму включається лише та частина кредиту, що надана безпосередньо цим банком.

2.10. Нормативне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25 відсотків.

2.11. Якщо банк перевищив норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) (без підстав, визначених у пунктах 2.5—2.7 цієї глави), то він має коригувати (зменшувати) регулятивний капітал на розмір перевищення цього нормативу, починаючи з наступного дня після проведення операцій, що призвели до перевищення.

Якщо за результатами інспекційної перевірки (або на підставі статистичної звітності банку) установлені факти невиконання банком вимог підпункту «г» пункту 1.7 розділу II цієї Інструкції, то він має відкоригувати (зменшити) регулятивний капітал на розмір перевищення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), починаючи з наступного дня після дати виявлення такого порушення.

У разі невиконання вимог цієї глави Національний банк має застосовувати до банку та керівників банку жорсткі заходи впливу відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань застосування до банків заходів впливу за порушення вимог банківського законодавства.

ГЛАВА 3. НОРМАТИВ ВЕЛИКИХ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ (Н8)

3.1. Норматив великих кредитних ризиків установлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

3.2. Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів і всіх позабалансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, становить 10 відсотків і більше регулятивного капіталу банку.

3.3. Норматив великих кредитних ризиків визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів або груп пов'язаних контрагентів, з урахуванням усіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

Якщо один контрагент банку входить одночасно до складу кількох груп пов'язаних контрагентів, то при розрахунку нормативу великих кредитних ризиків (Н8) сума наданого кредиту контрагента, що входить до складу кількох груп, враховується один раз.

3.4. До вимог банку до контрагента або пов'язаних контрагентів включаються:

а) щодо банків контрагентів:

строкові депозити, що розміщені в інших банках;

заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам;

сумнівна та прострочена заборгованість за кредитами/депозитами, що надані іншим банкам, заборгованість за простроченими і сумнівними до погашення нарахованими доходами;

дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість за операціями з банками;

боргові цінні папери, випущені банками, у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення;

б) щодо інших клієнтів (небанківських установ) і фізичних осіб:

заборгованість за кредитами;

сумнівна і прострочена заборгованість за кредитами, заборгованість за простроченими і сумнівними до погашення нарахованими доходами;

дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи;

заборгованість (у тому числі прострочена й сумнівна) за факторинговими операціями, фінансовим лізингом, врахованими векселями, борговими цінними паперами органів державної влади та місцевого самоврядування, небанківських фінансових установ, нефінансових підприємств у торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж та в портфелі банку до погашення, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи за ними;

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком (крім вкладень у статутні фонди інших банків та установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції).

3.5. До позабалансових зобов'язань, що надані банком, включаються:

гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банком;

сумнівні гарантії та поручительства;

зобов'язання з кредитування, що надані банком.

3.6. Рішення про надання великого кредиту приймається згідно з відповідним висновком кредитного комітету (комісії) банку, затвердженим його правлінням (радою).

3.7. Нормативне значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

3.8. Якщо норматив великих кредитних ризиків перевищує 8-кратний розмір регулятивного капіталу, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) автоматично підвищуються: якщо перевищення становить не більше ніж 50 відсотків, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) подвоюються,

якщо перевищення більше ніж 50 відсотків, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) потроюються.

3.9. У разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу головного банку консорціуму включається лише та частина кредиту, що надана безпосередньо цим банком.

ГЛАВА 4. НОРМАТИВ МАКСИМАЛЬНОГО РОЗМІРУ КРЕДИТІВ, ГАРАНТІЙ ТА ПОРУЧИТЕЛЬСТВ, НАДАНИХ ОДНОМУ ІНСАЙДЕРУ (Н9)

4.1. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру, установлюється для обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку. Цей вплив зумовлює те, що банк проводить операції з інсайдерами на умовах, не вигідних для банку, що призводить до значних проблем, оскільки в таких випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється достатньо об'єктивно.

4.2. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру, визначається як співвідношення суми всіх зобов'язань цього інсайдера перед банком і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього інсайдера, та статутного капіталу банку.

4.3. До зобов'язань одного інсайдера перед банком уключаються: строкові депозити, що розміщені в інших банках; заборгованість за кредитами;

сумнівна та прострочена заборгованість за кредитами/депозитами, заборгованість за простроченими й сумнівними до погашення нарахованими доходами;

дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи;

заборгованість (у тому числі прострочена й сумнівна) за факторинговими операціями, фінансовим лізингом, урахованими векселями, борговими цінними паперами, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи за ними;

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком (крім вкладень у статутні фонди інших банків та установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції).

4.4. До позабалансових зобов'язань перед банком уключаються: гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банком; сумнівні гарантії та поручительства;

зобов'язання з кредитування, що надані банком.

4.5. У разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу головного банку консорціуму включається лише та частина кредиту, що надана безпосередньо цим банком.

4.6. Нормативне значення нормативу Н9 не має перевищувати 5 відсотків.

4.7. Якщо банк перевищив норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), то він має коригувати (зменшувати) регулятивний капітал на розмір перевищення цього нормативу, починаючи з наступного дня після проведення операцій, що призвели до перевищення.

Якщо за результатами інспекційної перевірки (або на підставі статистичної звітності банку) установлені факти невиконання банком вимог підпункту «г» пункту 1.7 розділу II цієї Інструкції, то він має відкоригувати (зменшити) регулятивний капітал на розмір перевищення нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), починаючи з наступного дня після дати виявлення такого порушення.

У разі невиконання вимог цієї глави Національний банк має застосовувати до банку та керівників банку жорсткі заходи впливу відповідно до нормативно-правових актів Національного банку з питань застосування до банків заходів впливу за порушення вимог банківського законодавства.

ГЛАВА 5. НОРМАТИВ МАКСИМАЛЬНОГО СУКУПНОГО РОЗМІРУ КРЕДИТІВ, ГАРАНТІЙ ТА ПОРУЧИТЕЛЬСТВ, НАДАНИХ ІНСАЙДЕРАМ (Н10)

5.1. Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, установлюється для обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів. Надмірний обсяг сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів призводить до концентрації ризиків і загрожує збереженню регулятивного капіталу банку.

5.2. Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, визначається як співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і 100 відсотків суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів, та статутного капіталу банку.

5.3. До зобов'язань інсайдерів перед банком уключаються:
строкові депозити, що розміщені в інших банках;
заборгованість за кредитами;
сумнівна та прострочена заборгованість за кредитами/депозитами, заборгованість за простроченими і сумнівними до погашення нарахованими доходами;
дебіторська заборгованість та сумнівна дебіторська заборгованість, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи;
заборгованість (у тому числі прострочена й сумнівна) за факторинговими операціями, фінансовим лізингом, урахованими векселями, бор-

говими цінними паперами, прострочені й сумнівні до погашення нараховані доходи за ними;

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком (крім вкладень у статутні фонди інших банків та установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції).

5.4. До позабалансових зобов'язань, що видані банком інсайдерам, включаються:

гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банком; сумнівні гарантії та поручительства; зобов'язання з кредитування, що надані банком.

5.5. У разі консорціумного кредитування до розрахунку нормативу головного банку консорціуму включається лише та частина кредиту що надана безпосередньо цим банком.

5.6. Нормативне значення нормативу Н10 не має перевищувати 30 відсотків.

РОЗДІЛ VII. НОРМАТИВИ ІНВЕСТУВАННЯ

ГЛАВА I. ВИМОГИ ЩОДО ПРЯМИХ ІНВЕСТИЦІЙ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ БАНКИ

1.1. З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків, а саме за прямими інвестиціями, Національний банк установлює нормативи інвестування.

Прямі інвестиції банків — це внесення банками власних коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права (акції, пайові свідоцтва), емітовані такою юридичною особою.

Банки мають право здійснювати прямі інвестиції (за рахунок власних коштів і від власного імені) лише на підставі письмового дозволу Національного банку, що надається згідно з правилами, установленими відповідними нормативно-правовими актами Національного банку.

1.2. Банки мають право здійснити інвестицію без письмового дозволу Національного банку, якщо:

інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 відсотків регулятивного капіталу банку;

юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;

регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам, установленим цією Інструкцією, та вимогам для інвестицій, установленим нормативно-правовими актами Національного банку.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статуюм яких передбачено повну відповідальність його власників.

1.3. З метою обмеження інвестиційного ризику, пов'язаного із здійсненням інвестиційної діяльності та можливою втратою капіталу інвес-

тора, Національний банк установив такі нормативи інвестування: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), норматив загальної суми інвестування (Н12).

1.4. До розрахунку нормативів інвестування не включаються суми акцій та інших цінних паперів, придбаних банком:

а) у зв'язку з реалізацією права заставодержателя, та за умови, що банк не утримує їх більше одного року;

б) з метою створення фінансової холдингової групи, за умови, що емітентом придбаних акцій є інший банк;

в) у результаті андеррайтингу, за умови, що придбані цінні папери перебувають у власності банку не більше одного року;

г) за рахунок та від імені своїх клієнтів.

Про невключення відповідних сум до розрахунку нормативів інвестування банки зобов'язані повідомляти Національний банк одночасно з поданням форм звітності щодо розрахунку цих економічних нормативів, а також мають подавати план реалізації одержаних цінних паперів у зв'язку з реалізацією права заставодержателя та відповідного документального підтвердження, що такі папери були одержані на погашення заборгованості за попередньо наданим кредитом.

ГЛАВА 2. НОРМАТИВ ІНВЕСТУВАННЯ В ЦІННІ ПАПЕРИ ОКРЕМО ЗА КОЖНОЮ УСТАНОВОЮ (Н11)

2.1. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з операціями вкладання коштів банку до статутних фондів установ, що може призвести до втрати капіталу банку.

2.2. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) окремо за кожною установою, до регулятивного капіталу банку.

2.3. До коштів, що інвестуються, уключаються:

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж, що випущені установою;

вкладення в асоційовані та дочірні установи.

2.4. При обчисленні цього нормативу в знаменнику до суми регулятивного капіталу банку додаються суми вкладень у цінні папери в торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж, що випущені банками, і вкладень у статутні фонди установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції.

2.5. Нормативне значення нормативу Н11 не має перевищувати 15 відсотків.

ГЛАВА 3. НОРМАТИВ ЗАГАЛЬНОЇ СУМИ ІНВЕСТУВАННЯ (Н12)

3.1. Норматив загальної суми інвестування встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з операціями вкладання (прямого чи опосередкованого) коштів банку до статутних фондів будь-яких юридичних осіб, що може призвести до втрати капіталу банку.

Цей норматив характеризує використання капіталу банку для придбання акцій (паїв/часток) будь-якої юридичної особи.

3.2. Норматив загальної суми інвестування визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв/часток) будь-якої юридичної особи, до регулятивного капіталу банку.

3.3. До коштів, що інвестуються, включаються:

акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж, що випущені банками, небанківськими фінансовими установами та іншими емітентами; (Абзац другий пункту 3.3 глави 3 розділу VII в редакції Постанови Національного банку N 407 від 01.11.2005)

вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

3.4. При обчисленні цього нормативу в знаменнику до суми регулятивного капіталу банку додаються суми вкладень у цінні папери в торговому портфелі банку та в портфелі банку на продаж, що випущені банками, і вкладень у статутні фонди установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал згідно з пунктом 1.7 розділу II цієї Інструкції.

3.5. Нормативне значення нормативу Н12 не має перевищувати 60 відсотків.

РОЗДІЛ VIII. НОРМАТИВ РИЗИКУ ЗАГАЛЬНОЇ ВІДКРИТОЇ (ДОВГОЇ/КОРОТКОЇ) ВАЛЮТНОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКУ

ГЛАВА 1. ОБМЕЖЕННЯ РИЗИКУ ЗАГАЛЬНОЇ ВІДКРИТОЇ (ДОВГОЇ/КОРОТКОЇ) ВАЛЮТНОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКУ

1.1. Діяльність банків на валютних ринках, що полягає в управлінні активами і пасивами в іноземній валюті та в банківських металах, пов'язана з валютними ризиками (одним з елементів ринкового ризику), які виникають у зв'язку з використанням різних валют та банківських металів під час проведення банківських операцій.

Валютна позиція — це співвідношення вимог (балансових і позабалансових) та зобов'язань (балансових і позабалансових) банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності — відкритою. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за проданою валютою та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг

вимог за купленою валютою та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

При цьому довга відкрита валютна позиція при розрахунку зазначається зі знаком плюс, а коротка відкрита валютна позиція — зі знаком мінус.

1.2. З метою зменшення валютного ризику в діяльності банків Національний банк установлює норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13), у тому числі обмежується ризик загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Н13-1) і ризик загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Н13-2).

1.3. При розрахунку нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції уповноважений банк приймає суму регулятивного капіталу, яка розрахована за балансом за станом на початок минулого робочого дня, що передує дню розрахунку цих нормативів.

1.4. Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції уповноваженим банком розраховуються за формою N 540 «Звіт про відкриті валютні позиції», що наведені в Правилах організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджених постановою Правління Національного банку від 12.12.97 N 436, зі змінами.

1.5. Валютна позиція уповноваженого банку визначається щоденно, окремо щодо кожної іноземної валюти та кожного банківського металу.

1.6. На розмір відкритої валютної позиції уповноваженого банку впливають:

купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти та банківських металів, поточні й строкові операції (на умовах своп, форвард, опціон та інші), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах та в банківських металах, незалежно від способів та форм розрахунків за ними; (Абзац другий пункту 1.6 глави 1 розділу VIII із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку N 107 від 13.03.2003) одержання (сплата) іноземної валюти та банківських металів у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які враховуються на відповідних рахунках;

купівля (продаж) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду;

погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті та в банківських металах (списання якої здійснюється з відповідного рахунку витрат); (Абзац шостий пункту 1.6 глави 1 розділу VIII із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку N 107 від 13.03.2003)

інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті при розрахунках за ними в іншій валюті, у тому числі національній, що призводять до зміни структури активів при незмінності пасивів і навпаки).

1.7. У межах установлених значень нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції уповноважений банк може здійснювати такі валютні операції:

купівлю іноземної валюти та банківських металів для виконання зобов'язань перед нерезидентами за власними зовнішньоекономічними договорами (контрактами), а також для виконання власних зобов'язань за виданими гарантіями, поручительствами, векселями;

купівлю іноземної валюти або банківських металів на міжбанківському валютному ринку України за гривні без наявності зобов'язань;

купівлю банківських металів без наявності зобов'язань на міжнародному ринку за рахунок власної іноземної валюти або за рахунок купленої іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку за гривні;

купівлю за власні кошти за дорученням клієнтів іноземної валюти для виконання їх зобов'язань перед нерезидентами за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) та зареєстрованими Національним банком кредитами (позиками), що одержані резидентами від уповноважених банків та уповноважених фінансових установ, а також від нерезидентів;

купівлю іноземної валюти для виконання зобов'язань перед клієнтами за неторговельними операціями;

купівлю-продаж за іноземну валюту основних засобів і товарно-матеріальних цінностей;

залучення коштів в іноземній валюті до статутного капіталу банку та розрахунки з резидентами і нерезидентами за іншими видами капітальних операцій (за операціями з цінними паперами, вкладками, депозитами тощо);

з погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті та в банківських металах (списання здійснюється з відповідного рахунку витрат);

за різницею між нарахованими, але не отриманими доходами банку та нарахованими, але не відшкодованими власними витратами банку, а також з одержання (сплати) іноземної валюти та банківських металів у вигляді доходів або витрат; з організації безготівкових розрахунків уповноважених банків з міжнародними платіжними системами за платіжними картками.

1.8. Уповноважений банк набуває право на відкриту валютну позицію з дати отримання ним від Національного банку дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями і втрачає це право з дати відкликання ліцензії Національним банком та/або припинення дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями.

1.9. Департамент валютного регулювання залежно від ситуації на внутрішньому та зовнішньому грошово-кредитних ринках визначає особливості щодо окремих напрямів діяльності уповноважених банків, які пов'язані зі здійсненням операцій на міжбанківському валютному ринку України.

1.10. У межах установленого нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (Н13), у тому числі обмеження ризику загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Н13-1) та ризику загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Н13-2) Департамент валютного регулювання та Департамент валютного контролю та ліцензування Національного банку можуть уносити певні обмеження щодо регулювання окремих активних операцій із валютними цінностями уповноважених банків, що пов'язані з питаннями курсоутворення національної валюти та створення чіткішого й прозорішого механізму контролю за валютними операціями окремих банків.

ГЛАВА 2. НОРМАТИВ РИЗИКУ ЗАГАЛЬНОЇ ВІДКРИТОЇ (ДОВГОЇ/КОРОТКОЇ) ВАЛЮТНОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКУ (Н13)

2.1. Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з проведенням операцій на валютному ринку, що може призвести до значних втрат банку.

2.2. Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13) визначається як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку.

2.3. За кожною іноземною валютою та кожним банківським металом обчислюється підсумок за всіма балансовими і позабалансовими активами і всіма балансовими та позабалансовими зобов'язаннями банку та розраховується загальна відкрита валютна позиція банку в гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою та кожним банківським металом (розрахунок проводиться за звітну дату).

Величина загальної відкритої валютної позиції банку визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті (без урахування знака) за всіма іноземними валютами та за всіма банківськими металами та кожним банківським металом).

2.4. Для банків, статутний капітал яких сплачено у вільно конвертованій валюті та внаслідок чого виникає порушення нормативу загальної довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті, встановлюється, що частина (або вся сума) статутного капіталу банку не враховується до розрахунку нормативу загальної довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті за умови, що ці кошти розміщені на окремому депозитному рахунку в Національному банку (лише та частина, що призводить до порушення цього нормативу).

Обсяг валюти на окремому депозитному рахунку в Національному банку для розрахунку нормативу ризику загальної відкритої (дов-

гої/короткої) валютної позиції визначається уповноваженими банками самостійно. При цьому банки здійснюють розрахунок нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції з вирахуванням суми коштів, які розміщуються на окремому депозитному рахунку в Національному банку.

Для відкриття окремого рахунку уповноваженим банкам потрібно використовувати кореспондентські рахунки Національного банку за кодом, інформація про які доводиться до банків окремо.

В уповноваженому банку кошти, що розміщуються в депозит, повинні обліковуватися на балансовому рахунку 1212 «Короткострокові депозити в Національному банку України».

Мінімальна сума депозиту, ставки за депозитом, термін розміщення депозиту та інші умови визначаються відповідними нормативно-правовими актами Національного банку.

Депозитні угоди про розміщення в Національному банку частини коштів статутного капіталу потрібно укладати з Національним банком через Департамент валютного регулювання за допомогою дилінгового обладнання Reuters або шляхом письмового оформлення відповідних документів, з подальшим обміном підтвердженнями по SWIFT або ключованими телексними повідомленнями про списання та зарахування валютних коштів.

У разі розірвання угоди про відкриття окремого рахунку, укладеної між уповноваженим банком і Національним банком, банк повинен повідомити про це Департамент валютного регулювання.

2.5. Нормативне значення загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку (Н13) має бути не більше ніж 30 відсотків.

У цьому разі встановлюється обмеження ризику окремо для довгої відкритої валютної позиції та короткої відкритої валютної позиції банку:

загальна довга відкрита валютна позиція (Н13-1) має бути не більше ніж 20 відсотків;

загальна коротка відкрита валютна позиція (Н13-2) має бути не більше ніж 10 відсотків.

РОЗДІЛ ІХ. СПЕЦІАЛЬНІ ВИМОГИ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Глава 1. Встановлення спеціальних значень економічних нормативів

1.1. Національний банк здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків і встановлює спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності банків.

Банк набуває статусу спеціалізованого банку, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу, пов'язаного з іпотекою, інвестиційною діяльністю, кліринговою діяльністю, а також статусу ощадного банку, — якщо більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб.

1.2. Спеціалізованим банкам та уповноваженим банкам, що спеціалізуються на здійсненні однієї чи декількох банківських операцій, залучають кошти фізичних осіб для довгострокового кредитування будівництва житла, у зв'язку із концентрацією ризиків устанавлюються спеціальні (підвищені) значення економічних нормативів для забезпечення більш високого, порівняно з універсальними банками, рівня адекватності регулятивного та основного капіталу, рівня ліквідності та запобігання надмірному перекладанню банками ризиків на своїх кредиторів (вкладників).

1.3. Для спеціалізованих ощадних банків устанавлюються спеціальні значення таких економічних нормативів:

нормативу миттєвої ліквідності (Н4) — не менше ніж 30 відсотків;

нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) у розмірі:

не більше ніж 20 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів не більше ніж 10 відсотків від загальної суми кредитного портфеля, дебіторської заборгованості, портфеля цінних паперів та коштів, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках (далі — відповідна група активів);

не більше ніж 15 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 10 до 20 відсотків від відповідної групи активів;

не більше ніж 10 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 20 до 30 відсотків від відповідної групи активів;

не більше ніж 5 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів більше ніж 30 відсотків від відповідної групи активів або якщо формування резервів під активні операції здійснено не в повному обсязі;

нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), — не більше ніж 2 відсотки;

нормативу максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) — у розмірі:

не більше ніж 20 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів менше ніж 7 відсотків від відповідної групи активів;

не більше ніж 10 відсотків — для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 7 до 10 відсотків від відповідної групи активів.

Якщо обсяг негативно класифікованих активів банку становить більше 10 відсотків від відповідної групи активів, то банк не має право

збільшувати обсяг операцій з інсайдерами банку (забороняється укладати нові договори або продовжувати строк діючих з такими особами) до часу зниження обсягу негативно класифікованих активів нижче ніж 10 відсотків.

1.4. Для спеціалізованих іпотечних банків установлюються спеціальні значення таких економічних нормативів:

нормативу миттєвої ліквідності (Н4) — не менше ніж 30 відсотків;

нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) — не більше ніж 5 відсотків;

нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдера (Н9), — не більше ніж 2 відсотки;

нормативу максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), — не більше ніж 20 відсотків;

1.5. Для спеціалізованих розрахункових (клірингових) банків установлюються спеціальні значення таких економічних нормативів:

нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) — не менше ніж 20 відсотків;

нормативу адекватності основного капіталу (Н3) — не менше ніж 12 відсотків;

нормативу миттєвої ліквідності (Н4) — не менше ніж 90 відсотків;

нормативу великих кредитних ризиків (Н8) — не більше ніж 100 відсотків;

нормативу загальної суми інвестування (Н12) — не більше ніж 10 відсотків та обмежується вкладанням коштів у статутні фонди бірж, позабіржових/торговельних систем, депозитаріїв та установ, що займаються клірингом і розрахунками на біржовому та позабіржовому ринках;

залучення вкладів фізичних осіб має бути не більше 5 відсотків регулятивного капіталу банку;

надання та отримання кредитів на міжбанківському ринку має бути не більше 100 відсотків регулятивного капіталу банку.

1.6. Для спеціалізованих інвестиційних банків установлюються спеціальні значення таких економічних нормативів:

нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) — не менше ніж 20 відсотків;

нормативу адекватності основного капіталу (Н3) — не менше ніж 12 відсотків;

нормативу загальної суми інвестування (Н12) — не більше ніж 90 відсотків;

залучення вкладів фізичних осіб має бути не більше 5 відсотків регулятивного капіталу банку.

1.7. Нормативні значення інших економічних нормативів для спеціалізованих банків та уповноважених банків, що залучають кошти фізичних осіб для фінансування житлового будівництва, установлюються такі самі, як для універсальних банків.

1.8. Залежно від виду спеціалізації вищезазначених спеціалізованих банків та уповноважених банків, що залучають кошти фізичних осіб для фінансування житлового будівництва, рівня капіталу банку Національний банк може висувати до них додаткові вимоги з метою забезпечення фінансової стійкості цих банків.

1.9. Залучення вкладів фізичних осіб спеціалізованими банками (крім спеціалізованих ощадних банків) не може становити більше 5 відсотків регулятивного капіталу банку.

До зобов'язань банку закладами фізичних осіб належать:

поточні рахунки фізичних осіб;

кошти фізичних осіб у довірчому управлінні;

кошти в розрахунках фізичних осіб;

кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками;

нараховані витрати за коштами до запитання фізичних осіб;

короткострокові депозити фізичних осіб;

довгострокові депозити фізичних осіб;

нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб;

ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком (тільки у частині іменних ощадних сертифікатів);

нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком (тільки в частині іменних ощадних сертифікатів).

Максимальний розмір залучення вкладів фізичних осіб недокапіталізованих банків не повинен становити більше 100 % регулятивного капіталу банку.

Для значно недокапіталізованих і критично недокапіталізованих банків забороняється додаткове залучення вкладів фізичних осіб або продовження дії угод з фізичними особами до часу досягнення такими банками рівня не нижче достатньо капіталізованих банків.

Максимальний розмір залучення вкладів фізичних осіб для всіх новостворених банків має становити:

протягом першого року діяльності — співвідношення вкладів фізичних осіб до регулятивного капіталу має бути не більше ніж 50 відсотків;

протягом другого року діяльності — співвідношення вкладів фізичних осіб до регулятивного капіталу має бути не більше ніж 100 відсотків.

Надалі, якщо банк має високий і стабільний рівень надходжень, що забезпечує його прибуткову діяльність, основні показники фінансової діяльності банку відповідають нормативним вимогам або перевищують їх, за результатами інспекційної перевірки банк є добре або достатньо капіталізованим, то він може залучати вклади фізичних осіб без цих обмежень.

1.10. Недотримання банками встановлених спеціальних значень економічних нормативів є підставою для вжиття Національним банком відповідних заходів впливу згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» та нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування до банків заходів впливу за порушення вимог банківського законодавства.

Зміст

Вступ	3
МОДУЛЬ 1. «ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО ПРОДУКТУ, ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ»	5
ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ І ПОСЛУГ	5
1.1. Поняття банківського продукту та ознаки його класифікації	5
1.2. Взаємозв'язок операцій та результатів банківської діяльності	7
1.3. Загальна характеристика нетрадиційних банківсь- ких послуг	9
1.4. Правове регулювання банківських операцій в Україні	12
1.5. Страхування банківських операцій	14
<i>Тести до матеріалу теми 1</i>	17
ТЕМА 2. ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ, ЇХНІЙ СКЛАД І СТРУКТУРА	25
2.1. Економічний зміст та форми пасивних операцій	25
2.2. Сутність, структура, функції власного капіталу банку	27
2.3. Операції щодо залучення банківських ресурсів	34
2.4. Види та порядок відкриття банківських рахунків	40
2.5. Формування недепозитних джерел	44
<i>Тести до матеріалу теми 2</i>	46

ТЕМА 3. ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТІВКОВОГО ГРОШОВОГО ОБІГУ	52
3.1. Роль банків в організації готівкового обігу	52
3.2. Сутність касових операцій комерційних банків	57
3.3. Загальні вимоги до оформлення касових документів	59
3.4. Приймання банком готівки	63
3.5. Порядок видачі готівки з каси банку	64
3.6. Здійснення касових операцій із застосуванням платіжних карток	67
<i>Тести до матеріалу теми 3 . . . . .</i>	<i>68</i>
ТЕМА 4. ФОРМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ	72
4.1. Сутність та принципи безготівкових розрахунків	72
4.2. Загальні правила документообігу	76
4.3. Розрахунки платіжним дорученням	80
4.4. Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями	82
4.5. Примусове списання коштів на підставі виконавчих документів, що видані судами	83
4.6. Розрахунки чеками	85
4.7. Розрахунки за допомогою акредитивів	88
4.8. Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування	91
4.9. Розрахунки з використанням векселів	94
<i>Тести до матеріалу теми 4 . . . . .</i>	<i>95</i>
МОДУЛЬ 2. «АКТИВНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ»	106
ТЕМА 5. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ	106
5.1. Види активних операцій	106
5.2. Класифікація активних операцій	107
5.3. Інвестиційні операції банків	112
5.4. Операції комерційних банків на фондовому ринку	118
<i>Тести до матеріалу теми 5 . . . . .</i>	<i>125</i>
ТЕМА 6. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ	128
6.1. Класифікація банківських кредитів	128
6.2. Етапи кредитування	130

6.3. Оцінка кредитоспроможності юридичної особи . . .	132
6.4. Оцінка кредитоспроможності фізичної особи	137
6.5. Визначення групи кредитних операцій за станом обслуговування позичальником боргу за ними. Класифікація кредитного портфеля	140
6.6. Критерії прийняття забезпечення за кредитними операціями при розрахунку резервів	143
6.7. Порядок розрахунку резерву під кредитні ризики	148
<i>Тести до матеріалу теми 6</i>	150
ТЕМА 7. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ПО ВИДАЧІ ТА ПОГАШЕННЮ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРЕДИТУ	156
7.1. Суб'єкти кредитування	156
7.2. Довірчий кредит	157
7.3. Вексельний кредит	158
7.4. Споживчий кредит	162
7.5. Іпотечний кредит	165
7.6. Довгострокові кредити на фінансування капітальних вкладень	166
7.7. Кредит-оренда.	171
7.8. Консорціумне кредитування	173
7.9. Проектне фінансування	176
<i>Тести до матеріалу теми 7</i>	181
МОДУЛЬ 3. «ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНШІ ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ»	186
ТЕМА 8. ОБСЛУГОВУВАННЯ БАНКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	186
8.1. Банківські рахунки в іноземній валюті	186
8.2 Купівля-продаж іноземної валюти	194
8.3 Міжнародні розрахунки	195
8.4. Фінансування експортно-імпортних операцій	203
<i>Тести до матеріалу теми 8</i>	211
ТЕМА 9. ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	217
9.1. Банківські гарантії та поручительства	217
9.2. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги.	220

9.3. Трстові послуги	225
9.4. Факторинг та форфейтинг	230
9.5. Операції з дорогоцінними металами	237
9.6. Операції з вексями	242
9.7. Фінансовий інжинирінг	251
<i>Тести до матеріалу теми 9</i>	254
Глосарій	261
Список рекомендованої літератури	272
Додатки	
<i>Додаток А. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про банки і банківську Діяльність» (витяг)</i>	276
<i>Додаток Б. Документальне оформлення функціонування банківських рахунків</i>	288
<i>Додаток В. Розрахункові документи</i>	297
<i>Додаток Д. Документальне оформлення касових операцій</i>	315
<i>Додаток Є. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні (витяг)</i>	336

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тетяна Дмитрівна КОСОВА,
Олександр Рувімович ЦИГАНОВ

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів – *Б.А.Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – *Б.В. Борисов*

Підписано до друку 14.03.2008. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 12.
Наклад 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006